

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DISERTAČNÍ PRÁCE

PENĚŽITÁ NÁHRADA IMATERIÁLNÍ ÚJMY V ČESKÉM SOUKROMÉM
PRÁVU

MATERIAL SATISFACTION OF IMMATERIAL LOSS IN CZECH PRIVATE
LAW

Zpracovatel: JUDr. Pavla Čuříková

Leden 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze 1.1.2014

Pavla Čuříková

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Jiřímu Švestkovi, DrSc. za cenné připomínky a účinnou pomoc při zpracování. Zároveň děkuji za poskytnuté rady a praktické zkušenosti panu soudci JUDr. Vojtěchu Ceplovi ml.a JUDr. Michalu Ryškovi.

K právnímu stavu 24.9.2013.

V Praze 1.1.2014

Pavla Čuříková

Anotace

Disertační práce je věnována problematice ochrany osobnosti a peněžité náhrady nemajetkové újmy v českém soukromém právu. Obsahuje úvod, vysvětluje základní pojmy materie; morální a materiální satisfakci a historický vývoj. Stěžejní část práce se zabývá platnou právní úpravou a to v oblasti práva trestního, správního a zejména občanského. Dotýká se pojetí nemajetkové újmy v deliktním právu, tématu nechtěného dítěte a punitive damages (sankční náhradě škody). Poskytuje sociologický výzkum v duchu realistického přístupu k právu a zkoumá problematiku z pohledu soudců, studentů Právnické fakulty Univerzity Karlovy a laiků. Pojednává též o předpokladech uplatnění právních prostředků ochrany, časovém hledisku, úpravě v novém občanském zákoníku, Principech evropského deliktního práva a úvahách de lege ferenda. Závěrem shrnuje určité tendence, které je možné vypořádat v České republice.

Abstract

Thesis is devoted to the issues of protection of personality and material satisfaction of immaterial loss in Czech civil law. It consists of introduction, explains basic terms; moral and material satisfaction and history. Main part deals with current law, namely in the area of criminal law, administrative law and mainly civil law. It touches the concept of immaterial loss in tort law, topic of wrongful birth and wrongful life and punitive damages. It provides sociological research in the sense of realistic approach to law and researches the issue from the perspective of judges, students of Law faculty, Charles University and laypersons. It also concerns presumptions of remedying of protection of personality, aspects of time perspective, new Czech Civil Code, Principles of European tort law and recommends changes to be made in legislation. It finally sums up some tendencies which can be seen in the Czech Republic.

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Pojem morální satisfakce.....	6
3. Pojem materiální satisfakce	7
4. Historický vývoj.....	9
5. Platná právní úprava.....	16
5. 1. Trestní právo	16
5. 2. Správní právo	24
5. 3. Občanský zákoník	60
5. 3. 1. § 13 občanského zákoníku	60
5. 3. 1. 1. Význam	61
5. 3. 1. 2. Podmínky odpovědnosti za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti	62
5. 3. 1. 3. Neoprávněnost zásahu.....	64
5. 3. 1. 3. 1. Neoprávněnost zásahu obecně	64
5. 3. 1. 3. 2. Důvody vylučující protiprávnost	68
5. 3. 1. 3. 3. Právo na kritiku, kritika osob veřejně činných	72
5. 3. 1. 3. 4. Kamerový systém.....	81
5. 3. 1. 4. Příčinná souvislost a zproštění	88
5. 3. 1. 5. Subjekt odpovědnosti za neoprávněný zásah	89
5. 3. 1. 6. Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti.....	92
5. 3. 1. 6. 1 Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti obecně	92
5. 3. 1. 6. 2. Upuštění od neoprávněného zásahu	98
5. 3. 1. 6. 3. Odstranění následků neoprávněného zásahu	99
5. 3. 1. 6. 4. Přiměřené zadostiučinění (morální satisfakce)	100
5. 3. 1. 6. 5. Náhrada nemajetkové újmy v penězích (materiální satisfakce)	104
5. 3. 1. 6. 6. Výše náhrady nemajetkové újmy v penězích.....	108
5. 3. 2. Škoda na zdraví § 444 občanského zákoníku.....	116
5. 3. 2. 1. Vztah náhrady škody na zdraví a ochrany osobnosti.....	123
5. 3. 3. § 444 odst. 3 - usmrcení	125
5. 3. 3. 1. § 448 – náhrada při usmrcení	127
5. 3. 3. 2. Odškodnění budoucích nároků a snížení náhrady soudem	129
5. 4. Speciální úprava ve zvláštních zákonech	131

6. Pojetí nemajetkové újmy v deliktním právu.....	135
7. Nechtěné dítě	141
8. Punitive damages (sankční náhrada škody).....	146
8. 1. Historický vývoj.....	147
8. 2. Pojetí sankční náhrady škody.....	150
8. 2. 1. Aggravated damages (zvýšená náhrada škody).....	155
8. 2. 2. Exemplary damages (sankční náhrada škody v anglickém common law)	156
8. 3. Ekonomická analýza.....	157
9. Sociologický výzkum.....	165
9. 1. Realistický přístup k právu – americká škola	165
9. 2. Stanovení cíle	167
9. 3. Metoda	168
9. 4. Sociologická data	172
9. 4. 1. Soudci	172
9. 4. 2. Studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy	174
9. 4. 3. Laici	181
9. 5. Výstup výzkumu	186
9. 5. 1. Soudci	186
9. 5. 2. Studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy	187
9. 5. 3. Laici	190
9. 6. Zhodnocení výzkumu	194
10. Předpoklady uplatnění právních prostředků ochrany.....	195
11. Časové hledisko	198
12. Úprava v novém občanském zákoníku.....	205
13. Principy evropského deliktního práva.....	211
14. Úvahy de lege ferenda.....	218
15. Závěr.....	220

1. Úvod

Kdysi dávno, za časů starých Sasů a dalších starých evropských kmenů, platil zvyk, který má mnoho společného s tématem mé disertační práce. Za zabitého člena rodiny platila druhá rodina pozůstalým zvláštní pokutu. Peněžní pokuta měla vyvážit smrt člověka a jejím zaplacením bylo vše vyřešeno.

Škoda byla v průběhu historického vývoje chápána jako majetková ztráta na věci a jako takovou je ji možno bez velkých obtíží vyjádřit v peněžní jednotce. V právní terminologii škoda, jakožto určitá a určitelná újma, zahrnuje skutečnou škodu (*damnum emergens*) spočívající ve zmenšení existujícího majetku poškozeného a ušlý zisk (*lucrum cessans*), který je důsledkem nezvětšení majetku poškozeného, ke kterému by se zřetelem k obvyklému chodu věci jinak došlo.

V souvislosti s rozvojem ochrany lidských práv a svobod ve 20. století se institut škody, přesněji řečeno nemajetkové (imateriální, nehmotné, ideální) újmy začíná uplatňovat při ochraně fyzické osoby proti neoprávněným zásahům ze strany třetích osob do jejích osobnostních práv. Tato škoda se neprojevuje ve zmenšení majetku poškozeného, ale v újmě v jeho osobní, rodinné či společenské sféře. Imateriální újma je tedy způsobena na imateriálním neboli nehmotném statku fyzické nebo právnické osoby.

Ve své disertační práci bych chtěla navázat na svou diplomovou práci a rigorózní práci (Morální a materiální satisfakce v občanském právu) a poskytnout čtenářům komplexní pohled na dané téma. Problematikou institutu morální a materiální satisfakce v občanském právu se zabývám nejen v rámci postgraduálního studia na Právnické fakultě Karlovy univerzity, v oboru Občanského práva hmotného pod vedením prof. JUDr. Jiřího Švestky, DrSc., ale také ve svém zaměstnání na Ministerstvu spravedlnosti ČR, odboru odškodňování.

Tento fenomén, v souladu s neustálým rozvojem moderní demokratické společnosti, nabývá na stále větším významu. Ústředním bodem je ochrana hodnot osobnosti fyzické osoby. Tím se také zvyšuje úloha občanského práva při úpravě

všeobecného osobnostního práva. Úvodní kapitoly mé disertační práce jsou věnovány uvedení do problematiky. Vysvětluji zde základní pojmy této materie; formy zadostiučinění, tedy morální a materiální satisfakci. Po nezbytném historickém exkurzu následují kapitoly věnované platné právní úpravě. Oproti dřívějšímu výkladu jsem upozadila, až vypustila pasáže věnované obecnému úvodu do problematiky ochrany osobnosti a ústavním aspektům a dále určité pasáže věnované škodě na zdraví. Případné zájemce tedy odkazuji na své dřívější vysokoškolské práce. Domnívám se, že na tomto místě je potřeba se hlouběji zabývat základním vytyčeným tématem a nerozdměľňovat jeho obsah. Stěžejní část mé práce je věnována podrobnému výkladu ustanovení § 13 OZ, jež upravuje prostředky ochrany fyzické osoby před neoprávněnými zásahy do její osobnosti. Mým záměrem bylo podat komplexní pohled na tuto problematiku zaměřený na výklad pojmů, jejich uvedení do kontextu a širších souvislostí s důrazem na bohatou judikaturu soudů v této oblasti, abych čtenáři poskytla ucelený pohled na prostředky ochrany osobnosti fyzické osoby. K tomu se dále váže kapitola věnovaná škodě na zdraví a zvláště usmrcení. Podrobněji jsem se též zabývala vztahem mezi náhradou škody na zdraví a ochranou osobnosti. Institut imateriální újmy a s ním se pojící satisfakce je v českém právu upraven v několika zákonech, které jsou speciální úpravou k občanskému zákoníku (tiskový zákon, zákon o provozování televizního a rozhlasového vysílání a autorský zákon). Tomuto tématu jsem se již věnovala ve svých předchozích pracích, a proto jsem nyní učinila jen několik stručných poznámek. Nechybí ani úprava z veřejnoprávní roviny, a to práva trestního, kde se zejména věnuji problematice poškozeného a práva správního. Odpovědnost za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem jsem zařadila pod kapitolu věnovanou správnímu právu, neboť jsem akcentovala vertikální vztah mezi subjekty vykonávajícími veřejnou moc a poškozeným. Je ale správné podotknout, že mimosoudní projednání nároku v režimu tohoto zákona je neformální a případné následné soudní řízení probíhá podle občanského soudního řádu. Pro právní vztahy upravené v tomto zákoně platí subsidiárně občanský zákoník. Ve své práci se také věnuji fenoménům, které jsou v podstatě českému právnímu řádu neznámé, a to buď konkrétně neupravené anebo je nacházíme pouze v podobě určitých prvků. Konkrétně se jedná o pojetí nemajetkové újmy v deliktním právu, problematiku nechtěného dítěte a punitive damages (sankční náhrady škody). Poslední jmenovaná vzbuzuje ve státech tradičního kontinentálního práva rozruch a je určitou kontroverzí ke klasickému pojetí a chápání škody. Zajímavý přínos mé práce by měla podat kapitola věnovaná

sociologickému výzkumu v duchu realistického přístupu k právu. Vydala jsem se evropském kontextu neprobádanou cestou a připravila anketu týkající se ochrany osobnosti a peněžité náhrady nemajetkové újmy. Zkoumala jsem nazírání na tuto problematiku u soudců, laiků a studentů práv. Věřím, že výstupy z ankety budou pro čtenáře mé disertační práce inspirativní. Závěrečné kapitoly jsou věnovány předpokladům uplatnění právních prostředků ochrany a s tím spojená problematika promlčení. Pozornost jsem věnovala také úpravě v novém občanském zákoníku, která problematiku nemajetkové újmy pojala odlišným způsobem a její hmotněprávní základ podstatně rozšířila. Tím, že dne 1.1.2014 nabývá nový občanský zákoník účinnosti a začne regulovat chování adresátů norem, je jeho úprava a určitý komentář k němu více než aktuální. Pro úplnost jsem zařadila kapitolu věnovanou Principům evropského deliktního práva. Jako vhodnější se mi jevilo zařadit celou kapitolu. Na tomto místě musím přiznat, že nejsem zastáncem europeizace občanského práva a myslím si, že toto ani není správná cesta, kterou by se měl ubírat vývoj občanského práva v jednotlivých státech Evropské unie. Jak ukázala analýza deliktního práva, v některých oblastech jsou si národní úpravy natolik vzdáleny (kdy například institut protiprávnosti jeden stát vůbec nezná, pro druhý je stěžejní), že zavedení totožné právní úpravy je nekoncepční a nesystémové. Znamenalo by to přetržení kontinuity právního vývoje v oblasti civilního práva a v praktické rovině by toto adresátům norem způsobilo chaos. Z těchto důvodů jsem se Principům evropského deliktního práva věnovala toliko na jednom místě a příliš je nezačlenila a nerozměnila do jednotlivých kapitol. Nechybí úvahy de lege ferenda. Závěrem jsem shrnula určitý vývoj a tendence, které jsem při psaní své disertační práce vyzkoumala.

Připojila jsem i podrobný obsah, který má čtenáři usnadnit orientaci v disertační práci.

2. Pojem morální satisfakce

Neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby může dojít k ohrožení¹ nebo porušení její integrity, což má za následek vznik nemajetkové újmy, tedy takové újmy, která se „nepromítá do majetkové sféry postižené fyzické osoby a jež v důsledku toho nelze vyčíslit přesně v penězích. Vznikají pro původce tohoto neoprávněného zásahu zvláštní občanskoprávní sankce za nemajetkovou újmu.“² Pojem nemajetkové, nehmotné, imateriální, ideální či také morální újmy (moral injury, Nichtvermögensschaden) není v našem právním řádu blíže specifikován, přestože jej nacházíme v několika právních předpisech.³ „Dotvářen je naukou a některými zobecňujícími tendencemi v soudních rozhodnutích. Z hlediska etymologického je třeba dovodit, že se jedná o opak újmy majetkové. Újma (škoda) nemajetková pak vzniká ve sféře mimomajetkové, to znamená zvláště ve sféře osobnostní, resp. osobní, která bývá chápána velmi široce. I přesto může mít (a často má) jistý majetkový reflex, resp. důsledky, i na sféru majetkovou, byť někdy jen nepřímo.“⁴

Pojem morální satisfakce není zákonem nikde definován a jeho výklad je tak přenesen na právní teorii a právní praxi. Morální satisfakce jako ryze osobní právo slouží k vyvážení a zmírnění nepříznivých následků protiprávního zásahu do osobnostních práv fyzické osoby. Tato forma zadostiučinění má primární charakter a z toho vyplývající přednost před peněžitou satisfakcí. Může být naplněna různorodou škálou nápravných prostředků, kromě peněžité formy. Výjimkou je tzv. symbolické odškodnění. Typickými nápravnými prostředky jsou omluva, odvolání pomlouvačného výroku či konstatování neoprávněného zásahu ve výroku soudu.

1 Je výrazem důsledného uplatnění principu prevence.

2 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 145

3 Například v občanském zákoníku, autorském zákoně nebo zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

4 Telec, I., Tůma, P. Autorský zákon. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 424

3. Pojem materiální satisfakce

Materiální satisfakce představuje subsidiární prostředek sloužící ke zmírnění újmy vzniklé osobnosti fyzické osoby. Materiálním zadostiučiněním jsou, jednoduše řečeno, peníze. Subsidiarita tohoto nápravného prostředku vyplývá z možnosti jeho uplatnění. Základním předpokladem totiž je, že se nejedná o postačující morální zadostiučinění a že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti. Tato forma zadostiučinění sleduje nejen nápravu a vyrovnaní vzniklé nemajetkové újmy, ale zároveň plní funkci individuální a generální prevence.⁵ V obecné rovině tak nepřímě vychovává k úctě k právům ostatních osob a přímo působí na konkrétního původce neoprávněného zásahu, kterého má odradit od pokračování v zásahu nebo spáchání zásahu nového. Jinými slovy „smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je dát do vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním finančním vyjádřením náhrady takovéto nemajetkové újmy.“⁶ Odstrašující účel peněžité satisfakce má podstatný význam u recidivy neoprávněného jednání. Odstrašujícím působením je třeba „čelit sociálně patologickému nebezpečí ekonomizace výnosů a nákladů protiprávního jednání. Bylo-li by zadostiučinění pokaždé či převážně, paušalizující, jen nízké bez ohledu na okolnosti, mohlo by to vést k objektivně nežádoucí myšlence, že se zásahy mohou původci vyplatit, zejména docílí-li jimi svého přímého či nepřímého obchodního nebo jiného hospodářského výsledku.“⁷

„Objevují se názory, podle kterých je potřeba, aby se v současných společenských podmínkách, kdy jde o přiznávání peněžitého zadostiučinění někdy o poměrně vysoké částky, kdy se často s neoprávněným zásahem cíleně spojuje dosažení majetkového prospěchu (typicky u bulvárního tisku) začalo uvažovat o represivní úloze peněžité satisfakce. To by vyžadovalo vázat tuto peněžitou satisfakci na zavinění původce neoprávněného zásahu. Opodstatněně je však namítáno, že by docházelo k nežádoucímu oslabování občanskoprávní ochrany osobnosti dotčených

5 Nejvyšší soud ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 4842/2010 potvrdil, že „zadostiučinění v penězích plní především satisfakční funkci, i když úlohu preventivního významu zákonu odpovídajícího a spravedlivého zadostiučinění nelze vyloučit.“

6 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 427/2007

7 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 157

fyzických osob, které v této oblasti tvoří z povahy věci zpravidla „slabší stranu“.⁸

8 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 148

4. Historický vývoj

Úprava všeobecného osobnostního práva prošla specifickým vývojem, který se nezastavil ani v dnešní době. Nehledě na historické a společenské zvláštnosti v průběhu vývoje společnosti v jednotlivých zemích, rýsuje se stále zřetelněji snaha o účinnější ochranu osobnosti fyzické osoby. Původně sporadická ochrana pouze některých dílčích hodnot osobnosti fyzické osoby se rozrůstala v souvislosti s rozvojem sociálních a ekonomických poměrů, zejména hospodářství, vědy, techniky, demokracie a tradic. Za mezníky ve vývoji ochrany osobnosti lze považovat tisk (noviny) a s ním spojené otázky zabezpečení ochrany cti a důstojnosti fyzické osoby a dále především druhou světovou válku, která nastolila hledání odpovědí na otázky právních záruk ochrany osobnosti.

Státy východní a střední Evropy se po druhé světové válce vydaly cestou budování tzv. reálného socialismu, kde nebylo místo pro nerušený a plynulý vývoj a formování občanskoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby. Určitý pokrok započal v 60. letech v naší republice, Polsku a Maďarsku. Došlo k určitým legislativním změnám. Ty však nenašly své relevantní uplatnění ve společenské a soudní praxi. Soudy povětšinou rozhodovaly spory urážek na cti nebo tiskové spory, jelikož politické okolnosti a obavy z možných následků bránily dotčeným fyzickým osobám v ochraně jejich práv. U škody na zdraví je především akcentována ekonomická stránka. Změna začíná po listopadu 1989.

„První základy všeobecného osobnostního práva, které nelze z historického hlediska odtrhnout od ideje lidských a občanských práv a svobod vůbec, lze v dlouhodobém vývoji lidské společnosti spatřovat již v antické filozofii a v myšlení o přirozeném právu u sofistů a stoiků.“⁹ Některá ustanovení chránící osobnost fyzické osoby znal již zákon 12 desek. Ochrana se poskytovala proti úmyslnému jednání spočívajícímu v útocích proti tělesné integritě tzv. vztažením ruky, iniuria facti (reálné iniurie) a byla stíhána pevnými pokutami. „Novou situaci vytvořil prétorský edikt. Tzv. obecný edikt (edictum generale) již připouštěl širší výklad a zahrnoval vedle skutkové

9 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 39

urážky i urážku slovní (iniuria verbis), resp. urážku jakýmkoliv nepřímým činem. Dále byly zavedeny tzv. speciální edikty (např. odčinění veřejné nadávky, odčinění útoku na cudnost žen a mladých lidí).¹⁰ Tato ochrana byla poskytována na základě actionis iniuriati. Později k ochraně osobnosti sloužily tzv. actiones neboli soukromoprávní žaloby. Urážka na cti, iniuria byla starým deliktem římského práva. Osoba se jí mohla dopustit slovními projevy, posunky, útoky na cudnost nebo bráněním ve výkonu práv jiné osoby či užívání věcí veřejných. Iniuria předpokládá zlý úmysl a může být provedena přímo nebo nepřímo (na manželce, dětech). Poškozenému náleží actio iniuriarum aestimatoria, což je infamující, osobní žaloba, aktivně ani pasivně nezděditelná. Delikt byl odčiněn přiznáním a zaplacením peněžitě pokuty. Peněžitá částka se přiznávala podle volného uvážení postiženého, prétora a soudu a to nezávisle na vzniku majetkové škody. Takto pojatá sankce splňovala represivní funkci a tím i funkci soukromého trestu. Závěrem je třeba dodat, že „římské právo ještě nevytvořilo obecný pojem všeobecného osobnostního práva a v důsledku toho ani jeho obecnou ochranu.“¹¹

V období feudalismu si ochranu cti či důstojnosti musel zajistit svépomocí (krevní msta, později i souboj, výkupné, různé druhy pokut) sám poškozený. Pokuty měly represivní charakter, sloužily jako náprava nemajetkové újmy a zároveň ve většině případů vylučovaly nárok na náhradu škody. Za porušení důstojnosti ženy náležela náhrada otcí nebo manželovi.

Osobnost fyzické osoby se dostává do popředí v souvislosti s rozvojem kapitalismu, vědeckým a hospodářským pokrokem a přirozenoprávní teorií, která postupně „vyústila v ideu práv člověka a občana.“¹² Hlavními představiteli tohoto směru byli Locke, Montesquieu a Rousseau. Toto nazírání na člověka našlo svůj odraz v Deklaraci nezávislosti Spojených států (1776) a Deklaraci práv člověka a občana (1789) ve Francii. Se stěžejním postulátem, že všichni lidé se rodí a zůstávají svobodní, jsou nadáni přirozenými neprohlášenými lidskými právy. „Tyto akty přispěly k položení právně-politických a teoretických základů moderního pojetí vztahu státu jako

10 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 40

11 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 40

12 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 4

mocenského reprezentanta společnosti a občana v oblasti společensko-politické, právě tak jako v oblasti občanova osobního života a individuálních svobod. Spolu s tím byl položen i základ práva, které je spjato s osobností každé fyzické osoby, neboli všeobecného osobnostního práva uplatňujícího se ve vztahu k jiným právním subjektům s rovným právním postavením.¹³ Ochrana je však poskytována normami trestního a správního práva, což odpovídá názoru, že imateriální újma nemůže být nahrazena materiálními prostředky.

„V dalším vývoji dochází k posunutí chápání újmy na osobnosti fyzické osoby, což s sebou „přináší i určité „zhmotnění“ jednotlivých hodnot osobnosti fyzické osoby a myšlenky, že nemajetkovou újmu je namístě zmírňovat rovněž materiálním (peněžitým) plněním. Začalo se rozšiřovat chápání jednotlivých hodnot osobnosti fyzické osoby (např. lidského těla) jako předmětu vlastnického práva (tzv. vlastnické – proprietární teorie).“¹⁴

Vliv přirozenoprávní teorie je patrný i v Obecném zákoníku občanském (ABGB). V ustanovení § 16 bylo zakotveno, že člověk je subjektem přirozených práv, které zákony mohou jen uznat nebo za určitých podmínek omezit. Část tehdejší rakouské teorie z tohoto dovodila existenci všeobecného osobnostního práva a z něj neuzavřený výčet jednotlivých osobnostních práv. Historickoprávní škola (s předním představitelem von Savignym) na druhé straně odmítala myšlenku i existenci subjektivního všeobecného osobnostního práva. Názor byl opřen o argument, že „toto právní odvětví chrání toliko majetkové vztahy“¹⁵ a to se projevilo v omezení zadostiučinění za nemajetkovou újmu.

Obecný zákoník občanský z roku 1811 zabezpečoval nápravu nehmotné škody ochranou jména a dostiučiněním. Jestliže bylo někomu upíráno právo užívat svého jména anebo ublíženo neoprávněným užíváním jeho jména (krycího jména), mohl se poškozený žalobou domáhat zdržení se takového jednání. Byla-li zároveň tímto jednáním způsobena poškozenému škoda, měl právo na náhradu této újmy, za

13 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 42

14 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 42

15 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 43

předpokladu, že škůdce jednal zaviněně, ať již z úmyslu nebo z nedbalosti. V kapitole třinácté byla upravena náhrada škody a dostiučinění. Zákoník pod pojmem škoda rozumí každou újmu, která byla někomu způsobena na jmění, právech anebo na jeho osobě, tedy újmu majetkovou i nemajetkovou. Pod imateriální újmu řadila tělesné poškození, pohlavní čest ženy, osobní svobodu a čest. Při poškození na těle se poškozenému hradily léčebné útraty, újma na výdělku, bolestné a újma způsobená zohyzděním. Obecný občanský zákoník upravoval také škodu způsobenou svedením ženy (imateriální újma spočívala ve zmenšení vyhlídky na sňatek), zbavením osobní svobody a nactiutrháním.

Československý stát převzal tzv. recepčním zákonem č. 11/1918 právní předpisy platné na území bývalého Rakouska-Uherska. V českých zemích nadále platil Všeobecný občanský zákoník z r. 1811, na Slovensku se užívalo uherské občanské právo opírající se především o právo obyčejové. Všeobecné osobnostní právo bylo chráněno v rámci odpovědnosti za škodu, neplatnosti právních úkonů a zvláštním trestněprávním zákonem č. 108/1933 Sb., o ochraně cti. Dne 1. ledna 1951 nabyl účinnosti československý občanský zákoník č. 141/1950 Sb., který ukončil právní dualismus v oblasti občanského práva na našem území. Pozitivním počinem se však stal až občanský zákoník z roku 1964, který „u nás poprvé zakotvil obecnou (generální) úpravu všeobecného osobnostního práva jako jednotného práva a v jeho rámci úpravu jednotlivých osobnostních práv v určitém celku včetně úpravy jednotlivých základních prostředků ochrany.“¹⁶ Byl vytvořen základ pro důslednější ochranu osobnosti fyzické osoby, i když její uplatňování v praxi pokulhávalo. „Většina sporů o ochranu osobnosti se týkala pouze drobných urážek na cti; v ostatním byla judikatura soudů velmi chudá.“¹⁷

Avšak v důsledku vlivu socialistické právní doktríny bylo přiznání peněžitého zadostiučinění zcela vyloučeno. Na tento institut bylo nazíráno negativně a argumentováno tím, že relutární satisfakce je „v rozporu s pravidly morálky socialistického člověka“. Přestože zákon formu zadostiučinění nepředepisoval a hypoteticky tak mohla být peněžitá satisfakce přiznána již v době před 29.3.1990, tedy

16 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 52

17 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 54

dnem, kdy nabyl účinnosti zákon č. 87/1990 Sb. výslovně zakotvující tento institut, v reálné praxi socialistické justice byl obdobný postup zcela vyloučen. V plně demokratických státech, nezatížených socialistickými paradigmaty v právním uvažování, byly přitom tendence zcela opačné, dovozující dokonce právo na náhradu nemajetkové újmy i za situace, kdy je zákon výslovně nezakotvoval.¹⁸

V tomto směru se stalo mezníkem rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN v případě Soraya Esfandiary-Bakhtiary. „V Německu se východiskem řešení napětí mezi právem a morálkou stala interpretace ustanovení čl. 20 odst. 3 Základního zákona, podle něhož je soud při nalézání práva vázán „zákonem a právem“, z čehož se dovozuje přítomnost „nadpozitivního práva“ v ústavním řádu. Tato interpretace se promítla i do judikatury Spolkového ústavního soudu, a to ve spojení s rozbořem podmínek, za kterých je akceptovatelný postup *contra legem*. Základní tezí, která se prolínala celým rozhodnutím, bylo odmítnutí úzkého právního pozitivismu, kdy právo a zákon nejsou vždy identické a je úkolem soudu, aby aplikoval jen to pravidlo chování, které nachází odraz v právu. Soudce se přitom musí vyvarovat libovůle, jeho rozhodnutí se musí zakládat na racionální argumentaci. To, že psaný zákon nesplňuje svoji funkci řešit spravedlivě právní problém, musí být učiněno obezřetně.“¹⁹

V tomto případě jde o střet mezi *ius naturalismem* a *ius pozitivismem*. „Juspozitivistický přístup se v zásadě omezuje na zkoumání vztahu mezi státem a pozitivním právem. Právem rozumí výhradně platné (pozitivní) právo – tedy právo, jehož tvorba je závislá na státu; stát je vytváří tím, že uznává určité formy za právní (prameny práva). ... Jusnaturalistický přístup vychází z názoru, že vedle pozitivního

18 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001

„Pozitivně právní úprava je formou proporcí, relativních preferencí či priorit těch či oněch hodnot v dané etapě. Je výsledkem zápolení různých přístupů a směrů. Mezi ně legitimně patří i postuláty jusnaturalistické provenience. Při jejich zvažování však sotva lze přijmout jako argument tvrzení o absolutní a neměnné platnosti. Proto je zřejmě lépe hledat možnosti koncenzu pro legitimitu (ospravedlněnost) toho či onoho řešení *de lege ferenda* bez aprioristického tvrzení, že některé z nich je přirozené.“

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004, s. 229

19 Doubek, P. Odškodnění újmy na zdraví v českém právu – příliš rigidní, nebo právní jistotu přinášející?. Právní rozhledy, 2012, č. 23-24, s. 814

Podle Raze skutečnost, že soudce vybírá morálně správnou interpretační alternativu podporující morální důvod, je součástí práva. Výběr morálně správné interpretace je aktem autoritativního výkladu, který má efekt tvorby práva. Je to právě akt tvorby práva, který transformuje morálku na právo.“

Doubek, P. Odškodnění újmy na zdraví v českém právu – příliš rigidní, nebo právní jistotu přinášející?. Právní rozhledy, 2012, č. 23-24, s. 814

práva existuje i právo přirozené. Platné právo má být v souladu s přirozeným právem. Z toho vyplývá postulát vázanosti státu přirozeným právem.²⁰ „Právo je dáno transcendentně (boží vůlí, apriorními zákonitostmi), naturálně (povahou věcí), antropologicky (podstatou člověka) nebo je jeho základ racionálně zdůvodnitelný. V tradičním pojetí je přirozené právo věčné, je naplněním vyšších zákonů a principů.“²¹ Lze tedy uzavřít, že v socialistickém právním řádu nedošlo ke konvergenci jusnaturalismu a juspozitivismu, protože nebylo dosaženo souladu pozitivně právní úpravy s přirozeným právem vyjadřujícím lidská práva a základní svobody.

„Rudé kořeny náhrad imateriální újmy u nás popisuje Radoslav Procházka pod vypsávajícím názvem Všetkým telám rovnako v knize Komunistické právo v Československu. Součástí hodnotových pilířů socialistického práva byly „hmotnářstvo“ (jako výraz materialismu) a „rovnostářstvo“, což se projevovalo i v oblasti odškodnění za imateriální újmu. Společnost, která kombinovala tyto dvě hodnoty, usilovala, aby všem nadělila přibližně stejně, přivykajíc jejich nositele, že chtít více nebo méně než jiní je asociální a že netělesné potřeby jsou v porovnání s těmi tělesnými méněcenné. Jak již bylo uvedeno výše, právní věda argumentovala v šedesátých letech, že odškodňovat citovou újmu v penězích by bylo nemravné. Vyloučení psychické újmy z katalogu přípustných nároků znamenalo vyloučení jiných než fyzických důsledků z režimu právní ochrany.

V oblasti náhrad škod na zdraví vše vedlo k zásadnímu omezení možnosti zohlednit při náhradě bolestného subjektivní útrapy poškozeného, k absenci úpravy psychické újmy jako samostatného titulu pro vznik odpovědnosti a k relativně striktní vázanosti soudu podzákonnými mantinely (tabulkami) směřujícími k paušalizaci imateriální újmy.“²²

Po listopadu 1989 nastala potřeba zmodernizovat občanskoprávní úpravu, aby odpovídala potřebám demokratizace, nového politického a sociálního uspořádání společnosti. Novela č. 87/1990 Sb. zakotvila peněžitou neboli materiální satisfakci

20 Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004, s. 212

21 Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004, s. 292

22 Paradigma rovnostářství a smrtící komparace aneb Druhý krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/paradigma-rovnostarstvi-smrtici.html>

jakožto komplementární doplněk k morální (nepeněžitě) satisfakci, na kterou vzniká nárok, jestliže by se morální satisfakce nejevila jako postačující. Obecnou občanskoprávní úpravu všeobecného osobnostního práva doplňuje řada speciálních zákonů; zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon), zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 285/2000 Sb., transplantační zákon a zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon.

V neposlední řadě se také rozvíjí rozhodovací činnost obecných soudů i Ústavního soudu České republiky.

5. Platná právní úprava

5. 1. Trestní právo

Ustanovení § 43 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu vymezuje pojem poškozeného pro trestněprávní účely. Poškozený je stranou v trestním řízení a rozumí se jím ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Toto znění ustanovení bylo provedeno novelou zákona č. 181/2011 Sb., účinnou ode dne 1.7.2011. Dřívější dikce vymezovala poškozeného jako toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví (bez ohledu na to, zda mu vznikla majetková škoda), způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem (příčinná souvislost je vztah nezávislý na vědomí a vůli pachatele). Dále oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.²³

Pojem poškozeného je třeba odlišovat od pojmu oběť trestného činu, kterou se podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.²⁴ Pro účely tohoto zákona je zároveň konstruována tzv. druhotná újma, což je újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci,

23 „To vyplývá z toho, že je v podstatě občanskoprávním odpůrcem spoluobviněného, který mu způsobil škodu, a také v trestním řízení svá práva vykonává proti obviněnému. Proto je logické, že v jednom řízení nemůže zároveň vystupovat ve dvojím vzájemně protichůdném procesním postavení.“

Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 314

24 Oběti trestné činnosti podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti se rozuměla fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považovala i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.

poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.

Pozitivním dopadem nového znění ustanovení § 43 odst. 1 TŘ je fakt, že došlo ke sjednocení terminologie užívané v trestním řádu s terminologií občanského zákoníku. V rámci trestního řízení lze však rozhodnout jen o náhradě nemajetkové újmy v penězích.

Trestní řád chápe škodu „v širším slova smyslu; jako škodlivý zásah do práv a zájmů dotyčného subjektu, které jsou chráněny zákonem, i když takový zásah nemá za následek vznik nároku na náhradu škody.“²⁵ Ublížením na zdraví se rozumí „takové poranění nebo onemocnění, které poruchou tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má jiný nepříznivý vliv na způsob jeho života; není zcela přechodného rázu, i když zpravidla nezanechává trvalé následky.“²⁶ Doba trvání je nejméně sedm dní. Majetková škoda je jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Nebude jí ani hodnota úplatku, který byl poskytnut v případě trestného činu přijetí (dříve přijímání) úplatku podle ustanovení § 331 odst. 1 TZ (dříve ustanovení § 160 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb.), jde o bezdůvodné obohacení. Nemajetková újma je typicky způsobena některými trestnými činy proti lidské důstojnosti nebo hrubě narušujícími občanské soužití. „Terminologie však neodpovídala ustanovení občanského zákoníku, kdy správnější a výstižnější namísto termínu morální škoda byl termín morální újma. Z dikce ustanovení § 43 odst. 1 TŘ bylo pak možno dovodit, že ten, komu byla způsobena morální újma, není poškozeným, který by měl podle ustanovení § 43 odst. 2 TŘ nárok na náhradu škody.“²⁷ Jinou škodou se zde rozuměla zejména škoda způsobená na právech, porucha zdraví menší intenzity. Vzniklá škoda musí být v příčinné souvislosti s trestným činem, tzn. skutkem, který je uveden v žalobním návrhu. Skutkem se rozumí též dílčí útok pokračujícího trestného činu, není-li výslovně stanoveno jinak. Na právním posouzení skutku nezáleží.

„Poškozený neztrácí své postavení v trestním řízení ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 TŘ tím, že mu byla již škoda plně nahrazena, třeba ještě před zahájením

25 Ústavní soud sp. zn. R III/1967

26 Strejc, P. Soudní lékařství pro právníky. Skripta. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 101

27 Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 3 To 183/98

trestního stíhání, popř. v jeho průběhu. Pojem poškozeného je tedy širší, než pojem subjektu adhezního řízení, když zahrnuje i toho poškozeného, který není podle ustanovení § 43 odst. 3 TŘ oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení.²⁸ Poškozeným může být kromě fyzické osoby, právnické osoby také český stát, zdravotní pojišťovna, osoba oprávněná k zabezpečení a úhradě potřeb nezletilého dítěte.²⁹ Trestní řád poskytuje poškozenému řadu práv sloužících k účelnému uplatnění jeho nároků a k zabezpečení jeho postavení (je stranou) v trestním řízení. Každý poškozený má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování a osobních údajů svědka podle ustanovení § 55 odst. 2 TŘ³⁰, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí, zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení (o tom musí být vyrozuměn se zachováním nejméně třídní lhůty k přípravě), doručuje se mu obžaloba, zúčastnit se veřejného zasedání o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu, vyjádřit se k věci před skončením řízení a nechat se zastupovat zmocněncem. K významným oprávněním náleží právo podat stížnost proti dvěma konečným rozhodnutím v přípravném řízení, a to proti usnesení o zastavení trestního stíhání (§ 172 odst. 3 TŘ) a usnesení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 TŘ). Poškozený může dále podat návrh, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil povinnost uhradit mu zcela nebo zčásti náklady související s jeho účastí v trestním řízení a kdykoliv v průběhu přípravného řízení žádat státního zástupce, aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu.

Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok v penězích na náhradu škody nebo nemajetkové újmy, jež mu byla trestným činem způsobena nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal, je subjektem adhezního řízení.³¹ Adhezní řízení je nedílnou součástí trestního řízení, ve kterém se projednává nárok poškozeného na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo

28 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 311

29 Nárok na náhradu škody způsobené trestným činem třetí osobě nebo cizí právnické osobě zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním může v adhezním řízení uplatnit jen zaměstnavatel (fyzická osoba nebo právnická osoba), u níž je zaměstnanec v době způsobení škody v pracovním poměru. Poškozená třetí osoba nebo cizí právnická osoba může svůj nárok uplatnit pouze vůči zaměstnavateli, u něhož byl pachatel v době činu zaměstnán, nikoli v trestním řízení proti takovému pachateli.

30 Opatření k utajení totožnosti i podoby svědka.

31 Pojem poškozeného je širší než pojem subjektu adhezního řízení, protože zahrnuje i takového poškozeného, který není oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení.

vydání bezdůvodného obohacení. Netvoří tedy žádnou samostatnou část řízení, jež by byla po formální stránce nějak oddělena od trestního řízení, splývá s ním (to je patrné zejména pokud jde o dokazování). Zvláštností je, že soud rozhoduje o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení podle hmotného práva občanského, zákoníku práce, ale řízení probíhá podle trestního řádu. Poškozený musí svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení uplatnit u soudu způsobem a formou, které nevzbuzují pochybnosti, že poškozený skutečně požaduje náhradu. Nárok podle ustanovení § 43 odst. 3 TŘ však není nárok na zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 OZ. Adhezní řízení představuje výjimku ze zásady oficiality, což znamená, že soud nemůže bez podaného návrhu o náhradě škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení rozhodnout. Vzniknou-li pochybnosti ohledně uplatněného nároku, musí orgány činné v trestním řízení poškozeného o této okolnosti poučit s tím, že je třeba zjednat nápravu nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování. Pokud poškozený závadu neodstraní, soud o nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení vůbec nerozhodne. Poškozený může svůj uplatněný nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení vzít zpět a soud bude v takovém případě postupovat tak, jakoby poškozený nárok na náhradu majetkové škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení neuplatnil. Nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení proti obviněnému může poškozený uplatnit kdykoliv v průběhu trestního řízení, nejpozději však do zahájení dokazování v hlavním líčení, dokonce ještě před zahájením trestního stíhání. Může také učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení na majetku obviněného. Nárok musí být uplatněn vůči určité osobě, tzn. proti konkrétnímu obviněnému, řádně a včas. Koná-li se společné řízení proti více obviněným, musí uvést, od kterého či kterých obviněných požaduje náhradu škody a zda ji uplatňuje jako solidární odpovědnost, dělenou odpovědnost anebo podle míry zavinění. Řádně uplatněný nárok předpokládá uvedení údajů, ze kterých bude „patrný důvod a alespoň minimální výše nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. K označení důvodu postačí poukaz poškozeného na to, že skutkem uvedeným v žalobním návrhu mu byla způsobena škoda, nemajetková újma nebo že došlo na jeho úkor k bezdůvodnému obohacení. Výši nároku lze uvést přesnou částkou, minimální výši způsobené škody, nemajetkové újmy, bezdůvodného obohacení nebo jiným údajem, z něhož přesná výše

jednoznačně vyplývá.^{32 33} Jestliže je to možné a účelné a poškozený o to požádá, je přípustné i uvedení do předešlého stavu (tzv. naturální restituce). Jak již bylo řečeno, nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení musí být uplatněn včas, tzn. nejpozději v hlavním líčení před zahájením dokazování (zpravidla výsledkem obžalovaného), popř. před vydáním trestního příkazu.³⁴ V případě zrušení původního rozsudku v řízení o odvolání, dovolání, stížnosti pro porušení zákona a nového řízení u soudu prvního stupně může poškozený podat svůj návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení jen v případě, že se bude konat celé hlavní líčení znovu. Dále je nutno dodat, že poškozený je oprávněn v průběhu řízení měnit výši požadované náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě v hlavním líčení a že soud je při svém rozhodování vázán návrhem poškozeného a nemůže mu přiznat více, než bylo požadováno (ne ultra petita partium). Projednání nároku v adhezním řízení nebrání okolnost, že poškozený uplatnil nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení způsobené trestným činem také v občanskoprávním či jiném řízení. Pokud však soud zjistí v rámci postupu podle ustanovení § 206 odst. 2 TR, že již bylo vydáno rozhodnutí o nároku (bez ohledu na jeho právní moc) v tomto řízení, rozhodne, že poškozený nemůže v hlavním líčení uplatňovat nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Řádné uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení na druhou stranu představuje „z hlediska ustanovení § 82 OSŘ zahájení řízení a tvoří překážku zahájení řízení – litispendence, jestliže žaloba byla podána v občanském soudním řízení až poté, kdy již byl učiněn návrh na přiznání náhrady v trestním řízení.“³⁵

Poškozený³⁶ se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení (který v té době řízení vede) vzdát svých procesních práv, které mu trestní řád přiznává. Vzdání se práv jen z části patrně není možné, protože takový postup trestní řád nepředpokládá. Orgán činný v trestním řízení poškozeného poučí a dále postupuje jako by takový projev nebyl učiněn. Účelem tohoto ustanovení je

32 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 316

33 Nelze uplatňovat náhradu škody ve výši, kterou určí znalec, bude požadovat náhradu v plné výši nebo že se připojí s nárokem na náhradu škody.

34 Jedná se o procesní lhůtu, kterou trestní řád neumožňuje navrátit.

35 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 319

36 S jeho souhlasem i zmocněnec poškozeného.

„umožnit poškozenému omezení styku s trestním řízením na nutné zákonné minimum a docílit stav, kdy jím bude co nejméně obtěžován. Důsledkem vzdání se procesních práv je, že se nadále vychází z toho, jako by poškozený ve věci vůbec nevystupoval.“³⁷ Je však přípustné, aby poškozený své prohlášení o vzdání se procesních práv vzal zpět a začal svá práva znovu uplatňovat. Za dobu účinnosti zpětvzetí však nemůže nabýt tato práva.

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký³⁸ a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Smyslem této právní úpravy je zajistit řádný průběh trestního řízení (v souladu se zachováním zásady rychlosti trestního řízení a jeho hospodárnosti), které by bylo množstvím úkonů souvisejících s právy poškozených ohroženo a zároveň uspokojit nároky těchto poškozených. Rozhodnutí se činí usnesením. Poškození si musí společného zmocněnce zvolit sami. Jestliže si ho nezvolí, ztrácí možnost uplatňovat svá procesní práva v trestním řízení. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr (činí tak opatřením) s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení.

Změnou vymezení pojmu poškozeného zákonodárce sledoval cíl, aby mohlo být i o náhradě nemajetkové újmy rozhodnuto již v samotném trestním řízení.³⁹ To má posílit postavení poškozeného, který může být plně odškodněn již v rámci trestního řízení a lépe se vyrovnat s nepříznivými následky trestného činu a neprožívat trauma znovu při projednání jeho nároku v civilním řízení. Podle důvodové zprávy má adhezní řízení v podstatě nahradit řízení občanskoprávní. S tímto postojem velmi nesouhlasím. Odškodnění poškozeného není primárním účelem trestního práva. Ustanovení § 229 odst. 1 TŘ stanoví, že není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného

37 Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 319-320

38 Mělo by se jednat o stovky a tisíce poškozených.

39 Tuto možnost skýtá například právní úprava ve Francii nebo Nizozemí.

obohacení podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení třeba provést další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Stejně bude soud postupovat se zbytkem nároku poškozeného, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti. Nedovedu si představit, že by soud mohl činit rozdíly mezi poškozeným, kterému měla vzniknout nemajetková újma a ostatními poškozenými, kteří se domáhají náhrady škody na zdraví, majetkové škody nebo vydání obohacení. Tímto postupem by vznikaly neodůvodněné rozdíly mezi jednotlivými poškozenými a podle mého názoru by bylo poručeno ustanovení čl. 37 odst. 3 Listiny, podle kterého si jsou všichni účastníci rovni. Tento krok navíc ne zcela koresponduje se snahou Ministerstva spravedlnosti, které deklarovalo, že bude usilovat o zrychlení trestního řízení. Podrobnější dokazování ohledně vzniku a rozsahu nemajetkové újmy má přesně opačný efekt.

V demokratickém právním státě je nutno věnovat zvláštní zájem na respektování právní ochrany osobnosti. „Ochrana je poskytována komplementárně v různých právních odvětvích, a to prostředky tomu kterému odvětví vlastními. Uplatnění trestněprávní odpovědnosti tak nevylučuje současné uplatnění právní ochrany osobnosti v intencích příslušných právních předpisů ostatních právních odvětví, neboť právní systém je nutno chápat jako celek složený ze vzájemně se doplňujících právních norem.“⁴⁰

S ochranou osobnosti je úzce spjat trestný čin pomluvy podle ustanovení § 184 TZ (dříve ustanovení § 206 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon), podle kterého jej spáchá ten, kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu. Přísněji bude postižen ten, kdo spáchá tento čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem. K naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu je zapotřebí spáchání skutku určité kvality. Většina trestních řízení končí zprošťujícím rozhodnutím. Z judikatury je podnětné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR

40 Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 315/01

sp. zn. 5 Tdo 873/2002, podle něhož „k naplnění subjektivní stránky skutkové podstaty trestného činu pomluvy nepostačuje prokázání skutečností, že se v konkrétním případě jednalo o sdělení hanlivých, neověřených a nepravdivých údajů, které byly způsobilé přivodit ohrožení napadených osob, jelikož uvedený závěr představuje pouhé konstatování objektivních skutečností, přičemž zavinění obviněného musí zahrnovat i skutečnost, že sdělený údaj je nepravdivý a současně způsobilý značnou měrou ohrozit vážnost osoby dotčené pomluvou u spoluobčanů, přičemž vzhledem k ustanovení § 3 odst. 3 TZ (nyní ustanovení § 13 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.) musí být zavinění ve formě úmyslu. A dále, že osoba, která najde odvahu zastávat funkce v systému místní samosprávy, musí také najít odvahu čelit kritice někdy i málo věcné, nekonkrétní, přičemž je nutno najít správné postoje a nelze souhlasit s řešením podobných problémů prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení.“⁴¹ Daná argumentace plně koresponduje se zásadou ultima ratio trestní represe, podle které má trestní právo místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob jsou vyčerpány, neúčinné nebo nevhodné.⁴² Stejně tak „kritiku na adresu osoby působící ve veřejném životě v postavení advokáta, i když se jedná o kritiku velmi vyhraněnou, nadsazenou a osobně zaujatou, která však zároveň vyjadřuje hodnotící úsudek, který nemusí být úplně odtržen od reálného základu, nelze považovat za jednání bez dalšího naplňující trestný čin pomluvy podle ustanovení § 206 odst. 1, 2 TZ.“⁴³

41 Nejvyšší soud sp. zn. 5 Tdo 873/2002

42 „Trestní právo a trestněprávní kvalifikaci určitého jednání jako trestného činu, které má soukromoprávní základ, je třeba považovat za ultima ratio, tedy za krajní právní prostředek, který má význam především celospolečenský, tj. z hlediska ochrany základních společenských hodnot. V zásadě však nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde závisí především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva, jimž má soudní moc poskytovat ochranu. Je však nepřijatelné, aby tuto ochranu aktivně přebíraly orgány činné v trestním řízení, jejichž úkolem je ochrana převážně celospolečenských hodnot, nikoliv přímo konkrétních subjektivních práv jednotlivce, jež svou povahou spočívají v soukromoprávní sféře. Ústavní soud k tomu dodává, že v právním státě je nepřípustné, aby prostředky trestní represe sloužily k uspokojování subjektivních práv soukromoprávní povahy, nejsou-li vedle toho splněny všechny předpoklady vzniku trestněprávní odpovědnosti, resp. nejsou-li tyto předpoklady zcela nespochybnitelně zjištěny.“

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 4/04

43 Nejvyšší soud sp. zn. 7 Tdo 608/2008

5. 2. Správní právo

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve svém ustanovení čl. 6 odst. 1 zakotvuje právo na projednání věci v přiměřené lhůtě. Konkrétně stanoví, že každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. K tomuto je třeba podotknout, že aplikovatelnost tohoto článku je omezena na řízení o občanských právech nebo závazcích (civilní část) a dále na řízení o oprávněnosti trestního obvinění (trestní část). „Oba tyto pojmy jsou v judikatuře ESLP vykládány tzv. autonomním způsobem, což v praxi znamená, že ustanovení čl. 6 odst. 1 může být aplikovatelné i na jiná řízení než ta, která jsou ve vnitrostátním právu označována jako civilní či trestní. Na druhou stranu by však taková řízení ESLP nepovažoval za civilní nebo trestní ve smyslu Úmluvy.“⁴⁴

Pro určení přiměřenosti délky řízení zaujímá klíčový význam posouzení počátku a konce lhůty a v tomto smyslu také, zda je lhůta jako taková přiměřená. V civilních věcech je počátek řízení zpravidla spojen se dnem, kdy byl u soudu podán příslušný návrh na zahájení řízení. „Pokud je však před zahájením řízení nutné, aby se stěžovatel obrátil se svým návrhem na příslušný správní orgán, počítá se do délky řízení i doba řízení před tímto orgánem, typicky u restitučních řízení.“⁴⁵ V trestním řízení počíná lhůta běžet od sdělení obvinění.⁴⁶ Z tohoto pravidla je však připuštěna výjimka a to tehdy, „jestliže se okamžik formálního aktu sdělení obvinění či jiného relevantního úkonu nekryje s okamžikem, kdy se existence podezření projevila na postavení dotčené osoby.“⁴⁷ Tímto dochází k upřednostnění hlediska materiálního před čistě formálním

44 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 3

45 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 6

46 V České republice běží lhůta od doručení opisu usnesení o zahájení trestního stíhání obviněnému. Výjimka byla judikována v rozsudku Rázová proti České republice, kde běh počátku lhůty spadal v datum zatčení.

47 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před

pojetím. Pokud sám konkurzní věřitel nepodal návrh na prohlášení konkurzu na majetek dlužníka, je rozhodným pro počátek konkurzního řízení pro účely odškodnění den, kdy přihláška pohledávky konkurzního věřitele došla soudu.

„Při úvaze o celkové době řízení není možné odhlížet od jeho části, která se odehrála před tím, než se Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod stala závaznou pro Českou republiku.“⁴⁸ Na druhé straně je důležité podotknout, že Evropský soud je při svém rozhodování omezen a to dnem 18.3.1992, kdy nabyla Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod závaznosti pro Českou republiku. Není tedy příslušný k posouzení období předcházející tomuto datu. Časové omezení se proto nedotýká aplikovatelnosti ustanovení § 13 odst. 1 věta druhá a třetí, ustanovení § 22 odst. 1 věta druhá a třetí a ustanovení § 31a zákona.

Lhůta ve smyslu ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy zahrnuje celé řízení, včetně řízení před odvolacími instancemi. Do lhůty je třeba také započíst řízení před ústavním soudem a to za předpokladu, že jeho rozhodnutí může mít vliv na výsledek řízení před obecnými soudy. „Do délky trestního řízení se v zásadě nezapočítává řízení vykonávací. Při hodnocení délky civilního řízení, v němž bylo přijato konečné rozhodnutí, se do rozhodného období zahrnuje i následné řízení směřující k výkonu tohoto rozhodnutí.“⁴⁹ Takový postup však neznamena mechanické sčítání obou řízení. V důsledku dispoziční zásady ovládající výkon rozhodnutí a dále i časovému odstupu od vykonatelnosti rozhodnutí a podání návrhu na nařízení výkonu, se uplatní diferenciovaně. Tento přístup je omezen na posouzení celkové délky řízení za účelem zjištění, jestli došlo k porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě a ke stanovení korespondujícího odškodnění. Nemůže se ale od ní odvíjet počátek běhu promlčecí doby, která „počíná běžet vždy s koncem řízení, v němž bylo právo na projednání věci v přiměřené lhůtě

Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 5

48 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

Tímto stanoviskem usiluje Nejvyšší soud ČR o sjednocení soudní praxe a nastiňuje určitý model, podle něhož by české soudy měly postupovat. „Evropský soud pro lidská práva totiž dospěl k závěru, že status stěžovatele jako oběti porušení čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy může záviset na úrovni kompenzace, která byla stěžovateli přiznána v domácím řízení. ... Úroveň kompenzace přitom též závisí na charakteru a efektivitě vnitrostátního prostředku nápravy (Scordino, odst. 205).“

49 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 6-7

porušeno. Došlo-li k porušení daného práva již v nalézacím řízení, odvíjí se i zde běh promlčecí lhůty podle ustanovení § 32 odst. 3 věta druhá od právní moci posledního rozhodnutí, které v něm bylo vydáno.⁵⁰ Řízení o návrhu na povolení obnovy řízení se do celkové délky řízení nezapočítává, na rozdíl od řízení po povolení obnovy. Dále je nutné podotknout, že není možné přičítat odpovědnost státu za dobu, kdy se obviněný vyhýbal spravedlnosti nebo kdy bylo řízení přerušeno, což platí zejména pro civilní soudnictví. Až do přijetí stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 13.4.2011 sp. zn. Cpjn 206/2010 platilo, ESLP vychází na rozdíl od české praxe z toho, že doba přerušení řízení (z důvodu vyčkání rozhodnutí v jiném řízení) se neodečítá od celkové délky řízení. Je však zapotřebí zkoumat, zda v tomto jiném řízení nedocházelo k průtahům v řízení. „Stát ale není odpovědný za dobu, po kterou nebylo možno v projednávání věci na vnitrostátní úrovni pokračovat z důvodu probíhajícího řízení o předběžné otázce před Soudním dvorem Evropské unie. Tímto stanoviskem Nejvyšší soud ČR přehodnotil rozhodovací činnost českých soudů a stanovil, že „do doby řízení je v zásadě třeba započítávat i dobu, po níž bylo řízení přerušeno. Zpravidla se tedy započítá doba, po níž bylo řízení přerušeno proto, že soud podal návrh Ústavnímu soudu podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, že došlo k prohlášení konkurzu na některého z účastníků (ustanovení § 263 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení), bylo nutné vyčkat zjištění okruhu dědiců k posouzení otázky právního nástupnictví po zemřelém účastníkovi řízení (ustanovení § 107 odst. 1 věta druhá OSŘ) i přerušení v důsledku shodného návrhu účastníků. Obdobně doba, po níž bylo řízení přerušeno proto, že soud požádal Soudní dvůr Evropských společenství (nyní Soudní dvůr Evropské unie) o rozhodnutí o předběžné otázce, se do celkové doby započítá, aniž by zde i v předchozím uvedeném případě šlo o prodloužení řízení přičitatelné státu.“⁵¹ Domnívám se, že názor započítávání doby přerušení do celkové délky řízení, i když s poznámkou, že tato doba není přičitatelná státu, není správný. Vycházíme-li totiž z algoritmu výpočtu celkové doby řízení, která je následně korigována okolnostmi daného případu, dospějeme ke zjištění, že stát ve skutečnosti za tuto přerušenu dobu žadatele odškodní. Bude se totiž násobit základní částka za rok řízení délkou tohoto celého řízení, tedy i s přerušeným úsekem. Jako správná se mi jeví varianta, posoudit zvlášť řízení základní a zvlášť přerušené řízení. „Při posuzování

50 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

51 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

uplatnitelnosti a důvodnosti nároku je ovšem třeba dbát na to, aby nebyl uplatňován duplicitně – za přerušené i vedlejší řízení.⁵² V obdobném duchu judikoval Nejvyšší soud ČR, že „pro účely posouzení, zda v řízení, které bylo přerušeno nebo ve kterém nebylo možno z jiného důvodu pokračovat, došlo k porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě ve smyslu ustanovení § 13 odst. 1 věta druhá a třetí, je třeba zkoumat, zda ve vedlejším řízení, které si nečinnost v původním řízení vynutilo, byla věc projednána v přiměřené lhůtě. Pokud tomu tak je, nelze učinit závěr o tom, že z důvodu jeho nepokračování byla délka původního řízení nepřiměřená. Jestliže však délka vedlejšího řízení přiměřená není, a to z důvodů přičitatelných státu, tj. došlo-li ve smyslu ustanovení § 13 odst. 1 věta druhá a třetí k porušení práva účastníků vedlejšího řízení na projednání věci v přiměřené lhůtě, promítá se tato skutečnost i do závěru o nepřiměřené délce původního řízení.“⁵³

„Obava, že by se žalobkyně mohla duplicitně domáhat odškodnění za nepřiměřenou délku původního řízení a řízení trestního, pro které bylo původní řízení přerušeno, není namístě. Pokud spolu totiž dvě řízení (popř. více řízení) souvisí natolik úzce, že jedno z nich nemůže být skončeno před tím, než je skončeno druhé a v důsledku toho daná řízení po určitou dobu probíhají vedle sebe, je třeba je považovat v rozsahu souběžného průběhu z hlediska doby rozhodné pro stanovení přiměřeného zadostiucnění ve smyslu ustanovení § 31a odst. 3 písm. a) za řízení jediné. To stejné platí i tehdy, spočívá-li souvislost dvou či více řízení v tom, že v jednom z nich je řešena otázka významná pro rozhodnutí druhého z nich. I tehdy je třeba v rozsahu jejich souběhu, daného přerušením prvního z nich do doby vyřešení potřebné otázky v druhém z nich, vnímat jako řízení jediné, neboť újma utrpěná účastníkem prvního řízení v důsledku jeho nepřiměřené délky zůstává stejná a nenásobí se počtem takto souběžných řízení.“⁵⁴

Nejvyšší soud ČR dále zaujal stanovisko, že „při úvaze o celkové době řízení je nutno přihlížet i k jeho části, v níž jako účastník vystupoval právní předchůdce osoby, která vstoupila do řízení jako jeho dědic a která se nyní domáhá poskytnutí přiměřeného

52 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

53 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4923/2009

54 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 348/2010

zadosti učinění podle ustanovení § 31a.⁵⁵ Když dodává, že míra odškodnění má být posuzována individuálně a že nemusí (zastávám názor, že ani nemůže) být stejně vysoká, jako by byl odškodněn původní účastník řízení. Byť je dále poznamenáno, že právo na náhradu nemateriální újmy za nepřiměřenou délku řízení, je ryze osobní povahy, nepřecházející na dědice zemřelé fyzické osoby⁵⁶, jsem přesvědčena, že výše uvedeným názorem, je toto východisko zcela nabouráno a popřeno. Právo na náhradu nemajetkové újmy nelze ani postoupit. „V případě postoupení pohledávky, pro niž je vedeno původní řízení, není důvodu přičítat postupníkovi dosavadní dobu řízení, jež bylo vedeno nepřiměřeně dlouhou dobu.“⁵⁷

V určitém případě se pro účely odškodnění konec řízení nekryje s právní mocí konečného rozhodnutí ve věci. Jestliže „smyslem náhrady nemajetkové újmy způsobené nepřiměřeně dlouhým řízením je kompenzace stavu nejistoty, do níž byl poškozený v důsledku nepřiměřeně dlouze vedeného řízení uveden a v níž byl udržován, tak v situaci, kdy vzal žalobce odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně zpět, nelze uvažovat o újmě způsobené mu nejistotou ohledně výsledku řízení, protože výsledek řízení byl ke dni podání zpětvzetí odvolání v původním řízení dán. Jakkoli tedy formálně nastal konec původního řízení ve smyslu ustanovení § 31a odst. 3 písm. a) později, nelze přehlédnout, že dnem podání zpětvzetí odvolání již žalobci žádná újma nevznikala a pokud odvolací soud k době po podání zpětvzetí nepřihlédl, je ve výsledku jeho posouzení nároku žalobce v dané otázce správné.“⁵⁸

Jak již bylo řečeno, skončení řízení se pojí s okamžikem nabytí právní moci posledního rozhodnutí, které bylo v daném případě vydáno. V případě konkurzního řízení „poté, co správce konkurzní podstaty vyplatil konkurznímu věřiteli částku určenou pravomocným rozvrhovým usnesením, již konkurzní věřitel nemůže s vlastním rozhodnutím, jímž se končí konkurzní řízení, ... spojovat žádná očekávání co do možného (dalšího) uspokojení jeho pohledávky nad rámec splněného rozvrhu. Jinými slovy, pro posouzení přiměřenosti celkové délky konkurzního řízení je u konkurzního

55 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpn 206/2010

56 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3394/2010
„Zemře-li poškozený žalobce v řízení o náhradu přiměřené újmy za nesprávný úřední postup, je třeba řízení podle ustanovení § 107 odst. 5 OSŘ zastavit.“

57 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3908/2009
Stejně tak se posoudí případ, kdy přistoupí osoba vlastním jménem do již probíhajícího řízení.

58 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 725/2011

věřitele podstatné, kdy správce konkurzní podstaty úpadce vůči němu splnil pravomocné rozvrhové usnesení, nikoli to, kdy byl konkurz formálně ukončen vydáním usnesení o zrušení konkurzu po splnění rozvrhového usnesení.⁵⁹

K závěru, že došlo k porušení práva na rozhodnutí v přiměřené lhůtě, je možné dojít v několika případech. Na prvním místě je to samostatná nečinnost soudu, který v předmětné věci nečinil úkony. Nečinnost je konstatována v případě, že tato doba překročí tři měsíce. Dále k průtahům dochází i v případě, kdy soud je po celou dobu řízení činný, avšak celková délka řízení neodpovídá požadavku přiměřenosti. Porušení práva lze také konstatovat již v průběhu ještě neskončeného řízení, je-li zjevné, že jeho dosavadní délka již není vzhledem k okolnostem případu přiměřená. A v neposlední řadě i tehdy, kdy přípravné řízení trvalo neodůvodněně dlouhou dobu, což ve svém důsledku nemůže zhojit ani rychlé provedení řízení před soudem. „Při úvaze o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění je třeba přihlížet k celkové době, po kterou řízení trvalo, nikoliv tedy jen k době, po kterou docházelo k průtahům ve smyslu nečinnosti.“⁶⁰

„Zhodnocení dosavadní délky řízení i skutečnosti, že nebylo dosud skončeno, představuje pro případné opětovné uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy za nepřiměřeně dlouze vedené řízení, v rozsahu předmětu hodnocení, překážku věci rozsouzené. Opětovné uplatnění kompenzačního nároku je tak jako důvodné myslitelné leda tehdy, kdyby průběh řízení, v němž došlo k nesprávnému úřednímu postupu, vykazoval nepřiměřenou délku i po vyhlášení rozsudku pravomocně přiznávajícího náhradu, a to buď za takovou další délku řízení, anebo za novou skutkovou okolnost, že lze celkovou délku řízení, právě v důsledku jeho další délky, hodnotit za nepřiměřenou.“⁶¹

„Při rozhodování o respektování požadavku přiměřené lhůty jako jednoho z aspektů práva na spravedlivý proces zakotveného v ustanovení čl. 6 odst. 1 zvažuje ESLP na jedné straně zájem stěžovatele na rychlém vyřízení věci a na straně druhé

59 Nejvyšší soud sp. zn. 29 Cdo 2012/2010

60 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

61 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

obecný zájem na řádném výkonu spravedlnosti. Z toho vyplývá, že neexistuje žádná abstraktně stanovitelná lhůta, kterou by bylo možné považovat za přiměřenou.⁶² Je nutné zdůraznit, že stát nese odpovědnost pouze za průtahy, které jsou mu přičitatelné.

Je tedy potřeba zhodnotit skutečnost, zda vnitrostátní orgány postupovaly při vyřízení věci s péčí, která odpovídala významu řízení pro stěžovatele.

Dále se budu věnovat nejdůležitějším kritériím, které se zohledňují při posuzování přiměřenosti délky řízení. Na úvod je potřeba poznamenat, že při posouzení přiměřenosti délky řízení, je nutno vzít v úvahu dvě složky práva na spravedlivý proces, které jsou však často protichůdné. A to právo účastníka, aby byla věc projednána a rozhodnuta v přiměřené době a obecný princip, aby v řízení bylo postupováno v souladu s právními předpisy a byla zajištěna spravedlivá ochrana práv účastníka. Z výše řečeného vyplývá, že není možné vycházet z nějaké abstraktní, předem dané doby řízení, která by mohla být pokládána za přiměřenou. Je třeba přihlížet ke konkrétním okolnostem individuálního případu. Z tohoto pravidla existuje výjimka. Jestliže zákon stanoví pro určitý úkon soudu nebo vydání rozhodnutí lhůtu, potom se uplatní, podle zásady speciality, tato úprava.

Prvním z nich je složitost věci, jež může vykazovat stupeň od toho, že věc nebyla složitá, vykazovala jistou míru složitosti či byla velmi složitá. K dospění závěru o složitosti řízení, která se rozpadá na složitost skutkovou a složitost právní (právní posouzení z hlediska aplikační i interpretační) i složitost procesní, je třeba zohlednit množství faktorů. Od množství důkazního materiálu, složitosti předmětu řízení, nutnost koordinace několika současně probíhajících řízení, řízení s mezinárodním prvkem až po potřeby vypracování znaleckého posudku, zajištění vysokého počtu účastníků řízení či změnu taktiky advokáta. V trestním řízení do popředí vystupuje zejména povaha skutku, o kterém se řízení vede, kdy vyšší míra složitosti je spojena s trestnými činy ekonomické povahy, korupcí a organizovaným zločinem, a s ní související personální, teritoriální a časový rozsah trestné činnosti. V civilních řízeních často dochází k průtahům či celkové nepřiměřené délce v řízení ve věcech majetkové povahy, do

62 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 7-8

popředí vystupují restituční a vypořádání spoluvlastnických vztahů. Ospravedlnitelné prodloužení řízení zapříčiněné složitostí po právní stránce může spočívat v řešení otázky příslušnosti soudu, složité aplikace práva (hard cases), problémů spojených s přijetím nové právní úpravy nebo protichůdných závěrů příslušných orgánů. Je-li předmětem řízení před správním orgánem a následně předmětem soudního řízení rozhodování o stejných právech a povinnostech, svědčí to o složitosti věci a je namístě odpovídajícím způsobem snížit základní částku.

K dalšímu kritériu, chování stěžovatele, je nutné v první řadě podotknout, že „stěžovateli nemůže být vytýkáno uplatňování procesních prostředků (řádné a mimořádné opravné prostředky, žádost o odročení, námitka podjatosti, žádost o delegaci na jiný soud, stížnost na postup vyšetřujících orgánů, změna obhájce, žádost o provedení dalších důkazů, odmítnutí výpovědi), které mu k ochraně jeho práv poskytuje vnitrostátní právní řád.“⁶³ A to zároveň za předpokladu, že se nejedná o neúspěšné a svévolné uplatňování procesních prostředků, kterými stěžovatel záměrně prodlužuje dané řízení. Tomu také odpovídá zásada, podle které stát není odpovědný za průtahy, které vznikly v důsledku potřeby vypořádání s výše uvedenými návrhy. Stejně tak stát neodpovídá za průtahy v řízení zapříčiněné snahou účastníka řízení oddálit rozhodnutí ve věci a to zneužitím procesních práv nebo jinými prostředky. V duchu dispoziční zásady a uplatnění procesních postupů účastníků řízení ale nezabývá soud povinností zajistit přiměřené projednání věci. Spolupráci obviněného s orgány činnými v trestním řízení však očekávat nelze.

Při hodnocení přiměřenosti délky řízení se dále přihlíží k postupu státních orgánů. „Postup orgánu veřejné moci během řízení může být klasifikován buď jako snaha rozhodnout ve věci v co nejkratším možném čase, a to při zachování zákonem předepsaných procesních postupů, nebo na druhé straně jako bezdůvodná nečinnost, svévole či neschopnost vedoucí ke zbytečným prodávám ve vyřizování případu. Obecné vyjádření žádoucího postupu je ostatně obsaženo například v ustanovení § 6 OSŘ, tedy, že v řízení postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny. Podobně ustanovení § 6 odst. 1 věta první SŘ stanoví, že

63 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 10

správní orgán vyřizuje věci bez zbytečných průtahů. Toto pravidlo je po jisté modifikaci uplatnitelné ve všech soudních řízeních i v řízeních před jinými orgány veřejné moci v České republice.“⁶⁴

Řízení by mělo probíhat plynule, s přiměřenými intervaly prováděných úkonů ze strany soudů nebo jiných státních orgánů. Jako nečinnost chápeme dlouhou dobu mezi jednotlivými jednáními, mezi podáním žaloby či obžaloby a nařízením prvního jednání, při předávání spisů mezi orgány, prodlevy při doručování nebo opakovaným rušením rozhodnutí nižších soudů z důvodu vytýkaných chyb, kterých se dopustily (tzv. ping pong). Odpovědnost státu je přičitatelná též v případě, když rozhodnutí soudu nižšího stupně je zrušeno z důvodu nerespektování právního názoru soudu vyššího stupně, nálezu Ústavního soudu ČR, který mu byl z jeho úřední povinnosti znám, popř. byl publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR.⁶⁵ Za předpokladu, že celková délka řízení není nepřiměřená, lze tolerovat mírný průtah v jedné fázi řízení. „Chování jiných účastníků řízení než stěžovatele (např. spoluobviněných, svědků, znalců) nejsou a priori přičitatelná státu, avšak soudy mají povinnost dbát na hladký průběh procesu a dohlédnout na to, aby průtahy na straně třetích osob nevedly k porušování práv stěžovatele.“⁶⁶ Na druhé straně nelze přihlížet k zatíženosti konkrétního soudce, nedostatečné personální a technické vybavenosti soudu nebo špatné legislativě. Stát se nezproští odpovědnosti ani za situace, kdy obecný stav přetíženosti soudního systému neřeší. Přechodná přetíženost je ve většině případů chápána jako objektivní okolnost a jako taková není přičitatelná státu. Důležitou roli hraje fakt, zda-li ji bylo možno předvídat či nikoli a v kontextu uvážení Evropského soudu pro lidská práva i to, zda stát přijal s náležitou rychlostí adekvátní nápravné opatření k odstranění této výjimečné situace.

64 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

65 K tomu dále rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 1637/2009, kde bylo argumentováno, že „ve zrušovacím rozhodnutí musí být ale zřetelně uvedeno, že rozhodnutí soudu nižšího stupně je zrušováno právě z důvodu nerespektování právního názoru soudu vyššího stupně. Neodpovídalo by totiž zásadě promptnosti kompenzačního řízení, jestliže by v jeho průběhu muselo být samostatně právně posuzováno, z jakého důvodu bylo dané rozhodnutí zrušeno. Podobným případem je i situace, kdy rozhodnutí soudu nižšího stupně bylo zrušeno výlučně z důvodu jeho nepřezkoumatelnosti nebo procesní vady soudu nižšího stupně.“

66 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 11

Posledním důležitým kritériem je význam předmětu řízení. „Nejvyšší soud opakovaně dovodil, že kritérium významu předmětu řízení pro účastníka, tj. to, co je pro poškozeného v sázce, je nejdůležitějším kritériem pro stanovení formy a případné výše odškodnění. ... Odškodnění se totiž poskytuje za nejistotu spojenou s právním postavením poškozeného, která je tím větší, čím větší je význam předmětu řízení pro poškozeného.“⁶⁷ Náležitá péče o průběh řízení se odvíjí od významu, který představuje dané konkrétní řízení pro stěžovatele. Zohledněním obecných kritérií lze podle významu řízení vydělit jednotlivé skupiny (druhy) případů, a to podle předmětu řízení, čili podle práva nebo oprávněného zájmu, jichž se řízení dotýká. Vyšší význam tak vyžaduje zvláštní, mimořádnou péči ze strany vnitrostátních orgánů. Mezi svou povahou významnější řízení náleží řízení týkající se života a zdraví jedince, ochrany osobnosti, osobního stavu, věcí opatrovnických, pracovněprávních sporů, sociálního zabezpečení, poskytnutí různých plnění ze strany státu a věcí trestních (zejména pokud je obviněný ve vazbě).⁶⁸ „Při této úvaze hraje roli to, o jaká práva a povinnosti se dané řízení vede a do jaké míry jsou tato práva či povinnosti zpravidla důležitou součástí života jednotlivce. Jedná se o hledisko obecné, typové, k němuž není třeba vést dokazování, neboť plyne ze samotné podstaty zkoumaných řízení.“⁶⁹ Jsou-li tvrzeny a prokázány subjektivně pociťované dopady nepřiměřeně dlouhého řízení, stávají se na druhé straně, předmětem hodnotících úvah až při stanovení výše zadostiučinění. Kromě předmětu řízení se zvýšená péče vyžaduje i vzhledem k osobě účastníka řízení (nemocní, staří lidé). „Význam řízení pro stěžovatele tak může ospravedlnit (či dokonce přímo vyžadovat) přednostní vyřízení některých věcí bez ohledu na pořadí, v jakém na soud napadly.“⁷⁰

„Má-li poskytované odškodnění kompenzovat stav nejistoty, ve které byl poškozený nepřiměřeně dlouhým řízením udržován, a újmě spojené s touto nejistotou má odpovídat forma a případná výše odškodnění, musí výše zadostiučinění především odpovídat významu předmětu řízení pro poškozeného, v dané věci vyjádřeného výší požadované částky. Je-li předmětem řízení peněžité plnění, není obecně důvodné, aby ji zadostiučinění přiznané v penězích svou výší přesahovalo, nadto několikanásobně. ...

67 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3370/2011

68 V těchto případech se zvýšený význam předmětu řízení pro účastníka presumuje. Neznamená to však, že dané platí bezvýjimečně a nemůže být ke skutkové obraně v řízení vyvráceno.

69 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. 206/2010

70 Zimmermann a Steiner proti Švýcarsku, § 29

Leda by pro mimořádnou výši zadostiučinění svědčilo některé z kritérií v ustanovení § 31a odst. 3 písm. a) až d).⁷¹ Žadateli půjde k tíži i skutečnost, že podal zcela bezdůvodnou žalobu; například věděl-li již v době podání žaloby, že se jedná o promlčený nárok. To „samo o sobě opodstatňuje výrazné snížení základní částky.“⁷²

„Z hlediska významu předmětu řízení pro poškozeného je podstatná též hodnota uplatněného peněžitého nároku. S přihlédnutím k povaze konkurzního řízení nelze tuto hodnotu směřovat s nominální výší uplatněného nároku. Jestliže v řízení o přiznání přiměřeného zadostiučinění za porušení práva na přiměřenou délku konkurzního řízení nevyjdou najevo skutečnosti, z nichž by bylo možné dovodit, že konkurzní věřitel mohl v průběhu konkurzního řízení důvodně očekávat vyšší míru uspokojení přihlášené pohledávky, je z hlediska významu předmětu řízení pro tohoto věřitele co do výše peněžitého nároku určující částka, jaké se mu v konkurzu dostalo na uspokojení jeho pohledávky.“⁷³

„Spory o peněžité plnění nepředstavují typově řízení, která by měla pro jeho účastníky zvýšený význam. Lze zohlednit to, o jak vysokou částku se řízení vede, ale i okolnost, že se žalobce domáhá plnění z problematické pohledávky, která byla např. již v okamžiku postoupení pohledávky předmětem soudního sporu. Obtíže spojené s vymáháním pohledávky, popř. potřeba jejího uplatnění v soudním řízení, mají obvykle vliv na tvorbu její ceny při jejím úplatném převodu a bývají motivem jejího postupu. Žalobce kupující problematickou pohledávku si proto musel být vědom případných obtíží spojených s vedením soudního řízení. ... Okolnost, že žalobce dobrovolně koupil problematickou pohledávku, o níž se dalo předpokládat, že bude obtížně vymahatelná, proto objektivně snižuje význam předmětu řízení pro poškozeného.“⁷⁴

Je věcí státu, aby zabezpečil právní prostředky uvnitř svého vnitrostátního práva, které budou sloužit k účinné ochraně proti vzniku a pokračování průtahů v řízení na straně jedné a poskytnou stěžovateli vhodnou nápravu na straně druhé. Preventivní opatření samozřejmě jsou nejvhodnějším a z dlouhodobého hlediska žádoucím řešením problematiky nepřiměřeně dlouhých řízení. Ve smyslu ustanovení čl. 13 Úmluvy to tedy znamená, že „právní prostředek nápravy je účinný, pokud umožňuje, buď aby příslušné

71 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3370/2011

72 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3370/2011

73 Nejvyšší soud sp. zn. 29 Cdo 2012/2010

74 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 679/2013

soudy rozhodly dříve, anebo aby se konkrétní osoba domohla odpovídající nápravy vzniklých průtahů.⁷⁵ V českém právním řádu plní funkci preventivního prostředku nápravy ustanovení § 164 a § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Ustanovení § 164 přiznává fyzické a právnické osobě oprávnění obracet se na orgány státní správy soudů se stížností na průtahy v řízení. Dále má-li účastník nebo ten, kdo je stranou řízení, za to, že v tomto řízení dochází k průtahům, může podat návrh soudu, aby určil lhůtu pro provedení procesního úkonu, u kterého podle jeho názoru dochází k průtahům v řízení. S tím, že návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu není podmíněn podáním stížnosti dle ustanovení § 164. Návrh na určení lhůty se podává u soudu, vůči kterému jsou průtahy v řízení namítány. Zákon rovněž klade obsahové požadavky na takovouto písemnost. Kromě obecných náležitostí, kdy musí být patrné, kdo návrh podává, označení soudu, vůči němuž směřuje, podepsán a datován, musí být z návrhu patrné o jakou věc a jaký procesní úkon se jedná, v čem jsou podle navrhovatele spatřovány průtahy v řízení a čeho se navrhovatel domáhá. Soud, vůči němuž jsou namítány průtahy v řízení, postoupí do 5 pracovních dnů ode dne doručení návrh na určení lhůty se svým vyjádřením soudu příslušnému o návrhu rozhodnout. O svém postupu informuje navrhovatele. Tento postup se neuplatní za předpokladu, že soud provede do 30 dnů ode dne doručení návrhu všechny procesní úkony, u nichž podle navrhovatele dochází k prodlení. V takovém případě se k návrhu dále nepřihlíží, ledaže navrhovatel výslovně ve lhůtě 3 dnů ode dne, kdy se o provedení úkonů dozví, prohlásí, že na návrhu trvá.⁷⁶

75 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 14

76 Soudem příslušným o návrhu rozhodnout je v občanském soudním a trestním řízení soud nejbližší vyššího stupně, směřuje-li návrh proti okresnímu, krajskému nebo vrchnímu soudu, a Nejvyšší správní soud, směřuje-li návrh proti krajskému soudu ve věci správního soudnictví; směřuje-li návrh proti Nejvyššímu soudu nebo Nejvyššímu správnímu soudu, rozhodne o něm jiný senát tohoto soudu, příslušný podle rozvrhu práce. Účastníkem řízení je navrhovatel. Nestanoví-li zákon o soudech a soudcích jinak, použijí se pro řízení o návrhu na určení lhůty přiměřeně ustanovení části první a často i třetí občanského soudního řádu. Příslušný soud rozhoduje o návrhu na určení lhůty usnesením. Návrh odmítne, jestliže byl podán někým, kdo není k jeho podání oprávněn, anebo jestliže navrhovatel neopravil nebo nedoplnil řádně návrh v určené lhůtě. Jinak o něm rozhodne bez jednání do 20 pracovních dnů ode dne, kdy mu byla věc předložena nebo kdy byl návrh řádně opraven nebo doplněn. Pokud soud, vůči němuž návrh směřuje, již procesní úkon, u kterého jsou v návrhu namítány průtahy v řízení, učinil, příslušný soud návrh zamítne. Stejně bude postupovat, dospěje-li k závěru, že k průtahům v řízení nedochází. Dospěje-li příslušný soud k závěru, že návrh na určení lhůty je oprávněný, protože s ohledem na složitost věci, význam předmětu řízení pro navrhovatele, postup účastníků nebo stran řízení a na dosavadní postup soudu dochází v řízení k průtahům, určí lhůtu pro provedení procesního úkonu, u něhož jsou v návrhu namítány průtahy. Touto lhůtou je soud, příslušný k provedení procesního úkonu, vázán. Je-li návrh uznán jako oprávněný, hradí náklady řízení o něm stát. Usnesení, kterým příslušný soud rozhodl o návrhu na určení lhůty, se doručí navrhovateli a soudu, proti němuž byl

Účinný kompenzační prostředek by měl ve světle judikatury ESLP naplňovat požadavek adekvátnosti výše odškodnění, kdy peněžitá částka poskytnutá v rámci vnitrostátní úpravy nesmí být nepřiměřeně nízká v porovnání s výší, jíž by přiznal ESLP. A dále požadavek na rychlost odškodnění, kdy stát musí peněžité částky vyplácet neprodleně.

Přiznání finanční satisfakce je tedy možné, jen za současného splnění dvou podmínek; a to že nemajetkovou újmu nebylo možno nahradit jiným způsobem a samotné konstatování porušení se nejeví jako dostatečné. Jiný způsob náhrady nemajetkové újmy přichází v úvahu v trestním řízení, ve formě zmírnění uloženého trestu. „Zmírnění délky trestu z důvodu nepřiměřené délky řízení v zásadě nezbavuje jednotlivce postavení poškozeného ve smyslu ustanovení čl. 34 Úmluvy. Z tohoto obecně formulovaného pravidla je připuštěna výjimka tehdy, jestliže vnitrostátní orgány dostatečně srozumitelným způsobem přiznaly porušení požadavku přiměřené lhůty a poskytly stěžovateli náhradu ve formě zmírnění trestu. Toto zmírnění musí být měřitelné a výslovné.“⁷⁷ V odůvodnění rozhodnutí musí být výslovně uvedeno, že došlo k porušení práva stěžovatele na projednání věci v přiměřené lhůtě a k jakému konkrétnímu snížení trestu v důsledku tohoto porušení došlo. Jinými slovy, musí být „patrné, o jakou část byl trest zmírněn právě v důsledku přihlédnutí k nepřiměřené délce řízení.“⁷⁸

„Uvedené závěry se vztahují i na rozhodnutí prezidenta republiky o odpuštění či zmírnění trestu podle ustanovení čl. 62 písm. g) Ústavy České republiky (tzv. agraciaci), neboť takové rozhodnutí zpravidla není odůvodněno, a není z něj tak patrné, z jakého důvodu byl odsouzenému trest prezidentem republiky zmírněn či zcela prominut.“⁷⁹

Prostředek nápravy - konstatování porušení práva na přiměřenou délku řízení by měl být využíván ve výjimečných případech. Ty jsou ospravedlněny situacemi, kdy sám stěžovatel k délce řízení významným způsobem přispěl nebo kdy význam předmětu řízení pro stěžovatele je nepatrný. V hraničních případech se jeví jako vhodné přiznat

návrh podán. Proti rozhodnutí soudu o návrhu na určení lhůty nejsou přípustné opravné prostředky.

77 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 16

78 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2742/2009

79 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2742/2009

určitou částku, i když bude výrazným způsobem zkrácena.

Obecně je „třeba vycházet z předpokladu, že nepřiměřeně dlouhé řízení působí účastníkům nemajetkovou újmu, která se zpravidla odškodná v penězích, avšak vždy je nutno zvažovat, zda v konkrétním případě nenastaly okolnosti, které tento předpoklad vyvracejí. Takovou okolností může (ale nemusí) být to, že náhrady nemajetkové újmy se domáhá pravomocně odsouzený pachatel trestného činu právě za délku trestního řízení, v němž byl shledán vinným, popřípadě mu byl i uložen trest, neboť takové řízení nemohlo v jeho osobnostní sféře vyvolat žádnou citelnou újmu. ESLP v takových případech zpravidla považuje za postačující zadostiučinění konstatováním porušení práva.“⁸⁰ Konstatování porušení práva bylo shledáno jako zcela adekvátní kompenzační prostředek i v případě, kdy se odškodnění domáhala Slovenská národní banka. Městský soud v Praze uzavřel, že „žalobkyně je specifickým subjektem veřejného práva a takový subjekt v žádném případě nemůže pociťovat jakoukoliv nemajetkovou újmu. Konstantní judikatura Nejvyššího soudu týkající se přiměřeného zadostiučinění za imateriální újmu právníkům osobám se týká vesměs společností obchodních.“⁸¹

Jak již bylo řečeno výše, konkrétní výše odškodnění na vnitrostátní úrovni nesmí být v příkrém nepoměru, tedy nepřiměřeně nízká, oproti částce, kterou by ve stejném případě přiznal stěžovateli ESLP. Soud však přijímá, že částky přiznávané na vnitrostátní úrovni budou zhruba až o polovinu nižší, než částky odvíjející se od článku 41 Úmluvy. Tento přístup tak lépe reflektuje životní úroveň v každé zemi a také odráží fakt, že využití vnitrostátního prostředku nápravy újmy způsobené nepřiměřenou délkou řízení je pro stěžovatele dostupnější a tím pádem i snazší. V rozsudku *Apicella* proti Itálii bylo deklarováno, že stěžovatel není povinen výši morální újmy prokazovat.⁸²

Algoritmus výpočtu finančního zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou porušením práva na rozhodnutí v přiměřené době vypadá následovně. V prvním kroku stanovíme tzv. základní částku, která je odvislá o délky předmětného

80 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2742/2009

81 Městský soud v Praze sp. zn. 21 Co 193/2013

82 Toto rozhodnutí je vodítkem i k dalším rozhodným skutečnostem. Evropský soud pro lidská práva uvedl, že „tam, kde stát zavedl kompenzační prostředek, musí soud ponechat širší prostor pro uvážení, aby tak byla umožněna náprava souladná s právním řádem, tradicemi a životní úrovní daného státu. ... Bude zejména jednodušší pro domácí soudy odkazovat na částky přiznávané na vnitrostátní úrovni u jiných typů škod – například škody na zdraví, škody vztahující se ke smrti příbuzného či škody v případech pomluvy – a spolehnout se na své nejniternější přesvědčení, i když to bude mít za následek přiřčení částek nižších než těch, které jsou stanoveny Soudem v obdobných případech.“

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2301/2009

řízení. Od základní částky se následně odečtou nebo přičtou jednotlivá kritéria, která odráží okolnosti daného případu. „Jednotlivá procentní snížení či zvýšení se mezi sebou nejdříve navzájem vykompenzují a poté se o výsledek této kompenzace procentně sníží nebo zvýší základní částka. Základní částka je dále navyšována či naopak krácena podle míry naplnění jednotlivých dílčích kritérií, aby výsledná částka co nejvíce odpovídala specifikům konkrétního řízení. Ke snížení tedy vede složitost věci; - 20% do určité míry, - 40% velmi, podíl stěžovatele na délce řízení; - 20% částečně, - 40% významně, počet stupňů, na kterých byla věc projednávána; - 20% 3 stupně, - 40% 4 stupně a významu řízení pro stěžovatele; až - 50%⁸³. Ke zvýšení dochází z důvodu banality věci: + 20%, že stěžovateli nelze nic vytknout, spíše naopak: + 20%, věc byla projednávána na jednom stupni: + 20%, význam věci pro stěžovatele: až + 50%.“⁸⁴ Nejvyšší soud ČR „dospěl k závěru, pro poměry České republiky je přiměřené, jestliže se základní částka, z níž se při určování výše přiměřeného zadostiučnění vychází, pohybuje v rozmezí 15 000 Kč až 20 000 Kč (přibližně 600 až 800 EUR) za jeden rok řízení, tj. 1 250 Kč až 1 667 Kč (přibližně 50 až 67 EUR) za jeden měsíc řízení. První dva roky řízení budou ohodnoceny částkou o polovinu nižší; tedy 15 000 Kč až 20 000 Kč za první dva roky řízení dohromady.“⁸⁵ Není však na místě krátit základní částku odškodnění za první dva roky řízení v případě, že se odškodnění domáhá právní nástupce původního účastníka řízení. Smysl krácení totiž spočívá v tom, že každé soudní řízení může obvykle trvat po dobu dvou let. Krácení je vázáno na řízení samotné, nikoliv na osobu poškozeného nebo účastníka řízení.⁸⁶ V poslední době lze v soudní praxi shledat určité vodítko při stanovení výše základní částky za jeden rok řízení. Za soudní řízení trvající 10 až 11 let činí tato částka 15 000 Kč, za 11 až 12 let 16 000 Kč, za 12 až 13 let 17 000 Kč, za 13 až 14 let 18 000 Kč, za 14 až 15 let 19 000 Kč a za soudní řízení trvající 15 a více let 20 000 Kč.

„Odůvodnění výše přiznaného zadostiučnění musí obsahovat hodnocení, v němž se vychází ze základní částky stanovené násobkem celkové doby řízení v letech či měsících a částky přiznávané za jednotku času řízení s následným připočtením či

83 Příkladem mohou být bagatelní věci, ale také fakt, že stěžovatelem je právnická osoba.

84 Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006, s. 23-24

85 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

86 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1078/2013

odečtením vlivu skutečností vyplývajících u kritérií obsažených v ustanovení § 31a odst. 3 písm. b až e).⁸⁷ Nejvyšší soud ČR dále vyslovil názor, že by „mělo být v obecné rovině dostačující zvýšení či snížení nepřesahující 50%, aby byl zachován vztah přiměřenosti mezi utrpěnou újmou a za ni poskytovaným odškodněním.“⁸⁸ Evropský soud pro lidská práva ve svých rozhodnutích Armonas proti Litvě (stížnost č. 36919/02 a Biriuk proti Litvě (stížnost č. 23373/03) nepřímou upozornil na tendence objevující se v postsocialistických zemích, kdy dochází k podhodnocení vzniklé nemajetkové újmy. Z rozhodnutí Apicella je možné dovodit, že Evropský soud pro lidská práva považuje za přiměřené zadostiučinění částku, která odpovídá asi 50% částky, kterou by přiznal sám. Podle názoru Nejvyššího soudu ČR to však neznamena, že výše odškodnění musí být vždy nižší, než které by přiznal Evropský soud pro lidská práva. Podle mého názoru tomu tak v konkrétních případech bude a i by mělo být. Při rozhodování o výši peněžitého zadostiučinění musí být zohledněna i ekonomická situace v dané zemi. Výše částky by totiž měla korespondovat s životní úrovní v dané zemi. Přiznané odškodnění zároveň nemůže být nepřiměřeně vysoké, neboť tímto krokem by se posouvalo ke vzniku bezdůvodného obohacení na straně poškozeného a zároveň by vykazovalo cizorodé prvky sankčnosti.

„Při určování výše přiměřeného zadostiučinění nelze vycházet z toho, že přiznaná peněžní náhrada musí být nižší než částka, který je ve smyslu ustanovení § 444 odst. 3 OZ stanovena jako jednorázové odškodnění pozůstalým za smrt osoby blízké.“⁸⁹ S tímto názorem Nejvyššího soudu ČR souhlasím potud, že nelze náhradu nemajetkové újmy odvíjet od ustanovení občanského zákoníku, které je kazuistické a neposkytuje soudu prostor pro volnou úvahu. Na druhé straně si však myslím, že právě částky přiznávané jako náhrada nemajetkové újmy za průtahy v řízení by měly být, v porovnání s odškodněním za úmrtí, podstatně nižší. V poslední době narůstá počet případů, kdy je přiznáváno dvousesttisícové odškodné za nepřiměřenou délku soudního řízení, typicky v případech vypořádání společného jmění manželů a úpravě poměrů k nezletilým dětem. V těchto typech řízení nedochází k průtahům ve smyslu nečinnosti. Řízení jsou nepřiměřeně dlouhá z důvodu neschopnosti stran sporu dohodnout se na

87 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpnj 206/2010

88 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpnj 206/2010

89 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpnj 206/2010

uspořádání svých poměrů, nikoliv z důvodu na straně soudu. Smutným následkem je fakt, že soudy tyto typy řízení odškodňují vysokými částkami a argumentují velkým významem pro zúčastněné strany.

Účelem přijetí zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem bylo v první řadě zabezpečit poškozeným osobám účinnou náhradu (reparaci) škody a zároveň působit k předcházení škodám. Zákon upravuje odpovědnost státu za škodu způsobenou při výkonu státní moci a odpovědnost územních samosprávných celků za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci svěřené jim zákonem v rámci samostatné působnosti. Z dikce ustanovení § 2 – odpovědnosti za škodu se nelze zprostit – vyplývá, že se jedná o absolutní objektivní odpovědnost, tj. bez možnosti liberace. Zákon pojmy nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup nedefinuje a spoléhá, že tak za něj učiní právní teorie a právní praxe. „Obecně lze dovodit, že nezákonné rozhodnutí je rozhodnutí, které se porušením právní normy aplikované na konkrétní případ, v němž se určují subjektivní práva a právní povinnosti účastníků řízení, ocitá v rozporu s objektivním právem, neboli je nezákonné.“⁹⁰ Nezbytnou podmínkou je, aby příslušný orgán určil nezákonnost rozhodnutí. Toto rozhodnutí pro nezákonnost zruší nebo změní. Při úvaze o vzniku odpovědnostního titulu je nutné zabývat se otázkou nezákonnosti také ve světle formálního a materiálního pojetí. Byť by bylo pravomocné rozhodnutí následně zrušeno nebo změněno (což je výrazem nezákonnosti ve formálním slova smyslu), neznamená to automaticky nezákonnost ve smyslu materiálním.⁹¹ „Nesprávný úřední postup lze vymezit tak, že jde o porušení právní normy, která stanoví předepsaný postup státního orgánu, resp. o porušení účelu postupu státního orgánu, jenž – ať již souvisí s rozhodovací činností státního orgánu či nikoli – nenašel svůj bezprostřední výraz ve vydaném rozhodnutí; v opačném případě by se jednalo o odpovědnost za nezákonné rozhodnutí.“⁹² Jinými slovy nesprávným úředním postupem se rozumí porušení postupu, stanoveného právními normami, nebo postupu, vyplývajícího už povahy a funkce plněného úkolu. Z toho vyplývá, že se vždy musí jednat o porušení

90 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, 2006, s. 528

91 Typicky v případech, kdy je rozhodnutí zrušeno z procesních důvodů a v následně proběhlém řízení jsou procesní vady odstraněny, avšak výroková část rozhodnutí zůstane totožná.

92 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, 2006, s. 530

povinnosti příslušného státního orgánu v rámci probíhajícího řízení. Vyjádření právního názoru v rozhodnutí, byť se i ukázal být následně nesprávným, nelze za nesprávný úřední postup považovat. Také není možné posuzovat rozhodovací činnost soudu a jeho postup tohoto se týkající. V tomto případě jde o věcný postup soudu, nikoli o nesprávný úřední postup. Nesprávný právní názor může vést pouze k nezákonnému rozhodnutí, z něhož může vzniknout nárok na náhradu škody jen tehdy, je-li jako takové zrušeno.

Podle ustanovení § 13 odpovídá stát za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem. Nesprávným úředním postupem je také porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v zákonem stanovené době. Nestanoví-li zákon pro provedení úkonu nebo vydání rozhodnutí žádnou lhůtu, považuje se za nesprávný úřední postup rovněž porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v přiměřené ^{8a)} lhůtě. Poznámka 8a odkazuje na ustanovení čl. 5 a 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Podle důvodové zprávy je účelem tohoto odkazu upozornit, že hodnocení přiměřenosti délky řízení se řídí kritérii, která dovodil Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře a že s ohledem na dopad ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy je především rozhodující a určující celková délka řízení. Návrh primárně slouží k poskytnutí náhrady za nepřiměřenou celkovou délku řízení, nikoliv k odškodnění za jednotlivé průtahy v řízení.

Dne 27. 4. 2006 nabyla účinnosti novela č. 160/2006 Sb., která do zákona přinesla institut zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu, kterou stát a územní celky v samostatné působnosti jsou napříště povinny také hradit. Před účinností zákona č. 160/2006 Sb. v českém právním řádu nebyla zakotvena jiná možnost pro uplatnění nároku na náhradu nemateriální újmy za nezákonné rozhodnutí nebo nesprávný úřední postup než žaloba na ochranu osobnosti. Právo na zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu upravuje především ustanovení § 31a tohoto zákona, podle kterého se bez ohledu na to, zda byla nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem způsobena škoda, poskytuje podle tohoto zákona též přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu. Tento institut směřuje především do oblasti nesprávného úředního postupu spočívajícího v průtazích soudního a správního řízení. Je důležité podotknout, že ustanovení § 31a může dopadat i na další případy nesprávného úředního postupu nebo dokonce nezákonného rozhodnutí. Jinými slovy, že

svůj dosah neomezuje pouze na průtahy v řízení. „Zákon zakládá nárok na tzv. přiměřené zadostiučinění, způsobilé kompenzovat vznik nemajetkové újmy, a to bez ohledu na to, zda zároveň vznikla škoda (skutečná škoda nebo ušlý zisk). Nemajetková újma vedle nepříznivých důsledků vyvolaných nepřiměřenou délkou řízení může zahrnovat i jiné negativní dopady nesprávného úředního postupu či nezákonného rozhodnutí zejména do osobnostní integrity poškozeného.“⁹³

Je nutné zdůraznit, že „smyslem poskytnutí přiměřeného zadostiučinění podle ustanovení § 31a odst. 3 je odškodnění újmy, která vznikla účastníku řízení v důsledku nepřiměřeně dlouho trvající nejistoty stran jeho právního postavení, nikoli sankcionování státu za to, že k nepřiměřené délce došlo.“⁹⁴

Na tomto místě je vhodné připomenout, že „vznik nemajetkové újmy zpravidla nelze dokazovat, neboť jde o stav myslí osoby poškozené. Jde tedy „pouze“ o zjištění, zda tu jsou dány objektivní důvody pro to, aby se konkrétní osoba mohla cítit poškozenou. Jinými slovy řečeno, je třeba zvážit, zda vzhledem ke konkrétním okolnostem případu by se i jiná osoba v obdobném postavení mohla cítit být dotčena ve složkách tvořících ve svém souhrnu nemajetkovou sféru jednotlivce.“⁹⁵

Primárně přichází v úvahu morální satisfakce. Jestliže by však nemajetkovou újmu nebylo možno nahradit jinak a samotné konstatování porušení práva by se nejevilo jako dostačující, poskytne se materiální (peněžitá) satisfakce. „Evropský soud pro lidská práva vychází ze silné, ale vyvratitelné domněnky, že nepřiměřená délka řízení znamená pro stěžovatele morální újmu a žádné důkazy v tomto ohledu v zásadě nevyžaduje, neboť újma vzniká samotným porušením práva. Jen zcela výjimečně nepřiznává zadostiučinění v penězích. V tomto ohledu je tedy na místě přistupovat k případnému zadostiučinění ve formě konstatace porušení práva jen za zcela výjimečných okolností (např. tehdy, byl-li význam předmětu řízení pro poškozeného nepatrný⁹⁶).“⁹⁷ Dojde-li soud k závěru, na rozdíl od orgánu uvedeného v ustanovení § 6, že je adekvátní

93 Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 177

94 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3370/2011

95 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3731/2011

96 Typicky za rozvodové řízení, kdy sice došlo k určitým průtahům v řízení, avšak délka řízení byla v nezanedbatelné míře způsobena chováním účastníků.

97 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

konstatovat porušení práva, vysloví toto porušení ve výroku rozsudku ve věci samé. Odlišná forma náhrady se může uplatnit v rámci trestního řízení. Soud však musí v rozsudku výslovně uvést, že „uložený trest je mírnější právě proto, že soud přihlédl k okolnosti nepřiměřeně dlouhého řízení, nebo to z něj musí alespoň nezpochybnitelně vyplývat. ... Toto zmírnění musí být měřitelné a výslovné.“⁹⁸

„Specifické je v tomto ohledu trestní řízení, v jehož průběhu se obecně spolupráce obviněného či obžalovaného s orgány činnými v trestním řízení nepředpokládá. Stát ovšem nemůže nést odpovědnost za prodloužení řízení zapříčiněné snahou obviněného či obžalovaného co možná nejvíce oddálit konečné rozhodnutí ve věci, ať už se toho snaží docílit zneužíváním svých procesních práv či jinými prostředky (např. nedostavením se k jednání soudu nebo ke znalci či jiným obstrukčním jednáním majícím za cíl prodlužovat řízení). ... V obdobných případech nelze odhlížet od skutečnosti, že ti, kdo spáchají trestný čin, si započetí a vedení trestního řízení přivozují toliko sami svým jednáním. Nelze odhlížet ani od toho, že spácháním trestného činu dochází k újmě na veřejně chráněných hodnotách, a bylo by tedy absurdní předpokládat vznik nedozírných újem na straně těch, kteří takové narušení zavinili, a to jen z toho důvodu, že vedení trestního řízení jím způsobuje obtíže či že je jim nepříjemné.“⁹⁹

Při určení její výše se přihlédně k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k nemajetkové újmě došlo. V případech, kdy nemajetková újma vznikla nesprávným úředním postupem spočívajícím v neučinění úkonu nebo nevydání rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě nebo není-li zákonem lhůta stanovena, pak ve lhůtě přiměřené, přihlédně se při stanovení výše přiměřeného zadostiučinění rovněž ke konkrétním okolnostem případu, zejména k celkové délce řízení, složitosti řízení, jednání poškozeného, kterým přispěl k průtahům v řízení, a k tomu, zda využil dostupných prostředků způsobilých odstranit průtahy v řízení, postupu orgánů veřejné moci během řízení a významu předmětu řízení pro poškozeného.

98 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

99 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3867/2011

„Výše přiměřeného zadostiučinění za porušení práva na přiměřenou délku řízení v případě právnických osob nemusí být vždy nižší, než je tomu u osob fyzických.“¹⁰⁰ Odškodnění se zásadně poskytuje také právnickým osobám; příkladmo politickým stranám, jiným sdružením nebo obchodním společnostem. U posledně jmenovaných se přihlíží ke skutečnostem, jako jsou „pověst společnosti, nejistota v plánování rozhodování, rozkol ve vedení společnosti a konečně též, i když v menším stupni, úzkost a potíže způsobené členům vedení společnosti.“¹⁰¹

To však neznamená, že „by v rámci odškodnění právnické osoby za újmu způsobenou nepřiměřenou délkou řízení, měly být odškodněny také fyzické osoby, které se na právnické osobě nějakým způsobem účastní a mohou újmu způsobenou právnické osobě pociťovat jako újmu vlastní. ...

Může sice nastat situace, kdy další osoby, v důsledku svého vztahu k primárnímu poškozenému, rovněž pociťují důsledky nesprávného úředního postupu, spočívající v jejich nejistotě ohledně výsledku řízení, jehož se primární poškozený účastní. Je to však nikoli přímo, ale zprostředkovaně skrze jejich vztah k primárnímu poškozenému. ... Z toho plyne, že v případě členů družstevní záložny, které vznikla újma v důsledku nepřiměřeně dlouhého řízení, jehož byla účastníkem, je příčinná souvislost mezi uvedeným nesprávným úředním postupem a jimi utrpěnou újmou přerušena jejich vztahem k primární poškozené, od kterého, nikoli od nesprávného úředního postupu, svoji újmu osobně odvozují. Závěr soudu o tom, že při stanovení výše odškodnění újmy způsobené nepřiměřenou délkou řízení není možné v případě právnické osoby přihlížet k počtu jejích členů, je proto správný.“¹⁰²

V případě, že je na straně poškozených více žadatelů, bude mít tento faktor s největší pravděpodobností vliv na snížení výše zadostiučinění přiznaného každému jednotlivci, protože sdílená újma se tímto způsobem zmírňuje. Jinými slovy řečeno, „členství ve skupině osob, které zahájily řízení na základě stejného skutkového nebo právního základu, má za následek, že výhody i nevýhody společného řízení jsou

100 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

101 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

102 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 675/2011

účastníky sdíleny.“¹⁰³ Z tohoto důvodu lze odškodnění „přiměřeně snížit, a to u vysokého počtu poškozených i podstatně. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva plyne, že vysoký počet účastníků byl zohledněn v řízeních týkajících se zaměstnaneckých nároků vůči zaměstnavateli, vyvlastňování pozemků ve veřejném zájmu, nevydařených investičních záměrů soukromých společností či důchodů válečných veteránů. V těchto případech je namístě i výrazné snížení částky. Zvláště významné v této souvislosti může být, zda šlo v řízení o společenství samostatné (ustanovení § 91 odst. 1 OSŘ) či nerozlučné (§ 91 odst. 2 OSŘ), popř. zda společníci vedli spor ve shodě jako manželé či v jiném zájmovém souladu.“¹⁰⁴ Evropský soud pro lidská práva přiznává částku buď pro všechny stěžovatele dohromady, nebo jako více částek pro každého stěžovatele zvlášť a to ve stejné výši. Druhý zmíněný případ se uplatňuje v České republice.

Nejvyšší soud se nejnověji zabýval sdílenou újmou ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 3694/2011, kde formuloval a zpřesnil (s ohledem na své sjednocující stanovisko) další hlediska, která musí být zohledněna. „Stanovisko v tomto směru neformuluje žádnou výkladovou direktivu a spíše jen naznačuje, která hlediska mohou být významná. Nejvyšší soud zde doplňuje, že vodítkem přitom může být to, zda se posuzované řízení ze své podstaty může dotýkat většího počtu osob z důvodu objektivní kumulace nároků relativně samostatných společníků procesně organizovaných v samostatném společenství ve společném řízení (přičemž právě takto organizované společenství jim nabízí jisté rozprostření sdílených subjektivních dopadů vedení sporu), či zda se jedná o standardní kontradiktorní spor dvou stran s četnějším účastenstvím v jedné či obou z nich (kde každý z účastníků může pociťovat vedení sporu, jako by jej vedl sám). Platí přitom, že výše zadostiučinění by měla odpovídat částkám, které jsou přiznávány v obdobných případech, a zároveň by výše zadostiučinění přisouzená všem účastníkům dohromady měla být přiměřená závažnosti porušení práva v dané věci. V posuzované věci, jakož i ve věcech obdobných, ve kterých vystupuje na jedné straně sporu několik účastníků řízení, kteří následek nepřiměřeně dlouze vedeného řízení mohou pociťovat jako individuální nejistotu, jež nemusí být dotčena sdílením společného zájmu v řízení, není pouze z důvodu jejich společenství na místě úvaha

103 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3694/2011

104 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/3010

o snížení výše zadostiučinění jako individuální kompenzace.“

K výši přiměřeného zadostiučinění se Nejvyšší soud ČR také vyjádřil v rozsudku sp. zn. 30 Cdo 2301/2009, když odmítl tezi o tom, že výše zadostiučinění za průtahy v řízení by měla být vždy nižší než částka, která je stanovena v ustanovení § 444 odst. 3 OZ pro pozůstalé v případě usmrcení blízkých osob. „Způsob určování výše přiměřeného zadostiučinění může být obecně hledán v rámci vnitrostátního právního řádu, avšak výsledek takového postupu nesmí být zjevně nepřiměřený v porovnání se závěry obsaženými v judikatuře ESLP. Nesledování tohoto limitu by totiž v mnoha případech vedlo k tomu, že poškozený by i v případě poskytnutí odškodnění v penězích takto omezeného, zůstal kvalifikován jako oběť porušení Úmluvy, a účelu kompenzačního řízení by tak nebylo dosaženo.“

Zároveň v obecné rovině vytyčil mantinely přezkumu formy a výše přiměřeného zadostiučinění v rámci dovolacího řízení. „Stanovení formy nebo výše přiměřeného zadostiučinění je především úkolem soudu prvního stupně a přezkum úvah tohoto soudu úkolem soudu odvolacího. Dovolací soud při přezkumu výše zadostiučinění v zásadě posuzuje právní otázky spojené s výkladem podmínek a kritérií obsažených v ustanovení § 31a, přičemž výslednou částkou se zabývá až tehdy, byla-li by vzhledem k aplikaci tohoto ustanovení na konkrétní případ zcela zjevně nepřiměřená. Jinými slovy, dovolací soud posuzuje ... jen správnost základních úvah soudu, jež jsou podkladem pro stanovení výše přiměřeného zadostiučinění.“¹⁰⁵

Promlčecí doba nároku na poskytnutí zadostiučinění za nemajetkovou újmu je konstruována jako speciální. Je tedy nutné od sebe odlišit nárok založený průtahy řízení od nároků ostatních. Vždy se však jedná o kombinaci subjektivní a objektivní promlčecí doby, které jsou na sobě nezávislé. Nárok na náhradu nemajetkové újmy podle tohoto zákona se promlčí za šest měsíců ode dne, kdy se poškozený dozvěděl o vzniklé nemajetkové újmě, tedy od doby, kdy v poměrech konkrétní osoby nastaly nepříznivé důsledky, nikoliv od vědomosti o samotné události, která tento důsledek vyvolala. Nejpozději však dojde k promlčení do deseti let ode dne, kdy nastala právní skutečnost, se kterou je vznik nemajetkové újmy spojen (objektivní promlčecí doba). Zákon dále

105 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4462/2009

běh promlčecí doby modifikuje, když stanoví, že vznikla-li nemajetková újma nesprávným úředním postupem spočívajícím v neučinění úkonu nebo nevydání rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě nebo není-li zákonem lhůta stanovena, pak ve lhůtě přiměřené, neskončí promlčecí doba dříve než za šest měsíců od skončení řízení, v němž k tomuto nesprávnému úřednímu postupu došlo. „Podle důvodové zprávy se tím podtrhuje význam pohledu na řízení jako na jeden celek, neboť náhradu nemajetkové újmy lze požadovat do šesti měsíců od skončení řízení i tehdy, nastaly-li průtahy jen v některé z dřívějších fází řízení.“¹⁰⁶ V této souvislosti se objevil překvapivý právní názor v judikatuře Nejvyššího soudu ČR, který vyslovil názor, že „uplatnění námitky promlčení by mohlo být zcela výjimečně výkonem práva v rozporu s dobrými mravy¹⁰⁷ a to tehdy, jestliže by tato námitka byla pouze prostředkem umožňujícím značně poškodit účastníka právního vztahu.“¹⁰⁸ Zároveň je potřeba zdůraznit, že „Nejvyšší soud ČR považuje za nepřijatelné, aby řízení o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nepřiměřenou délkou řízení bylo samo nepřiměřeně dlouhé, či aby v jeho průběhu dokonce docházelo k dalším průtahům.“¹⁰⁹

Ustanovení § 14 ukládá poškozenému, aby svůj nárok na náhradu imateriální újmy nejdříve uplatnil u příslušného ministerstva nebo jiného ústředního správního úřadu. Toto předběžné projednání nároku je obligatorní podmínkou pro možnost následného projednání věci u soudu. V souladu s touto povinností je v ustanovení § 35 zakotveno tzv. stavení promlčecí doby, jak subjektivní tak objektivní. Ta tedy neběží ode dne uplatnění nároku na náhradu imateriální újmy do skončení předběžného projednání, nejdéle však po dobu šesti měsíců.

Podle ustanovení čl. II. přechodných ustanovení se odpovědnost podle tohoto zákona za nemajetkovou újmu způsobenou nesprávným úředním postupem podle ustanovení § 13 odst. 1 věty druhé a třetí a ustanovení § 22 odst. 1 věty druhé a třetí

106 Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 185

107 „Dobrymi mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.“
Nejvyšší soud sp. zn. 3 Cdon 69/96

108 Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 2905/99

109 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

zákona č. 82/1998 Sb., ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, vztahuje také na nemajetkovou újmu vzniklou přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, pokud nebyl nárok na náhradu této újmy promlčen; v případě, že poškozený podal před nabytím účinnosti tohoto zákona k Evropskému soudu pro lidská práva z tohoto titulu v dané věci včasnou stížnost, o které tento soud dosud nevydal konečné rozhodnutí, dojde k promlčení nároku na náhradu nemajetkové újmy za 1 rok ode dne účinnosti tohoto zákona. Zároveň platí, že nesmí jít ve smyslu ustanovení § 32 odst. 3 o nárok k tomuto datu promlčený. Zákonodárce zde konstruoval pravou zpětnou retroaktivitu, která je v právním státě zásadně nepřípustná. „Nicméně vzhledem k tomu, že takto nepříznivý právní účinek zaměřil zákonodárce (stát) pouze proti státu, a to s úmyslem umožnit odškodnění i těch případů, které by jinak mohly být posouzeny pouze Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku, nečiní z tohoto pohledu přechodné ustanovení potíže.“¹¹⁰ Jinými slovy, nemajetkovou újmu vyvolanou průtahy v řízení lze nahradit i v případě, že řízení neskončilo dříve než šest měsíců před nabytím účinnosti novely. Jestliže poškozený podal před nabytím účinnosti novely včasnou stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva a dosud o ní nebylo rozhodnuto, promlčení nároku nastalo dne 27.4.2007. K danému také rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 198/2007.¹¹¹

Podle názoru vysloveného občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpjn 206/2010 má poškozený právo na úroky z prodlení ode dne následujícího po uplynutí lhůty šesti měsíců poté, kdy nárok na náhradu přiměřeného zadostiučinění uplatnil postupem podle ustanovení § 14. Svůj názor však nikterak neodůvodnil. Domnívám se, že tento postoj je chybný. Přiznání peněžitého zadostiučinění slouží k odškodnění vzniklé nemajetkové újmy. Má tedy stejný kompenzační charakter jako v řízení na ochranu osobnosti. V rámci analogie nevidím kvalitativní rozdíl mezi odškodněním za nepřiměřenou délku řízení a odškodněním za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, který by v prvním ze zmiňovaných

110 Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 196

111 „Zásadně sice platí, že soud řeší otázku promlčení nároku jen k námitce dlužníka vznesené v soudním řízení, avšak zde jde o stanovení předpokladů, za nichž lze právní normu vůbec použít a podle ní postupovat. Citované přechodné ustanovení zákona č. 160/2006 Sb. zakládá pravou zpětnou účinnost (retroaktivitu), a to s vyloučením nároků, jež k datu účinnosti této normy byly promlčeny. Proto je nezbytné před rozhodnutím vyřešit otázku možnosti aplikace ustanovení § 31a uvedeného zákona na uplatněný nárok, a to bez ohledu, zda námitka promlčení byla vznesena či nikoliv.“

případů ospravedlňoval přiznání úroků z prodlení. Typicky náleží oprávněnému úroky z prodlení v případě, že svou pohledávku nezaplatí řádně a včas. Tento okamžik nastává až po marném uplynutí lhůty k plnění založené pravomocným rozsudkem soudu, nikoli dříve. Dané platí o to spíše, že přiznání peněžitého zadostiučinění je volnou úvahou.

Kdybychom pristoupili na výše uvedený právní názor Nejvyššího soudu ČR, potom by z procesního hlediska bylo možné rozhodovat pouze v níže naznačených intencích. Vycházet z toho, že výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je volnou úvahou a k ní se pojmově pojí přiznání adekvátní peněžité částky bez úroků z prodlení a zároveň je soud oprávněn rozhodnout o nákladech řízení ve smyslu ustanovení § 142 odst. 3 OSŘ. Nebo přiznat, že výše náhrady nemajetkové újmy volnou úvahou není, což je názor absurdní a v důsledku tohoto přiznat úroky z prodlení a o nákladech řízení rozhodnout podle ustanovení § 142 odst. 1, 2 OSŘ, tzn. podle úspěchu ve věci. Soudní praxe se vydala cestou, kdy tato ustálená paradigmatata nabourala.

V této souvislosti vyvstává otázka nekončící anabáze s tzv. notorickými (chronickými) stěžovateli, tedy osobami, jež neustále zásobují svými žalobami, stížnostmi a podněty orgány veřejné moci, jež jsou nuceny se těmito podáními věcně zabývat. Soudy za minulého režimu často řešily nejzávažnější případy tak, že svým rozhodnutím omezily těmto osobám způsobilost k právním úkonům, konkrétně k jednání s národními výbory a soudy. K tomu se obsáhle vyjádřil Ústavní soud ČR ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 546/03. Z něj jednoznačně vyplývá, že „brání-li se veřejná moc, v daném případě patrně obtížné komunikaci se stěžovatelem způsobem, že krátí jeho subjektivitu, takže svou komunikaci se stěžovatelem ukončí svým autoritativním výrokem, jímž stěžovateli odejme část jeho právní osobnosti, nelze takový postup shledat za souladný s cílem, který je nezbytný ve svobodné a demokratické společnosti, a již proto je třeba její postup považovat za excesivní aplikaci obyčejného práva, v daném případě ustanovení § 10 odst. 2 OZ, a tedy i zásah do základního práva stěžovatele garantovaného ustanovením čl. 5 Listiny. Obtěžování soudů, popřípadě dalších orgánů veřejné moci (správních orgánů), byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce v její dynamické podobě. Právní subjektivita totiž musí pokrývat i právo jednotlivce na rozvoj jeho osobnosti v podobě

interakce s okolím, včetně interakce s veřejnou mocí.¹¹² Ačkoli se jedná o rozhodnutí, které je z pohledu orgánů veřejné moci účelné a zároveň účelové, nelze v daném případě odhlédnout od faktu, že jde o nezákonný zásah, jenž je učiněný v rozporu s principem proporcionality.

Toto jednání je v režimu zákona č. 82/1998 Sb. dále umocněno skutečností, že žalobci nejsou žádným způsobem motivováni, aby se chovali racionálně. Řízení je totiž osvobozeno od soudních poplatků (tzv. věcné osvobození). „Obecně lze konstatovat, že soudní poplatky představují určitý příspěvek na činnost soudů a zároveň plní i regulační funkci, neboť napomáhají bránit nesmyslnému a šikanóznímu zahajování soudního řízení. ... V případě osvobození věcného považoval zákonodárce za vhodné a spravedlivé vyjmout z poplatkové povinnosti některá řízení jako celek.“¹¹³ V roce 2013 proběhla na půdě Poslanecké sněmovny diskuze o zavedení soudních poplatků, nicméně tento záměr byl zavrhnut již v ústavněprávním výboru. S odůvodněním, že by tento krok byl pro poškozené přílišnou překážkou pro bránění jejich porušených práv. Osobně jsem přesvědčena, že zavedení soudních poplatků je žádoucí a že by pomohlo regulovat chování jednotlivců. Jejich výše nemusí být nikterak vysoká. Jako dostačující se mi jeví částka 1 000 Kč, která by se uplatnila paušálně u všech řízení v režimu tohoto zákona. Ze své práce na Ministerstvu spravedlnosti, odboru odškodňování mohu konstatovat, že více než polovina žádostí o mimosoudní projednání nároku najde následně svůj odraz v žalobě uplatněné u soudu a ve většině případů žalobci využívají všech možných opravných prostředků¹¹⁴ nebo dokonce uplatňují nároky opakovaně a mírně mění skutkový děj.

Ještě bych chtěla učinit několik obecných poznámek k pojmu škoda. „Před účinností zákona č. 160/2006 Sb. nebyl možný výklad ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny v pojmu škoda takový, aby daný pojem zahrnoval rovněž nemajetkovou újmu, a to vzhledem k odlišnému obsahu daných pojmů. ... Čl. 36 odst. 3 Listiny není přímo aplikovatelným a v důsledku toho je věcí zákonodárce, v jakém rozsahu, vymezeném v zákoně předvídaném v čl. 36 odst. 4 Listiny, se rozhodne náhradu škody, majetkové

112 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 546/03

113 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 2432/08

114 I když je zcela zřejmé, že nárok je již dávno promlčen nebo je zjevně bezdůvodný. Toto jednání je bohužel podpořeno i samotnými advokáty, kteří žalobce zastupují.

i nemajetkové újmy, za níž odpovídá stát poskytnout.“¹¹⁵

Ustanovení § 31a odst. 1 ve spojení s ustanovením § 8 představuje hmotněprávní základ pro náhradu nemajetkové újmy způsobené nezákonným rozhodnutím; usnesením o zahájení trestního stíhání a na ně navazující rozhodnutí, za předpokladu, že následně došlo k zastavení trestního stíhání nebo zproštění obžaloby, došlo-li k němu z určitých důvodů a nejsou dány okolnosti uvedené v ustanovení § 12, které nárok na náhradu nemajetkové újmy vylučují.¹¹⁶ „Neposuzuje se přitom správnost postupu orgánů činných v trestním řízení při zahájení trestního stíhání, rozhodující je výsledek trestního stíhání.“¹¹⁷

Ve smyslu shora uvedených zákonných ustanovení se poskytuje odškodnění za nemajetkovou újmu „představovanou na podkladě dokazování zjištěným objektivním zásahem do osobnostních práv trestně stíhané osoby, tj. zejména práv vypočtených v ustanovení čl. 10 Listiny (na ochranu lidské důstojnosti, cti, dobré pověsti, soukromého a rodinného života), ne však za újmu záležející pouze v subjektivním

115 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3731/2011

116 § 12

- (1) Právo na náhradu škody nemá ten,
 - a) Kdo si vazbu, odsouzení nebo uložení ochranného opatření způsobil sám, nebo
 - b) Kdo byl zproštěn obžaloby nebo bylo proti němu trestní stíhání zastaveno jen proto, že není za spáchaný trestný čin trestně odpovědný nebo že mu byla udělena milost anebo že trestný čin byl amnestován
- (2) Právo na náhradu škody dále nevznikne, pokud
 - a) V řízení nebylo možno pokračovat z důvodů uvedených ve zvláštním předpisu
 - b) Bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno a nastaly účinky zastavení trestního stíhání
 - c) Výrok o zastavení trestního stíhání byl součástí rozhodnutí o narovnání
 - d) Trestní stíhání bylo zastaveno z důvodů uvedených ve zvláštním předpisu

K osvětlení ustanovení § 12 odst. 1 písm. a) bych chtěla uvést následující. „Zavinění obviněného na zahájení trestního stíhání proti němu za těchto okolností znamená, že obviněný svým zaviněným úkonem přispěl k tomu, že trestní řízení proti němu bylo či muselo být zahájeno, tedy že jeho jednání bylo důvodem k zahájení trestního stíhání proti němu. Příčinnou souvislost mezi zahájením či vedením trestního stíhání a zaviněním obviněného je třeba hledat nikoliv v jeho jednání, kterým měl podle orgánů činných v trestním řízení naplnit skutkovou podstatu trestného činu, pro který byl stíhán, nýbrž v jiném jeho chování před zahájením trestního stíhání, popř. v jeho průběhu, především k jeho postoji vůči orgánům činným v trestním řízení, tedy v tom, zda svým jednáním či úkony procesního charakteru zapříčinil, že trestní stíhání muselo být zahájeno (nebo v něm nadále pokračováno). Nejde tedy o to, zda obviněný se dopustil, byť zaviněně skutku, pro který byl stíhán a jímž vyvolal podezření, že byl spáchán trestný čin, ale to zda, svým jiným či dalším jednáním ovlivnil postup orgánů činných v trestním řízení před zahájením trestního stíhání nebo v jeho průběhu tak, že bez tohoto jednání by k zahájení (pokračování) trestního stíhání nedošlo. ... Podmínka, že poškozený si sám zavinil trestní stíhání, není tedy naplněna již tím, že se dopustil skutku, pro který bylo trestní stíhání proti němu zahájeno.“

Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 67

117 Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 65

vnímání jistě nikoliv příznivé životní situace.“¹¹⁸

Co se týče náhrady nemajetkové újmy za nezákonné trestní stíhání, není na místě paušalizovat výši přiměřeného zadostiučinění. Je zapotřebí vycházet z určitých obecných kritérií, která mohou pravidelně indikovat rozsah způsobené nemajetkové újmy. Je jím především povaha trestní věci. „Pod tímto kritériem se má na mysli zejména závažnost trestného činu kladeného za vinu. ... Ta souvisí i s hrozbou trestního postihu (druhem a výší trestu) a případného společenského odsouzení, jež se zrcadlí v charakteru veřejného zájmu chráněného trestními předpisy v konkrétním případě.“¹¹⁹ Další kritérium, délka trestního řízení, indukuje zejména fakt, jak dlouho trval zásah do osobnostních složek jednotlivce. Trvání trestního řízení může na jedné straně kontinuálně zvyšovat újmu. Na straně druhé však v určitých případech, kdy například dochází ke snížení zájmu společenského prostředí o daný případ, může docházet k poklesu intenzity. „Je vždy na místě porovnat vliv tohoto kritéria s ostatními a nečinit z něj mechanicky určující hledisko.“¹²⁰ V neposlední řadě je třeba se věnovat následkům způsobeným trestním řízením v osobnostní sféře poškozené osoby, které zohledňují individuální následky a odvíjejí se od dvou shora uvedených objektivních skutečností. Nelze předem taxativně stanovit, které konkrétní složky osobnosti byly trestním stíháním narušeny. Je tedy úkolem soudu, aby k tvrzení účastníků toto zjišťoval. Při aplikaci posledně uvedeného kritéria „není přiléhavé zohledňovat případně způsobenou újmu na (psychickém) zdraví osoby poškozené, a to jestliže je zásah do osobnostní integrity poškozeného natolik vážný, že způsobí diagnostikované poškození zdraví. V tomto rozsahu se totiž jedná o škodu na zdraví, která je samostatným nárokem uplatnitelným v souladu s ustanovením § 26 podle obecných právních předpisů (ustanovení § 444 odst. 1, 2 OZ a vyhláška č. 440/2001 Sb.).“¹²¹

Vedle toho je nutno ve smyslu ustanovení § 31a odst. 2 přihlídnout k okolnostem, za nichž k nemajetkové újmě došlo. „Těmi budou zejména okolnosti vydání usnesení o zahájení trestního stíhání, kdy například bylo zahájeno zjevně bezdůvodně nebo dokonce s cílem poškodit danou osobu. Ale také okolnosti zahájení trestního stíhání předcházející, popřípadě trestní stíhání provázející, vedoucí k závěru o podílu poškozeného na tom, že proti němu bylo trestní stíhání zahájeno, proti němu ve

118 Obvodní soud pro Prahu 2 sp. zn. 23 C 102/2012

119 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2813/2011

120 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2813/2011

121 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4280/2011

vedení trestního stíhání pokračováno, aniž by bylo lze uzavřít, že si trestní stíhání zavinil sám. A zohlednit důvody, pro které k zastavení trestního stíhání, nebo zproštění obžaloby došlo¹²². Forma a případná výše zadostiučinění nesmí být v rozporu s obecně sdílenou představou spravedlnosti, tj. její přiznání je nad rámec konstatování porušení práva namístež pouze tehdy, jestliže by z hlediska obecné slušnosti poškozenému satisfakce skutečně mělo dostat.¹²³ Potřeba je též upozornit, že v daném případě není možná aplikace kritérií uvedených v ustanovení § 31a odst. 3.

Soud je zároveň při úvahách o okolnostech, za nichž ke způsobení újmy došlo určitým způsobem limitován, protože v kompenzačním řízení při zohlednění důvodů, pro něž došlo k zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby, nemůže znovu posuzovat otázky viny poškozené osoby, ani nemůže vycházet z úvah, že rozsudek soudu v trestním řízení naznačuje určité pochybnosti o spáchání skutku, a především o tom, zda jej spáchala osoba nakonec obžaloba zproštěná. To by mimo jiné znamenalo porušení zásady presumpce neviny.¹²⁴

„Naopak k tíži státu lze přičíst excesivní způsob jednání orgánů činných v restním řízení, které mohou mít za následek větší úkor později obžaloby zproštěné osoby. K takovým negativním projevům lze zařadit nevybíravé či urážlivé chování příslušníků vyšetřujícího orgánu ve vztahu k obviněné osobě. V této souvislosti nelze opomenout ani případné mediální vyjadřování orgánů činných v trestním řízení, kteréžto způsobem umocňujícím újmu obviněného (obžalovaného) komentují jeho domnělou trestnou činnost, či dokonce způsobem, který výslovně či nepřímou vede k porušení presumpce neviny. Není-li však takových vyjádření či postupů ze strany orgánů činných v trestním řízení, a medializace případu je tak prostým důsledkem zásady veřejnosti trestního řízení a obecných veřejných poměrů případu, nelze přičítat státu k tíži, že princip presumpce neviny byl narušen sdělovacími prostředky, či dokonce, že jimi byl narušen ve značné míře. Zde totiž dochází k přetržení příčinné souvislosti mezi vedením trestního stíhání a skutečností, která újmu zakládá či navyšuje.“¹²⁵

122 To bude nejvíce naplněno při vydání zprošťujícího rozsudku ve smyslu ustanovení § 226 písm. a) TŘ (nebylo prokázáno, že se stal skutek, pro nějž je obžalovaný stíhán) a ustanovení § 226 písm. b) TŘ (v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem).

123 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2813/2011

124 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4280/2011

125 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4280/2011

Nejvyšší soud se také zabýval otázkou, zda je možné pro stanovení odškodnění za nemajetkovou újmu způsobenou nezákonným trestním stíháním, které skončilo zproštěním obžaloby, aplikovat základní částku za rok nepřiměřené délky řízení. Tuto tezi odmítl, protože jen samotný způsob skončení trestního řízení není dostatečný, neboť neobsahuje žádný jednotící prvek. „Jediným jednotícím prvkem je zde požadavek, aby soudem přiznané zadostiučinění odpovídalo výši přiznaného zadostiučinění v případech, které se v podstatných znacích ... shodují. Jinak vyjádřeno, výše přiznaného zadostiučinění by se neměla bez zjevných a podstatných skutkových odlišností konkrétního případu podstatně odlišovat od zadostiučinění přiznaného v případě skutkově obdobném. Významnější odchylka je v tomto směru možná jen tehdy, bude-li též soudem řádně a přesvědčivě zdůvodněna.“¹²⁶

Tuto svou tezi znovu zopakoval, když došel k závěru, že „nepovažuje za příléhavé stanovovat matematický výpočet částky přiměřeného zadostiučinění za jednotku času, v němž se trestní stíhání odehrává, neboť v daném případě nejde o odškodnění určité typizované újmy, jak je tomu v případech nesprávného úředního postupu spočívajícího v neučinění úkonu či nevydání rozhodnutí v zákonem stanovené či přiměřené lhůtě.“¹²⁷

Nejvyšší soud též v jednom ze svých rozhodnutí připustil, že jednotlivými úkony provedenými v trestním řízení mohou být postiženy i další osoby, jako například osoby blízké, proti kterým trestní stíhání přímo nesměřovalo.¹²⁸

Nároky na náhradu nemajetkové újmy způsobené nezákonnou vazbou zůstávaly prozatím stranou judikatury vyšších soudních instancí. Určitým mezníkem se stal rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2357/2010 ze dne 11.1.2012¹²⁹, který se blíže vyjádřil k povaze a rozsahu tohoto nároku. V případě náhrady nemajetkové újmy vzniklé v důsledku nezákonného rozhodnutí se odpovědnost státu posoudí podle zákona

126 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2256/2011

127 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4280/2011

128 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1019/2012

„Takto rozšířený okruh subjektů odůvodňuje zájem státu na odškodnění osob, jejichž práva mohla být autoritativním zásahem státu zasažena. Mezi tyto další osoby lze zjevně podřadit i družku obviněného, která se osobně účastnila dílčí fáze trestního řízení, konkrétně domovní prohlídky, při níž jí byly odňaty některé věci důležité pro trestní řízení. V takovém případě nelze vyloučit, že následné zastavení trestního stíhání vedené proti osobě blízké založí nárok osoby zúčastněné na dílčí fázi trestního řízení, zejména došlo-li u ní k zásahu do některého ze základních práv, byť samotné odnětí věcí bylo v souladu se zákonem a směřovalo k ověřování skutečností rozhodných pro posouzení jednání obviněného.“

129 Občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ČR schválilo na svém jednání dne 8.2.2012 tento rozsudek k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

č. 82/1998 Sb., jestliže k vydání nezákonného rozhodnutí došlo počínaje dnem 27.4.2006 nebo bylo-li rozhodnutí vydáno před tímto dnem, ale újma jimi způsobená nastala až v době po jeho účinnosti.¹³⁰ Před tímto datem se uplatní Úmluva, konkrétně její ustanovení čl. 5 odst. 5.¹³¹ „K tomu je nutné dodat, že ustanovení čl. 5 odst. 1 až 4 Úmluvy v obecné rovině vyžadují, aby zbavení osobní svobody bylo materiálně a procesně v souladu s vnitrostátním právem, přičemž postačuje naplnění jednoho z šesti důvodů taxativně vyjmenovaných v ustanovení čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Podmínkou aplikace ustanovení čl. 5 odst. 5 Úmluvy, tj. úspěšnosti nároku na náhradu škody je skutečnost, že ke zbavení svobody došlo v rozporu s ustanovením čl. 5 odst. 1, 2, 3 nebo 4 Úmluvy. ... Nicméně je důležité uvědomit si rozdíl v obsahu ustanovení čl. 5 odst. 5 a ustanovení čl. 41 Úmluvy. V prvním případě jde o hmotně právní ustanovení (rule of substance), které samo zakládá právo garantované Úmluvou. Odpovědnost za dodržení tohoto ustanovení leží především na signatářských státech Úmluvy. Článek 5 odst. 5 Úmluvy tak zakotvuje samostatné právo na odškodnění poskytované ze strany smluvních států Úmluvy. ... Naproti tomu ustanovení čl. 41 Úmluvy stanoví kompetenční pravidlo (rule of competence), které při splnění stanovených podmínek zmocňuje ESLP k poskytnutí spravedlivého zadostiučinění.“¹³² Nárok na náhradu nemajetkové újmy však nelze přiznat na základě samotné aplikace ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny. „A to proto, že ustanovení čl. 36 odst. 4 Listiny odkazuje v podmínkách a podrobnostech na zákon, což jinými slovy znamená, že citované ustanovení Listiny nemá, na rozdíl od ustanovení čl. 5 odst. 5 Úmluvy, normativní povahu, neboť pouze v obecné rovině garantuje právo na náhradu škody za nezákonné rozhodnutí, přičemž podmínky jeho aplikace upravují až příslušná ustanovení zákona č. 82/1998 Sb.“¹³³ Při určení výše odškodnění vnitrostátním soudem tak není zcela určující postup ESLP, protože ten poskytuje zadostiučinění (ovšem na základě ustanovení čl. 41) až v případě, že smluvní stát porušil svou povinnost odškodnit poškozeného. Smluvní stát není striktně omezen v tom, jakou formu odškodnění zvolí. Odškodnění ale musí dostatečně vyvážit újmu, která byla poškozenému způsobena. Je-li to vzhledem k okolnostem daného případu přiměřené, může přiznat i více forem odškodnění. Evropský soud pro lidská práva nicméně nedává přesný postup k určení výše odškodnění. Relevantními

130 Tato právní úprava nekonstituuje nárok na náhradu nemateriální újmy, ale jen deklaruje jeho existenci v rovině vnitrostátní právní úpravy.

131 Self-executing ustanovení.

132 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2357/2010

133 Nejvyšší soud sp. zn. 31 Cdo 3916/2008

kritérii při stanovení odškodnění však představuje povaha trestní věci, celková délka omezení osobní svobody a následky v osobní sféře poškozeného.

„Soudy v České republice nejsou – ani za současné právní úpravy – ve výši odškodnění vázány žádnými pravidly a ani pevnými částkami. Ustanovení § 31a odst. 2 je zjevným případem normy s relativně neurčitou hypotézou.“¹³⁴ V rozhodovací praxi se ustálilo rozmezí odškodnění za protiprávní zadržení a vykonání vazby ve výši 300 Kč až 1 000 Kč za den. Nejvyšší soud provedl určitou komparaci částek přiznávaných v ostatních evropských státech.¹³⁵ Nejvyšší soud vycházel při své úvaze z úrovně odškodnění jednotlivých evropských států a životní úrovně v České republice a dospěl k závěru, že adekvátní odškodnění má představovat částka v rozmezí 500 Kč – 1500 Kč za jeden den trvání vazby. „V tomto rámci soud promítne jiné, zde uvedené¹³⁶ a popřípadě neuvedené okolnosti svého posouzení. K tomuto rozmezí je však nutno přistupovat jako k orientačnímu¹³⁷, s tím, že podléhá toliko úvaze soudu v konkrétním případě, k jaké částce dospěje. ...

Neoprávněná (nezákonná) vazba může totiž působit jinak bezprostředně po jejím uvalení (kdy u zadržené osoby dochází k prvotnímu šoku ze zatčení; jedná se zpravidla o nejintenzivněji pociťované období, kdy jsou náhle narušeny téměř veškeré složky každodenního života) a jinak při jejím delším plynutí. Trvání vazby jen po několik dnů může působit stejně intenzivně jako vazba trvající několik týdnů. Z tohoto důvodu má Nejvyšší soud za to, že první dny vazby by měly být odškodňovány vyšší částkou než dny případně následující.“ Vazba má z povahy věci negativní dopad do svobody pohybu, práva na soukromí či práva na rodinný život. Při stanovení výše odškodnění je potřeba vzít v úvahu okolnosti jednotlivého případu, kterými mohou být životní podmínky ve vazební věznici, možnost kontaktu s rodinnými příslušníky a s okolím, dopad do osobního života, společenské pověsti a cti nebo zda byly informace o zatčení a vzetí do vazby šířeny sdělovacími prostředky. Tyto okolnosti se kryjí se skutečnostmi podřaditelnými pod právo na ochranu osobnosti ve smyslu ustanovení § 11 OZ. Újma

134 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2357/2010

135 V Rakousku zákon o odpovědnosti za škodu v trestním řízení, účinný od 1.1.2011 stanoví rozpětí 20 EUR – 50 EUR za den. V Itálii se přiznává 235,83 EUR/den, ve Švédsku 20 000 SEK (cca 54 000 Kč) za první měsíc zadržení a 15 000 SEK (cca 41 000 Kč) za každý další měsíc, ve Finsku 100 EUR za den a v Nizozemí 80 EUR – 105 EUR.

136 Rozuměj v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2357/2010.

137 Tuto poznámku, že se jedná o orientační stanovení výše náhrady nemajetkové újmy, bych chtěla vyzvednout, protože dané částky za odškodnění média prezentovala jako pevné hranice, přes které nejede vlak. Ve skutečnosti tomu tak není.

na zdraví způsobená protiprávní vazbou zůstává samostatným a odlišným nárokem.

„Omluva jako satisfakční prostředek zahrnující vyjádření subjektivního požadavku poškozeného na projev jemu vstřícné vůle státu v důsledku nezákonného zbavení osobní svobody není ani konstatováním porušení práva a ani náhradou nemajetkové újmy v penězích. Poškozený jejím uplatněním vyjadřuje, že mu jde o projev uznání chyby.“¹³⁸ Na základě kritéria přiměřenosti, nikoli z důvodu, že by zákon takovou kumulaci nároků vylučoval, není vyloučeno, aby byla poškozenému vedle náhrady nemajetkové újmy v penězích, přiznané byť na horní hranici relativního plnění, poskytnuta také omluva. Ta je aprobovaným nepeněžitým právním prostředkem sloužícím ke zmírnění následků vzniklých na osobnostních právech poškozeného.

Zvláštní režim platí také pro nárok na náhradu nemajetkové újmy utrpěné v důsledku nezákonného trestního stíhání, kdy odpovědnostním titulem je usnesení o zahájení trestního stíhání vydané přede dnem 27.4.2006. V takovém případě Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 5180/2009 dovodil, že předmět řízení spadá do řízení na ochranu osobnosti. Věcně příslušný soud má „přihlédnout k tomu, že je daným postupem suplována absence zákonné úpravy odškodnění nemajetkové újmy, za kterou odpovídá stát, jež by v případě, pokud by nárok spadl do časové působnosti zákona č. 82/1998 Sb., ve znění zákona č. 160/2006 Sb., byl posuzován podle ustanovení § 31a odst. 2 tohoto zákona.“¹³⁹ Soud však již dále své úvahy nerozvádí a není tedy zřejmé, co daným imperativem zamýšlel. Osobně se domnívám, že nárok by měl být posouzen podle obecných principů, kterými se řídí nároky na ochranu osobnosti. Tedy že žaloba by měla být, s ohledem na zákonnou licenci, zamítnuta. A to současně za předpokladu, že nebude ze strany žalobce tvrzen a prokázán exces. „Ve vztahu k nároku na odškodnění nemajetkové újmy žalobce způsobené trestním stíháním, které skončilo zproštěním obžaloby, se úvaha o přímé aplikovatelnosti ustanovení čl. 5 odst. 5 Úmluvy neprosadí, neboť samotným trestním stíháním nedošlo k omezení jeho osobní svobody.“¹⁴⁰ Stejně tak nelze chápat zprošťující trestní rozsudek nebo usnesení o zastavení trestního stíhání jako skutečnosti zakládající nárok na náhradu nemajetkové újmy, protože samy osobě újmu poškozenému nepůsobí. „Časová působnost zákona č. 160/2006 Sb. nemůže být závislá na tom, kdy se poškozený začne domáhat svého

138 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2357/2010

139 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5180/2009

140 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5180/2009

nároku u soudu. Podání žaloby či provedení jiného procesního úkonu ze strany účastníka občanskoprávního soudního řízení je určující z hlediska časové působnosti zpravidla jen ve vztahu k normám procesního práva, nikoli práva hmotného, nestanovili hmotněprávní úprava jinak.¹⁴¹ Odlišný názor zastává Ústavní soud, který ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 1191/08 bez dalšího dovodil, že „zpětná aplikace daného předpisu je přípustná tam, kde je kompenzační žaloba podána po nabytí účinnosti zákona č. 160/2006 Sb.“¹⁴²

Nejnověji se Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 3731/2011 zabýval otázkou, zda lze nárok na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nesprávným úředním postupem nebo nezákonným rozhodnutím nepřiznat s odůvodněním, že byl uplatněn v rozporu s dobrými mravy. Vyšel z toho, že ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny stanoví podmínky, za kterých stát odpovídá za škodu vzniklou nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Tímto zákonem je výlučně zákon č. 82/1998 Sb. „I když tento zákon odkazuje ve svém ustanovení § 26 na subsidiární použití občanského zákoníku, nelze přehlédnout, že primárně se při uplatnění nároku na náhradu škody (nemajetkové újmy) jedná o vztah mezi jednotlivcem a státem, jenž vzniká v důsledku nezákonného /rozhodnutí/¹⁴³ či nesprávného úředního postupu státu při výkonu veřejné moci, tedy v rámci výkonu vrchnostenského oprávnění státu. Proto je neadekvátní vést přímou paralelu mezi pravidly obecné úpravy odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku a principy ovládajícími odpovědnost státu podle zákona č. 82/1998 Sb.“¹⁴⁴ Zákon tak stanoví vlastní a úplné podmínky odpovědnosti státu, poskytnutí zadostiučinění a jeho formy. Je-li tedy dán nárok na náhradu nemajetkové újmy ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb., nelze jej zamítnout s odkazem na dobré mravy ve smyslu ustanovení § 3 OZ.

Dále bych chtěla učinit několik poznámek k případům, kdy je uplatněno několik nároků založených na totožném skutkovém základě; zejména s nepřiměřenou délkou trestního řízení. Předně je třeba upozornit, že ač je nemajetková újma jako taková jedna, při požadavku vícero nároků je potřeba újmy vzniklé z jednotlivých odpovědnostních titulů vyčíslit zvlášť. „Domáhá-li se poškozený zároveň nároku na náhradu nemajetkové

141 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5180/2009

142 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5180/2009

143 Toto slovo zřejmě nedopatřením z textu vypadlo.

144 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3731/2011

újmy z titulu trestního stíhání, které skončilo zproštěním obžaloby nebo zastavením a z titulu nesprávného úředního postupu spočívajícího v porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě, není u druhého uvedeného nároku namístě vycházet z předpokladu vyššího významu předmětu řízení pro poškozeného, neboť tato skutečnost bude zohledněna v posouzení prvního z uvedených nároků. Pokud již dříve došlo k odškodnění újmy způsobené nepřiměřenou délkou trestního stíhání ..., je třeba tuto skutečnost ve stejném rozsahu zohlednit i při stanovení přiměřeného zadostiučinění za újmu způsobenou trestním stíháním, aby nedocházelo ke dvojímu odškodnění téhož.¹⁴⁵

145 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2813/2011

5. 3. Občanský zákoník

5. 3. 1. § 13 občanského zákoníku

Současná platná občanskoprávní úprava sankcí v ustanovení § 13 OZ plně odpovídá standardu evropských občanských úprav. „Za tohoto legislativního stavu se těžiště občanskoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby zákonitě přesouvá do oblasti její realizace, tj. do praktické činnosti soudů, jejichž úkolem jako nezávislých, objektivních a nestranných státních orgánů je případem občanskoprávní ochrany osobnosti, tj. pro všechny subjekty stejně a zároveň v přiměřené době (bez průtahů) v souladu (konformně) s ústavněprávními základy i mezinárodními úpravami rozhodovat (vykládat a aplikovat).“¹⁴⁶ „Předmětem právní ochrany jsou zde neuchopitelné a exaktně nekvantifikovatelné nemotné právní statky.“¹⁴⁷

Ústavní soud se ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 1191/08, při řešení otázky neoprávněného zásahu do práv žalobce způsobeným rozhodnutím soudu o omezení způsobilosti k právním úkonům tak, že není způsobilý samostatně jednat před soudem a s orgány státní správy a územní samosprávy, dotkl vztahu mezi zákonem č. 82/1998 Sb. a ochranou osobnosti podle občanského zákoníku. „Základní právo na lidskou důstojnost garantované Listinou, které se uplatní v případě aplikace zákona č. 82/1998 Sb., je co do rozsahu širší než nárok na ochranu lidské důstojnosti uplatňovaný podle občanského zákoníku (zejm. ustanovení § 11 násl. Občanského zákoníku). Strohá a nedostatečná úprava obsažená v civilním kodexu se soustřeďuje na otázky ochrany osobnosti, ex definitione, v horizontálních vztazích, tj. v situacích, kdy dochází k interferencím buď při výkonu práv jinými osobami (např. při výkonu svobody projevu), anebo při deliktním jednání jiných osob. Ústavním pořádkem garantovaná základní práva se uplatňují přímo, a tedy i mnohem intenzivněji ve vztazích vertikálních, tj. ve vztazích stát – jednotlivec. Za vertikální vztah je přitom třeba považovat i právní věci projednávané v tzv. řízeních nesporných, tj. v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu.“¹⁴⁸

146 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2006, s. 196

147 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

148 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 1191/08

5. 3. 1. 1. Význam

Účelem obecných civilněprávních sankcí je zajistit účinnou ochranu fyzické osoby jakožto oprávněného subjektu.¹⁴⁹ Sankce znamenají pro původce neoprávněného zásahu vznik nové (sekundární) povinnosti, která nastupuje jako následek jeho protiprávního chování. Bude spočívat buď v upuštění od tohoto zásahu (preventivní funkce), odstranění následků neoprávněného zásahu (restituční funkce) nebo poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (satisfakční funkce); nepeněžitého, popřípadě peněžitého, jeví-li by se nepeněžité zadostiučinění jako nedostačující. „V současné době nelze přehlížet, že fyzické osoby právě neoprávněné zásahy do své osobnosti, tj. do svého vnitřního života pocítují někdy tíživěji než zásahy do svého majetku, chráněné různými majetkovými právy, zejména právem vlastnickým. Lze předpokládat, že tato tendence bude postupně sílit.“¹⁵⁰

Všechny sankce jsou založeny na ryze objektivním principu, tedy bez zřetele na zavinění. Přísná objektivní odpovědnost (odpovědnost za následek) nevyžaduje ke svému vzniku zavinění, a to ani ve formě nevědomé nedbalosti. Původce neoprávněného zásahu se nemůže své odpovědnosti zprostit ani důkazem, že jednal v omluvitelném omylu.¹⁵¹ „Osobní přesvědčení může vyloučit zavinění, nikoliv však neoprávněnost (protiprávnost) zásahu jako objektivně existující stav.“^{152 153}

149 „Občanskoprávní ochrana osobnosti podle ustanovení § 11 a násl. OZ přísluší i těm fyzickým osobám, které pro svůj věk nebo psychický stav (stav duševního zdraví, úroveň vyspělosti apod.) nejsou s to plně – nebo vůbec chápat újmu, která jim vznikla neoprávněným zásahem.“
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3386/2010

Podstatou osobnosti fyzické osoby jsou její vztahy k vnímané skutečnosti, k druhým lidem, ke kulturně společenským hodnotám, k aktuálnímu stavu společensko-politického prostředí apod. Tyto vztahy se projevují ve styku s lidmi, v jednání a chování člověka, jeho kulturními výtvy apod. Každá osobnost má obecné vlastnosti všelidské povahy, zároveň však odráží specifické historické podmínky své doby, národa, společenského zařazení, povolání a má své svérázné, neopakovatelné rysy. ... Různorodosti projevů jednotlivých stránek lidské osobnosti fyzické osoby odpovídá i myslitelné široké spektrum možných neoprávněných zásahů proti některé z těchto složek osobnosti.“

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5352/2008

150 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 146

151 Například odvoláním na to, že jednal v dobré víře, nebyl si vědom nepravdivosti tvrzení nebo šířil údaje, které měl jen z doslechu.

152 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 147

153 Pro úplnost je třeba zmínit ustanovení § 16 OZ, které upravuje odpovědnost subjektu za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, kterým způsobí škodu. Odpovídá za ni podle obecných ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu (§ 415n., § 420 OZ). Poskytuje se náhrada v penězích (relutární restituce) nebo pokud je to možné a účelné a požádá-li (tyto tři podmínky musí být splněny zároveň) o to poškozený uvedením v původní stav (naturální restituce). Sankce je založena na presumpci

5. 3. 1. 2. Podmínky odpovědnosti za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti

Ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti podle ustanovení § 13 OZ musí být splněny tyto hmotněprávní podmínky:

- a) neoprávněný zásah do chráněného všeobecného osobnostního práva fyzické osoby, který je objektivně způsobilý porušit nebo ohrozit osobnost fyzické osoby¹⁵⁴,
- b) újma na osobnosti fyzické osoby (nemajetková újma) v její fyzické, psychicko-morálně-sociální integritě; v určitých případech musí tato újma spočívat ve snížení důstojnosti nebo vážnosti fyzické osoby ve značné míře,
- c) existence příčinné souvislosti mezi a) a b).

Nenaplněním jakékoliv z těchto podmínek je vyloučena možnost vzniku odpovědnosti.¹⁵⁵ Jak již bylo řečeno výše, neoprávněný zásah je objektivní kategorií nevyžadující ke svému vzniku zavinění jakožto subjektivní kategorii. Odpovědným subjektem může být i nezletilá osoba nebo osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena či zbavena. Kvalitativní stránka kladená na neoprávněnost zásahu nebude naplněna v případě, kdy tvrzení byla pronesena za situace, za níž nevznikla újma fyzické osobě, protože nehrozilo jejich zveřejnění. Původce se může zprostit své odpovědnosti za skutková tvrzení difamující povahy, jestliže prokáže, že jsou pravdivá (tzv. důkaz pravdy). Tento liberační důvod se však neuplatní u skutkových tvrzení, která zasahují do vnitřní (intimní) sféry fyzické osoby. Z toho vyplývá závěr, že předmětem občanskoprávní ochrany podle ustanovení § 13 OZ jsou vždy složky intimního charakteru bez ohledu na jejich nepravdivost, pravdivost nebo zkreslenost.

Při hodnocení, zda se jedná o neoprávněný zásah do práv na ochranu osobnosti, je důležité podotknout, že „je nepřípustné události minulé hodnotit z pohledu „ex post“, tj. z pohledu dnešního a při současné znalosti věcí. Je naopak zapotřebí hodnotit je z pohledu „ex ante“, tj. z pohledu tehdejší situace, osob, které se v ní nacházely,

zavinění. Jestliže neoprávněným zásahem došlo k ohrožení majetkovou újmu, lze uvažovat o aplikaci ustanovení § 417 OZ.

¹⁵⁴ Nazývaná též zásada adekvátnosti.

¹⁵⁵ Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 170

a informací, které tehdy měly.“¹⁵⁶

156 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

5. 3. 1. 3. Neoprávněnost zásahu

5. 3. 1. 3. 1. Neoprávněnost zásahu obecně

„Občanskoprávní ochrana osobnosti fyzické osoby se poskytuje jen proti takovému zásahu do jejích osobnostních práv, který lze kvalifikovat jako neoprávněný (protiprávní – nedovolený). Neoprávněným je takový zásah, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem. Je jím zásadně každé nepravdivé či pravdu zkreslující tvrzení o fyzické osobě, které zasahuje do její osobnosti.“¹⁵⁷ Neoprávněnost zásahu je objektivní kategorií reprezentující negativní hodnocení zásahu. Není možné, aby se pro hodnocení neoprávněnosti zásahu staly rozhodujícími pouze subjektivní pocity dotčené fyzické osoby. Subjektivní kritérium hodnocení s sebou nese riziko vzniku neodůvodněných rozdílů mezi původci neoprávněného zásahu a tudíž nerovnost v jejich postavení, což je v demokratickém právním státě nepřijatelné. Je také možné, že jediným neoprávněným zásahem bude dotčeno více hodnot chráněných všeobecným osobnostním právem. V takovém případě se občanskoprávní ochrana vztahuje na všechny tyto hodnoty.

Jinými slovy řečeno; „vlastní zásah je nutno hodnotit vždy objektivně s přihlédnutím ke konkrétní situaci, za které k neoprávněnému zásahu došlo (tzv. konkrétní uplatnění objektivního kritéria), jakož i k osobě postižené fyzické osoby (tzv. diferencované uplatnění objektivního kritéria). Uplatnění konkrétního a diferencovaného objektivního hodnocení znamená, že ...tam, kde za konkrétní situace, ze které k neoprávněnému zásahu došlo, jakož i s přihlédnutím k dotčené fyzické osobě, lze spolehlivě dovodit, že by nastalou nemajetkovou újmu ... pociťovala jako závažnou zpravidla každá fyzická osoba nacházející se na místě a v postavení postižené fyzické osoby.“¹⁵⁸

O neoprávněný zásah půjde i v případě, kdy se sama postižená fyzická osoba vystavila možnému diskriminačnímu jednání. „Osobní pohnutka osoby dotčené na osobnostních právech, ji nezavazuje ochrany, ani takovou ochranu neumenšuje.“¹⁵⁹

157 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 171

158 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4842/2010

159 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3770/2011

V souladu s judikaturou Ústavního soudu České republiky i obecných soudů je zásahem forma jak aktivního tak i pasivního chování, tedy opomenutí, nesplnění povinností uložených původci zásahu zákonem. Neoprávněný zásah může být uskutečněn ústně (např. rozšiřováním nepravdivých a difamačních zpráv, kritikou), písemně (např. rozesíláním dopisů, telegramem, v tisku, v knize) nebo jiným chováním, pokud se z něj dá odvodit jeho smysl a význam (např. posuňkem, gestem, karikaturou, obrazovým záznamem ve filmu a televizi). „Otázkou zůstává, zda-li musí být zásah do cti fyzické osoby vždy nezbytně proveden před individuálně neurčeným počtem lidí. Praxe zaujala stanovisko, že postačí, dostalo-li se či mohlo-li se dostat dehonestující tvrzení na vědomí třetím osobám.“¹⁶⁰ K neoprávněnému zásahu do osobnostních práv fyzické osoby může dojít i ze strany orgánů činných v trestním řízení, včetně soudu a jeho odůvodnění.¹⁶¹ V poslední době jsou velmi časté neoprávněné zásahy do práva na ochranu osobnosti v souvislosti s lékařskými zákroky.¹⁶²

160 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 153

161 „Porušení vytykána ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí je nutno vždy pečlivě zvažovat s ohledem na funkci tohoto odůvodnění, zejména s ohledem na to, aby bylo soudu umožněno vykonávat jeho funkci, a tedy přesvědčivě, jasně a podrobně vysvětlit, jaký skutkový stav byl v daném případě shledán a jaké je jeho právní posouzení.“

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 310/05

Stejně tak „pokud osoba vypovídající před soudem bez vztahu k předmětu výslechu nedůvodně osočí jiného účastníka z nečestného jednání, označí jej hanlivě nebo se jiným způsobem dotkne jeho práva na ochranu cti a vážnosti, může jít o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti.“

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1107/2006

162 Provedení lékařského zákroku je zásahem zvenčí, který může být proveden pouze se souhlasem pacienta. To je jedním ze základních pravidel medicínského práva. Každý člověk má právo svobodně se rozhodovat, co má být provedeno s jeho tělem a myslí, nejedná-li se o výjimku z udělení souhlasu. V českém právním řádu byl souhlas upraven v ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu a je také definován v Úmluvě o biomedicině. Nyní je úprava obsažena v ustanovení § 28 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví (zdravotní služby) je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas, nestanoví-li tento zákon jinak. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích a může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat. Každý lékařský zákrok provedený bez souhlasu dotčené osoby je protiprávním zásahem do tělesné integrity a může založit trestněprávní nebo občanskoprávní odpovědnost. Jelikož je zde předmětem ochrany svobodné rozhodování pacienta, nikoliv jeho zdraví, občanskoprávní odpovědnost vzniká vznikem škody, bez ohledu na to, zda byl zákrok proveden tzv. lege artis (v souladu s pravidly lékařské vědy) či byl úspěšný. Souhlas musí být svobodný, informovaný a dán předem po předchozím poučení lékaře o povaze a důsledcích zákroku a o rizicích s ním spojených. Mezi pacientem a lékařem musí existovat vztah důvěry.

Neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby může mít za následek vznik hmotné újmy (škody) i nehmotné újmy (§ 11n. OZ). Typickým případem je provedení krevní transfúze Svědku Jehovovi, který ji odmítl. Vznikla by mu škoda ve formě psychické újmy. Existenci informovaného souhlasu musí prokázat zdravotnické zařízení. Pacient se může domáhat vyslovení, že došlo k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv fyzické osoby. Naproti tomu nárok na zdržení se dalších zásahů (který přichází v úvahu jen u opakované nebo pokračující dlouhodobější léčbě) nebo odstranění následků není v oblasti zdravotnictví příliš obvyklý. Jako nejúčelnější prostředek ochrany osobnosti pacienta se jeví morální satisfakce (konstatování, že došlo k protiprávnímu zásahu, omluva, zveřejnění konstatování nebo omluvy)

K tomu Nejvyšší soud České republiky judikoval, že; „došlo-li při uchování zdravotnickým zařízením ke znehodnocení nebo zničení mužských zárodečných buněk, darovaných manželem pro účely umělého oplodnění manželky, jedná se o zásah do reprodukčních schopností dárce. Byl-li takový zásah proveden non lege artis, je objektivně způsobilý neoprávněně zasáhnout do osobnostních práv manželů.“¹⁶³

nebo materiální satisfakce, není-li některý z předešlých způsobů zadostiučinění dostatečný.

V zahraničí poměrně časté případy tzv. nechtěných dětí (unerwünschtes Kind) narozených v souvislosti s lékařským pochybením při výkonu gynekologické praxe. První případ tohoto druhu v České republice posuzoval Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001. Blíže tomuto případu se věnuji v kapitole 7. Nechtěné dítě.

Krajský soud v Brně v dalším mediálně známém případě sp. zn. 24 C 3/2011 shledal neoprávněný zásah do osobnostního práva matky pečovat o své dítě a narozeného dítěte v tom, že zaměstnanci zdravotnické záchranné služby přivolání k ošetření novorozence po porodu (konkrétně k přestřižení a ošetření pupeční šňůry) přinutili matku za pomoci přivolané policie k převozu zdravého dítěte do porodnice. Soud přiznal matce omluvu a náhradu nemajetkové újmy ve výši 50 000 Kč, stejnou částku i narozenému dítěti. Odvolací soud rozsudek opakovaně zrušil a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení a zároveň má věc projednat a rozhodnout jiný samosoudce. Na tomto místě bych se nechtěla pouštět do odůvodnění zrušujícího rozhodnutí, ale nejsem s ním ztotožněna. Příklad a jeho právní posouzení, jak je nastíněn níže, je velmi zevrubně popsán a odůvodněn a tento právní názor považuji za přiléhavý.

Přivolaný lékař provedl daný úkon, konstatoval, že dítě je v pořádku, ale trval na převozu na kontrolu do porodnice k odbornému vyšetření. Ke zdravotnímu stavu dítěte neuvedl žádné konkrétní známky poruchy zdraví. V tomto ohledu nesla žalovaná také důkazní břemeno. „Ve věci nejde o to, zda postup lékaře byl z medicínského hlediska případně postupem lege artis. Jde naopak o to, zda situace, kdy dítě bylo v pořádku a žádné známky poruchy zdraví nejevilo, byl lékař k případnému vnucenému poskytování (byť třeba i lege artis) péče dítěti proti vůli rodičů z právního hlediska vůbec oprávněn. A to zvláště za situace, kdy rodiče vůbec nebyli lékařem poučeni o obavě z hypotetické ztráty krve dítěte.“

Moderní medicínské právo se odvíjí především od Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, „změnilo zcela zásadním způsobem dřívější chápání vztahů mezi zdravotníky a pacienty. Dřívější paternalistické pojetí bylo nahrazeno příklonem ke svobodnému individuálnímu postavení a rozhodování pacienta v partnerském a rovnocenném postavení s lékařem. ... V České republice totiž není transformace tradičního hippokratovského modelu v koncepci vyzdvihující princip respektu k autonomii pacienta vyústěním přirozeného procesu, ale násilnou interakcí moderních práv pacientů (převzatých ze systémů s tradicí k respektu člověka jako osobnosti s právy) s myšlenkově odlišnou koncepcí systému českého zdravotnictví (založeného na omezeném důrazu svobody rozhodování).“

V daném případě nebyl žádným ze zákonných zástupců platně udělen svobodný a informovaný zástupný souhlas s převozem dítěte. „Výjimečné případy vnucené zdravotní péče (tj. péče poskytované bez souhlasu či zástupného souhlasu pacienta) nelze vykládat extenzivně.“ Podmínky pro oprávněný zásah zdravotníků by byly v souladu s ustanovením § 23 odst. 3 zákona č. o péči o zdraví lidu naplněny, kdyby dítě objektivně bylo v nebezpečí smrti nebo se u něj objektivně projevovaly známky poruchy zdraví. Navíc je nutné podotknout, že „omyl v diagnóze, s ohledem na objektivní charakter odpovědnosti, není způsobilý zprostit původce zásahu jeho odpovědnosti za zásah do osobnostních práv.“ V dané věci tak nejde o to, zda byl postup lékaře z medicínského hlediska postupem lege artis. „Nástrojem, který se k přiměřenému řešení celé situace nabízel, byl negativní revers (informovaný nesouhlas s dalším poskytováním péče), případně i v možné kombinaci s podnětem orgánu sociálně právní ochrany dětí k podání návrhu na vydání předběžného opatření soudem.“ S odkazem na negativní revers nenese lékař odpovědnost za následky, které mohou u pacienta v důsledku neprovedení zákroku nastat.

„V systému komplementární ochrany osobnostních práv jsou rodičovská i osobnostní práva často vzájemně smíšená a zásah do rodičovského práva tak může být (a v daném případě je) současně i zásahem do práva osobnostního. Zatímco právo na ochranu před zasahováním do soukromého a rodinného života je samo o sobě časově neomezené, jeho obsah se v jednotlivých fázích rodinného života různí. U rodin s nezletilými dětmi tedy toto osobnostní právo zásadně zahrnuje také právo rodiče pečovat o dítě a tomu korespondující právo dítěte na rodičovskou péči.“

Kraj jako zřizovatel není odpovědný za porušení práv nemocnice jako příspěvkové organizace.

163 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2914/2005

Naopak „neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti není nevydání zdravotní dokumentace (jejího opisu) zesnulé osoby pozůstalému manželovi.“¹⁶⁴

Neoprávněným zásahem je také tajné vyžádání analýzy DNA. „Skutkový omyl v osobě, která je předmětem útoku (domnělá biologická matka ve skutečnosti biologickou matkou není), přitom na odpovědnosti za neoprávněný zásah do osobnostních práv ničeho nemění, neboť vždy je takto chráněna osobnost konkrétního člověka.“¹⁶⁵

Neoprávněným zásahem do práv na ochranu osobnosti však „nejsou projevy, které podle obsahu, formy a cíle lze považovat za upozornění, podněty k řešení nebo žádosti o objasnění a přešetření určitých okolností, byly-li proneseny v prostředí oprávněném věc řešit.“¹⁶⁶

„U difamujících skutkových tvrzení, je důvodem vylučujícím neoprávněnost zásahu zpravidla skutečnost, že taková tvrzení jsou pravdivá (resp. že příslušná informace odpovídá pravdě). Pravdivost těchto tvrzení ovšem musí prokázat jeho původce (důkaz pravdy). Není proto věcí žalobce, domáhajícího se ochrany dobré pověsti právnické osoby, aby prokazoval, resp. prokázal, že tato tvrzení jsou nepravdivá.“¹⁶⁷

164 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1701/2005

165 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

166 Nejvyšší soud sp. zn. 28 Cdo 2099/2002

167 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2797/2008, Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2800/2008

5. 3. 1. 3. 2. Důvody vylučující protiprávnost

„V určitých případech o neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby nejde, i kdyby se zásah jako odporující objektivnímu právu zdánlivě jevil.“¹⁶⁸ Okolnosti vylučující protiprávnost¹⁶⁹ jsou takové skutečnosti, které původce zásahu ospravedlňují, tzn., že k porušení nebo ohrožení osobnosti fyzické osoby nedochází. Důkazní břemeno tíží původce zásahu, aby prokázal, že zásah byl právem dovolený, tzn., že je zde okolnost, která protiprávnost zásahu vylučuje. Okolnosti vylučující protiprávnost je třeba vážit v každém konkrétním případě. Soud hodnotí závažnost, význam a funkce vzájemně si kolidujících protichůdných zájmů; a to zájmů dotčené fyzické osoby na straně jedné a zvláštních veřejných zájmů na straně druhé.

Rozhodování soudu se řídí tzv. testovacími hledisky, které „jsou následující:

- a) spravedlivost cíle zásahu (legitimita cíle)
- b) nezbytnost dosažení cíle
- c) způsobilost zásahu dosáhnout cíle
- d) šetrnost (vhodnost) prostředku (způsobu) zásahu, zvoleného z více prostředků při minimalizaci újmy (spravedlivost prostředku)
- e) přiměřenost zásahu zamýšlenému cíli (přiměřenost v užším smyslu)

Rozhodnutí se opírá o zhodnocení několika důkazů:

- a) důkaz empirický, např. rozsah, následky
- b) důkaz systémový, spočívající ve zhodnocení zařazení dotčeného práva nebo zásahu v právní soustavě
- c) důkaz kontextový, zvažující eventuální další záporné dopady, k nimž by došlo upřednostněním jedné hodnoty oproti druhé
- d) důkaz hodnotový neboli zvážení smyslu a významu střetnuvších se hodnot v obecně uznávané hierarchii hodnot¹⁷⁰

168 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 155

169 Jsou obsaženy přímo v právních normách nebo z nich vyplývají.

170 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 149-150

K jednotlivým okolnostem vylučujícím protiprávnost:

a) o neoprávněný zásah nejde tam, kde dotčená fyzická osoba k zásahu do své osobnosti svolila. Projev souhlasu odpovídá jedné ze základních zásad občanského práva, a to dispoziční autonomii a „v jejím rámci zásadě „volenti non fit iniuria“.^{171 172} Svolení fyzické osoby přichází v úvahu jen, jedná-li se o takovou hodnotu její osobnosti, se kterou může platně disponovat, tzn., kde neexistuje převládající zvláštní veřejný zájem na poskytnutí ochrany i proti vůli dotčené fyzické osoby. Oprávnění se musí uskutečnit ve společensky přiměřených mezích, jinak je stíženo neplatností (§39 OZ). Svolení může být učiněno výslovně (ústně či písemně) nebo konkludentně (per facta concludentia), jestliže bylo projevem způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, co chtěla dotčená fyzická osoba vyjádřit (§ 35 odst. 1 OZ). Platný projev vůle mající formu právního úkonu může udělit jen fyzická osoba plně způsobilá k právním úkonům a to nejpozději do provedení zásahu do osobnosti, jinak je zásah neoprávněný. Dodatečně udělené svolení nemůže neoprávněnost zásahu odstranit. Na druhou stranu je možné svolení kdykoliv odvolat a to bez udání důvodu či odůvodnění.

b) neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby je dále vyloučen v případech, kdy je zákonem (nikoliv předpisem nižší právní síly) výslovně dovolen s ohledem na veřejný zájem. „Jde o situace, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší veřejný zájem, odůvodněný naléhavými sociálními potřebami, které jsou v demokratické společnosti nezbytné.“¹⁷³ Typickým příkladem jsou tzv. zákonné licence v ustanovení § 12 odst. 2 a 3 OZ a další případy upravené jinými zákony (trestní zákon, trestní řád, zákon o zdravotních službách, zákon o rodině) za podmínky, že zásahy byly uskutečněny v jejich rámci a mezích. K tomu Nejvyšší soud ČR judikoval, že „jestliže mělo k tvrzenému zásahu do osobnostních práv dojít při plnění povinností stanovených zákonem č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, tj. při podání revizního protokolu příslušným kontrolním orgánem, jednak při výkonu zákonem stanoveného

171 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 155

172 Ustanovení § 12 odst. 1 OZ upravuje speciální dispoziční oprávnění fyzické osoby – svolení k pořízení nebo použití písemností osobní povahy, podobizny, obrazových snímků a obrazových a zvukových záznamů týkajících se fyzické osoby nebo jejich projevů osobní povahy.

173 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 157

subjektivního práva žalovanou, a to podáním trestního oznámení vycházejícího z provedené kontroly, tak za této situace je neoprávněnost zásahu vyloučena tehdy, došlo-li k zásahu v rámci úředního jednání a jestliže zásah nevybočil z rámce daného platnými předpisy. V případě Protokolu o výsledku provedení kontroly je hlavním z kritérií pro posouzení této otázky, zda předmětný zásah žalované bezprostředně spočíval v realizaci zákonem stanovených povinností. U podání trestního oznámení je určujícím posouzení, zda z hlediska obsahu a cíle je odůvodněn předmětem provedené kontroly.¹⁷⁴ Stejně tak není možné nařít v rámci ochrany osobnosti předběžné opatření, kterým by se Ministerstvu vnitra ČR, až do pravomocného rozhodnutí ve věci samé, stanovila povinnost zajistit, aby se Policie ČR jakožto orgán činný v trestním řízení, vůči žalobci, proti kterému je vedeno trestní stíhání, zdržela jakýchkoliv úkonů v tomto trestním řízení. „Postup orgánů činných v trestním řízení představuje výkon zákonem uložené povinnosti vyplývající z trestněprávních předpisů, což je okolnost vylučující neoprávněnost zásahu do osobnostních práv. Tato okolnost již sama o sobě bez dalšího neumožňuje provedení zatímní úpravy poměrů účastníků formou nařízení předběžného opatření, které ve svých důsledcích nepřipustně zasahuje do oblasti trestněprávní a znemožňuje tak orgánům činným v trestním řízení plnění jejich zákonných povinností.“¹⁷⁵

c) konečně o neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby nepůjde v případě, kdy k němu došlo v rámci výkonu subjektivního práva¹⁷⁶ nebo kde jiný subjekt plnil právní povinnost uloženou mu zákonem.¹⁷⁷

„Došlo-li k zásahu do osobnostních práv v rámci výkonu zákonem stanovených oprávnění, resp. povinností (např. postupem příslušných orgánů v řízení, k němuž jsou

174 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 146/2008

175 Vrchní soud v Praze sp. zn. 1 Co 39/2003

176 Práva na svobodu projevu a šíření informací, vyslovení názoru, výkon práva kritiky (čl. 17 Listiny), obecná svépomoc (§ 6 OZ), speciální svépomoc – odvrácení škody (§ 418 odst. 2 OZ), petiční právo. Je omezeno ustanovením čl. 18 odst. 1 Listiny a také základními právy jiných osob, tzn. do jejich nezasahování. O neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby půjde v případě, bude-li zneužito. Platí obecný princip, že hranice svobody jednotlivce končí tam, kde začíná svoboda druhého.

177 Výkon práv účastníků v řízení, výkon svědecké a znalecké povinnosti, výkon rozhodovací činnosti státních orgánů.

„Pod výkon jiného subjektivního práva stanoveného zákonem je nutno podřadit i výkon činnosti advokáta při hájení práv a oprávněných zájmů klienta. Advokát je mimo jiné povinen využívat důsledně všechny zákonné prostředky a v jejich rámci uplatnit v zájmu klienta vše, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné. Současně je přitom určující, zda se advokát při takovém jednání nedopustil případného excesu.“
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3580/2007

ze zákona povolány, výpovědi svědka, resp. účastníka v takovém řízení, úkony advokáta jednajícího za klienta na základě udělené plné moci, apod.), pravidelně nepůjde o zásah neoprávněný, pokud osoba (fyzická nebo právnická), jež se zásahu dopustila, nevybočila z mezí takto stanovených práv a povinností; zásah je třeba současně vždy posuzovat v kontextu s okolnostmi, za nichž k němu došlo, a dále s přihlédnutím k funkci, kterou výkon dotčených práv, resp. povinností, plní.¹⁷⁸

I když k zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo na základě některé z okolností vylučujících protiprávnost, „zůstává provedený zásah oprávněným pouze tehdy, jestliže se stal přiměřeným způsobem a zároveň není-li v rozporu s takovými oprávněnými zájmy fyzické osoby, na kterých je třeba s ohledem na zajištění elementární úcty k důstojnosti její osobnosti za všech okolností bezpodmínečně trvat.“¹⁷⁹

178 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1225/2013

179 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 159

5. 3. 1. 3. 3. Právo na kritiku, kritika osob veřejně činných

Výkon práva kritiky jako součást svobody projevu je jedním z demokratických postulátů, který představuje „významný nástroj míry a kvality demokracie ve společnosti“¹⁸⁰ a vytváří předpoklady pro svobodný rozvoj demokratické společnosti a v jejím rámci prostor i pro rozvoj osobnosti fyzické osoby. Jde o výraz participace členů občanské společnosti na veřejných věcech. Svoboda projevu má a musí mít své meze, nepřekročitelné limity. Neomezená kritika může vést k újmě na osobnosti fyzické osoby. Právem aprobovaná je tzv. přípustná (oprávněná) kritika za předpokladu, že nepřekračuje meze věcné a konkrétní kritiky a „nevybočuje z mezí nutných k dosažení sledovaného a zároveň společensky uznávaného (legitimního) účelu (cíle), tzn., že je přiměřená co do obsahu, formy i místa.“¹⁸¹

Věcná kritika vychází z pravdivých podkladů a dovozuje z nich hodnotící úsudky. Konkrétní kritika na druhou stranu vychází z konkrétně uvedených skutečností (podkladů)¹⁸² a musí se vyhnout všeobecným soudům nemajícím základ v konkrétních skutečnostech. Kritika vybočující z rámce zákonných mantinelů (z obsahu, formy či místa) se může projevit hanobením, ostouzením, pomlouváním, senzací, urážkami, skandalizací, výrazy, jejichž míra expresivity je ve značném nepoměru k cíli kritiky (tzv. intenzivní exces). To vše platí, i když dotčenou osobou je tzv. osoba veřejného zájmu. „Pro odlišení přípustné kritiky od neoprávněného zásahu je rozhodující hledisko pravdivosti, věcnosti, objektivnosti a legitimnosti kritikou sledovaného cíle, což bude patrné obvykle z obsahu, formy, popřípadě i místa přednesu kritiky.“¹⁸³ Vybočí-li kritika z mezí své přípustnosti, jedná se o vybočení (exces), který je neoprávněným zásahem. „Jsou-li v kritice k charakterizaci určitých jevů a osob (jejich jednání a vlastností) použity výrazy, jejichž míra expresivity je ve značném nepoměru k cíli kritiky (tohoto cíle by bylo lze dosáhnout i bez takových výrazů) a z nichž vyplývá úmysl kritizovanou

180 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 159

181 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 159-160

182 Konkrétní skutečnosti musí být dány v každém případě, abychom mohli mluvit o konkrétní kritice. Výjimkou jsou notoriety; skutečnosti všeobecně známé.

183 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 161

osobu urazit, jde o kritiku nepřiměřenou (tzv. intenzivní exces).¹⁸⁴ Povinnost tvrzení, břemeno tvrzení, důkazní povinnost a důkazní břemeno nese dotčená fyzická osoba. Naproti tomu původce neoprávněného zásahu musí prokázat, že zde existovala konkrétní okolnost vylučující protiprávnost.

„V případě hodnotících úsudků, by měla být kritika věcná, konkrétní a přiměřená. Hodnotící úsudek musí být závěrem, který lze na základě uvedených skutečností logicky dovodit. Přitom však nestačí, aby kritika sama z pravdivých skutkových podkladů vycházela. Nemá-li být kritika neoprávněným zásahem do cti, resp. pověsti kritizovaného, je současně nezbytné, aby podklady, na nichž hodnocení spočívá (pokud nejde o skutečnosti notoricky známé), byly v rámci takovéto evaluace konkrétně uvedeny, aby adresát soudu měl možnost takový úsudek přezkoumat a vytvořit si vlastní názor a současně, aby bylo zamezeno případnému vzniku nesprávných představ o skutečnostech, které sloužily hodnotiteli za podklad.“¹⁸⁵

„Uveřejnění pravdivé informace nezasahuje do práva na ochranu osobnosti, pokud tento údaj není podán tak, že zkresluje skutečnosti, či není natolik intimní, že by odporoval právu na ochranu soukromí a lidské důstojnosti. Hodnotící soud naopak vyjadřuje subjektivní názor svého autora, který k danému faktu zaujímá určitý postoj tak, že jej hodnotí z hlediska správnosti a přijatelnosti, a to na základě vlastních (subjektivních) kritérií. Hodnotící soud proto nelze jakkoli dokazovat, je však nutné zkoumat, zda se zakládá na pravdivé informaci, zda forma jeho veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem výkonu kritiky, tzn., zda primárním cílem kritiky není hanobení a zneuctění dané osoby.“¹⁸⁶

„Platí, že zatímco tvrzení určitých nepravdivých skutečností samo o sobě lze dokonce i obecně zakázat, vyslovení názorových soudů, byť kontroverzních, zásadně požívá ústavní ochrany. Ne všechna zveřejnění nepravdivého údaje ovšem musí automaticky představovat zásah do osobnostních práv: takový zásah je dán pouze tehdy, jestliže existuje mezi zásahem a porušením osobnostní sféry příčinná souvislost

184 Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 96/95

185 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2482/2012

186 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2900/2008

a jestliže tento zásah v konkrétním případě přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou mírou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze. Legitimitu nelze dovodit, pokud bylo zveřejnění dominantně motivováno touhou poškodit osobu, k níž se informace váže, a pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně a hrubě nedbale bez toho, aby si ověřil, zda informace je pravdivá, či nikoliv. I přehánění a nadsázka, byť by byly i tvrdé, nečiní samy o sobě projev nedovoleným. Ani nepřipadnost názoru kritika z hlediska logiky a podjatost kritika nedovolují samy o sobě učinit závěr, že kritik vybočil z projevu, který lze označit za přiměřený. Pouze v případě, že jde o kritiku věcí či jednání osob veřejných, která zcela postrádá věcný základ a pro kterou nelze nalézt žádné zdůvodnění, je třeba považovat takovou kritiku za nepřiměřenou. Při tom je třeba vždy hodnotit celý projev uskutečňující se ve formě literárního, publicistického či jiného útvaru, nikdy nelze posuzovat toliko jednotlivý vytržený výrok anebo větu. Aby hodnotový soud nevybočil z mezí ústavnosti, obecně se vyžaduje, aby měl určitý základ. Bez jakéhokoliv faktického základu může být totiž hodnotový soud přehnaný. Obecně ale platí, že i nadnesené a přehánějící názory, a to dokonce i názory někoho urážející, jsou-li proneseny ve veřejné či politické debatě, jsou názory zásadně ústavně chráněnými.¹⁸⁷

187 Nejvyšší soud sp. zn. 23 Cdo 120/2013

Ústavní soud, „s oporou ve stanovisku amicus curiae Benátské Komise ze dne 17.3.2004, CDL-AD(2004)011), vytvořil desetibodový test pro zkoumání ústavní aprobovatelnosti a legitimacy tvrzených faktů, které mají difamační potenciál:

1. Závažnost obvinění. Čím závažnější obvinění je, tím více byla veřejnost dezinformována a difamovaná osoba poškozena, pokud tvrzení není pravdivé.
2. Povaha informace a uvážení, do jaké míry je předmětný problém záležitostí veřejného zájmu.
3. Zdroj informace. Někteří šířitelé informace nemají přímou znalost o události. Někteří mají vlastní důvody rozmělnit informaci anebo jsou placeni za své příběhy.
4. Vynaložené úsilí a konkrétní kroky k ověření pravdivosti informace.
5. Status informace. Obvinění již může být předmětem vyšetřování, které vyžaduje ohledy.
6. Naléhavost záležitosti. Zprávy jsou často komoditou podléhající rychlé zkázce.
7. Zda byl žádán komentář od stěžovatele (žalobce). Ten může mít informace, kterými jiní nedisponují nebo které nesdělili. Oslovení stěžovatele (žalobce) nemusí být vždy nutné.
8. Zda médii šířené sdělení obsahovalo podstatu události viděné očima stěžovatele (žalobce).
9. Tón sdělení šířeného médii. Původce mediálně šířené informace může iniciovat diskuzi nebo vyšetřování. Nemusí prezentovat obvinění jako sdělení faktu.
10. Okolnosti zveřejnění včetně jeho načasování.¹⁸⁸

„Ne každé zjednodušení (či zkreslení) musí nutně vést k zásahu do osobnostních práv dotčených osob. Významné ovšem je, aby celkové vyznění podávané informace odpovídalo pravdě. To platí mimo jiné (i) v případě kritiky pronášené politikem ve vztahu k druhému politikovi v rámci politické soutěže v případech veřejného zájmu.“¹⁸⁹

„Má-li jít o kritiku oprávněnou, musí být věcná a konkrétní, stejně jako současně přiměřená co do obsahu, formy a místa. Přípustná kritika není oprávněna vybočovat z mezí nutných k dosažení sledovaného a společensky uznávaného účelu. Věcnost kritiky vyžaduje, aby vycházela z pravdivých podkladů jako premis pro hodnotící

188 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

189 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1016/2010

úsudek. Nejsou-li tyto podklady pro úsudek pravdivé a je-li hodnotící úsudek difamující, nelze kritiku považovat za přípustnou. ... Nestačí, aby kritika sama z nepravdivých skutkových podkladů vycházela. Nemá-li být kritika neoprávněným zásahem do cti, resp. pověsti kritizovaného, je současně nezbytné, aby podklady, na nichž hodnocení spočívá (pokud nejde o skutečnosti notoricky známé), byly v rámci takové evaluace konkrétně uvedeny, aby adresát soudu měl možnost takový úsudek přezkoumat a vytvořit si vlastní názor a současně, aby bylo zamezeno případnému vzniku nesprávných představ o skutečnostech, které sloužily hodnotiteli za podklad. Za přípustné tak lze považovat jen takové hodnocení, které je konkrétní. Úsudek všeobecného rázu proto musí být podmíněn odpovídajícími existujícími skutečnostmi. Stejně tak proto i všeobecná výzva závadného chování kritizovaného musí být vždy podložena určitým chováním posuzované osoby projeveným navenek – v opačném případě by se jednalo o kritiku nepřípustnou. Pro difamační povahu určitého tvrzení se nevyžaduje, aby bylo v určité společnosti chápáno jako znevažující. Postačuje, pokud takovéto tvrzení uvedený účinek může mít byť jen u určité skupiny lidí, která tvoří „okolní svět“ postiženého. Zda je určité tvrzení difamující, je nutno posuzovat nikoliv jen podle použitých důkazů a formulací, ale podle celkového dojmu s přihlédnutím ke všem souvislostem a okolnostem, za nichž k tvrzení došlo.“¹⁹⁰

Významné je také řešení otázky vzájemného vztahu práva na svobodu projevu a práva na informace na straně jedné a práva na ochranu osobnosti fyzických osob na straně druhé. Střety vznikají v případech, kdy sdělovací prostředky používají satiru, parodii¹⁹¹ nebo jiné formy přehánění; karikaturu, tzv. novinářskou kachnu a další. Svoboda projevu je ohraničena určitými výjimkami, které je třeba vykládat restriktivně. Nelze však považovat princip svobody projevu za nadřazený člověku a jeho důstojnosti a dávat mu tak neodůvodněnou přednost před ochranou osobnosti fyzické osoby. „Svoboda projevu a vyjádření vlastních názorů nemá charakter filozofické kategorie, ale jako pojem ústavněprávní při své aplikaci na konkrétní skutkový základ podléhá obvyklým zásadám a pravidlům právní interpretace.“¹⁹²

190 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2455/2010

191 Obě se vyznačují vyšším stupněm nadsázky. Je tedy nutné, aby záměr, který sledují, byl průměrně rozumně uvažující osobě co do obsahu i grafického odlišení srozumitelný do té míry, aby rozpoznal, že sdělení je smyšlené, nikoliv reálné.

192 Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 359/96

Neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby se může týkat také tzv. osob veřejného zájmu (Personen des öffentlichen Interesses, Personen der Zeitgeschichte, public figures), kdy ani těmto osobám nemůže být odepřena soudní ochrana. Uplatní se zde však užší meze při posuzování neoprávněnosti zásahu do osobnostního práva. „Osobami veřejného zájmu se většinou rozumí nejen osoby veřejného života v užším smyslu, tj. osoby, které vystupují při řešení různých otázek na veřejnosti, neboli jsou veřejně činné a tím na veřejnost vykonávají svůj vliv v oblasti politické, hospodářské, kulturní, sportovní aj. (např. ministři, poslanci, známí herci, sportovci), nýbrž vůbec osoby, které na sebe upoutávají zájem veřejnosti a tak se ocitají v zorném úhlu zpravodajství hromadných sdělovacích prostředků.“¹⁹³

„Všeobecné osobnostní právo těchto osob je omezeno do té míry, že tyto osoby nemohou zabránit, aby se jejich osobnost, včetně jejich jména a příjmení, stala předmětem zpravodajské činnosti v rámci podávání informace či kritiky, pokud se tak děje v oprávněném veřejném zájmu.“¹⁹⁴ Na druhé straně Ústavní soud dovodil, že osoby činné v oblasti veřejného života často mohou „minimalizovat škodlivý následek sporných výroků mnohem efektivněji, než cestou soudního řízení. Pro tyto osoby, ať již jde o politiky nebo o osobnosti veřejně známé, obecně platí, že mimo jiné disponují mnohem snadnějším přístupem k médiím a mají tak více příznivější možnost vyvrátit to, co ony považují za smyšlenky. Státní moc proto může diskuzi o těchto otázkách regulovat jen výjimečně a jen v míře zcela nezbytně nutné.“¹⁹⁵

V poslední době se projevuje v soudní judikatuře „zřetelná snaha – a třeba dodat, že správná – dále diferencovat mezi osobami veřejného zájmu, a to na ty, které vstoupily do politiky na straně jedné a mezi jinými veřejně činnými osobami na straně druhé.“¹⁹⁶ Osoba veřejného zájmu vykonává tzv. veřejnou činnost, která je veřejností

193 Aktuální je v této souvislosti spor o ochranu osobnosti týkající se karikatury milostných hrátek manželů Paroubkových otištěný v komiksu Zelený Raul v Reflexu. „Zdá se totiž, že jako součást obranné argumentace obhajující oprávněnost karikatury bylo s úspěchem využito (mimo jiné) právě i to, že sama žalobkyně své těhotenství a narození dítěte veřejně prezentovala a medializovala – tedy vlastním chováním „vykolíkovala“ tuto oblast svého soukromí poněkud úžeji, než jak je v kraji zvykem.“

O mantinelech soukromí a informačním sebeurčení (a taky o chování na veřejnosti, Zeleném Raoulovi a upovídáné pacientce)

<http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/michal-ryska-o-mantinelech-soukromi.html>

194 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 366

195 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2591/2011

196 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání.

bedlivě sledována a také kritičtěji posuzována. Vstup takové osoby do politiky znamená její konkludentní souhlas s větší a širší mírou zveřejňování informací (pozitivních i negativních) o její osobě. Důsledkem svobody projevu je také fakt, že tyto osoby musí vzít v úvahu, že se stanou veřejnými i některé události z jejich soukromého života, které jsou významné z hlediska posouzení předpokladů a způsobilosti k výkonu veřejné činnosti.¹⁹⁷ U osob veřejného zájmu se proto uplatní širší limity přípustnosti kritiky, tzn. že „měřítko posuzování skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou u těchto osob mnohem měkčí neboli že taková osoba musí počítat ze své strany s vyšší mírou tolerance. V této souvislosti je třeba zdůraznit dvě věci, které spolu navzájem souvisí; za prvé, soudní praxe upozorňuje správně na to, že nelze směšovat informace negativní (nikoliv pozitivní), tj. které zraňují, šokují, popř. znepokojují a informace nepravdivé. Za druhé je třeba rozlišovat hodnotící úsudek (hodnotící soud) na straně jedné a tvrzené skutečnosti (fakta, skutková tvrzení) na straně druhé, neboť u nich existují jiné podmínky přípustnosti. Skutková tvrzení se opírají o fakta objektivně existující, která jsou zjištělná pomocí dokazování, neboli u kterých je jejich pravdivost ověřitelná. Naproti tomu hodnotící úsudek vyjadřuje subjektivní názor původce. Ten nelze jakkoliv dokazovat. U něho je třeba proto vždy zkoumat, zda se zakládá na pravdivých informacích, zda forma, jak byl uveden na veřejnosti, je přiměřená a zda jeho základní a primární motivací není zneuctění či skandalizace dotčené osoby.“¹⁹⁸ Pro jiné veřejně činné osoby (státní zaměstnance, soudce a státní zástupce) neplatí postulát, že se vědomě vystavují stejnému dohledu nad svou činností ze strany veřejnosti jako politici a že by měli být podrobeni stejným kritériím, pokud se jedná o kritiku jejich chování, jako jsou podrobeni politici. Soudci a státní zástupci přispívají k výkonu spravedlnosti a požívají veřejné důvěry. Je tedy nezbytným úkolem státu, aby je chránil před neopodstatněnými obviněními a vytvořil jim podmínky pro nestranný výkon jejich činnosti. Součástí demokratické společnosti je také hodnocení a kritika justice a jejich představitelů, která však nesmí překročit určité hranice a meze. Odlišně je dále třeba posuzovat ochranu osobnosti fyzických osob, které „se staly předmětem veřejného zájmu nedobrovolně proti své vůli (např. oběti trestných činů).“¹⁹⁹ Požívají stejné ochrany jako všechny ostatní fyzické osoby.

Praha: C. H. Beck, 2008, s. 174

197 Založí-li například politik svou volební kampaň na své rodině.

198 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 174-175

199 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 162

Obdobně zahraniční praxe dělí osoby veřejného zájmu na absolutní a relativní. „Za absolutní osoby veřejného zájmu se považují osoby, jejichž účast na veřejnosti je v obecném zájmu. Jejich osobnostní hodnoty jsou podstatně méně chráněny než ostatních osob, a to i pokud jde o jejich soukromý život. Meze pro takové zveřejnění představují výseky intimní sféry těchto osob, které jsou chápány jako trvalé součásti soukromé sféry v úzkém slova smyslu (sféra *privatissima*). Naproti tomu relativní osoby veřejného zájmu poutají zvláštní zájem veřejnosti ohledně určitého dění, nikoliv však ohledně všech okolností jejich života.“²⁰⁰ Hranice mezi oběma skupinami je proměnlivá. Posunuje se ve prospěch veřejného zájmu²⁰¹ v důsledku větší účasti fyzických osob na veřejném životě a vzrůstajícího počtu protispolečenských jednání. „Oprávněně je namítáno, že rozlišování mezi absolutními a relativními osobami veřejného zájmu je schématické a tím i do určité míry zjednodušující. Vhodnější se zdá být vycházet z kritéria podmíněnosti veřejného zájmu na informaci těch skutečností, které jsou relevantní pro společenské hodnocení osoby, která na veřejnosti vystupuje.“²⁰²

K tomu relevantní judikatura dodává; „Práva na ochranu osobnosti se mohou domáhat všichni občané, tedy i politikové a ostatní veřejně činné osoby. Měřítko posouzení skutkových tvrzení a hodnotících soudů týkajících se těchto osob jsou však mnohem „měkčí“. Je to dáno skutečností, že osoby vstoupivší na veřejnou scénu musí počítat s tím, že jakožto osoba veřejně známá bude pod drobnohledem veřejnosti, která se zajímá o její jak profesní tak i soukromý život a současně jej hodnotí, zvláště jedná-li se o osobu spravující (nebo mající spravovat) veřejné záležitosti. Zde je volen benevolentnější přístup k posouzení meze přípustnosti uveřejnění informace soukromé povahy, resp. hodnocení jejího jednání právě pro posouzení způsobilosti jak odborné, tak morální tuto funkci zastávat a náležitě obstarávat věci veřejné, přičemž na takovou osobu jsou kladeny náročnější požadavky. Prezentace těchto údajů a případná kritika však musí souviset s veřejnou činností, kterou daná osoba vykonává. Politik nevyhnutelně a vědomě předkládá široké veřejnosti každé své slovo a čin, a v této

200 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 367

201 Oprávněný veřejný zájem je kategorií relativní a to jak z hlediska předmětu, obsahu, rozsahu, tak z hlediska času.

202 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 367

souvislosti proto musí projevit vyšší stupeň tolerance.²⁰³

„Při kritice veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami, platí z hlediska ústavního presumpce o tom, že jde o kritiku dovolenou. Jde o výraz demokratického principu, o výraz participace občanské společnosti na věcech veřejných. Má-li být svoboda projevu osoby kritizující v takových věcech omezena rozhodnutím soudu, je třeba, aby osoba dotčená prokázala, že kritika nebyla vyřčena v dobré víře nebo nešlo o „fair“ kritiku. Pokud jde o hodnotící soudy, i přehánění a nadsázka, byť by byly i tvrdé, nečiní samy o sobě projev nedovoleným. Ani nepřipadnost názoru kritika z hlediska logiky a podjatost kritika nedovolují samy o sobě učinit závěr, že kritik vybočil z projevu, který lze označit za fair. Pouze v případě, že jde o kritiku věcí či jednání osob vystupujících ve věcech veřejných, která zcela postrádá věcný základ a pro kterou nelze nalézt žádné zdůvodnění (paušální kritika), je třeba považovat takovou kritiku za vybočující z „fair“ projevu.“²⁰⁴

„Nelze považovat za rozumné (legitimní) zveřejnění difamační informace o jiné osobě působící ve veřejném životě, pokud (1) se neprokáže, že existovaly rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost difamační informace, (2) pokud se neprokáže, že byly podniknuty dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž bylo ověření informace přístupné a definitivní a (3) pokud ten, kdo difamační informace zveřejnil, měl důvod nevěřit, že tato informace je pravdivá. Zveřejněním takové informace nelze považovat za legitimní či rozumné i tehdy, pokud si šířitel takové informace neověří její pravdivost dotazem u osoby, již se informační údaj týká a nezveřejní její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu anebo tam, kde tento postup zjevně nebyl nutný. Důležité pro posouzení legitimacy zveřejnění informace je zkoumání motivu. Legitimitu nelze dovodit, pokud bylo zveřejnění dominantně motivováno touhou poškodit osobu, k níž se informace váže, a pokud šířitel sám informaci nevěřil a nebo pokud ji poskytl bezohledně a hrubě nedbale bez toho, aby si ověřil zda informace je pravdivá či nikoliv.“²⁰⁵

203 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3263/2006

204 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2230/2010

205 Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 23/05

Nejvyšší soud ve svém rozsudku vydaném pod sp. zn. 30 Cdo 2591/2011 v kauze tzv. justiční mafie odmítl závěry Vrchního soudu v Praze, že Marie Benešová, jakožto advokátka, má „zvláštní kvalifikovanou povinnost“ zachovávat respekt a úctu nejen k advokátům, ale i k ostatním příslušníkům justičního stavu s tím, že tato povinnost zdrženlivosti vylučuje možnost expresivity jejích výroků.“ K tomuto dospěl i přesto, že zároveň dovodil, že žalovaná měla právo utvořit si o žalobcích tento názor vycházející ze skutečností prezentovaných ve sdělovacích prostředcích.

Specifické je postavení dítěte a to díky jeho vyšší zranitelnosti. Ochranu požívají i fotografie nezletilého dítěte celebrity, která je médiím sama poskytla s cílem přitáhnout pozornost ke své osobě. Zde není totiž dán obecný zájem na zveřejnění snímků zachycujících každodenní a soukromé činnosti. Ochrana dítěte je dána již ustanovením čl. 16 Úmluvy, když poskytuje dítěti ochranu před zásahy do jeho soukromí bez zřetele na to, kdo je jejich původcem, tedy i před samotnými zákonnými zástupci (nositeli rodičovské zodpovědnosti). „Míra informačního sebeurčení dítěte je do určité míry modifikovaná vůlí nositelů rodičovské zodpovědnosti. Aktivní účast nositele rodičovské zodpovědnosti na, z hlediska dítěte, jeho nežádoucí medializaci, se primárně promítá v oblasti výkonu rodičovské zodpovědnosti, včetně úvah o jejím omezení, či změně (napomenutí, omezení, změna výchovy apod.), ale nikoliv do úvah o vyloučení protiprávnosti zásahu způsobeného médii.“²⁰⁶ Takové jednání se rovněž nemůže promítnout do úvah o snížení výše materiální satisfakce. V opačném případě by totiž došlo k popření satisfakční funkce peněžitého zadostiučinění ve vztahu k dítěti a k preventivní funkci peněžitého zadostiučinění.

5. 3. 1. 3. 4. Kamerový systém

V souvislosti se soukromím je v dnešní době stále aktuálnější otázka používání kamerových systémů. Vystává otázka, „do jaké míry je za současného právního stavu sledování jednotlivých fyzických osob prostřednictvím videokamer v některých obchodech, bankách, jakož i na veřejných prostranstvích (náměstích a ulicích) měst a obcí za účelem zvýšení bezpečnosti lidí a jejich majetku neoprávněným zásahem do

206 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3770/2011

práv fyzických osob na ochranu jejich osobnosti, jmenovitě do jejich práva na soukromí.²⁰⁷ V místech jako jsou obchody a banky, kde jsou návštěvníci upozorněni na monitorovací činnost pomocí kamerového systému, nepůjde o neoprávněný zásah do jejich osobnosti. Platí totiž, že návštěvník svým vstupem do označených prostorů dává konkludentní souhlas s tím, aby byl on sám a jeho chování monitorováno. Jinak je třeba nazírat na situaci, kdy kamerový systém slouží ke sledování provozu na veřejných prostranstvích, náměstích, ulicích za účelem zvýšení bezpečnosti lidí a majetku. Jestliže se město nebo obec z důvodu prevence před porušováním práv (kriminalitou) rozhodne monitorovat veřejná místa kamerovým systémem, je vhodné, aby před jejich instalací a používáním vhodným způsobem veřejnost upozornila (v úvahu přichází vyhláška v budově obecního úřadu, na vývěškách); tím spíše, že za současného právního stavu neexistuje žádná veřejnoprávní úprava této problematiky. Kamerovým systémem pořízené snímky fyzických osob smí být použity jen k účelu, ke kterému byly pořízeny a jejich uchovávání jen na dobu nezbytně nutnou k naplnění sledovaného účelu. Zároveň musí být šetřena podstata zkoumaných osobnostních práv fyzické osoby, tzn., že jejich použití nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby.

S kamerovými systémy úzce souvisí také použitelnost videa nebo audiozáznamu jako důkazního prostředku. Obecně platí, že jako důkazní prostředek může být připuštěno vše, co bylo pořízeno v souladu s objektivním právem. Nejvyšší soud nicméně konstatoval, že „při hodnocení důkazů po stránce jejich zákonnosti soud zkoumá, zda důkazy byly získány (opatřeny) a provedeny způsobem odpovídajícím zákonu nebo zda v tomto směru vykazují vady (zda jde o důkazy zákonné či nezákonné). K důkazům, které byly získány (opatřeny) nebo provedeny v rozporu s obecně závaznými právními předpisy, soud nepřihlédne. Opačný postup soudu by měl za následek, že porušení obecně závazného právního předpisu by bylo promítnuto do skutkového stavu věci zjištěného soudem, a tím i do rozhodnutí vydaného na jeho základě. Přihlédnutím k nezákonným důkazům... by tak soud zatížil řízení vadou, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.“²⁰⁸ „Hranice nepřípustnosti důkazu začínají v civilním procesu většinou tam, kdy by mělo v souvislosti s provedením důkazu dojít k porušení ústavního práva fyzické osoby na její soukromí.

207 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 133

208 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 64/2004

... Judikatura připouští i provedení důkazu zvukovým záznamem a přípustnost takto navrženého důkazu je nutno posuzovat vždy s ohledem na individuální okolnosti daného případu.²⁰⁹ Proto je namístě vyzdvihnout, že za důkaz mohou sloužit i soukromě pořízené obrazové a zvukové záznamy, přestože byly opatřeny bez vědomí osob, o jejichž osobní projevy se jedná. Podle Radbruchovy formule platí, že „konflikt mezi spravedlností a právní jistotou patrně lze řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, pokud je obsahově nespravedlivé a neúčelné, vyjma toho, jestliže rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon musí jako nenáležitě právo (unrichtiges Recht) spravedlnosti ustoupit, řešit upřednostněním právní jistoty.“²¹⁰

Ústavní soud je však v otázce použitelnosti zvukových a obrazových záznamů jako důkazního prostředku v rámci civilního řízení poněkud přísnější. V jednom ze svých nálezů se zabýval otázkou ústavnosti použití tajně pořízeného audiozáznamu telefonního hovoru, když tento byl v řízení před nižšími stupni soudů použit jako stěžejní důkaz prokazující pravdivost údajně difamačních výroků jednoho z hovořících. Tato osoba (žalobce) však nedala k pořízení záznamu ani k jeho použití jako důkazu souhlas. Vrchní soud v Olomouci a Nejvyšší soud důkaz připustily a to zejména s poukazem na zákonnou úřední licenci. Při rozhodování této otázky se Ústavní soud odvolal též na svůj nálezn. sp. zn. II. ÚS 502/2000, ve kterém judikoval, že „soukromí každého člověka je hodno ochrany ve smyslu ustanovení čl. 13 Listiny základních práv a svobod nejen ve vztahu k vlastnímu obsahu zpráv podávaných telefonem, ale i ve vztahu k údajům o volaných číslech, datu a čase hovoru, jeho trvání, v případě mobilní telefonie o základových stanicích zajišťujících hovor. Tyto údaje jsou nedílnou součástí komunikace uskutečněné prostřednictvím telefonu. Jestliže ústavní pořádek České republiky připouští průlom této ochrany, děje se tak pouze a výlučně v zájmu ochrany demokratické společnosti, případně v zájmu ústavně zaručených základních práv a svobod jiných; sem spadá především nezbytnost daná obecným zájmem na ochraně společnosti před trestnými činy a na tom, aby takové činy byly zjištěny a potrestány. V posuzovaném případě se o takový zájem nejedná.“²¹¹ Ústavní soud v tomto případě vážil mezi zájmem na ochranu tajemství dopravovaných zpráv a zásahem v zájmu

209 Nejvyšší soud sp. zn. 22 Cdo 3717/2008

210 Morávek, J. Kdy lze jako důkazní prostředek připustit záznam z kamerového systému?. Právní rozhledy 2011, č. 13, s. 459

211 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 191/05

ústavně zaručených základních práv a svobod jiných osob. Na straně jedné připustil, že každý má právo zaznamenávat své telefonické hovory. „Existuje obecná povědomost o tom, že telefonát může být technickou cestou druhým účastníkem zaznamenáván. Pokud volající telefonát za těchto předpokladů uskutečňuje, lze dovozovat, že tím konkludentně souhlasí i s možným pořízením zvukového záznamu tohoto telefonátu.“²¹² Na straně druhé však odmítl tezi, že za projev úřední licence by bylo možno považovat každé řízení, jednání před soudem nebo jiným orgánem státu. Projev úřední licence totiž zahrnuje jen případy, které výslovně upravuje zákon. „Takovým zákonem je trestní řád, který v této souvislosti upravuje odposlech a záznam telekomunikačního provozu v trestním řízení. Občanskoprávní předpisy nic podobného nestanoví. Magnetofonový záznam telefonického hovoru fyzických osob je záznam projevů osobní povahy hovořících osob a jako takový může být použit (i jako důkaz v občanském soudním řízení) zásadně jen se svolením fyzické osoby, která byla účastníkem tohoto hovoru.“²¹³ Při absenci tohoto souhlasu je tak nutno důkaz záznamem považovat za nepřijatelný.²¹⁴

Se závěrem Ústavního soudu o nepoužitelnosti audiovizuálního a zvukového záznamu jako důkazu při absenci souhlasu dotčené osoby nemohu souhlasit. Domnívám, že v daném případě postupoval Ústavní soud příliš formalisticky, dostatečně nezvažoval okolnosti konkrétního případu a princip proporcionality. Svým rozhodnutím ve svém důsledku neodůvodněně zvýhodnil žalobce, kterému usnadnil procesní pozici při dokazování svých tvrzení. Žalované osoby postavil do situace, kdy nemají účinný prostředek, jak prokázat, že k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv žalobce nedošlo a že jejich údajně difamační výroky jsou pravdivé. Nutno totiž zdůraznit, že použitelnost tohoto důkazu se stala rozhodnou a klíčovou skutečností pro úspěch či neúspěch v tomto soudním sporu.

Stejně tak dobře si dokáží představit situaci, kdy to bude právě žalovaný, kdo nebude souhlasit s použitím zvukového a obrazového záznamu jako důkazu a díky tomu dojde k zamítnutí žaloby na ochranu osobnosti.

212 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 191/05

213 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 191/05

214 Uzavřel, že „soudy postupovaly mimo rámec daný jim příslušnými předpisy. Aplikovaly běžné právo ústavně nekonformním způsobem a dopustily se jednání, které vyvolalo porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny.“
Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 191/05

Nový občanský zákoník se k této problematice staví jinak. Podle ustanovení § 88 odst. 1, 2 NOZ není potřeba svolení, pokud se zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použije k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob a dále v případech pořízení nebo použití na základě zákona k úřednímu účelu nebo v případě, že někdo veřejně vystoupí v záležitosti veřejného zájmu. Právě odstavec první, nevyžadující oproti stávající úpravě souhlas v případech, kdy dotčené jednání směřuje k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, podle mého dopadá a je přímo aplikovatelný pro legitimní využití v utajení pořízeného audiovizuálního nebo zvukového záznamu jako důkazu v civilním řízení. V soukromoprávních vztazích je nutné rozlišovat mezi projevy osobní povahy a projevy, které osobní povahu nemají (zejména ty, související s výkonem povolání nebo podnikání). Druhé jmenované je třeba vykládat extenzivně.

Kamerový systém je v současné době hojně využíván také k monitorování bytových domů a tedy i soukromí jejich obyvatel. Při takovémto využívání techniky dochází ke střetu práva na soukromí a potažmo na ochranu před neschváleným pořizováním a shromažďováním obrazových záznamů na straně jedné a ochranou vlastnictví na straně druhé. Při řešení vzniklé kolize je potřeba zkoumat, v jaké míře je při monitorování zasahováno do práv osob na soukromí. S tímto na zřeteli, je třeba odlišit dva základní druhy domovních prostor. „Jednak jsou v domě prostory, které se práva na soukromí v zásadě příliš netýkají, tj. prostory, v nichž obyvatelé domu nežijí svůj soukromý život a monitorování těchto prostor v zásadě do soukromí obecně nezasahuje – typicky půdy či sklepy. Naopak jsou ale v domě prostory, v nichž obyvatelé domu požívají vyšší míry soukromí, tj. prostory spjaté se soukromým a osobním životem lidí z domu. Typicky se jedná o takové prostory, v nichž je možno monitorovat pohyb osob a získávat v tomto směru informace různého druhu o soukromém životě obyvatel domu; kdy, s kým, v jakém stavu přichází nebo odchází z domu apod. včetně návštěv. Právním důvodem a podmínkou instalace kamerového systému v těchto prostorách může být pouze souhlas všech obyvatel domu.“²¹⁵

K použití kamerových systému se v poslední době vyjádřil také Nejvyšší soudní dvůr v Rakousku, když judikoval, že „k zabránění zásahu do soukromí jiných obyvatel

215 Michal Ryška: Big Brother v bytovém domě
<http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/michal-ryska-big-brother-v-bytovem-dome.html>

domu nesmí u těchto vzniknout dojem, že jsou předmětem systematických, identifikujících opatření jednoho z nájemců a že se pravděpodobně nacházejí v dosahu videokamery. Takové sledovací opatření se v zásadě smí, posuzováno na základě dojmu nezúčastněného pozorovatele, vztahovat pouze na vlastní najatý (obytný) prostor nájemce.²¹⁶

Nejvyšší soud zároveň v nedávné době judikoval, že se jedná o imisi ve smyslu ustanovení § 127 odst. 1 OZ, jestliže je fotografováním nebo pořizováním jiného obrazového záznamu soustavně a závažným způsobem narušováno soukromí vlastníka nebo uživatele nemovitosti. Právně významné mohu být i tzv. imateriální imise. Ochrany proti takovému jednání se lze domáhat i žalobou na ochranu osobnosti.

Návrh nového občanského zákoníku původně obsahoval ustanovení, podle kterého jestliže někdo vstoupil o své vůli do prostor, kde je obvyklé očekávat, že jeho podoba bude zachycena, a byl-li na to předem upozorněn, platí, že k tomu udělil svolení. Na základě kritiky bylo toto ustanovení nakonec vypuštěno.

Nový občanský zákoník ve svém ustanovení § 84 dovoluje zachytit jakýmkoli způsobem podobu člověka tak, aby podle zobrazení bylo možné určit jeho totožnost jen s jeho svolením. Stejně tak její rozšiřování (§85 NOZ). Tato ustanovení jsou do značné míry obsoletní. Vyjdeme-li z předpokladu, že osobním údajem ve smyslu ustanovení § 4 písm. a) zákona o ochraně osobních údajů je jakákoliv informace týkající se přímo nebo nepřímo určené nebo určitelné fyzické osoby, „pak je patrné, že projev osobní povahy, pokud bude ten, kdo s ním bude disponovat, schopen určit konkrétní osobu, již se týká, bude prakticky vždy osobním údajem či bude osobní údaje obsahovat. Pokud by tomu tak nebylo, pak by do práv dané osoby jeho užívání ani nemohlo zasahovat.“²¹⁷ Pak zachycování, shromažďování a další rozšiřování prováděné systematicky bude nutné považovat za zpracování osobních údajů. Stejný závěr o obsoletnosti se uplatní i ohledně ustanovení § 86 NOZ, podle kterého nesmí nikdo zasáhnout do soukromí jiného, nemá-li k tomu zákonný důvod. Zejména nelze bez svolení člověka narušit jeho

216 Pokorný, M., Rakousko: Nejvyšší soudní dvůr: K instalaci videokamery, resp. napodobeniny videokamery nájemcem. Právní rozhledy, 2012, č. 9

Nejvyšší soudní dvůr sp. zn. 80b125/11g

217 Nonnenmann, F. Právní úprava ochrany osobnosti v novém občanském zákoníku a její vztah k ochraně osobních údajů. Právní rozhledy, 2012, č. 13-14

soukromé prostory, sledovat jeho soukromý život nebo pořizovat o tom zvukový nebo obrazový záznam, využívat takové či jiné záznamy pořízené o soukromém životě člověka třetí osobou nebo takové záznamy o jeho soukromém životě šířit. Ve stejném rozsahu jsou chráněny i soukromé písemnosti osobní povahy.

5. 3. 1. 4. Příčinná souvislost a zproštění

„Příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby objektivně způsobilým vyvolat nemajetkovou újmu, spočívající buď porušení či jen v ohrožení osobnosti fyzické osoby a vznikem této nemajetkové újmy.“²¹⁸ Povinnost tvrzení, břemeno tvrzení, důkazní povinnost a důkazní břemeno tíží dotčenou fyzickou osobu.²¹⁹

Odpovědnost za neoprávněný zásah je založena na objektivním principu. Je tedy irrelevantní, zda původce neoprávněného zásahu jednal úmyslně nebo nedbalostně. Sankce nelze vyloučit ani důkazem tzv. omluvitelného omylu. Dobrá víra může vyloučit zavinění, ne však neoprávněnost zásahu.²²⁰ Spočívá-li zásah ve skutkových tvrzeních difamující povahy, zproští se původce zásahu své odpovědnosti, prokáže-li, že skutková tvrzení jsou pravdivá - tzv. důkaz pravdy²²¹ (je však vyloučen u kritiky, protože ta má vždy subjektivní povahu), poněvadž „uvádění pravdivých skutečností je v plném souladu s veřejným zájmem.“²²² Žalovaný se nezproští své odpovědnosti ani formulacemi „říká se“, „údajně se šíří zprávy“ a podobně, kterých použil v tisku. Odlišná situace nastává u tvrzení týkajících se osobního soukromí, tedy nejintimnějšího, intimního rázu osobnosti fyzické osoby, které požívají ochrany vždy bez ohledu na jejich pravdivost, nepravdivost či zkreslenost. Nemohou být činěny ani předmětem

218 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 163

219 Tyto procesní prvky kladou na žalobce určité nároky, kterým je, pro úspěšné uplatnění nároku, třeba dostat, což lze demonstrovat i na jednom z rozsudků Nejvyššího soudu. „Ve sporu na ochranu osobnosti, která vyplývá z tvrzení, že zařazením do zvláštní školy se žalobce ocitl v znevýhodněném postavení, musí žalobce za pomoci statistiky či jinak prokázat, že na první pohled neutrální kritérium (zde rozřazovací testy) dopadá o poznání silnějším způsobem na chráněnou skupinu (definovanou podle etnických, rasových, pohlavních či jiných znaků) a že žalobce je zároveň členem takové chráněné skupiny, přičemž dojde k přesunutí důkazního břemene na žalovaného, který vyvrací, že buď není dán výrazný dopad na chráněnou skupinu, anebo že žalobce sám do dané skupiny nepatří, a nejsou-li tyto skutečnosti vyvráceny, pak je žalovaný povinen prokázat, že pro zjištěné nepřiměřené znevýhodnění bylo dáno objektivní a rozumné zdůvodnění. I když dopad určité, na pohled neutrální praxe, je posuzován ve vztahu na určitou skupinu, neznamená to ještě, že tato „strukturální nerovnost“ by se odpoutávala od situace konkrétního žalobce. Posuzování unesení důkazního břemene se totiž vždy děje s ohledem na konkrétní případ, definovaný jeho specifickými skutkovými okolnostmi. Stejně tak žalovaná nemůže prokazovat „strukturální rovnost“ obecně a z toho pak vyvozovat závěr ve vztahu k jednotlivému žalobci, ale musí poskytnout a prokázat tvrzení vážící se ke konkrétnímu žalobci.“
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4277/2010

220 Nemajetková újma je proto stejně závažná bez zřetele, zda původce neoprávněného zásahu jednal zaviněně nebo nezaviněně.

221 Je možný i tzv. částečný důkaz pravdy, týká-li se některých skutkových tvrzení.

222 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 165

dokazování. Tato tvrzení není nikdo oprávněn rozšiřovat, i kdyby odpovídala skutečnosti. To neplatí v případě, kdy by sama dotčená fyzická osoba souhlasila s rozšiřováním informací o svém osobním soukromí.

5. 3. 1. 5. Subjekt odpovědnosti za neoprávněný zásah

Subjekty neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby chráněné všeobecným osobnostním právem mohou být fyzické osoby i právnické osoby. Je-li původcem zásahu fyzická osoba, může být vzhledem k objektivnímu charakteru odpovědnosti²²³ odpovědným subjektem i nezletilá fyzická osoba, stejně tak fyzická osoba trpící duševní poruchou nebo fyzická osoba, která je ve své způsobilosti k právním úkonům omezena či zbavena. Jestliže se neoprávněného zásahu dopustí více osob, vzniká odpovědnostní vztah každé z nich samostatně; z hmotněprávního hlediska se zde nejedná o solidaritu (společnou a nerozdílnou), z hlediska procesního nepůjde o nerozlučné společenství. „Došlo-li neoprávněným zásahem k porušení nebo ohrožení osobnostních práv více fyzických osob, potom se všechny či kterákoliv z nich – a to nezávisle na ostatních – mohou domáhat na odpovědném subjektu občanskoprávní ochrany podle ustanovení § 11n. OZ.“²²⁴ Pokud však byla neoprávněným zásahem způsobena i majetková újma (§ 16 OZ)²²⁵, je nutné, aby subjekt zásahu byl deliktně způsobilý neboli měl způsobilost k zavinění.

„Při ochraně osobnosti se uplatní princip personálního propojení práv a povinností s osobami dotčenými zásahem na straně jedné a s původcem zásahu na straně druhé.“²²⁶

223 Subjektivní předpoklad – rozpoznávací (intelektuální) a ovládací (volní) schopnosti se nevyžadují.

224 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 177

225 Zakládá odpovědnost za škodu podle ustanovení § 420 OZ. Nelze směšovat nemajetkovou újmu podle ustanovení § 11 a 13 OZ, i že byla zmírněna peněžitým zadostiučiněním, s majetkovou újmou podle ustanovení § 16 OZ.

226 Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 159/2007

Stejně tak podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 476/2011 „Provozovatele dopravního prostředku lze za analogického použití § 427 OZ považovat za osobu odpovědnou za zásah do osobnostních práv fyzické osoby vyvolaný zvláštní povahou provozu dopravních prostředku, jestliže

Subjektem prvotního zásahu do osobnostních práv nemusí být přímo žalobci. Taková okolnost však sama o sobě není rozhodná. „V oblasti práva na ochranu osobnosti není nikterak výjimečné, že právní ochrana je poskytována i subjektům, které nejsou přímo v postavení prvotní oběti, vůči níž je nezákonný zásah veden. Ochrana je poté těmto tzv. sekundárním obětím újmy poskytována buď namísto oběti původní (typicky při usmrcení osoby blízké a to z titulu zmaření práva na rodinný život s usmrceným) nebo současně vedle s ní (typicky při způsobení škody na zdraví náleží prvotně poškozenému nároky z titulu ochrany zdraví a osobám blízkým případně nároky z titulu narušení práva na rodinný život s poraněným). Čím užší je vazba k primární oběti (nikoli pouze příbuzenská), tím spíše musí být oprávněnost nároku zvažována.“²²⁷

„Jestliže byl neoprávněný zásah do osobnosti způsoben někým, kdo byl vědomě použit právnickou či jinou fyzickou osobou k realizaci činnosti této právnické či jiné fyzické osoby, a takto použitá fyzická osoba jednala v rámci svého pověření (při dodržení požadavku místní, časové a věcné souvislosti), postihuje občanskoprávní odpovědnost podle ustanovení § 13 OZ zásadně tuto právnickou či fyzickou osobu. Zaměstnanec, popřípadě jiná použitá osoba odpovídá jen právnické či fyzické osobě, která je při své činnosti vědomě použila (odpovídá pouze v tzv. vnitřním vztahu).“²²⁸ Jestliže pověřená osoba překročí své oprávnění, odpovídá postižené fyzické osobě jen ona sama. Jinými slovy „jde-li o exces (tj. vybočení z mezí plnění úkolů) zaměstnance, nelze zaměstnavatele považovat za subjekt, který neoprávněně zasáhl do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. Je v mezích plnění pracovních úkolů a přímé souvislosti s ním taková činnost zaměstnance, která nepostrádá místní, časový a věcný (vnitřní účelový) vztah k plnění pracovních úkolů. Uvedená kritéria přitom nemají stejný význam; rozhodující je věcný (vnitřní účelový) vztah, tj. vztah k činnosti, již byla

příčina vzniku škodné události spočívala pouze nebo také (při spoluodpovědnosti s přímým původcem zásahu) ve zvláštní povaze provozu dopravního prostředku – např. v jeho vadě. Tento závěr se uplatní potud, pokud by s ohledem na konkrétní okolnosti případu bylo možno dovodit, že spolu s přímým původcem zásahu odpovídají za zásah do osobnostních práv i další osoby, které by bylo možno (s ohledem na mechanismus vzniku poškození) identifikovat za analogického použití § 427, případně, že by z hlediska určení osoby odpovědné za zásah do osobnostního práva bylo možné uvažovat pouze o provozovateli dopravního prostředku (a to právě proto, že příčina vzniku škodné události by spočívala pouze výlučně ve zvláštní povaze provozu dopravního prostředku – např. představované projevivší se skrytou vadou vozidla).“

227 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001

228 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 178

způsobena škoda, k pracovním úkolům. Ve své podstatě jde o posouzení, zda při činnosti, již byla způsobena škoda, zaměstnanec sledoval z objektivního i subjektivního hlediska plnění pracovních úkolů.²²⁹

Při určení odpovědného subjektu občanskoprávních sankcí podle § 13 OZ je třeba rozlišovat dvě skupiny případů:

- 1) „Je-li pisatelem článku v tisku, resp. autorem odvysílané relace osoba rozdílná od zaměstnance vydavatelství, resp. od provozovatele rozhlasového, televizního či filmového vysílání, může se neoprávněným zásahem postižená fyzická osoba domáhat občanskoprávní ochrany své osobnosti podle ustanovení § 13 OZ buď samostatně na pisateli článku, popř. autorovi odvysílané relace, anebo samostatně na vydavateli tisku či provozovateli vysílání²³⁰, anebo – zřejmě nejúčelněji – na obou společně;
- 2) Bude-li pisatelem článku, resp. autorem odvysílané relace zaměstnanec vydavatele tisku, resp. provozovatele rozhlasového, televizního či filmového vysílání, může se dotčená fyzická osoba domáhat ochrany pouze na vydavateli, resp. provozovateli vysílání za předpokladu, že zaměstnanec byl použit k realizaci jejich činnosti a že k neoprávněnému zásahu při plnění této činnosti skutečně došlo (nelze se domáhat občanskoprávní ochrany podle ustanovení § 13 OZ přímo na samotném zaměstnanci).²³¹

V této souvislosti judikoval Krajský soud v Ostravě, že „vydavatel periodického tisku musí před uveřejněním údajů, resp. kritiky vždy zvažovat, zda vzdor svobodě projevu a šíření informací nepovede uveřejnění takovýchto údajů či hodnocení ke snížení vážnosti a důstojnosti fyzické osoby; není a nemůže být přitom rozhodné, že vydavatel spolu s uveřejněním těchto údajů či kritiky zároveň uvedl, že nevyjadřují názor redakce, popř. že - čímž se při uvádění námitek zvlášť argumentuje – použil přímé řeči autora těchto údajů či kritiky. ... Vydavatel periodického tisku se nemůže zprostit své odpovědnosti za zásah do práva na ochranu osobnosti občana poukazem na to, že autorem difamujících výroků o něm publikovaných ve sdělovacím prostředku je osoba odlišná od vydavatele a jeho redaktora – autora článku. K této okolnosti lze ale

229 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4709/2010

230 To je účelné v případě, kdy např. postižená fyzická osoba nezná pisatele článku, protože byl napsán pod zkratkou, pseudonymem nebo anonymně.

231 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 167-168

přihlédnout při rozhodování o výši náhrady nemajetkové újmy v penězích požadované postiženou fyzickou osobou podle ustanovení § 13 odst. 2 a 3 OZ.²³² Nelze také určit odpovědnost vydavatele, resp. provozovatele za převzatá sdělení, aniž by se soud nezabýval oprávněností a přiměřeností daných výroků. Jestliže předseda politické strany nebo jiný její funkcionář vyslovil určitý názor, který zároveň nepřijal oprávněný orgán politické strany, odpovídá za neoprávněný zásah sám předseda politické strany, resp. její funkcionář. Nikoliv politická strana, protože vyslovený názor nebyl jejím názorem.

V dnešní postmoderní společnosti stále častěji vznikají spory na ochranu osobnosti, kdy k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv mělo dojít na internetu. V takovém případě nese primární odpovědnost za umístění obsahu na webové stránce poskytovatel obsahu, protože má reálnou možnost text zveřejnit nebo jeho zveřejnění zabránit. Je též povinen závadný obsah odstranit. Pokud tak neučiní, může tento text na žádost dotčené osoby odstranit poskytovatel volného prostoru, který má k tomu technický přístup. Poskytoval volného prostoru tak nese sekundární odpovědnost, konkrétně za neodstranění závadného textu.

5. 3. 1. 6. Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti

5. 3. 1. 6. 1 Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti obecně

Občanskoprávní prostředky ochrany²³³ osobnosti fyzické osoby jsou příkladmo (demonstrativně) vypočteny v ustanovení § 13 OZ a náleží k nejčastěji používaným instrumentům ochrany osobnosti. Jejich obecnost spočívá v tom, že slouží k ochraně „nejrozmanitějších hodnot osobnosti fyzické osoby v různých oblastech jejího života (např. v občanském či rodinném životě, při výkonu povolání, v kultuře, politice, sportu).“²³⁴ Podle okolností daného případu není vyloučeno, aby se dotčená fyzická osoba domáhala ochrany pomocí jiných občanskoprávních prostředků, kterými bude možno způsobenou újmu napravit. Vždy se však musí jednat o prostředky na ochranu osobnosti ve smyslu ustanovení § 13 OZ, aby byla dána věcná příslušnost krajského

232 Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 102/96

233 Soudní praxe dovodila jejich relativně samostatnou povahu.

234 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 179

soudu (§ 9 odst. 2 písm. a) OSŘ). Právo na ochranu osobnosti je právem jednotným a celistvým, ale prostředky na jeho ochranu jsou různorodé povahy. Bude vždy záležet na dotčené fyzické osobě, jaký právní prostředek ke své ochraně využije. Volba bude záviset na vůli poškozené fyzické osoby a povaze a intenzitě protiprávního zásahu.

„Právní úprava ochrany osobnosti fyzické osoby tvoří určitou hierarchii. ... Při určité úrovni společenské nebezpečnosti skutku pak ochrana přerůstá do řízení trestněprávního či přestupkového. Satisfakce je postižené osobě poskytnuta každou formou použité ochrany, přičemž potrestáním škůdce v přestupkovém nebo trestním řízení je satisfakce velmi výrazná, neboť státní orgán konstatuje nejen protiprávní jednání, ale také subjektivní vztah pachatele ke svému jednání a stanoví sankce podle závažnosti jednání škůdce. Z hlediska poskytnuté satisfakce ve správním řízení je nerozhodné, že v přestupkovém řízení nelze žalobkyni přiznat nemajetkovou újmu. Z hlediska posouzení zda je dostatečná satisfakce, které se žalobkyni nepochybně dostalo již ve správním řízení, je třeba především vyjít jak z celkové povahy, tak i z jednotlivých okolností konkrétního případu.“²³⁵

235 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4003/2011

Prostředky občanskoprávní ochrany všeobecného osobnostního práva²³⁶ jsou tyto:

„1) obecné

a) svépomoc (§ 6 OZ, včetně jejího zvláštního druhu nutné obrany - § 418 odst. 2 OZ)²³⁷

b) ochrana poskytovaná příslušným orgánem státní správy

c) ochrana soudní (petitorní)

aa) ochrana poskytovaná soudem před zahájením řízení,

bb) ochrana poskytovaná prostřednictvím předběžných opatření,

cc) ochrana poskytovaná prostřednictvím jiných žalob

dd) ochrana prostřednictvím žaloby na náhradu škody²³⁸

2) zvláštní (specifické)

a) upuštění od neoprávněného zásahu (žaloba zdržovací – negatorní)

b) odstranění nepříznivých následků neoprávněných zásahů, resp. nastalého protiprávního – závadného stavu (žaloba odstraňovací)

c) poskytnutí přiměřeného zadostiučinění (žaloba satisfakční)

Svépomoc, jakožto výjimečný prostředek ochrany subjektivních občanských práv, je možné uplatnit vůči fyzickým a právnickým osobám (s rovným právním postavením), hrozí-li bezprostředně zásah do práva. Ohrožený může sám přiměřeným způsobem zásah odvrátit. Nelze však tímto způsobem prosazovat skutečné, resp. domnělé právo, protože ochranu poskytuje státní orgán, který je k tomu povolán, zejména soud (§ 4 OZ). K tomu je třeba ještě dodat, že předpoklad poskytnutí zadostiučinění podle ustanovení § 13 OZ může modifikovat skutečnost případného zhojení následku v té či oné míře tím, že jistou formu zadostiučinění si fakticky poskytne sám poškozený, a to na úkor zájmů škůdce, např. ve formě následného a jinak neakceptovatelného verbálního nebo brachiálního útoku apod. V takovém případě je třeba porovnat míru dotčení osobnosti fyzické osoby a tomu odpovídající předpoklad přiměřenosti odpovídající satisfakce s tím, do jaké míry byl nárok na satisfakci suplován svépomocí poškozeného. Toto posouzení výhradně vychází z předpokladů obsažených v

236 V žádném z případů nejde o určovací žalobu podle ustanovení § 80 písm. c) OSŘ, žalobce proto nemusí prokazovat existenci naléhavého právního zájmu.

237 Ochrana práva uskutečňena vlastní silou a mocí.

238 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 171

ustanovení § 13 OZ, takže případná aplikace ustanovení § 3 odst. 1 OZ v této souvislosti postrádá opodstatnění.²³⁹

Předběžnou právní ochranu poskytuje příslušný orgán státní správy, jestliže došlo ke zřejmému zásahu do pokojného stavu. Tento orgán může předběžně rušiteli zásah zakázat nebo mu uložit, aby byl obnoven předešlý stav. Právo domáhat se ochrany u soudu není tímto rozhodnutím dotčeno a soud jím není vázán. Pravomocným rozhodnutím soudu ztrácí rozhodnutí vydané orgánem státní správy svou právní účinnost. K použití institutu předběžného opatření Městský soud v Praze judikoval, že „předběžné opatření, jímž by žalovanému bylo uloženo zdržet se v jím vydávaném deníku uveřejňování jakýchkoli komentářů a informací týkajících se osoby žalobce, s výjimkou přetiskování zpráv převzatých od oficiálních tiskových agentur, do rozhodnutí ve věci samé, znamená restrikci svobody projevu, která je zaručena Listinou. Je samozřejmé, že svoboda projevu nemůže být zcela bezbřehá, že jsou zde hranice vytvořené i novinářskou etikou, ale s ohledem na sledovaný cíl nelze předem postupovat podle ustanovení § 76 odst. 1 písm. f) OSŘ, a to ani za situace, kdy dané omezení by se netýkalo uveřejňování zpráv od oficiálních agentur.“²⁴⁰

Řešení sporů na ochranu osobnosti fyzické osoby náleží ke sporným řízením. Proto zde přichází v úvahu možnost uplatnění činnosti soudů před zahájením řízení podle ustanovení § 67-69 OSŘ. Jestliže to připouští povaha věci, může účastník řízení navrhnout věcně příslušnému (krajskému) soudu, aby provedl pokus o smír. „V těchto případech může podle výslovné úpravy v ustanovení § 67 věta druhá OSŘ provést smírčí řízení a schválení smíru i kterýkoliv okresní soud.“²⁴¹ Proti usnesení soudu o schválení smíru není přípustné odvolání (§ 202 odst. 2 písm. h) OSŘ).

Zásadně je přípustné použití předběžného opatření podle ustanovení § 74 OSŘ za účelem zatímní úpravy poměrů účastníků, nebo je-li obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen.

239 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3971/2000

240 Městský soud v Praze sp. zn. 3 Co 16/94

241 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 173

Dále je možné domáhat se žalobou, aby byla soudem určena pouhá nepravdivost výroku, že bylo určitým způsobem zasaženo do práva na ochranu osobnosti. Nejedná se však o žalobu na určení podle ustanovení § 80 písm. c) OSŘ, proto žalobce není povinen prokazovat existenci naléhavého právního zájmu na určení. Určitý neoprávněný zásah může být zároveň nekalosoutěžním jednáním (§ 44n. ObchZ) nebo porušením obchodního tajemství (§ 18 ObchZ). Žalobní návrhy musí být formulovány dostatečně určitě, aby byl vždy přesně vymezen subjekt neoprávněného zásahu, dotčený subjekt a způsob neoprávněného zásahu a hlavně postižený osobní statek. Typickým případem z této oblasti je problematika evidence v materiálech Státní bezpečnosti. K tomu se vyjádřil Nejvyšší soud v jednom ze svých rozhodnutí. „Poukazuje na skutečnost, že ač soudní řízení o ochranu osobnosti skončí pravomocným rozhodnutím o tom, že žalobce byl neoprávněně evidován jako osoba uvedená v ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) lustračního zákona, příslušná zákonná úprava nikterak neumožňuje, aby žalobce získal negativní lustrační osvědčení, nebo nárok, aby Ministerstvo vnitra provedlo změnu, resp. likvidaci (výmaz) příslušných konkrétních údajů v materiálech bývalé Státní bezpečnosti o evidenci občana. Jedinou možností obrany je žaloba na ochranu osobnosti ve formě uplatnění petitu na určení neoprávněnosti takovéto evidence. Jestliže dotčená osoba uspěje a je pravomocným rozsudkem určeno, že tato osoba byla neoprávněně evidována jako spolupracovník státní bezpečnosti, pak zveřejnění osoby v seznamu spolupracovníků bývalé Státní bezpečnosti je v rozporu se zákonem. Soudní rozsudek má totiž přednost před jakýmikoliv údaji.“²⁴² K tomu je ještě třeba dodat, že „osvědčení vydané Ministerstvem vnitra nelze považovat za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti ..., neboť vydané osvědčení pouze deklarovalo určitý stav. Žaloba na likvidaci informace, že žalobce byl rezident, agent, držitel propůjčeného bytu, informátor nebo ideový spolupracovník Státní bezpečnosti, je sice žalobou odstraňovací, jejíž přípustnost výslovně ustanovení § 13 odst. 1 OZ uvádí, avšak po obsahové stránce nesměřuje k odstranění následků neoprávněného zásahu do osobnostních práv žalobce, neboť následkem neoprávněného zásahu je nemajetková újma spočívající zejména ve snížení cti a důstojnosti žalobce, která mu právě neoprávněnou evidencí vznikla. V řízení o ochraně osobnosti soud nezkoumá, zda žalobce spolupracoval či nikoli s orgány bývalé Státní bezpečnosti, ale zkoumá pouze oprávněnost či neoprávněnost jeho evidence. Zanesení žalobce do evidence bývalé

242 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 970/2004

Státní bezpečnosti není právní úkon. Jde o evidenční akt, a proto není možné zkoumat jeho platnost.²⁴³ Z tohoto vyplývá, že „význam z hlediska posouzení žaloby na ochranu osobnosti má nikoliv zjištění skutečnosti jakékoliv evidence žalobce v materiálech bývalé Státní bezpečnosti, ale ověření toho, zda jde o evidenci oprávněnou k „zařazení do některé z kategorií“ v zákoně vyjmenovaných.“²⁴⁴ Skutečnost neoprávněné evidence (fyzické osoby) v materiálech Státní bezpečnosti je neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti. „Přitom za neoprávněnou evidenci by bylo nutno považovat tu, která by byla v rozporu s tehdy platnými předpisy právního předchůdce žalovaného“²⁴⁵.²⁴⁶ „Jako důvod k oprávněnému zaevidování této fyzické osoby jako získaného spolupracovníka Státní bezpečnosti ve smyslu ustanovení § 2 odst. 1 písm. b) a c) zákona č. 451/1991 Sb. nelze posuzovat vylákaný písemný závazek ke spolupráci s bývalou Státní bezpečností, přičemž by získání fyzické osoby ke spolupráci bylo buď zcela fingováno anebo zmanipulováno takovým způsobem, že tu nedošlo úmyslně ani z nedbalosti k převzetí závazku ke spolupráci.“²⁴⁷

Při reparaci majetkové újmy (škody) se postupuje podle ustanovení o obecné odpovědnosti za škodu založené na presumpci zavinění. Jestliže vedle nemajetkové újmy vznikne i majetková újma, hovoříme o tzv. hromadění (kumulaci) nároků. Splnění jednoho nároku nemá vliv na nárok druhý.

„V osobnostněprávní oblasti se klade důraz na soudní ochranu, což je v plném souladu s požadavkem právního státu zvyšovat při ochraně subjektivních práv v moderní demokratické společnosti úlohu nezávislých, nestranných a objektivních orgánů – soudů.“²⁴⁸ Úsilí moderního právního státu směřuje k zajištění co nejúplnější a nejúčinnější občanskoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby. Triáda prostředků občanskoprávní ochrany²⁴⁹ má různorodý charakter (od prostředků ochranných a nepeněžitých v případě žaloby zdržovací a odstraňovací k prostředku satisfakčnímu, který může mít za určitých okolností i peněžitou povahu). Tato různorodost odráží mnohotvárnost projevů osobnosti fyzické osoby, jakož i rozličné projevy

243 Vrchní soud v Praze sp. zn. 5 Co 192/93

244 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3254/2007

245 Česká republika jednající prostřednictvím Ministerstva vnitra České republiky.

246 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2621/2011

247 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1699/2012

248 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 175

249 Lze je použít samostatně nebo účelně kombinovat.

neoprávněného zásahu.

5. 3. 1. 6. 2. Upuštění od neoprávněného zásahu

Předpokladem úspěšného použití žaloby na upuštění od neoprávněného zásahu podle ustanovení § 13 OZ je, aby „neoprávněný zásah do osobnostní hodnoty (obojí musí mít vždy zcela konkrétní a individualizovanou podobu) dosud trval či pokračoval, anebo by existovalo konkrétní (reálné) nebezpečí (hrozba) jeho opakování v budoucnu.“²⁵⁰ Žalobce má povinnost tvrzení, břemeno tvrzení, důkazní povinnost a důkazní břemeno. Žaloba však nepřichází v úvahu v případě, že neoprávněný zásah již skončil (byl dokonán) a netrval, popř. dále nepokračoval a nehrozí ani reálné a bezprostřední nebezpečí jeho opakování v budoucnu. Z povahy věci vyplývá, že tato žaloba nemá své místo v situaci, kdy šlo o jednorázový a již dokonáný zásah. „Žalobní návrh (petit) zdržovací žaloby musí přesně označit dílčí právo na ochranu osobnosti, do kterého je neoprávněně zasahováno, a přesně popsat, v čem konkrétně neoprávněný zásah v daném případě spočívá a zároveň jakých zásahů, k nimž již došlo, se má žalovaný přesně zdržet“ (ad factum omittendum). Následný výrok (enunciát) rozhodnutí soudu musí být ve všech těchto směrech přesně individualizován.“²⁵¹ Dále je třeba upozornit, že žaloba v sobě nezahrnuje možnost domáhat se na původci zásahu provedení určitého konkrétního pozitivního jednání, byť by mělo být zábranou dalšímu trvání neoprávněného zásahu.

Výrok soudního rozhodnutí není spojen s lhůtou, protože vykonatelnost nastává právní mocí rozhodnutí. Avšak až v rámci řízení o výkonu rozhodnutí bude možné posoudit, zda je zvolená forma zdržení dostatečná či nikoliv. Výkon samotné exekuce se řídí ustanovením § 351 odst. 1 OSŘ, který upravuje ukládání pokut povinnému až do výše 100 000 Kč, popř. ukládání i dalších přiměřených pokut až do zastavení výkonu rozhodnutí. „Výše těchto dalších přiměřených pokut ani jejich celkový počet nejsou určeny. Z použitých slov „přiměřené pokuty“ lze dovodit pouze to, že by jejich

250 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 176

251 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 180

jednotlivé výše neměly zřejmě překročit částku 100 000 Kč. Jinak bude výše a počet pokut záviset podle okolností konkrétního případu na úvaze soudu.²⁵²

5. 3. 1. 6. 3. Odstranění následků neoprávněného zásahu

Použitím odstraňovací žaloby se bude dotčená fyzická osoba domáhat, aby původce zásahu něco konkrétně vykonal a obnovil tak stav, který existoval před neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby. Nezbytnou podmínkou je, aby následky neoprávněného zásahu trvaly a lze je přijatelným způsobem (reálně) odstranit. „Způsob odstranění následků má odpovídat obsahu, formě i rozsahu neoprávněného zásahu s cílem obnovit stav před neoprávněným zásahem“²⁵³ (tzv. restituční cíl). Vlastní nárok se bude odvíjet od povahy závadného stavu. Může spočívat v odstranění neoprávněně vystavené podobizny z výkladní skříně, zničení neoprávněně pořízeného obrazového snímku, zvukového záznamu, vyřazení knihy z prodeje, zničení negativu fotografie, stažení reklamních plakátů s vyobrazením osoby, která k reklamě nedala souhlas.

Výkon rozhodnutí se nejčastěji provádí na základě ustanovení § 350 OSŘ. Ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby povinný provedl pro oprávněného nějaký úkon (práci), přičemž úkon (práci) může vykonat i někdo jiný než povinný, povolí soud oprávněnému, aby jej provedl do určité lhůty sám, a to na náklad povinného. Oprávněný nebo ten, kým si oprávněný nechal práci provést, je při výkonu rozhodnutí oprávněn ke všemu, co je potřebné k provedení práce, o kterou jde. Soud může povinnému uložit, aby potřebný náklad zaplatil oprávněnému předem.

252 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 180

253 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 181

5. 3. 1. 6. 4. Přiměřené zadostiučinění (morální satisfakce)

Právním prostředkem soudní ochrany všeobecného osobnostního práva je i tzv. satisfakční žaloba, aby bylo dotčené fyzické osobě dáno přiměřené zadostiučinění²⁵⁴. „Zákon však nestanoví, co se rozumí zadostiučiněním ani co je třeba chápat pod přiměřeným zadostiučiněním.“²⁵⁵ Tuto žalobu je možné využít jen v případě, že v důsledku neoprávněného zásahu již nemajetková újma vznikla. Jsou-li všechny zákonné náležitosti pro přiznání přiměřeného zadostiučinění splněny, soud má povinnost žalobě vyhovět. Tomu odpovídá subjektivní právo a nárok postižené fyzické osoby na přiznání přiměřeného zadostiučinění²⁵⁶ a to pouze na základě podané žaloby. „Pokud dotčená fyzická osoba o přiznání přiměřeného zadostiučinění nepožádá, nemůže o něm soud sám jednat a tudíž o něm s ohledem na ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ ani rozhodnout (ne eat iudex ultra petita partium).“²⁵⁷ Obě formy zadostiučinění (morální a materiální) sledují cíl přiměřeně, tzn., že soud vezme v úvahu jak celkovou povahu, tak i jednotlivé okolnosti daného případu a jeho výrok musí odpovídat danému případu a být postačujícím a zároveň účinným prostředkem nápravy nemajetkové újmy. „Soud přihlédne k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i šíři ohlasu vzniklé nemajetkové újmy pro postavení a uplatnění postižené fyzické osoby ve společnosti atd.“²⁵⁸ Jinak soud žalobní návrh zamítne. Účinně ochráně brání i skutečnost, že ne vždy je jednotně řešena otázka určování a výše peněžitého zadostiučinění a i fakt, že rozhodnutí nejsou vydávána v přiměřené době. Dotčené osoby ztrácejí v důsledku průtahů řízení důvěru ve spravedlnost. „I spravedlnost má svůj určitý časový rozměr.“²⁵⁹ Nástroj sloužící

254 Dříve se užíval pojem přiměřené odškodnění a to za utrpěné příkoří nebo jiné osobní újmy (ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 218/1926 Sb. z. a n., o původském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým).

„Zjednodušeně řečeno a zároveň, nahlíženo evropskou právní kulturou, zadostiučinění je vystiženo právním pojmem a metodou přiměřenosti. Právní otázku přiměřenosti dání zadost nelze zužovat pouze na přiměřenost spáchaného skutku a jeho okolnostem. Přiměřenost musí být posuzována i z hlediska postavení (osoby) pachatele a jeho oběti.“

Telec, I. Test přiměřenosti zadostiučinění za nemajetkovou újmu. Právní rozhledy, 2010 č. 4

255 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 179

256 To vyplývá z ustanovení § 13 odst. 1 OZ.

257 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 181

258 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 181

259 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 180

k předcházení průtahů v řízení je zakotven v ustanovení § 118b OSŘ, tzv. koncentrace řízení ze zákona.

Poskytnutí některé z forem morálního zadostiučinění fyzické osobě k přiměřenému zmírnění vzniklé nemajetkové újmy na její osobnosti má přednost (primární způsob zadostiučinění) před materiálním zadostiučiněním. Za podmínky, že je v konkrétním případě dostačující, a tím i účinná. Postižená fyzická osoba musí svůj žalobní návrh (petit) formulovat tak, aby zněl na určitou formu morálního zadostiučinění. Soud na základě učiněných zjištění rozhodne, zda forma morálního zadostiučinění navržená postiženou fyzickou osobou je (objektivně posuzováno) přiměřená a navrženou formu morálního zadostiučinění přizná. V opačném případě, nebude-li žalobní návrh odpovídajícím způsobem změněn, soud žalobu na přiznání navržené formy morálního zadostiučinění zamítne.²⁶⁰ „Tak tomu však nebude tam, kde určitá forma morálního zadostiučinění, kterou soud na základě svého zjištění považuje za přiměřenou a tím i za účinnou, je v obsahu navrhované formy nároku již zahrnuta (a maiori ad minus continetur).“²⁶¹ „Pokud však forma morální satisfakce (omluvný dopis) již nemůže být totožná, příp. srovnatelná s formou, v jaké k zásahu do osobnostních práv dotčené osoby došlo (článek v periodiku), příp. mýjí-li se s ohledem na velký časový odstup daný (nepeněžní) způsob satisfakce účinkem, pak zpravidla nezbyvá, než vzniklou nerovnováhu kompenzovat zadostiučiněním finančním.“²⁶²

Žalobce musí žalobní návrh (petit) omluvy formulovat v souladu s ustanovením § 79 odst. 1 OSŘ tak, aby omluva byla „dostatečně konkrétní, jasná, určitá a odpovídala skutečnostem zjištěným z okolností jednotlivého případu.“²⁶³

Za nepřiměřenou omluvu soud označil omluvu, která je pronášena za takových

260 „Je-li žalobní petit přesný, určitý a srozumitelný, soud neporuší ustanovení § 155 odst. 1 OSŘ nebo ani jiné zákonné ustanovení, jestliže použitím jiných slov vyjádří ve výroku rozhodnutí stejná práva a povinnosti, kterých se žalobce domáhal. Pouze soud rozhoduje, jak bude formulovaný výrok jeho rozhodnutí; případným návrhem žalobce na znění výroku rozhodnutí přitom není vázán. Při formulaci výroku rozhodnutí soud samozřejmě musí dbát, aby vyjadřoval (z obsahového hlediska) to, čeho se žalobce žalobou domáhal; překročit žalobu a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se žalobce domáhal, může jen tehdy, jestliže řízení bylo možné zahájit i bez návrhu nebo jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky.“
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4427/2011

261 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 181

262 Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 281/03

263 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 298/2011

okolností, že se určitá část veřejnosti z této omluvy dozví o zásahu do osobnostních práv fyzické osoby, o němž by se jinak nedozvěděla („Forma omluvy za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti spočívající písemnosti obsahující omluvu, kterou by žalovaný byl povinen doručit všem občanům obce, je nepřiměřená.“²⁶⁴). Jako přiměřené zadostiučinění nelze také „nařizovat doplnění spisu policie; k nápravě případně nesprávných údajů, jež by se podávaly ze spisu příslušného orgánu, slouží především odpovídající procesní prostředky z oblasti trestního, příp. správního práva.“²⁶⁵

Jako přiměřené morální zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 OZ přichází v úvahu omluva²⁶⁶, odvolání difamujícího výroku v určitém kolektivu, v místním, krajském a celostátním tisku, na stejném místě, kde byl difamující výrok učiněn a kde s ním byla veřejnost seznámena, povinnost odstranit následky neoprávněného zásahu, konstatování výroku soudního rozhodnutí, že došlo k porušení práva na ochranu osobnosti žalobce, uveřejnění výroku soudního rozhodnutí na náklady žalovaného v tisku, rozhlasu či televizi atd. „V případě uveřejnění takového výroku soudního rozhodnutí není povinnost původce neoprávněného zásahu nést náklady na uveřejnění rozhodnutí v rozporu s morální povahou zadostiučinění, neboť se jedná o příslušenství přiznaného hlavního práva, které morální povahu má.“²⁶⁷ Může jím být také peněžitá zadostiučinění zvolené v mimořádně malém rozsahu (tzv. symbolická satisfakce, např. 1 Kč). Žalobce sporem sleduje morální nápravu svých porušených osobnostních práv a peněžitá náprava u něj nehraje roli. I v takovém případě může soud přiznat žalobci plnou náhradu nákladů soudního řízení s odůvodněním, že výše plnění závisela na úvaze soudu. V určitých případech i sama aktivně projevená snaha škůdce.²⁶⁸ Výkon soudního rozhodnutí se provádí na základě ustanovení § 350 OSŘ,

264 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2745/2004

265 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1000/2004

266 „Připojila-li osoba, která se má podle vykonatelného rozhodnutí soudu omluvit, k omluvě kritický komentář, nesplnila tím povinnost uloženou jí vykonávaným rozhodnutím. Splnění povinnosti otisknout omluvu lze dostat pouze při dodržení konkrétní formy, obsahu a rozsahu omluvy, vymezených ve výroku příslušného rozhodnutí, které tímto sleduje samotný smysl ochrany.“
Nejvyšší soud sp. zn. 20 Cdo 3272/2006

267 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 181

268 „Jako samostatné morální zadostiučinění může podle okolností působit i již sama aktivně projevená snaha toho, kdo zasáhl do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby, mimosoudně zajistit postiženému konkrétní satisfakci (např. „dobrovolně“ poskytnutím finančních prostředků jako náhrady nemajetkové újmy v penězích, resp. pokusem eventuálně i jinak zmírnit následky zásahu, např. formou účasti s postiženým, součinností s ním, projevenou lítostí apod.). Pak v těchto případech může vedle sebe stát jak např.

jedná-li se o omluvu povinného, která má být učiněna na určitém místě. Omluva ve formě osobního dopisu je vykonatelná podle ustanovení § 351 OSŘ.

Jako určitou formu morálního zadostiučinění pro poškozené je nutno chápat i odsouzení pachatele k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

dobrovolně poskytnutá relativní satisfakce, tak současně satisfakce představovaná aktivní účastí projevenou ve vztahu k dotčené fyzické osobě. I míru tohoto morálního zadostiučinění, je-li dáno, je pak třeba náležitě ověřit a zhodnotit.“
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2545/2008

5. 3. 1. 6. 5. Náhrada nemajetkové újmy v penězích (materiální satisfakce)

Možnost přiznání peněžitého zadostiučinění (tzv. materiální satisfakce) má pro svou satisfakční funkci své nezastupitelné místo a „představuje nesporný přínos k dotvoření komplexního a zároveň účinného moderního systému občanskoprávních sankcí při ochraně osobnosti fyzické osoby.“²⁶⁹ Její užití předpokládá, že v konkrétním případě se nejví jako postačující zadostiučinění nepeněžité, z důvodu neexistence jiného právního prostředku, který by přiměřeně a účinně nemajetkovou újmu zmírnil.²⁷⁰ „Kdy se ukazuje prokazatelně jako nepostačující, takže ztrácí svou účinnost a funkčnost.“²⁷¹ Tato nedostatečnost morální satisfakce musí být vždy bezpečně zjištěna. Není proto vyloučeno žalovat na poskytnutí přiměřené náhrady nemajetkové újmy v penězích ihned. Peněžitá satisfakce se stala součástí našeho právního řádu novelou č. 87/1990 Sb., kterou byl zároveň vyřešen dlouholetý spor vedený teorií i praxí o to, zdali je přiznání peněžitého zadostiučinění přípustné či nikoliv. „Možnost kombinace zadostiučinění ve formě morálního plnění a peněžitého plnění není v konkrétních případech vyloučena; naopak v řadě případů, jak ostatně běžná soudní praxe dostatečně potvrzuje, teprve jejich spojení může vést k účinné nápravě.“²⁷²

Přiznání peněžitého zadostiučinění soudem předpokládá kumulativní splnění dvou zákonných podmínek upravených v ustanovení § 13 odst. 2 OZ:

- a) morální zadostiučinění se v konkrétním případě nejví postačujícím a tím i účinným
- b) neoprávněným zásahem došlo ke snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti ve značné míře.

Nedostatečnost morálního zadostiučinění představuje „základní a obligatorní podmínku pro úspěšné přiznání zadostiučinění v penězích (tato subsidiarita bývá někdy v nových společenských podmínkách tržního hospodářství a úlohy peněz

269 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 183

270 Tyto případy jsou zvláště vnímány v souvislosti se svobodou hromadných sdělovacích prostředků, aktivitami bulvárního tisku a reklamních společností. Již samotná hrozba uložení peněžitého zadostiučinění působí na adresáty norem (speciální i generální preventivní funkce) a stimuluje je k řádnému plnění povinností.

271 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 182

272 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 183

zpochybňována).²⁷³ Soud musí a má mít vždy spolehlivě zjištěno, že v konkrétním případě nestačí zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 OZ. V souvislosti s touto problematikou judikoval Ústavní soud České republiky, že „se odvolací soud při zachování zásad spravedlivého procesu měl právě s ohledem na nemožnost již odčinit uvedení nepravdivých údajů o žalobkyni rovnocenným způsobem především zabývat otázkou, zda omluva žalovaných, k níž byli pravomocně soudem zavázáni formou osobního dopisu, který však již nemůže v poměru k jiné osobě, než je samotná žalobkyně, vyvrátit nepříznivé účinky uveřejněného článku, je vůbec způsobilá být přiměřeným, a tedy podle ustanovení § 13 odst. 2 OZ postačujícím a tím i účinným, zadostiučiněním.“²⁷⁴ Soud je tedy povinen zabývat se možností přiznání peněžitého zadostiučinění, je-li primární způsob satisfakce natolik oslaben, že ztratil svou funkci.

Snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve značné míře předpokládá, že půjde o „takovou nemajetkovou újmu na osobnosti fyzické osoby, kterou tato osoba vzhledem k intenzitě, k rozsahu, k trvání a zejména k široce veřejnému ohlasu nepříznivého následku pocítuje a prožívá – objektivně posuzováno – jako závažnou.“²⁷⁵ ²⁷⁶ Pouhé subjektivní pocity dotčené fyzické osoby nejsou v tomto směru rozhodující. „Újmu ve značné míře závažnou by proto musela pocítovat i každá jiná fyzická osoba nacházející se v postavení a na místě přímo postižené fyzické osoby.“²⁷⁷ Z dikce ustanovení § 13 odst. 2 OZ vyplývá, že jde o pravidelnou podmínku. Soud při své volné úvaze musí vycházet z konkrétních okolností daného případu a in concreto přihlédne i k dalším aspektům daného případu²⁷⁸ a to za předpokladu, že tyto další „aspekty budou svým významem a vahou srovnatelné s podmínkou snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti ve značné míře zákonem výslovně stanovenou.“²⁷⁹

273 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 184

274 Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 581/99

275 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 185

276 Peněžité zadostiučinění je možné v určitých případech přiznat bez zjištění, zda byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti.

277 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 182

278 S ohledem na slovo „zejména“ se jedná o demonstrativní výčet v ustanovení § 13 odst. 2 OZ.

279 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 185

Z těchto dvou zákonných podmínek vyplývá, že peněžní zadostiučinění plní podpůrnou (subsidiární) funkci, tzn., že se uplatní v případě, že se morální zadostiučinění ukáže jako nepostačující. Občanský zákoník nevyžaduje pro vznik odpovědnosti za neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby vedle objektivních kritérií zavinění (úmysl ani nedbalost) jakožto subjektivní předpoklad. A v neposlední řadě zadostiučinění v penězích nereparuje vzniklou škodu, konkrétně ztrátu na výdělku, která je svou podstatou majetkovou újmou. „Přiznaná náhrada této majetkové újmy se nemůže snižovat o vyplacené zadostiučinění v penězích.“²⁸⁰ Náhrada majetkové i nemajetkové újmy tak vedle sebe ob stojí.

Kvalifikovaný následek (újma) vzniká nejčastěji neoprávněnými zásahy učiněnými v hromadných sdělovacích prostředcích se širokým okruhem působení. Častá jsou jednání sledující skandalizační, osočující a pomlouvačné cíle. Soud hodnotí újmu podle celkové povahy a podle jednotlivých okolností konkrétního případu. „V oblasti občanského práva soud hodnotí pocíťování a prožívání nemajetkové újmy vždy objektivně s přihlédnutím ke konkrétní situaci, za které k neoprávněnému zásahu došlo (tzv. konkrétní uplatnění objektivního kritéria), jakož i k osobě postižené fyzické osoby, zejména k jejímu věku a k jejímu postavení (tzv. diferencované uplatnění objektivního kritéria).“²⁸¹ Uplatňování obou prvků objektivního kritéria odpovídá požadavku spravedlnosti a rovnosti a zároveň vylučuje, aby se hodnotícím kritériem, zda došlo k naplnění zákonné podmínky podle ustanovení § 13 odst. 2 OZ, staly subjektivní pocity samotné dotčené fyzické osoby (subjektivní kritérium). Není tedy možné považovat za „relevantní pouze subjektivní psychické reakce jednotlivých individualizovaných fyzických osob, které se mohou často diametrálně lišit.“²⁸² Tím je zabezpečeno, aby byly všechny případy hodnoceny podle stejného kritéria. Peněžitá satisfakce však nemůže být přiznána, jestliže je dána jen pouhá možnost snížení důstojnosti nebo vážnosti fyzické osoby, aniž by ke snížení skutečně došlo. Povinnost tvrzení, břemeno tvrzení, důkazní povinnost a důkazní břemeno tíží žalobce.

280 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 186

281 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 188

282 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 188

Platná právní úprava nepřipouští, aby soud přiznal peněžité zadostiučinění namísto postižené fyzické osobě třetímu subjektu (např. nadaci, obecně prospěšné společnosti), která není účastníkem soudního řízení o ochraně osobnosti. Různí se však názory, jestli je přípustné, aby žalobce použil přiznané peněžité zadostiučinění na dobročinné účely. Tuto možnost zákon výslovně nestanoví, proto je třeba ji odmítnout.

Ustanovení § 15 OZ zakotvuje tzv. posmrtnou (postmortální) ochranu. Stanoví, že po smrti fyzické osoby přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům. Tyto osoby se mohou s úspěchem svým jménem domáhat upuštění od neoprávněných zásahů, odstranění nepříznivých následků těchto zásahů i různých forem morálního zadostiučinění, nikoliv však peněžitého zadostiučinění. Materiální satisfakce je „natolik úzce spjata s postiženou fyzickou osobou, že její smrtí zaniká.“²⁸³ Právo na peněžité plnění nepřechází na dědice zemřelé dotčené osoby podle ustanovení § 579 odst. 2 a § 460 OZ (nemůže být ani předmětem postupní smlouvy podle ustanovení § 525 odst. 1 OZ za života dotčené zemřelé fyzické osoby). V opačném případě by poskytnutí peněžitého zadostiučinění někomu jinému ztratilo svou satisfakční funkci. „Toto právo by při opačném výkladu již ve skutečnosti nabylo ryze majetkovou povahu.“²⁸⁴ „Tento závěr ve svých praktických důsledcích znamená, že i právo na peněžité zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 2, 3 OZ zaniká smrtí postižené fyzické osoby bez ohledu na to, bylo-li původcem neoprávněného zásahu již uznáno či nikoliv, bylo-li zemřelou postiženou fyzickou osobou ještě za života soudně či jinak uplatněno či nikoliv, bylo-li o tomto právu před smrtí postižené fyzické osoby již pravomocně rozhodnuto či nikoliv nebo dokonce byli již nařízen výkon rozhodnutí, avšak toto právo nebylo ještě za života postižené fyzické osoby úspěšně vymoženo.“²⁸⁵ Tento stav však neodůvodněně zvýhodňuje původce neoprávněného zásahu.

Podle ustanovení § 82 odst. 2 nového občanského zákoníku se po smrti člověka může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých. Tímto ustanovením dochází k výraznému rozšíření osob oprávněných k soudní ochraně. Za

283 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 189

284 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 189

285 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 190

určitých okolností toto právo v omezené míře náleží také právnické osobě. Podle ustanovení § 83 totiž toto právo je oprávněna uplatnit i právnická osoba, jestliže neoprávněný zásah do osobnosti člověka souvisí s jeho činností v právnické osobě. Za jeho života však jen jeho jménem a s jeho souhlasem. Není-li člověk schopen projevit vůli pro nepřítomnost nebo pro neschopnost úsudku, není souhlasu třeba.

Vycházíme-li z faktu, že osobou blízkou bude i každý příbuzný v řadě přímé (ustanovení § 22 odst. 1 NOZ), pak se otevírá velmi široký prostor pro posuzování jednání učiněných v minulosti. „Při hodnocení historických slov a skutků je namístě maximálně zdrženlivý přístup. Hodnocení věcí dávno minulých má být obecně doménou svobodného vědeckého bádání historiků a nikoliv předmětem soudních pří. ... Mnohé historické křivdy byly pak napraveny i v rámci komplikovaného procesu restituací a rehabilitací. Touto optikou je pak třeba pohlížet i na případné žaloby vnuků či potomků dokonce ještě vzdálenějších.“²⁸⁶

5. 3. 1. 6. 6. Výše náhrady nemajetkové újmy v penězích

Občanský zákoník nestanoví pro určení výše náhrady nemajetkové újmy žádné meze, neexistují ani sjednocující sazebníky. Určení výše zadostiučinění v penězích je předmětem volného uvážení soudu. „Soud přitom musí v každém jednotlivém případě vycházet z úplného skutkového stavu a v tomto rámci se opírat o zcela konkrétní a přezkoumatelná hlediska.“²⁸⁷ Při určování výše peněžitého zadostiučinění jde o volné uvážení soudu, které „se nesmí stát nepřezkoumatelnou libovůlí soudu, vymykající se jakékoliv kontrole.“²⁸⁸ Zákon také pro zvláštní povahu práva na peněžitou satisfakci vylučuje, aby si soud obstaral znalecký posudek za účelem získání přesnější představy o výši peněžitého zadostiučinění. Tu může posoudit a určit výlučně soud. Dbá na to, aby přiznaná peněžitá částka plnila svou satisfakční funkci a byla přiměřená. Nepřiměřeně nízká výše peněžité satisfakce nemůže účinně napravit nemajetkovou újmu dotčené

286 Michal Ryška: O akademiku Filipovi, problému Stalinova vnuka a vědomí, že ryjeme do historie <http://jinepravo.blogspot.com/2011/06/michal-ryska-o-akademiku-filipovi.html>

287 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 191

288 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 191

fyzické osoby, neodůvodněně vysoká částka na druhou stranu by ve svých důsledcích vedla k bezdůvodnému obohacení. Je však přípustné přiznat postižené fyzické osobě i vysokou peněžitou částku citelně postihující původce neoprávněného zásahu. Nedostatečné majetkové poměry a zájmy původce neoprávněného zásahu nemohou být při rozhodování o výši nemajetkové újmy v penězích dominantně určující a to především v případech způsobení závažné nemajetkové újmy.

Již na začátku je potřeba připustit, že „určení výše nároku na přisouzení nemajetkové újmy v penězích lze zjišťovat velmi obtížně. Vesměs se proto uplatní postup podle ustanovení § 136 OSŘ, kdy soud tuto výši určí podle volné úvahy. Základem úvahy podle zmíněného ustanovení je proto zjištění takových skutečností, které soudu umožní založit úvahu na určitém kvantitativním posouzení základních souvislostí posuzovaného případu.“²⁸⁹

Pro určení výše peněžitého zadostiučinění má rozhodující význam žalobní žádost (návrh, petit). Samotná dotčená fyzická osoba v něm stanoví určitou přesnou výši částky, kterou požaduje jako peněžité zadostiučinění. Soud je touto částkou (představující maximální hranici) vázán a nesmí ji překročit (zásada „ne eat iudex ultra petita partium“ zakotvená v ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ). Soud se tedy při svém rozhodování pohybuje v rozmezí nula až do výše částky, kterou požaduje žalobce a může za účelem přiměřeného zmírnění vzniklé nemajetkové újmy přiznat méně, než činí částka v petitu žaloby (argument „a maiori ad minus continetur“). Co do nepřiznané části žalobního návrhu žalobu zamítne. V soudní praxi se lze setkat i s tzv. symbolickým zadostiučiněním (např. 1 Kč). Postižená fyzická osoba v takovém případě usiluje především o autoritativní konstatování neoprávněnosti zásahu do osobnosti fyzické osoby soudem a zároveň se tak může vyhnout osočování ze strany třetích osob ze zlatokopectví. Symbolické zadostiučinění je z funkčního hlediska morální formou zadostiučinění, protože pro svůj charakter není schopno plnit satisfakční funkci.

Přiznaná peněžitá satisfakce je obecně hrazena jednorázově. Soud však může v souladu s ustanovením § 160 odst. 1 in fine OSŘ stanovit plnění ve splátkách. Takovýto způsob plnění může být v určitých případech dostatečně efektivní a vyvážený.

289 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4431/2007

„Na jednu stranu umožní původci neoprávněného zásahu uspořádat si své majetkové poměry tak, aby splátky mohly být (pod hrozbou ztráty splátek) hrazeny, na straně druhé jím bude zajištěno dlouhodobé satisfakční působení rozsudku znějícího na dostatečně důstojné částky.“²⁹⁰

Problematika soudního rozhodování o výši zadostiučinění v penězích je velmi složitá. Jedná se o dlouhodobější časový proces, který již započal. Na soudy je kladen požadavek jednotnosti soudního rozhodování a zároveň musí dostát zákonným kritériím v ustanovení § 13 odst. 3 OZ („musí respektovat jak různorodost stupňů závažnosti vzniklé nemajetkové újmy, tak pestrost okolností, za kterých k porušení práva na ochranu osobnosti došlo“²⁹¹). „U soudu by v žádném případě neměl při rozhodování v odůvodněných případech převažovat pocit, že se výrazné uplatnění satisfakční funkce peněz ocitá v současných společenských podmínkách v rozporu s morálkou.“²⁹²

Soud musí při svém rozhodování o výši peněžitého zadostiučinění vycházet ze dvou taxativně stanovených kritérií a to závažnosti vzniklé nemajetkové újmy a okolností, za nichž k porušení práva došlo. K těmto dvěma kritériím je soud povinen přihlížet z úřední povinnosti. Žalobce se nemusí zvlášť domáhat jejich použití. Výše peněžité částky je vždy určena úhrnnou částkou a to jednorázově. Je vyloučeno peněžité zadostiučinění ve formě renty, i kdyby se jednalo o nemajetkovou újmu trvalé povahy. Zároveň je výše peněžitého zadostiučinění po právní moci usnesení konečná neboli definitivní („nejde o jakýsi druh beneficium competentiae“²⁹³). Výše peněžitého zadostiučinění přiznávaná českými soudy je však ve srovnání s rozhodovací činností vyspělých zahraničních úprav na nižší úrovni. Tuto tendenci silně ovlivnily i limity jednorázového odškodnění zakotvené v ustanovení § 444 odst. 3 OZ (usmrcení blízkých

290 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 39/2009

V daném případě způsobil žalovaný smrt ženy (manželky a matky dvou dospělých dětí), když ji smetl na cestě, řídil pod vlivem drog, manžel byl zároveň svědkem celé události a žalovaný byl zároveň pravomocně uznán vinným ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví podle ustanovení § 224 odst. 1, 2 TZ a byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 44 měsíců. U přiznaných finančních částek byla stanovena splatnost vždy k památce neoprávněného zásahu.

291 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 193

292 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 184

293 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 193

osob).²⁹⁴

Závažnost vzniklé nemajetkové újmy je výchozím kritériem pro určení výše peněžitého zadostiučinění. „Platí zásada, že čím závažnější je co do své intenzity, rozsahu, trvání a šíře ohlasu újma ve veřejnosti, tím vyšší by měla být i výše zadostiučinění v penězích.“²⁹⁵

Kritérium okolností, za kterých k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo, je koncipováno velmi obecně s cílem, aby soud v rámci svého soudcovského uvážení pružně přihlédl ke všem okolnostem (tzn., které jsou v příčinné souvislosti s neoprávněným zásahem a vzniklou nemajetkovou újmou a které „soud považuje podle ustanovení § 13 odst. 3 OZ z hlediska spravedlivého a slušného vyvážení zájmů všech zúčastněných stran pro určení výše peněžitého zadostiučinění za právně relevantní“²⁹⁶), za nichž k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo. Podle soudní praxe se jedná o okolnosti jak na straně původce zásahu, tak na straně postižené osoby. V úvahu přichází případy, zda sama dotčená osoba nemá podíl (spolupůsobení) na vzniku neoprávněného zásahu, zda měla možnost difamující zásah odvrátit či si již sama nezajistila určitou formu zadostiučinění. V neposlední řadě hraje důležitou roli i konkrétní situace, za které k neoprávněnému zásahu došlo.

Nemajetková újma vzniklá na důstojnosti nebo vážnosti postižené fyzické osoby ve značné míře působí vždy objektivně nepříznivě bez zřetele k tomu, byla-li původcem neoprávněného zásahu způsobena zaviněně či nezaviněně.²⁹⁷ Zákon ze soudcovského uvážení nevylučuje okolnosti subjektivní povahy. Soud by tedy měl při své činnosti rovněž přihlédnout k formě zavinění původce neoprávněného zásahu. Je nutné činit rozdíly mezi tím, jestli byl neoprávněný zásah spáchán z nedbalosti (lehkovážnosti),

294 „Z této úpravy začaly některé soudy dovozovat, že újmy způsobené na méně významných osobnostních statcích než je život, je namístě odškodňovat méně. S ohledem na pochybnosti o opodstatněnosti ustanovení § 444 odst. 3 OZ pro jeho mechanický, paušální a tím ve svých důsledcích nespravedlivý přístup, připravovaný občanský zákoník s limitací tohoto druhu v souladu s moderním trendem evropského deliktního práva nepočítá.“

Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 184

295 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 193

296 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 194

297 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 195

úmyslně, popř. se zlým úmyslem (ten představuje zvlášť odsouzeníhodné chování), se záměrem získat majetkový prospěch (typické jednání bulvárního tisku). Jinými slovy je potřeba činit rozdíl mezi „čistou“ objektivní odpovědností původce neoprávněného zásahu bez současné existence zavinění a situací, kdy je současně dána existence zavinění ve formě nedbalosti, série nedbalostí nebo úmyslu. Prvně nastíněná varianta s sebou nese modus mírnějšího hodnocení. Na druhé straně se zde nejedná o žádnou obdobu ustanovení § 450 OZ, a tudíž není na místě přihlížet k majetkovým poměrům původce neoprávněného zásahu ani dotčené fyzické osoby.

Na výši nemajetkové újmy v penězích má také vliv dosažené společenské postavení poškozeného.²⁹⁸

Dále má na výši satisfakce vliv i volní jednání samotného poškozeného. Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku sp. zn. 25 Cdo 2451/2007 například stanovil v případě vědomé jízdy s podnapilým řidičem při zhoršené sjízdnosti podíl poškozeného spolujezdce limitně až k jedné polovině. „Pokud se totiž na vzniku škody podílelo kromě pachatele i jednání poškozeného, není soud při posouzení zavinění poškozeného výrokem o vině pachatele vázán, neboť rozhodnutí o vině pachatele neznamena automaticky, že celá škoda byla způsobena výlučně jeho zaviněním.“²⁹⁹

Do úvahy o opodstatněnosti uplatněného nároku na náhradu nemajetkové újmy v penězích a její výši „se promítá i skutečnost, že důsledky zásahu mohou u fyzické osoby pomoci zmírnit i některé okolnosti, které se budou nacházet mimo sféru fyzické nebo právnické osoby, o jejíž odpovědnost v řízení jde, avšak je třeba vždy tuto okolnost náležitě pojmenovat a na základě konkrétních skutkových okolností případu

298 U Krajského soudu v Brně byl řešen případ, kdy byly po dobu osmi měsíců neoprávněně zveřejněny erotické fotografie žalobkyně. Nutno napsat, že před tímto obdobím, žalobkyně po dobu dvou let pracovala na erotickém videochatu. „Dvouletým výkonem činnosti předmětného charakteru a souhlasem s jejím veřejným zpřístupněním se žalobkyně z velké části sama vzdala důstojnosti i vážnosti ve společnosti a sama přispěla ke značnému snížení hodnoty svých osobnostních práv. Vrchní soud šel k odvolání účastníků ještě dál. Pro účely ustanovení § 13 odst. 2 OZ dovedl téměř faktickou ztrátu cti a důstojnosti dívky, když z tohoto hlediska relevantní intenzitu neoprávněného zásahu konstatoval toliko ve vztahu k právům k podobizně a obrazovému snímku, nikoli však cti a důstojnosti, k jejichž značnému snížení došlo již v době šíření se souhlasem žalobkyně.“ Konečná satisfakce byla stanovena na 40 000 Kč.

Sex ve městě a krása v nesnázích aneb Třetí krok do světa satisfakcí

<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/sex-ve-meste-kraska-v-nesnazich-aneb.html>

299 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1133

zdůvodnit.³⁰⁰

Institut peněžitého zadostiučinění byl zákonodárcem patrně zamýšlen jako prostředek ochrany osobnosti fyzické osoby pouze na případy porušení cti a důstojnosti. Je však díky rozsahu institutu ochrany osobnosti „aplikovatelný na prakticky všechna základní lidská práva podle Listiny základních práv a svobod a všech mezinárodních úmluv podobného druhu. Použití zadostiučinění v penězích tímto způsobem se sice nikdy nepodařilo přiznat v rámci práva na život (jediné právo, které nelze podle stávající doktríny nikdy uplatnit), nicméně se tak děje v rámci práva na soukromí a rodinný život.³⁰¹ Teoretiky to může překvapovat, ale je třeba upozornit, že pro pozůstalé je praktický výsledek naprosto stejný.“³⁰² První svého druhu byl rozsudek sp. zn. 23 C 52/96 Krajského soudu v Ostravě, kterým bylo přiznáno 50 000 Kč každému ze dvou pozůstalých. Soud zároveň vymezil právo na soukromí a rodinný život. „Jestliže mezi fyzickými osobami existují sociální, morální, citové a kulturní vztahy vytvořené v rámci jejich soukromého a rodinného života, může porušením práva na život jedné z nich dojít k neoprávněnému zásahu do práva na soukromí druhé z těchto osob. Právo na soukromí totiž zahrnuje i právo fyzické osoby vytvořit a udržovat vztahy s jinými lidskými bytostmi, zejména v citové oblasti, aby tak fyzická osoba mohla rozvíjet a naplňovat vlastní osobnost. Protiprávní narušení těchto vztahů ze strany jiného představuje neoprávněný zásah do práva na soukromí a rodinný život fyzické osoby.“³⁰³ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 517/99 je považován za Magnu Chartu, co se týče otázky výše peněžité náhrady. S ohledem na jiné okolnosti byl zamítavý, ale vyložil, že „právo na soukromí a rodinný život je součástí práv na ochranu osobnosti zadostiučinění v penězích je proto použitelným a vhodným prostředkem.“³⁰⁴ V praxi se nejčastěji odškodňují tři kategorie případů způsobení smrti; dopravní nehody, lékařské opomenutí a průmyslové nehody, nejčastěji stavební. Zamítavé rozhodnutí ohledně

300 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4312/2011

301 „V tomto rámci má zcela zásadní význam rozvíjení vztahů s ostatními lidskými bytostmi v rámci rodiny. Lidský jedinec je totiž od svého narození až do smrti členem lidského společenství, jehož subjektivně nejvýznamnější součástí je nejmenší sociální jednotka – rodina. V psychice člověka je dokonce přítomna i tehdy, jestliže v ní nežije, protože původní – nukleární rodina formuje podstatným způsobem jeho osobnost a chování. Člověk se stává člověkem ve společnosti, a to zvláště pod vlivem rodiny. Psychická stabilita lidí a stabilita rodin spolu úzce souvisejí a navzájem se podmiňují.“

Vymětal, J., Základy lékařské psychologie, Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 42

Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 39/2009

302 Wergeld: Jak to funguje?

<http://jinepravo.blogspot.com/2008/06/wergeld-jak-to-funguje.html>

303 Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 52/96

304 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 517/99

těchto nároků není příliš časté. Cena lidského života je penězi nenahraditelná, ale lepší prostředek nápravy nepříznivého stavu neexistuje. Jinými slovy; v případě úmrtí žádné zadostiučinění (včetně finančního) nemůže napravit skutečně vzniklou újmu. Smyslem peněžité satisfakce je pouze tuto újmu zmírnit.

Při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy je nutno zohlednit, že „mezním judikatorním limitem pro jednoho žalobce je dosud vždy částka jeden milion korun“³⁰⁵ a tuto je potřeba dále krátit, pokud již došlo k vyplacení satisfakce podle ustanovení § 444 odst. 3 OZ.

Česká právní doktrína³⁰⁶ kritizuje výši relativních satisfakcí přiznávaných domácími soudy, které jsou při porovnání se západními zahraničními úpravami na nižší úrovni. Tento stav byl posílen i uzákoněním limitů jednorázového odškodnění při usmrcení blízkých osob podle ustanovení § 444 odst. 3 OZ. Východiskem pro určité narovnání vztahů by v justiční praxi byla aplikace respektování principu proporcionality, nutnosti preventivního působení náhrad nemajetkové újmy v penězích a odmítnutí mechanických komparací s náhradami podle ustanovení § 444 odst. 3 OZ.

Při stanovení výše odškodnění dochází ke střetu mezi pozitivisticko-rovnostářským a humanistickým nazíráním na věc. „Humanistický přístup přitom zdaleka nedosahuje do oblačných výšin iusnaturalismu, kam v minulosti zamířilo Německo. V kauze princezny Soraya³⁰⁷ byla konstatována existence „práva na víc“ v podobě „přírůstku na právu“ majícího své prameny v ústavně konformním právním řádu. Byla tak akceptována náhrada nemajetkové újmy v penězích, ačkoli občanský zákoník její přiznání v daném případě neumožňoval s tím, že soudcovské rozhodnutí má vyplňovat mezeru v zákoně podle měřítek praktického rozumu a „podle fundovaných všeobecných představ o spravedlnosti panujících ve společnosti“.³⁰⁸

Život je hodnota požívající nejvyšší ochrany, čemuž paušální částky neodpovídají a jsou nedostatečné a z tohoto důvodu nemohou sloužit ani pro komparaci

305 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 95/2009

306 Švestka, J. a kol. Občanský zákoník. Velký komentář I. Praha : C.H. Beck, 2008, s. 183-184

307 Spolkový ústavní soud sp. zn. BVerfGE 34, 269-293

308 Paradigma rovnostářství a smrtící komparace aneb Druhý krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/paradigma-rovnostarstvi-smrtici.html>

při stanovení výše jiné újmy. Soudce Michal Ryška z Krajského soudu v Brně však vidí „jako eticky ospravedlnitelnou výjimku případy „krkavčích matek“ domáhajících se satisfakcí za neoprávněné zásahy do soukromí v důsledku non lege interrupcí či sterilizací. V těchto případech by mohlo být nemravné, kdyby částky přesahovaly „paušální hodnotu života“.³⁰⁹

V soudní praxi se objevují tendence, které podávají obraz o stavu peněžitého zadostiučinění v České republice. „Žalobci žalují velmi nevyrovnaným způsobem; někdy jsou částky tak malé, že v podstatě neumožňují žádnou diskreci; jindy jsou naopak ohromné, řádově miliony. Druhým faktem je, že odvolací instance všeobecně drží hladinu peněžitého zadostiučinění ještě podstatně níž, než soudy prvního stupně.“³¹⁰

309 Paradigma rovnostářství a smrtící komparace aneb Druhý krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/paradigma-rovnostarstvi-smrtici.html>

310 Wergeld II: Kolik stojí lidský život?
<http://jinepravo.blogspot.cz/2008/06/wergeld-ii-kolik-stoj-lidsk-ivot.html>

5. 3. 2. Škoda na zdraví § 444 občanského zákoníku

Úprava škody na zdraví obsažená v občanském zákoníku slouží jako obecná úprava ve vztahu k některým zvláštním předpisům. Má zvláštní povahu a nelze ji podřadit pod náhradu skutečné škody a ušlého zisku. Ustanovení § 444-449a upravují subjektivní nároky plynoucí z poškození zdraví. Tato ustanovení obsahují dvě kategorie nároků; právo na náhradu majetkové újmy (náhrada za ztrátu na výdělku, na důchodu, na výživném, náklady léčení a pohřbu) a právo na náhradu nemajetkové újmy (bolestné, ztížení společenského uplatnění a odškodnění za úmrtí osoby blízké).

Nejvyšší soud zároveň ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 154/2007³¹¹ dovodil „samostatnost nároků na náhradu škody na zdraví a na náhradu nemajetkové újmy při zásahu do osobnostního práva na zdraví s tím, že se jedná o zcela svébytné a samostatné nároky podmíněné rozrůzněnou sférou ochrany, kterou poskytuje občanský zákoník.“³¹²

Při škodě na zdraví se jednorázově odškodňují bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění a reparuje se tak vzniklá nemajetková (imateriální) újma. Zmírňuje se bolest, kterou poškozený vytrpěl při úrazu, léčení nebo odstraňování jejích následků (při rehabilitaci). „Za bolest se přitom považuje každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví osobě, která tuto škodu utrpěla.“³¹³ Bolestné je tedy dílčím oprávněním, které vzniklo přímo při škodní události nebo poté, jak již bylo řečeno při léčení či odstraňování následků (např. reoperace). Bolestným však nelze odškodňovat tzv. následek následku, kterým může být například psychická újma vzniklá osobě, která se dozví o smrti osoby blízké, nebo prožije trauma jako očitý svědek tragédie. „Ztížením společenského uplatnění se rozumí následky škody na zdraví, které

311 „Mnohočetnosti projevů jednotlivých stránek lidské osobnosti fyzické osoby odpovídá i myslitelně široké spektrum možných zásahů proti některé z těchto složek osobnosti. Přesto však bude zásahem dotčena přímo samotná osobnost fyzické osoby jako celek naznačených vlastností a charakteristik. Protože přitom jde o nejvlastnější, nejnितernější a nejintimnější sféru lidské osoby, jejíž dotčení zvenčí je mnohdy dotčenou fyzickou osobou pocíťováno se značně nepříznivou intenzitou, je proto věcí zákona této osobnostní sféře poskytovat příslušnou právní ochranu.“

312 „Platí-li tento závěr pro oblast nároků na náhradu bolestného a ztížení společenského uplatnění, v nichž není výjimkou ani přiznání náhrad v částkách kolem 15-ti miliónů korun, tím spíše (a maiori ad minus) musí při respektování principu proporcionality platit i pro oblast ochrany práva na rodinný život řešenou vedle ochrany osobnosti částkami zakotvenými v ustanovení § 444 odst. 3 OZ.“
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 39/2009

313 Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání Praha: ASPI, 2006, s. 477

jsou trvalého rázu, jsou již ustáleného charakteru a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě, ve společnosti, v politickém, kulturním a sportovním životě, a to vždy s ohledem na věk poškozeného v době vzniku škody na zdraví.³¹⁴ Tato nemajetková újma může spočívat v omezení ve stravování nebo oblékání, uspokojování životních a sociálních potřeb včetně výkonu dosavadního povolání, přípravy na něj, uplatnění v rodinném životě či volby životního partnera. „Náhrada za ztížení společenského uplatnění vyjadřuje především ztrátu či omezení dosavadních schopností poškozeného uplatnit se v těch formách společenského života, které slouží rozvoji jeho osobnosti. Proto se zohledňuje omezení či ztráta předpokladů, které poškozený měl pro další uplatnění v tomto směru, přičemž výše výdělku nebo jeho snížení následkem poškození zdraví není rozhodující.“³¹⁵ Při rozhodování o výši náhrady za ztížení společenského uplatnění se vychází ze srovnání aktivit a způsobu života poškozeného před poškozením zdraví se stavem, který nastal v důsledku poškození a na skutkovém zjištění, zda a v jakém rozsahu jsou omezeny nebo ztraceny předchozí možnosti poškozeného. Tento proces rozhodování předpokládá zhodnocení projevení trvalých následků zranění v jednotlivých sférách života poškozeného a v jaké míře jsou omezeny či ztraceny možnosti společenského uplatnění v porovnání se stavem před poškozením. Významným kritériem hodnocení je věk poškozeného a to především při úvaze o zvýšení základního ohodnocení. Předchozí právní úprava stanovila jako jedno z hledisek posuzování pohlaví poškozeného. Nyní platná vyhláška od toho kritéria upustila. To však neznamená, že by tuto okolnost nebylo možné zvážit v jednotlivém konkrétním případě.

„I když při hodnocení trvalých následků zranění se přihlíží k jejich předpokládanému vývoji, není vyloučen vznik dalšího nároku na náhradu za ztížení společenského uplatnění, jestliže se výrazně zhoršil již ustálený zdravotní stav, popřípadě se projeví další následky v takové intenzitě a takovým způsobem, že původně ani nemohly být předvídané. V důsledku původní škodní události tak může výjimečně vzniknout další nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění, samozřejmě jen za předpokladu, že nově vzniklé nepříznivé následky jsou v příčinné souvislosti s původním poškozením zdraví. V takovém případě se při úvaze o výši

314 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání Praha: ASPI, 2006, s. 477-478

315 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1147

náhrady vychází ze srovnání současných možností poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti se stavem před tímto zhoršením.³¹⁶ Nový nárok na další náhradu přichází v úvahu i v případě bolesti. Na místě je ještě jednou zdůraznit, že náhrada za bolestné a ztížení společenského uplatnění je jednorázovým odškodněním nemajetkové újmy a není ji tedy možné rozpočítávat na jednotlivé dny předpokládané (hypotetické) doby života poškozeného.

V soudní praxi dochází v případech závažných a rozsáhlých zásahů do práva na zdraví k přiznání mnohamilionových náhrad.³¹⁷

Podmínky pro poskytování bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění a výši těchto náhrad upravuje vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění. V příloze vyhlášky jsou obsaženy sazby pro hodnocení výše bolestného a ztížení společenského uplatnění s tím, že utrpená újma se hodnotí počtem bodů a za každý bod náleží 120 Kč. Maximální hranice odškodnění oproti dřívější úpravě stanovena není. Ustálení zdravotního stavu poškozeného je rozhodným okamžikem pro určení, podle jaké právní úpravy se bude postupovat. Referenčním datem je účinnost nové vyhlášky č. 440/2001 Sb., tzn. 1.1.2002, „a to bez ohledu na to, zda byly způsobeny přímo při úrazovém ději, nebo až jako důsledek léčení, popř. při odstraňování následků poškození zdraví. I u jedné škodní události je tedy možný souběh obou úprav.“³¹⁸ Celková výše náhrady se stanoví podle bodového ohodnocení jednotlivých následků, které jsou přílohami vyhlášky. K vydání lékařského posudku je oprávněn lékař a soud většinou za účelem zjištění bodového ohodnocení provede důkaz posudkem znalce podle ustanovení § 127 OSŘ. „Bodové ohodnocení různých následků se sčítá; pokud je ve věci vypracováno více znaleckých posudků, soud tentýž následek ohodnocený ve více znaleckých posudcích započítá do celkového počtu bodů pouze jednou. Vychází přitom ze znaleckého posudku znalce, který je svou

316 Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. A kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání PRAHA: ASPI, 2006, s. 477

317 V souvislosti s přijetím úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluvy o lidských právech a biomedicině), která v čl. 24 stanoví nárok na spravedlivou náhradu škody, vyvstala diskuze, zda je tento článek naplněn vyhláškou č. 440/2001 Sb. S ohledem na to, že soudy často přistupují k mimořádnému zvýšení náhrady podle ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky, lze dojít ke kladné odpovědi.

318 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 995

specializací nejkompetentnější daný následek hodnotit.“³¹⁹

„Podle této úpravy představuje odškodnění ztížení společenského uplatnění již v základní výměře samo ve své podstatě náhradu za nepříznivé důsledky pro životní úkony poškozeného, pro uspokojování jeho životních a společenských potřeb a pro plnění jeho společenských úkolů. Již přiznání základního odškodnění tedy předpokládá, že dosavadní možnosti poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti jsou v důsledku poškození zdraví objektivně omezeny. Při určení základního ohodnocení ztížení společenského uplatnění je v rámci sazby zohledňován i věk poškozeného v době vzniku škody.“³²⁰ Ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky umožňuje soudu, aby ve zvlášť výjimečných případech hodných mimořádného zřetele výši odškodnění, která je stanovena na základě bodového ohodnocení v lékařském posudku, přiměřeně zvýšil. Toto mimořádné zvýšení „není podmíněno tím, že lékař ve svém posudku dospěl k závěru, že poškozené zdraví postiženého vedlo ke zvlášť těžkým následkům, a zda sám bodové ohodnocení v rámci svého oprávnění zvýšil.“³²¹

Ke zvýšení základního bodového ohodnocení může dojít buď, jak již bylo řečeno, rozhodnutím soudu na základě ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky, anebo na základě závažných okolností, které taxativně vypočítává ustanovení § 6 odst. 1 vyhlášky jako je náročný nebo mimořádně náročný způsob léčení či zvlášť těžké následky. Toto zvýšení provede lékař ve svém posudku.³²² Lékař může zvýšit bodové ohodnocení až o 50% celkové částky bodového ohodnocení v případě zvlášť těžkých následků škody na zdraví a u bolestného až o 100%.

Zvýšení náhrady odůvodňuje stav, při kterém následky újmy na zdraví nelze vyjádřit jen základním odškodněním. Je tedy předpokládána existence dalších okolností, které zapojení do společenského, kulturního, sportovního a jiného života bylo na vysoké

319 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 995

320 Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 1491/2009

321 Vojtek, P. Dvě otázky medicínského práva, pro něž bude nový občanský zákoník přelomový. Soudní rozhledy, 2013, č. 4, s. 124

322 „V soudním řízení většinou nepanují neshody ohledně samotného bodového ohodnocení. Spory se většinou vedou o zvýšení náhrady podle ustanovení § 7 odst. 3 vyhlášky, kdy poškozený zpravidla požaduje několikanásobky částky přiznané podle základního bodového ohodnocení.
Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 995

úrovni a po poškození zdraví je další pokračování v těchto činnostech velice ztíženo nebo dokonce vyloučeno. Ke zvýšení náhrady se používají tzv. násobky, byť nejsou výslovně v právním předpisu upraveny. Jde však o způsob, jak logicky a přehledně vyjádřit poměr k základnímu bodovému ohodnocení. Výrazné zvýšení náhrady (kolem desetinásobku) je pak podle ustálené judikatury „vyhrazeno především těm případům, kdy pro následky úrazu je poškozený téměř vyřazen ze života a kdy jeho předpoklady uplatnění ve společnosti jsou téměř nebo zcela ztraceny, není schopen se sám obsloužit či dokonce upadne do stavu pouhého vegetativního přežívání.“³²³ Dále je nutné podotknout, že výše náhrady nezávisí na délce doby, která uplynula od úrazu nebo od vydání příslušného právního předpisu ani na růstu cen a mezd od doby úrazu do doby rozhodování o náhradě. Ustanovení § 9 stanoví, že bolest a ztížení společenského uplatnění způsobené škodou na zdraví, které vznikly přede dnem účinnosti této vyhlášky, se posuzují podle dosavadních právních předpisů.

Na soud jsou přitom kladeny zvýšené požadavky na odůvodnění rozsudku za ztížení společenského uplatnění, aby „z něj bylo patrné, jak soud dospěl k závěru, který vyslovil ve výrokové části, jakými úvahami byl při tom veden, zejména jaká kritéria hodnotil a zda a na kolik je promítl do svého rozhodnutí. ... Je zapotřebí, aby soud přehledně a srozumitelně vyložil, z jakého bodového ohodnocení vyšel, jak vysoký násobek základní náhrady při mimořádném zvýšení považuje za přiměřený a jaká je výsledná částka, kterou ukládá žalovanému zaplatit. Jestliže již bylo na uplatněný nárok zčásti plněno, musí tomu odpovídat jak výpočet přisuzované částky, tak zdůvodnění.“³²⁴

Podle ustanovení § 579 odst. 2 OZ je právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění vázáno jen na osobu poškozeného, a proto nepřechází na dědice a je irelevantní, zda tato práva byla přiznána pravomocným rozhodnutím či nikoli. Smrtí zaniká právo na náhradu, nikoliv však povinnost k náhradě. Proto smrtí škůdce nezaniká právo poškozeného. Povinnost zaplatit náhradu přechází na právní nástupce škůdce (jeho dědice). Ve výjimečných případech je dokonce možné přiznat náhradu za ztížení společenského uplatnění z téhož titulu ještě jednou, za předpokladu, že dojde ke zhoršení stavu poškozeného. Na závěr je nezbytné ještě připomenout, že „jednorázová peněžní částka není ekvivalentem způsobené újmy; nejde tedy o reparaci,

323 Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 1491/2009

324 Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 1038/2011

nýbrž o materiální satisfakci.³²⁵

Náhrada škody na zdraví je v novém občanském zákoníku upravena v pododdílu druhém „náhrada při újmě na přirozených právech člověka“, v ustanoveních § 2956 NOZ až 2968 NOZ. Vychází ze zásady plné náhrady všech škod a nemateriální újmy. Limity náhrad jsou zakotveny tam, kde jejich použití plyne z povahy věci. V ustanovení § 2956 NOZ je obecně zakotveno právo na náhradu škody i nemajetkové újmy způsobené zásahem do osobnostních práv, která jsou vymezena v obecné části zákoníku. Ochrana osobnosti je tedy ponechána na počátku občanského zákoníku a neoprávněným zásahem do osobnostních práv vzniká dotčené osobě právo na přiměřené zadostiučinění. „Termín „škoda na zdraví“ je nahrazen termínem „ublížení na zdraví“, což je v souladu s pojetím celé úpravy, která na rozdíl od současného občanského zákoníku daleko více dbá i na odškodnění nemajetkové újmy. Legislativce však ponechal termín ztížení společenského uplatnění, přestože je typickým produktem socialistického zákonodárství. V ustanovení § 2956 NOZ pak také výslovně stanoví, že jako nemajetkovou újmu odčiní škůdce i způsobené duševní útrapy. Jako obecné pravidlo platící pro všechna dílčí oprávnění je upraveno případné zvýšení náhrady. Je pojato jako právo poškozeného na zvýšení náhrady, byla-li škoda způsobena úmyslně, zvláště s použitím lsti, pohrůžky, zneužitím závislosti poškozeného na škůdci, násobením účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost, diskriminací poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobné závažné důvody; přihlédne se rovněž k obavám poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala (§ 2957 NOZ). Zcela nově je upraven institut odbytného (§ 2968 NOZ), který umožňuje soudu, aby z důležitého důvodu a na žádost poškozeného přiznal náhradu, která se jinak plní peněžitým důchodem, jako jednorázovou částku. Naproti tomu dohoda o jednorázovém odškodnění ve smyslu ustanovení § 449a OZ upravena není, tím se však de lege ferenda nevylučuje její uzavření. Nově je zakotveno právo osoby, pro níž poškozený konal bezplatně práce v její domácnosti či závodu, na náhradu toho, o čem přišla; tato náhrada se hradí peněžitým důchodem (§ 2965 NOZ).“³²⁶

325 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1149

326 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 997-998

Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění je upravena v ustanovení § 2958 nového občanského zákoníku. Výslovně stanoví, že se hradí relutárně, tedy peněžitou náhradou (což je speciální úprava k obecnému pravidlu odčinění nemateriální újmy primárně přiměřeným zadostiučiněním, zakotveném v ustanovení § 2951 odst. 2 NOZ). Podle tohoto ustanovení škůdce při ublížení na zdraví odčiní újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

Nové pojetí odškodňování s sebou nese mnoho problematických konsekvencí. Předně se ruší konstrukce obecné úpravy v občanském zákoníku a na ní navazující vyhlášky, na základě které se odvozuje výše přiznaného odškodnění. Přetržením dosavadní rozhodovací praxe nevyhnutelně dojde k nejednotnému rozhodování soudů. To povede k právní nejistotě a horší vymahatelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy. Tabulkový systém navíc splňuje ústavněprávní požadavky.³²⁷ Potrvá minimálně dalších deset let (jak již ukázal vývoj v případě ochrany osobnosti a přiznávané materiální satisfakce), než bude možné hovořit o vzniku nové relevantní judikatury. Na soudy budou zároveň kladeny vysoké nároky na odůvodnění rozhodnutí. A to nejen na stanovení peněžité částky jako takové, ale také naplnění jednotlivých neurčitých pojmů. Jejich složením dochází spíše k vytvoření bezobsažného ustanovení než konkrétní právní normy. Náhrada má předně plně vyvážit újmu a nelze-li výši takto určit, uplatní se zásady slušnosti. Není ani zřejmé, co přesně má zákonodárce na mysli pojmem další nemajetková újma.

Zároveň je bláhové se domnívat, že s upuštěním od tabulkového systému dojde k masovému zvýšení přiznávaných náhrad. Určitým negativem nové úpravy je také fakt, že nový systém odškodnění již nadále nebude garantovat minimální výši bolestného a ztížení společenského uplatnění. To může ve svém důsledku dotčenou osobu poškodit. Je však nutné poznamenat, že důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku výslovně připouští, že namísto dnešního tabulkového systému může existovat jiný systém, který bude působit na sjednocování rozhodovací činnosti soudů.

327 Ústavní soud sp. zn. Pl. ÚS 50/05

Praktické fungování nové úpravy si však představuji tak, že soudní znalec vypracuje znalecký posudek na újmu vzniklou ublížením na zdraví a ve svém závěru shrne, že tato újma by podle původní právní úpravy odpovídala takové a takové výši bodového ohodnocení. Soud si při své úvaze zkonvertuje bodové ohodnocení na peněžitou náhradu, o tomto svém „interním výpočtu“ v odůvodnění rozhodnutí pomlčí a bude v judikatuře hledat podobné případy, kterými bude moci argumentovat o přiměřenosti jím přiznaného odškodnění.

Zvyšování přiznávaných částek má i své ekonomické důsledky. „Zákonitě vzrostou náklady na pojištění, a to nejen veřejné zdravotní pojištění. Celý systém se tak značně prodraží. Kromě výše uvedeného likvidační charakter³²⁸ přiznaného odškodnění není ani v zájmu poškozeného, neboť škůdce by neměl ztratit schopnost uhradit škodu alespoň v nižším rozsahu (to se netýká pojišťoven).“³²⁹

Podle mého názoru by se odškodnění při ublížení na zdraví mělo ubírat cestou novelizace vyhlášky a zvýšení finančního ohodnocení za bod. Tímto krokem by bylo možné účinně reagovat na nastalou situaci a zároveň by bylo posíleno právo poškozeného na adekvátní peněžitou náhradu.

I na tomto místě je nutné upozornit na přechodné ustanovení § 3079 NOZ zakotvující pravou retroaktivitu, které může mít dopad i do oblasti náhrady škody na zdraví.

5. 3. 2. 1. Vztah náhrady škody na zdraví a ochrany osobnosti

V současné době „lze v soudní praxi zaznamenat existenci systémově nepřilíš žádoucího jevu, kdy mnozí žalobci se na základě identického skutku domáhají náhrady nemajetkové újmy nejen z titulu náhrady škody na zdraví (v prvním stupni před soudem

328 V kauze Cizkrajov byla na náhradě škody na zdraví přisouzena částka 15 038 000 Kč. To vedlo k faktické likvidaci základní školy.

329 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. Jurisprudence, 2009, č. 4

okresním), ale i z titulu ochrany osobnostních práv (před soudem krajským).³³⁰ Poškození jsou vedeni snahou „maximalizovat svůj zisk“ a sumárně obdržet nejvyšší možné odškodnění za utrpěnou nemajetkovou újmu. Tento stav byl podpořen i nejvyšším soudem, jehož právní názor jsem již citovala v předchozí části věnované škodě na zdraví. Obdobně Vrchní soud v Olomouci v usnesení vydaném pod sp. zn. 1 Co 201/2007 dospěl k závěru, že „práva z odpovědnosti za způsobenou škodu a z porušení osobnostních práv si zejména v dílčích nárocích na odškodnění bolestného a ztížení společenského uplatnění oproti právu na náhradu nemajetkové újmy značně konkurují, neboť jsou hodnoceny na základě zčásti totožných a zčásti velmi příbuzných skutkových údajů. Uzavřel, že se jedná o instituty zcela samostatné a že je nezbytné vést účastníky řízení tak, aby soudu poskytli dostatek důkazního materiálu umožňujícího odlišení těchto institutů.“³³¹

Tento stav je problematický jak z hlediska hmotněprávního, tak procesního. „Nesystematické navyšování nároků vzniklých z titulu „náhrady škody za nemajetkovou újmu“ v podobě bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění cestou ochrany osobnosti není přípustné ani účelné, neboť by vedlo k porušení ústavního principu proporcionality, nikoli z hlediska podhodnocení vzniklé nemajetkové újmy, ale z pohledu opačného, k němuž by případné duplicitní hodnocení a odškodnění téže nemajetkové újmy přispívalo.“³³² Takové dvojí hodnocení by též vedlo k porušení principu ne bis in idem.

Je třeba si též uvědomit vztah mezi těmito dvěma instituty. Ochrana osobnosti zakotvená v ustanovení § 11 a násl. OZ představuje obecnou právní ochranu, kdežto škoda na zdraví ve smyslu ustanovení § 444 odst. 1 OZ tuto ochranu zpřesňuje a doplňuje a je tudíž ve vztahu speciality k ochraně osobnosti.

Závěrem lze shrnout, že má-li žaloba na ochranu osobnosti obstát, musí vycházet z odlišných skutkových tvrzení a týkat se zásahů do jiných osobnostních práv

330 Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti
http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_6618/nahrada-skody-na-zdravi-a-ochrana-osobnosti.aspx

331 Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti
http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_6618/nahrada-skody-na-zdravi-a-ochrana-osobnosti.aspx

332 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 23/2009

než těch, která jsou zahrnuta pod škodu na zdraví. Soudy musí v těchto případech postupovat velmi pečlivě a na jednotlivé zásahy do osobnosti fyzické osoby nahlížet restriktivním způsobem. Jedině v takovém případě budou pro tento postup splněny podmínky, neboť „manévrovací prostor“ při ochraně osobnosti je zde velmi zúžen. Do ochrany osobnosti bude bez pochyby spadat například morální satisfakce; typicky omluva za neoprávněný zásah nebo za zásah spočívající v absenci informovaného souhlasu pacienta.

Potíže nebudou činit situace, kdy se cestou ochrany osobnosti domáhají odškodnění příbuzní osoby, jejíž právo na zdraví bylo porušeno. Tito tak budou činit s odkazem na skutečnost, že v důsledku škody na zdraví došlo k neoprávněnému zásahu do jejich rodinného života, jehož kvalita utrpěla. Lze si představit případ, kdy se v důsledku lékařského pochybení narodí postižené dítě a odškodnění se bude domáhat jeho starší sourozenec, neboť téměř veškerá péče a pozornost rodičů se nyní bude obracet na jeho mladšího sourozence. Nejvyšší soud shledal, že „samotný zásah do ochrany osobnosti, na základě kterého se osoba dožaduje ochrany svých osobnostních práv, nemůže být současně i okolností, která snižuje výši přiznaného finančního zadostiučinění; takové chápání zásahu by bylo kontraproduktivní a není v souladu se zákonem, ani v souladu s primární funkcí ochrany osobnosti, tj. satisfakční funkcí.“³³³

5. 3. 3. § 444 odst. 3 - usmrcení

Odstavec třetí byl do ustanovení § 444 OZ vložen zákonem č. 47/2004 Sb. S účinností od 1. 5. 2004 a dopadá na škodní události, ke kterým došlo po tomto datu. Jestliže ke škodní události došlo dříve, mohou se oprávněné osoby domáhat přiměřeného zadostiučinění žalobou na ochranu osobnosti podle ustanovení § 13 OZ. Podle tohoto ustanovení se odškodňuje imateriální (nemajetková) újma pozůstalých spočívající ve ztrátě osoby blízké. „Smrt přitom nemusí nastat přímo při škodní

333 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3352/2012

V tomto případě Nejvyšší soud odmítl tezi odvolacího soudu, který mladšímu sourozenci přiznal na peněžitě náhradě nemajetkové újmy pouze 50 000 Kč s odkazem, že nezletilá žalobkyně se narodila až po sedmi letech, kdy došlo k poškození zdraví její sestry (v souvislosti s komplikacemi zapříčiněnými při porodu, kdy se narodila s těžkými poruchami mozku) a že ji tento stav vlastně obohatil, neboť ji poskytl pozitivní působení; empatii a respekt k životu. A to aniž by tento závěr měl podložen konkrétními důkazy. Nezohlednil ani úsilí žalobkyně přijmout a vyrovnat se s takovou situací.

události, ale musí být s ní v příčinné souvislosti.³³⁴ Jednorázové odškodnění je vyjádřeno paušálními částkami a náleží osobám, taxativně vyjmenovaným v tomto odstavci.³³⁵ Jedná se o originální právo pozůstalých. K peněžitým částkám se ve svém rozhodnutí vyjádřil Krajský soud v Českých Budějovicích; „jednorázové odškodnění poškozeného (pozůstalého) v případě usmrcení některé z osob uvedených v ustanovení § 444 odst. 3 písm. a) až f) OZ jsou sice v citovaném ustanovení vymezena pevnými částkami, avšak není vyloučeno jejich snížení podle příslušných ustanovení občanského zákoníku, a to především z důvodu případného spoluzavinění poškozeného (§ 441 OZ), resp. z důvodů hodných zvláštního zřetele (§ 450 OZ).“³³⁶ Horní hranice peněžité částky je však nepřekročitelná. Důležité je také dodat, že touto speciální odškodňovací úpravou není konzumován nárok na nemajetkovou újmu podle ustanovení § 13 odst. 2, 3 OZ. Stejně judikoval i Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/04, když konstatoval, že „fakt, že zákonodárce v ustanovení § 444 odst. 3 OZ upravil způsob a rozsah náhrady za tento druh „imateriální škody“, nemůže být považován za vyčerpávající řešení daného problému s ohledem na zcela paušální charakter této úpravy, který nevylučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou nemajetkovou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.“ Stejně tak Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku sp. zn. 30 Cdo 5188/2007 konstatoval, že „pro navýšení náhrad nad paušální jednorázové částky zakotvené v ustanovení § 444 odst. 3 OZ cestou ustanovení § 13 odst. 2 a 3 OZ je místo v případech mimořádných, tj. v případech mimořádné závažnosti vzniklé nemajetkové újmy či při mimořádných okolnostech, za nichž k porušení práva došlo“. „Zaviněná smrt blízké osoby může vzhledem ke vzájemným úzkým a pevným sociálním, morálním, citovým a kulturním vazbám představovat natolik vážnou nemateriální újmu pro rozvíjení a naplňování osobnosti pozůstalého, že může být kvalifikována jako újma snižující jeho důstojnost a vážnost ve společnosti.“³³⁷

Jak již bylo řečeno výše „náhrady podle ustanovení § 444 odst. 3 OZ nejsou obecně spojeny s dostatečným satisfakčním efektem, a to nejen pro svou nedostatečnou,

334 Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008, s. 997

335 Za škodu při usmrcení náleží manželovi nebo manželce 240 000 Kč, každému dítěti 240 000 Kč, každému rodiči 240 000 Kč, každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč, každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč a každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti 240 000 Kč.

336 Krajský soud v Českých Budějovicích sp. zn. 14 To 290/2005

337 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 947/2011

nevyčerpávající a hodnotu rodinného i lidského života degradující výši rozpornou s ústavním principem proporcionality, ale také pro skutečnost, že standardně nejsou osobním plněním žalovaného, ale de facto pouze plněním pojišťovny podle zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, tedy plněním do značné míry vylučujícím osobní prvek působení satisfakcí s ohledem na princip personálního propojení práv a povinností mezi osobami dotčenými neoprávněným zásahem a mezi původcem tohoto zásahu.³³⁸ Paušální částky v neposlední řadě také snižují důvěru poškozených v právo a právní stát.

Určitým problémem paušálního odškodnění za usmrcení je fakt, že odškodnění náleží i osobám, které nemusí být smrtí určité osoby vůbec negativně zasaženy. Ať již proto, že se například s mrtvým nestýkaly, neměly k němu vybudovaný pozitivní citový vztah, v absurdním případě může úmrtí vyvolat i pozitivní emoce. Pro přiznání odškodnění totiž postačí, „prokáže-li žalobce existenci příbuzenského či jiného obdobného poměru s usmrceným a to bez dalšího dokazování.“³³⁹

Podle ustanovení § 2959 nového občanského zákoníku je škůdce při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví povinen odčinit duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké. Výše peněžité náhrady není stanovena konkrétní částkou, má však plně vyvažovat jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti. Nový občanský zákoník tak rozšiřuje okruh oprávněných osob, neboť nově a šířeji je definována i osoba blízká.³⁴⁰

5. 3. 3. 1. § 448 – náhrada při usmrcení

Při usmrcení živitele se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalých. Tento nárok vzniká dvěma skupinám pozůstalých; „těm, kterým zemřelý

338 V daném případě šlo o dopravní nehodu.

Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 95/2009

339 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1577/2009

340 Podle ustanovení § 22 odst. 1 NOZ je osobou blízkou příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

dobrovolně na výživu přispíval (muselo se jednat o pravidelné plnění, nikoliv jen příležitostně poskytované) a těm, kterým byl podle zákona o rodině povinen výživné poskytovat, i když tak nečinil (typicky se bude jednat o děti, manžela, rodiče, rozvedeného manžela, v úvahu přicházejí i vnuci a prarodiče³⁴¹). Příbuzenský nebo jiný vztah k zemřelému není rozhodující.³⁴² Při určení výše výživného se vychází ze soudního rozhodnutí, podle kterého zemřelý poškozený výživné poskytoval. Nebylo-li výživné takto určeno, soud o nároku rozhodne podle ustanovení zákona o rodině a to o každé z pozůstalých osob samostatně. Pro výši výživného pozůstalých je určující stav v době smrti poškozeného, nikoli v době jeho poškození na zdraví. Soud při svém uvážení vychází z možností a schopností zemřelého a odůvodněných potřeb oprávněného. Nárok podle ustanovení § 448 OZ nevznikne, jestliže zůstavitel nebyl v době smrti povinen výživu poskytovat a ani ji fakticky neposkytoval, a to ani v případě, že by zřejmě v budoucnu mohl výživu poskytovat.

Výživné (v širším slova smyslu) představuje jeden z dílčích nároků na náhradu škody na zdraví. Jedná se o dlouhodobý nárok, který „má charakter opěťujícího plnění, promlčuje se jako celek a stanoví se formou peněžitého důchodu pro každého oprávněného zvlášť s tím, že dospělé dávky ke dni rozhodnutí se vyčíslí celkovou částkou.“³⁴³ Výše výživného se vždy posuzuje podle poměrů, které zde byly v době smrti poškozeného a to i při novém rozhodování odůvodněném změnou okolností nastalých po právní moci rozhodnutí. Celková výše výživného je vyčíslena tzv. čistou částkou (jen v rozsahu vyživovací povinnosti), která se snižuje o z téhož důvodu přiznaný vdovský nebo sirotčí důchod. Jelikož se výše nároku pozůstalých odvozuje od výše nároku na náhradu za ztrátu na výdělku náležející poškozenému, je celková výše náhrady rovna průměrnému výdělku zemřelého a to pro všechny pozůstalé dohromady.

Obdobně upravuje náklady na výživu pozůstalým nový občanský zákoník ve svých ustanoveních 2966 až 2967. Při usmrcení hradí škůdce peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý ke dni své smrti poskytoval nebo byl

341 Podle judikatury náleží výživné i pozůstalé družce, která se zůstavitelem žila ve společné domácnosti, příp. i s jejím nezletilým dítětem jim svými příspěvky doplňoval nebo zlepšoval výživu, ačkoliv k nim neměl vyživovací povinnost.

342 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1165

343 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1166

povinen poskytovat výživu. Náhrada náleží pozůstalým ve výši rozdílu mezi dávkami důchodového zabezpečení poskytovanými z téhož důvodu a tím, co by poškozený podle rozumného očekávání mohl pozůstalým na těchto nákladech poskytovat, pokud by k jeho zranění nedošlo. Z důvodu slušnosti lze přiznat příspěvek na výživné i jiné osobě, pokud jí usmrcený poskytoval takové plnění, ač k tomu nebyl podle zákona povinen. Při výpočtu náhrady se vychází z průměrného výdělku zemřelého; náhrada nákladů na výživné pozůstalým nebo jiným osobám však nesmí úhrnem převýšit to, co by zemřelému náleželo jako náhrada za ztrátu na výdělků, případně na důchodu. Při vyměření náhrady pozůstalým se přihlédne také k tomu, jak dlouho by usmrcený pravděpodobně žil, nebýt zranění. Při vyměření náhrady jiným osobám se přihlédne k tomu, jak dlouho by usmrcený plnění pravděpodobně poskytoval.

5. 3. 3. 2. Odškodnění budoucích nároků a snížení náhrady soudem

Ustanovení § 449a OZ umožňuje oprávněnému a povinnému, aby mezi sebou uzavřely písemnou dohodu o úplném a konečném vypořádání budoucích nároků, tzn. jednorázovému odškodnění. Jedná se o definitivní dohodu, kterou se mezi stranami vyrovnávají veškeré nároky v budoucnu vznikající. Tato úprava se uplatní pro nárok na náhradu za ztrátu na výdělků (§ 446, 447, 447a OZ), náhradu nákladů na výživu pozůstalých (§ 448 OZ) a náhrady nákladů spojených s léčením a nákladů pohřbu (§ 449 OZ).

V novém občanském zákoníku umožňuje ustanovení § 2968 soudu, aby přiznal poškozenému namísto peněžitého důchodu odbytné a to, je-li pro to důležitý důvod a poškozený o to požádá.

V ustanovení § 450 OZ je zakotven tzv. princip moderační, který umožňuje soudu přiměřeně snížit náhradu škody z důvodů zvláštního zřetele hodných.³⁴⁴ V určitých případech „by uložení povinnosti nahradit škodu v plném rozsahu bylo v rozporu s principy ekvity (spravedlnosti) a preventivními i reparačními účinky odpovědnosti za

344 Obchodní zákoník moderační právo soudu nezná.

škodu.³⁴⁵ Moderace však neumožňuje, aby soud nepřiznal poškozenému žádnou náhradu škody. Soud při svém rozhodování vezme na zřetel osobní a majetkové poměry škůdce, přihlédne i k poměrům poškozeného a může vzít v úvahu i jiná hlediska, za předpokladu jejich adekvátního odůvodnění. Snížení nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně. Otázkou je, zda se zřetelem na výchovnou funkci moderačního oprávnění je v konkrétním případě možné snížit škodu způsobenou v opilosti. Ustanovení § 450 OZ „zavádí nerovnost, neboť soud může moderovat výši škody směrem dolů ve vztahu ke škůdci, jeho dosavadní aplikace však nevedla k moderaci směrem nahoru ve vztahu k poškozenému.“³⁴⁶

Mimořádné soudcovské zmírňovací právo užije soud vždy, jsou-li pro něj splněny podmínky, bez ohledu, zda některý z účastníků soudního řízení tento způsob snížení navrhl. Zabrání tak nežádoucím a nepřiměřeným tvrdostem ve vztahu ke škůdci.³⁴⁷ Soud nejdříve vydá mezitímní rozsudek o základu nároku a až v konečném rozsudku řeší otázku aplikace principu moderační. Řídí se přitom zásadou přiměřenosti (proporcionality). „Moderace přichází v úvahu až po odpočtu části, připadající na spoluzavinění poškozeného, a nestanoví-li soud solidární odpovědnost více škůdců, může náhradu škody snížit až po jejím rozdělení na jednotlivé škůdce podle jejich účasti na způsobení škody. Odpovídá-li žalovaný poměrně, náhrada se snižuje poměrně ve všech složkách.“³⁴⁸

Obdobně ustanovení § 2953 NOZ umožňuje soudu z důvodů zvláštního zřetele hodných, náhradu škody přiměřeně snížit. Soud má vzít zřetel zejména na to, jak ke škodě došlo, k osobním a majetkovým poměrům člověka, který škodu způsobil a odpovídá za ni, jakož i k poměrům poškozeného. Náhradu nelze snížit, byla-li škoda způsobena úmyslně. Výše uvedené se neuplatní, způsobil-li škodu ten, kdo se hlásil k odbornému výkonu jako příslušník určitého stavu nebo povolání, porušením odborné péče.

345 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1172

346 Ústavní soud sp. zn. Pl. ÚS 16/04

347 To platí i pro rozhodování o nároku na náhradu škody v adhezním řízení v trestních věcech.

348 Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 1173

5. 4. Speciální úprava ve zvláštních zákonech

Na tomto místě bych chtěla učinit ještě několik obecných poznámek týkajících se speciální úpravy nemajetkové újmy, byť se již nebudu konkrétně věnovat jednotlivým zákonům, což vzhledem k tématu své disertační práce považuji za nadbytečné a odkazuji v tomto na svou rigorózní práci.

Významnou úpravu představuje ochrana osobnosti fyzické osoby ve zpravodajství. Zpravodajství zajišťuje šíření informací a působí jako důležitý nástroj kontroly politické moci v demokratické společnosti. Zpravodajská činnost se uskutečňuje ve dvou rovinách; informační a kritiky. V praxi dochází k zájmovým střetům mezi zájmem na zpravodajství na straně jedné a zájmem na ochranu osobnosti fyzické osoby na straně druhé. „Východiskem je určení, co je vlastně veřejný zájem v činnosti hromadných informačních prostředků a jak se uplatňuje. Teorie i soudní praxe chápe zpravodajství jako hájení veřejných zájmů pouze tehdy, týká-li se věci oprávněného veřejného zájmu a jestliže tomuto oprávněnému veřejnému zájmu také slouží.“³⁴⁹

V praxi se objevují časté střety mezi právem na ochranu osobnosti a právem na svobodu projevu. Ústavní soud se k tomu vyjádřil ve svém rozhodnutí; „z hlediska zachování proporcionality práva na ochranu osobnosti a práva na svobodu projevu není možné, aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou na tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu. Právo vyjádřit názor k tvrzením, která jsou považována za nepravdivá, nemůže být vykonáno způsobem zjevně překračujícím meze slušnosti.“³⁵⁰

Svoboda projevu však není bezbřehá, neboť je omezena chráněnými zájmy podle ustanovení čl. 17 odst. 4 Listiny a také ostatními ústavně zaručenými právy a svobodami. V tomto případě vzniká konflikt mezi svobodou projevu ve smyslu ustanovení čl. 17 a právem na ochranu cti a dobré pověsti podle ustanovení čl. 10 Listiny. „Při střetu základního politického práva na informace a jejich šíření s právem na

349 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 349

350 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 94/05

ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv, která stojí na stejné úrovni, je věcí nezávislých soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého jednotlivého případu pečlivě zvážily, zda jednomu právu nebyla nedůvodně dána přednost před právem druhým. Je tedy třeba zvážit, zda výrok dosahuje takové intenzity, že zasahuje do práva na ochranu osobnosti dané osoby, či je situaci přiměřený, tedy zda v daném případě preferovat právo na ochranu cti a dobré pověsti dotčené osoby nebo upřednostnit právo na svobodu projevu a šíření informací. Je pak nutno mimo jiné zkoumat, zda podávaná informace je pravdivá, zda forma její veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem. Každé zveřejnění nepravdivého údaje nemusí automaticky znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv. Informace publikované běžným tiskem a určené široké veřejnosti, nemusí být zcela přesné, přičemž pro posouzení, zda jde o neoprávněný zásah je podstatné, jestli uvedené údaje po obsahové stránce vyznívají zásadně shodně a jsou-li způsobilé u běžného čtenáře vyvolat shodný dojem. Významné však je, aby celkové vyznění podávané informace odpovídalo pravdě. Publikování nepravdivých či zavádějících informací nelze zahrnout pod právo veřejnosti na informace a právo na svobodu projevu, neboť obsahem práva na informace je právo na informace pravdivé a objektivní a právo na svobodu projevu je omezeno právě chráněnými právy jiných osob.³⁵¹

Jak již bylo uvedeno výše, svoboda projevu a právo na informace nejsou práva bezbřehá, „je třeba inklinovat k omezení těchto ústavních politických práv ve prospěch práva jednotlivce na zachování jeho cti, jména a důstojnosti. V souhrnu tedy nejde ani tak o to, zda informace o soukromí fyzické osoby uveřejněné ve veřejných sdělovacích prostředcích jsou pravdivé či nikoliv, rozhodující je způsob, jakým jsou prezentovány a dojem, jež o dotčené osobě vytvářejí u publika, jemuž je daná zpráva určena. I pravdivé informace, jsou-li zpracovány a podány takovým zavádějícím a zkreslujícím způsobem, že ve svém důsledku vyvolávají negativní dehonestující představu o osobě, jíž se týkají, mohou tudíž zakládat neoprávněný zásah do osobnostních práv této fyzické osoby.“³⁵²

Platí též, že „v případech, kdy je neoprávněný zásah do práva na ochranu

351 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 664/2007

352 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2615/2011

osobnosti fyzické osoby vyvozován z aktivit tisku, resp. ostatních sdělovacích prostředků, je obecně zastáván názor, že je nutno respektovat určitá specifika běžného periodického tisku, určeného pro informování nejširší veřejnosti (na rozdíl např. od publikací odborných), který se v konkrétních případech musí (především s ohledem na rozsah jednotlivých příspěvků a čtenářský zájem) uchylovat k jistým zjednodušením. Takto proto nelze bez dalšího tvrdit, že každé zjednodušení (či zkreslení) musí nutně vést k zásahu do osobnostních práv dotčených osob. V tomto případě nelze trvat na naprosté přesnosti skutkových tvrzení a klást tím ve svých důsledcích na novináře nesplnitelné nároky. Významné však je, aby celkové vyznění podávané informace odpovídalo pravdě.³⁵³

„Jakkoliv tisk nesmí překročit určité meze, zejména ve vztahu k pověsti a právům jiných osob a potřebě nezveřejňovat důvěrné informace, jeho povinnost je rozšiřovat (způsobem, který je v souladu s jeho povinnostmi a odpovědností) informace a myšlenky, jejichž rozšiřování je ve veřejném zájmu. Tisk je v tomto smyslu obrazně chápán jako „hlídací pes demokracie“. Je nepochybné, že dotčený článek zacílený na „pátrání“ po kvalitě intimního soukromí žalobců do takto vymezené kategorie plnění úloh sdělovacích prostředků nespadá.“³⁵⁴

Ústavní soud dovodil, že „veřejnost má právo vědět o okolnostech, které se týkají osoby veřejně činné, byť se jedná primárně o případ jejího manžela.“³⁵⁵

Ústavní soud se i razantně opřel do bulvárních médií, když judikoval, že „legimitu zveřejnění nelze dovodit a ústavní ochranu svobodou projevu nelze

353 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 524/2011

354 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3063/2009

V daném řízení bulvární časopis Pestrý svět uveřejnil článek „Proč tají homosexualitu?“, ve kterém uvedl nepravdivá tvrzení týkající se homosexuální orientace zpěváka a muzikálového herce T. S. a jeho manažera. Žalobci T. S. byla přiznána peněžitá náhrada nemajetkové újmy ve výši 30 000 Kč, jeho manažerovi 20 000 Kč a dále omluva uveřejněná na rozhlasových a televizních stanicích, kde probíhala reklama na dotčený časopis.

355 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 171/12

„Samotný fakt existence vážné dopravní nehody, jejímž účastníkem byl manžel osoby veřejně činné má v sobě potenciál ovlivnit jednání a chování takové osoby ve výkonu její funkce. To platí tím spíše, jde-li o veřejnou funkci v oblasti sdělovacích prostředků. Na druhé straně platí to, že způsob referování o dané události může být veden takovým způsobem, že dojde k zásahu do osobnostních práv veřejně činné osoby, bezdůvodným zdůrazňováním faktu rodinné vazby mezi osobou mající účast na trestně postižitelném jednání a touto osobou a to takovým způsobem, že se ve skutečnosti z podávané zprávy vytrácí její informační podstata a stává se z ní prostředek dehonestace veřejné osoby, vedoucí až k vyvolání pocitu odpovědnosti za jednání osoby blízké, ačkoliv pro takový závěr nejsou žádné indicie.“

poskytnout informaci, pokud byla dominantně motivována touhou poškodit difamovanou osobu, pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně, aniž by se řádně staral o to, zda je či není pravdivá. Na nutnosti dbát těchto zásad nic nemění skutečnost, že jistá část tisku má sklon před fakty (ověřenými skutečnostmi) dávat přednost až „bombastické“ síle výrazů, jimiž „své názory“ tlumočí a prezentuje, neboť zasáhne-li do ústavně garantovaných práv jednotlivců nebo jiných ústavou či zákonem chráněných hodnot a zájmů, musí být připravena nést z takových jednání důsledky, byť má na nich založenou svou marketingovou strategii a dokonce i samotný účel své existence. Z toho důvodu je zcela nepřípustné, pokud se tyto subjekty při takovém způsobu jednání, téměř permanentně zasahujícím do osobnostních práv jednotlivců, dovolávají ochrany svobody projevu (svobodou tisku), neboť zlému úmyslu nelze v žádném případě takovou ochranu poskytnout.“³⁵⁶

Ochrana osobnosti je poskytována též trestně stíhané osobě před zásahy ze strany sdělovacích prostředků. „Pokud odsuzující rozhodnutí nenabylo právní moci, nelze o zadrženém, o tom na koho bylo podáno trestní oznámení, o tom, na koho byla uvalena vazba, u koho bylo zahájeno trestní řízení, o obžalovaném či o nepravomocně odsouzeném referovat jako o pachateli trestného činu. Proto je také do této doby nepřípustné ho označovat jako kriminálního, zločince, podvodníka, násilníka atp. V tomto stádiu je třeba držet se jakékoliv zpravodajské úvahy, která by se dotýkala viny této osoby, neboť vina je věc hodnocení, které náleží výlučně soudu. Či o určité fyzické osobě jako o pachateli určitého trestného činu je pak přípustné informovat veřejnost až po pravomocném odsuzujícím rozsudku.“³⁵⁷

356 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

357 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1413/2012

6. Pojetí nemajetkové újmy v deliktním právu

Pro úvahy o pojetí nemajetkové újmy v deliktním právu je stěžejním bodem samotné pojetí deliktního práva.

Signifikantním znakem amerického deliktního práva je jeho dualistické pojetí. Toto pojetí vychází z teze, že náhrada škody v sobě zahrnuje nejen skutečnou škodu a ušlý zisk, ale také určité potrestání pachatele deliktu.

Systém deliktního práva v České republice je čistě monistický, striktně omezený na odškodnění postiženého a připouštějící tak pouze peněžitou náhradu škody a uvedení do předešlého stavu (*restitutio in integrum*). Potrestání pachatele není legitimní funkcí deliktního práva. Tomu odpovídá i oddělení občanského práva od práva trestního. Ve stejném duchu se vyjádřil i německý Spolkový nejvyšší soud, když stanovil, že „sankce sloužící k potrestání a odrazení pachatele mají za cíl chránit veřejný pořádek, který, podle německého chápání, spadá pod státní monopol na trestání, který je zabezpečen zvláštními procesními zárukami.“³⁵⁸ V tomto důsledku není podle německého práva připuštěn výkon rozhodnutí cizozemských soudů, protože tato rozhodnutí jsou v rozporu s domácím právním řádem (tzv. výhrada zákona). Jinými slovy nejenže německé právo nezná sankční náhradu škodu, ale tato je také v rozporu s německým právním řádem.

De lege lata české soukromé právo nezná sankční funkci náhrady škody.

Tato neznalost se samozřejmě projevuje ve výši přisouzeného odškodnění. „V českých právních podmínkách se nemohou tyto náhrady blížit náhradám přiznávaným z titulu právního institutu *punitive damages* známého v rámci *tort of law* z amerického právního prostředí (či obdobnému institutu *exemplary damages* z prostředí britského), kdy jsou ukládána plnění i v řádu desítek či stovek miliónů dolarů jako soukromá sankce žalovanému a současně vysoká odměna úspěšnému žalobci, který se nebál podstoupit riziko a nepříjemnosti spojené s vedením sporu

358 Punitive damages in American and German law, HeinOnline – Chi. – Kent L. Rev. 107 2003, s. 107

a přispěl tak k uplatnění prevenční funkce práva a čistotě veřejného života, za což mu náleží vysoká odměna navíc. ... V rozhodnutí soudu musí být preventivně optimalizováno mezi satisfakčním a sankčním působením přiměřeného zadostiučinění, mezi nimiž existuje vztah komplementarity (navzájem se doplňují, posilují...) i vztah konkurence (... že výše náhrady nesmí být toliko exemplární civilní sankcí, tj. fakticky bezdůvodným obohacením osoby dotčené neoprávněným zásahem).³⁵⁹

„Pokud dochází k vytlačování trestního práva z oblastí, které jsou svou podstatou soukromoprávní, bude ale nutné akceptovat též to, že veřejná metoda regulace bude do jisté omezené míry transformována v metodu soukromoprávní.“³⁶⁰

Jak již bylo řečeno, striktní přístup panuje také v rámci německého práva. Německý občanský zákoník a jeho pojetí náhrady škody je orientován čistě kompenzačně (náhrada škody má plnit výlučně kompenzační funkci; nahradit škodu způsobenou neoprávněným jednáním), což odpovídá monistickému systému.³⁶¹ Jestliže náhrada nezapadá do tohoto systému, je pojmána jako výjimka z obecného pravidla. Počet výjimek roste spolu s neoprávněnými zásahy do práv na ochranu osobnosti a diskriminací na základě pohlaví v zaměstnání. V průběhu 20. století prakticky žádný soud výslovně nepřiznal sankční náhradu škody. Nekompenzační prvky nejsou součástí německého soukromého deliktního práva. Jsou toliko výhradně vyhrazeny právu trestnímu. Je dokonce zpochybňováno, zdali vnášení sankčních prvků do právního řádu je v souladu s ústavním právem.

Určitý posun nastal v roce 1958³⁶², kdy Nejvyšší spolkový soud rozhodoval o přiznání bolestného a ztížení společenského uplatnění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti způsobeného tiskem. Dovodil, že v případě závažného zavinění nebo výrazného neoprávněného zásahu do osobnosti, musí vzít soud v potaz vedle

359 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

360 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

361 Na sankční prvky bylo pohlíženo tak, že jsou v rozporu se skutečným pojetím deliktního práva, které je omezeno na odškodnění poškozeného, zatímco potrestání je vyhrazeno oblasti trestního práva. Odmítnutí sankčních prvků bylo také hlavním argumentem pro omezování přiznaných náhrad za bolest a ztížení společenského uplatnění a vyloučení zásahů do pověsti osoby z těchto druhů náhrad. Zásah do pověsti byl spojen s tradiční žalobou *actio iniuriam aestimatoria*, která spadala do trestní oblasti. Sankční náhrada škody tak není součástí německého právního řádu.

362 Nejvyšší spolkový soud sp. zn. BGHZ 26, 349

utrpené újmy i motiv žalovaného. Že by se však jednalo o sankční náhradu škody, nepřipouští.

V poslední době však sankční náhrada škody vzrostla na významu a není proto jisté, jestli takovéto náhrady jsou pouze tolerovanou výjimkou v rámci monistického systému, anebo se staly nedílnou částí dualistického systému. Vzhledem k rozsahu aplikace sankční náhrady škody se lze spíše přiklonit ke druhé z naznačených variant. Tento závěr potvrzuje také fakt, že v opačném případě by přiznaná náhrada škody byla vzhledem k okolnostem případu neefektivní. Ačkoli se sankční pilíř nerovná tradičnímu odškodňovacímu pilíři, německé právo přinejmenším uznalo potřebu jej konstruovat.

Analýza, zdali je cizozemský rozsudek v rozporu s německým veřejným pořádkem, je odvislá od několika faktorů. Předně je presumována vynutitelnost cizozemských rozsudků a aplikace cizího práva. Výhrady se uplatní jen ve výjimečných případech, kdy je mezera mezi cizím právem a německým právem považována za neúnosnou. Tato mezera musí ohrožovat fundamentální principy německého práva, na kterých je potřeba trvat. Dále platí, že výhrady jsou založeny na výsledku uznání cizozemského rozhodnutí, nikoliv na teoretických základech cizího právního řádu. Pro zodpovězení otázky, co je v rozporu s právním řádem, existuje určitý koncept, který podléhá změně podmíněné změnou navazujících principů v německém právu. Výhrada zákona se uplatní jen v případě, že jsou ohroženy domácí zájmy. Zákonná úprava upřesnila, že výhrady mají být vykládány restriktivně. Mezinárodní právo soukromé upravující delikty omezilo aplikaci cizího práva jen na případy, kde takové právo podstatně nepřesáhne to, co je nezbytné jako přiměřené odškodnění postižené osoby nebo do té míry, že sleduje odlišný cíl než přiměřené zadostiučinění oběti. Německý Nejvyšší spolkový soud shrnul přístup k sankční náhradě škody přiznané cizozemským soudem ve svém rozhodnutí BGHZ 118, 312.³⁶³

363 Americký rozsudek znějící na sankční náhradu škody v ne nepodstatné výši všeobecně přiznávané jako náhrada škody za majetkovou škodu a nemajetkovou újmu stále nemůže být v Německu prohlášen za vykonatelný. Přes svou retributivní a odstrašující funkci sankční náhrada škody spadá do občanského práva než do práva trestního. A to přinejmenším tehdy, když je náhrada škody přiznána žalobci. Soud argumentoval, že německé moderní soukromé právo se omezilo co do rozsahu náhradu škody na odškodnění žalobce a následně zakázalo náhradu škody, která by vedla k eventuálnímu obohacení poškozeného a potrestání žalovaného. Dále, že německé právo zřetelně rozlišuje mezi deliktním právem

Přes neoddiskutovatelný závěr, že toto rozhodnutí se zdá být plně v linii tradičního postoje k sankční náhradě škody, je možné objevit několik náznaků příznivějšího postoje v budoucnu. Za prvé německý Nejvyšší spolkový soud kategoricky neodmítl výkon sankční náhrady škody, ale odmítl je jen obecně nechávaje otevřenou možnost výkonu za určitých zvláštních okolností případu. Za druhé soud spojil sankční náhradu škody s určitým typem rozhodnutí s tím, že sankční náhrada škody nemůže být v ne nepodstatné výši vynucena.

V rámci českého občanského práva je nepochybným milníkem, který do určité míry naboural neprostupnou oblast sankční náhrady škody nález Ústavního soudu sp. zn. I ÚS 1586/09, kterým soud výslovně připustil, že i v rámci českého práva existuje prostor pro přiznání nemajetkové újmy, jejíž výše přesahuje klasické pojetí škody. Judikoval, že „při úvaze o přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy v penězích je rovněž nezbytné přihlídnout k samotnému účelu a funkcím tohoto institutu při ochraně osobnosti. Názory právní teorie, z nichž ve většině případů vychází i dosavadní judikatura obecných soudů v oblasti ochrany osobnosti, se do značné míry shodují nad primárním významem funkce satisfakční, tj. přiměřeně s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu, optimálně, a tím účinně vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, když nemajetková újma vzniklá porušením osobnostních práv se v obecném slova smyslu nedá „odškodnit“ a rozsah vzniklé nemajetkové újmy nelze ani exaktně kvantifikovat a vyčíslit a lze na ni „jen“ poskytnout zadostiučinění (satisfakci). Shoda ovšem nepanuje ... nad přítomností a významem preventivně-sankční funkce, kterou by výše náhrady nemajetkové újmy v penězích rovněž měla plnit. V tomto pojetí, zohledňujícím význam intenzity a míry zavinění při stanovení výše relativní náhrady, je zásah do práva na ochranu osobnosti civilním deliktem a přiměřené zadostiučinění jednou z civilněprávních sankcí, která má odrazovat rušitele chráněných osobnostních statků a jeho možné následovníky od protiprávního jednání, a být tak nástrojem speciální a generální prevence, což vyžaduje, aby se jednalo o sankci patřičně důraznou a dostačující (přiměřenou) i z tohoto hlediska. Otázka míry

a trestním stíháním v trestním právu, přičemž druhý jmenovaný podléhá výlučnému státnímu monopolu trestního stíhání a proto je zajištěn speciálními procesními zárukami. Porovnání americké sankční náhrady škody a německé náhrady škody za bolest a ztížení společenského uplatnění nic nezmění na výsledku, protože německá náhrada škody za bolest a ztížení společenského uplatnění, i přes svou funkci poskytnout zadostiučinění oběti, nemá žádný bezprostřední penální charakter a je neoddělitelně spjata s odškodňovací funkcí náhrady škody.

zavinění původce zásahu pro stanovení výše relutární náhrady se tak stává zásadním způsobem určující a bezpochyby i jedním z klíčových hledisek pro navýšení relutární náhrady. To ostatně odpovídá i základnímu smyslu relutární náhrady, tj. smyslu satisfakčnímu, kdy potřeba finanční satisfakce narůstá v přímé úměře s mírou zavinění původce zásahu, neboť vyšší mírou zavinění je vždy neoprávněnost zásahu do osobnostních práv zesílena V tomto směru lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu (záměru) na straně původce neoprávněného zásahu by měl soud svůj odsudek nad tímto společensky i právně zvláště odsouzeníhodným chováním vyjádřit právě citelným určením výše peněžitého zadostiučinění. Obdobně by bylo třeba postupovat i v případě, že by původce neoprávněného zásahu do osobnostních práv právě tímto zásahem sledoval pouze záměr zvýšit svůj majetkový prospěch či tak činil ve snaze zviditelnit se a získat tak potřebnou publicitu pro své konání (např. zvýšený odběr a prodej tisku, reklama aj.). Ústavní soud si je vědom existence zásady, která platí jako pravidlo, dle níž výše relutární náhrady nesmí být zřejmým bezdůvodným obohacením osoby dotčené neoprávněným zásahem a současně by neměla být pro původce neoprávněného zásahu jednoznačně likvidační a obecně vytvářející tzv. chilling effect. Na druhou stranu je nezbytné zdůraznit, že ze zmíněné zásady je třeba připustit odůvodněné výjimky. V celé úplnosti se aplikace této zásady nemůže např. dovolávat osoba, jejíž podnikání je postaveno, resp. často doprovázeno, zcela prokazatelnými, úmyslnými a závažnými zásahy do základních práv jednotlivců, ba vede dokonce ke snížení jejich lidské důstojnosti. Míra jejich ochrany (spočívající ve fazetě svobody projevu a svobodného podnikání) musí být nezbytně oslabována či dokonce úplně vyloučena u subjektů, jež účel své existence, činnost a marketingovou strategii zakládají převážně na publikaci difamačních („bombastických“, „šokujících“ či „pikantních“), na cti utrhačných a lidskou důstojnost snižujících, „informacích“ o osobách veřejně činných, osobách známých či společensky významných („celebritách“), kdy účelem takového chování osoby je toliko sledování svého majetkového prospěchu a zvýšení publicity použitého média.³⁶⁴ Ústavní soud též nepřipustil takové jednání žalovaného,

364 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

V tomto případě se žalobce; známý spisovatel, Michal Vieweg domáhal na obchodní společnosti RINGIER ČR a.s. vydávající časopis Aha ! povinnosti zaplatit mu částku 5 000 000 Kč za lživé články informující o jeho intimním životě, údajné milence, doprovázené fotografiemi, které zasáhly do jeho osobnostní sféry. Městský soud v Praze přiznal na náhradu nemajetkové újmy částku 50 000 Kč, Vrchní soud v Praze přiznal žalobci dalších 150 000 Kč a dovolání bylo odmítnuto. Ústavní soud všechna tato rozhodnutí zrušil, neboť shledal, že jimi bylo porušeno základní právo stěžovatele na respekt k lidské důstojnosti, garantované ustanovením čl. 10 odst. 1 a základní právo na respekt k soukromému životu garantované ustanovením čl. 10 odst. 2 Listiny a ustanovení čl. 8 Úmluvy. Vyložil, že „právo na respekt k soukromému životu

protože celkově relativizuje až neguje společenské normy a hodnoty. Připomíná i úpadek deníku News of the World ve Velké Británii, který je právě spojen se skandálem s odposlechy, které nezákonně pořizovali nebo si objednávali zaměstnanci novin patřících do Murdochovy firmy News Corporation. Tento deník se do skandálu namočil natolik, že ho Murdoch raději zavřel. A to navzdory tomu, že byl nejprodávanějším nedělníkem na světě a generoval slušný zisk. Podle jeho názoru „žaloby tohoto typu a rozhodnutí soudů o nich přispívají k evolutivní tvorbě „order public“. To platí tím spíše v situaci, kdy jiné prostředky a právní nástroje, sloužící k regulaci či dokonce postihu takového jednání, buď selhávají či jsou neefektivní ..., a nebo jejich uplatnění není vždy žádoucí z důvodu proporcionality postihu.“³⁶⁵ K nálezu připojila své odlišné stanovisko JUDr. Ivana Janů, protože nesouhlasí s pojetím civilní sankce v odůvodnění stanoviska a ani s důsledky, které z něj plynou. Podle jejího názoru sankční náhrada škody neodpovídá povaze civilního práva.

Ani v oblasti angloamerického práva nepanuje jednotný postoj k použití institutu punitive damages v případech, kdy proti sobě stojí svoboda projevu na straně jedné a ochrana osobnostních práv na straně druhé. V mnoha případech se přednostně uplatní institut aggravated damages (zvýšená náhrada újmy), která lépe odpovídá nazírání na tuto problematiku. Sankční náhrada škody je totiž vnímána tak, že nepřiměřeně omezuje svobodu projevu a ani zároveň nedochází ke zvýšení ochrany osobnostních práv. Soudy užijí tohoto institutu v případě, že k tomu shledají konkrétní okolnosti daného případu. „Faktory jako zlý úmysl, zášť, závist, odmítnutí omluvy či zlehčení způsobu poskytnuté omluvy, opakování a zintenzivění daného zásahu či chování škůdce v době před i v průběhu soudního sporu je nezbytné považovat za přitěžující okolnosti odůvodňující uložení zvýšené náhrady újmy.“³⁶⁶

zahrnuje garanci sebeurčení ve smyslu zásadního rozhodování o sobě samém, včetně rozhodování o uspořádání vlastního života, což lze označit jako aktivní seberealizační komponent osobního sebeurčení. Za pasivní oblast soukromého života můžeme označit tu osobnostní sféru, která je imanentní samotnému lidství, jako je především lidská důstojnost, osobní čest, dobré jméno a také vnitřní potřeba sociálního kontaktu a sociálního začlenění. Soukromý život tak obsáhne nejen internum, nýbrž i externum, které se vztahuje k obchodním, pracovním nebo i sociálním aktivitám.“

365 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

366 Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

7. Nechtěné dítě

Problematika nechtěných dětí patří v českém právním prostředí k oblastem téměř netknutým, na rozdíl od germánské jurisdikce. V této kapitole se budu věnovat úpravě v německém právu. Jedná se o záležitost jak ekonomickou, tak zasahující do práva trestního, civilního práva hmotného i procesního. Dítě jako škoda (Kind als Schaden) je ústředním pojmem této materie, který v sobě zahrnuje tzv. wrongful birth a wrongful life. Pojem wrongful (unerwünscht) chápeme jako nežádoucí. Počátek odvětví sahá do roku 1960, kdy vyvstala otázka, zda je lékárník odpovědný za to, že vydal špatný lék, když si špatně přečetl recept.

V těchto případech se jedná o nároky jak na náhradu materiální škody tak imateriální újmy. Jak již bylo řečeno, rozlišujeme wrongful birth, což je nárok rodičů a dalších osob na porod, výživné a podobné plnění a wrongful life³⁶⁷, kdy žalobcem je samotné dítě. Odpovědnost lékaře v těchto případech vyplývá jednak ze smlouvy o léčení (smlouva o službách), tak přímo ze zákona (delikt ní odpovědnost). Tato odpovědnost se vztahuje k péči o pacienta, včetně informační povinnosti. Musí odpovídat určitému standardu, který odpovídá stavu poznání vědy a řádnému výkonu péče. Jinými slovy poskytnutá péče nesmí být nižší, než je daný standard, ale také nemusí být překročena.

Německé právní prostředí rozlišuje mezi lékařským pochybením před početím a po početí. Spolkový soudní dvůr potvrdil, že za lékařské pochybení před početím lékař odpovídá bez ohledu na to, jestli se narodí zdravé, nemocné nebo postižené dítě. Povinností lékaře je zamezit vzniku společenského břemene představovaného narozením dítěte, které nebýt pochybení, nepřišlo na svět. Tento závěr vyplývá ze samotného účelu smlouvy o léčení. To znamená, že povinnost k náhradě škody obtojí jen tehdy, jestliže předmětem smlouvy je ochrana před narozením nechtěného dítěte a skrze ni založená vyživovací povinnost, což bude v těchto případech pravidlem.

Východiskem při řešení otázky odpovědnosti lékaře za lékařské pochybení po

367 V Anglii jsou tyto nároky vyloučeny zákonem Congenial Disabilities Civil Liability Act z roku 1976.

početí je porušení povinnosti ze smlouvy o léčení. Dále je třeba vzít v úvahu ochranný účel smlouvy (Schutzzweck) a že ne každé porušení zahrnuje ochranný účel smlouvy a jeho odpovědnost. Odpovědnost přichází v úvahu, jestliže se jedná o právně přípustný obsah smlouvy, tzn. jen na základě chybné konzultace nebo výkonu a zároveň jestliže je přerušení těhotenství právně dovolené. To ve svém důsledku znamená, že civilní odpovědnost je odvislá od trestní odpovědnosti. Umělé přerušení těhotenství je přípustné jen z důvodů na straně těhotné a to do 12 týdnů po početí. Jednání není trestným činem, ale přesto je protiústavní. Tento přístup je kritizován, neboť de facto představuje ospravedlňující důvod. Zároveň je nutné přihlídnout k ustanovení § 218a odst. 2 StGB³⁶⁸, podle kterého je vedle kriminologické indikace potrat přípustný také po sexuálním deliktu. Z medicínského hlediska je dále přerušení těhotenství právně přípustné, jestliže podle lékařského nálezu se zřetelem k současným a budoucím poměrům těhotné, představuje těhotenství nebezpečí pro její život nebo nebezpečí závažného zásahu do tělesného nebo duševního zdraví a toto nebezpečí nelze jiným vhodným způsobem odvrátit. Na první pohled může výše uvedené vyvolávat nesoulad. Ve skutečnosti danou situaci objasňuje ustanovení § 218a odst. 1 StGB, které umožňuje provedení potratu, aniž by toto jednání zakládalo naplnění skutkové podstaty trestného činu. Současné znění ustanovení je zřejmé jen za těchto společenských okolností, resp. pozadí a právně politického majetkového vypořádání. Jinými slovy na potrat je názíráno jako na zásadní bezpráví, ze kterého však neplyne vynutitelná trestněprávní odpovědnost.

Německé právo zná smlouvu s ochranným účinkem ve prospěch třetího. Právní základ nároku se opírá o judikaturu, případně o zásadu dobré víry, což v konečném výsledku nepředstavuje žádný rozdíl. Tímto způsobem však není možné odpovědnost bezmezně rozšiřovat. K přiznání nároku na odškodnění je nutné naplnit přísné požadavky. Předně musí být dán blízký vztah k plnění, tzn., že třetí osoba musí v souladu s právními předpisy přijít do kontaktu s tímto výkonem a také zabránit nebezpečí z porušení ochrany jako by byl sám věřitel. Dále musí existovat zájem věřitele a mezi těmito vzájemná souvztažnost, tedy vztah příčinné souvislosti. Jako samozřejmost se jeví, že oprávněný třetí musí být osobou vyžadující ochranu. Na základě stejného principu, ale také při pochybení lékaře po porodu, je možné odškodnit

368 Strafgesetzbuch – D.

manžela či partnera. V každém případě však muž musí respektovat rozhodnutí ženy a ta dítě donosit. Jinými slovy, jestliže je lékaři vytýkáno porušení povinnosti a zároveň matka dítě chce, nebude otcí přiznán nárok na odškodnění.

Problematika wrongful life je jediná, která představuje deliktní právo. Otázkou je, zda má dítě vůči lékaři nárok na náhradu škody, v extrémním dotažení problému; nárok na neexistenci. Spolkový soudní dvůr takovéto nároky, ať vyplývající ze smluvního či deliktního práva, vyloučil. Hlavní argument se opírá o to, že člověk musí vše přijmout tak, jak to příroda vytvořila a že nemá žádný nárok na své zamezení nebo zničení prostřednictvím jiného. Ochrana ze smlouvy tak neslouží k ochraně ve prospěch dítěte. Z podstaty věci jsou možné pouze dvě alternativy, a to existence nebo neexistence. Dítě však nemá nárok na neexistenci. A dále, postižený člověk nemá nižší hodnotu než člověk zdravý. V opačném případě by soudy musely odpovědět na otázku, zda je lepší neexistence nebo život s postižením. S ohledem na nacionálně socialistickou minulost Německa a eugenetiku je třeba na danou konstrukci zapomenout.

S ohledem na výše uvedené přichází v úvahu otázka rozsahu nároku na náhradu škody jen u rodičů. Z judikatury vztahující se k dané problematice vyplývá, že pro posouzení nároku se uplatní stejné zásady, jak pro nechtěné dítě, zdravě narozené dítě či těžce postižené narozené dítě a dále nezávisle na tom, zda k porušení povinnosti došlo před početím nebo po početí. Právo na náhradu škody tak rozlišuje jen situaci s dítětem nebo bez dítěte. Z těchto důvodů neexistuje žádné omezení ohledně nároku na více potřeb. Spolkový soudní dvůr „ovšem nepřiznává náhradu veškerých výdajů spojených s péčí o dítě (Unterhaltskosten), ale pouze tzv. Planungsschaden, tj. průměrné výdaje, které se posuzují podle průměrných potřeb dítěte do dosažení osmnáctého roku. Současně je nutné upozornit na skutečnost, že podle konstantní judikatury BGH³⁶⁹ je možné náhradu výdajů spojených s péčí o dítě poskytnout pouze tehdy, když ochrana před těmito negativními vlivy byla součástí smlouvy s lékařem.“³⁷⁰ Lékař však nereparuje ušlý výdělek rodičů, kteří kvůli dítěti nedosahují výdělku ve stejném rozsahu jako před narozením dítěte.

369 Spolkový soudní dvůr

370 Doležal, T. Náhrada škody za nechtěné dítě?. Právní rozhledy 21/2006, s. 783

Z hlediska českého práva přichází v případě wrongful birth v úvahu náhrada škody podle ustanovení § 442 OZ; náhrada skutečné škody, protože narozením neplánovaného dítěte dochází ke zmenšení majetku rodičů. Náklady vynaložené rodiči představuje především výživné (ustanovení § 85 ZoR). Dále náhrada škody na zdraví podle ustanovení § 444 a následně OZ; zahrnující bolestné, náklady spojené s léčením a ztráta na výdělku. V neposlední řadě také náhrada imateriální újmy podle ustanovení § 13 OZ. Tato újma bude spočívat v zásahu do života rodičů, který je přímo nebo nepřímo spojen s existencí nechtěného dítěte.

V zahraničí jsou poměrně časté případy tzv. nechtěných dětí (unerwünschtes Kind) narozených v souvislosti s lékařským pochybením při výkonu gynekologické praxe. První případ tohoto druhu v České republice posuzoval Krajský soud v Brně. Žalobkyně se žalobou podanou v listopadu 2001 domáhala náhrady nemajetkové újmy v penězích ve výši 400 000 Kč proti žalované Nemocnici Jihlava za neoprávněný zásah do svých osobnostních práv. Ten měl spočívat v chybně provedeném umělém přerušení těhotenství, kdy k přerušení došlo pouze u jednoho plodu z dvojčat. V srpnu 2001 se jí narodila dcera. Soud shledal nárok žalobkyně za důvodný a přiznal jí náhradu nemajetkové újmy ve výši 80 000 Kč. V částce 320 000 Kč byla žaloba zamítnuta. Stanovení výše přiznané částky bylo odůvodněno následně. Jako vodítko soud vzal částku 240 000 Kč poskytovanou rodiči jako jednorázové odškodnění při škodě usmrcením dítěte podle ustanovení § 444 odst. 3 písm. a) OZ. Tento základ snížil o 2/3, které připadají na spoluzavinění žalobkyně za vzniklou situaci. „Bylo totiž prokázáno, že nechtěné těhotenství si žalobkyně přivodila v důsledku svého neodpovědného přístupu k otázce předcházení nežádoucího těhotenství a také v zanedbání stanovených lékařských kontrol po provedení zákroku, v důsledku čehož došlo k marnému uplynutí období prvního trimestru, v němž bylo právně přípustné případný opakovaný zákrok provést. Případný procesní požadavek na rozdělení toho, jaká výše nároku připadá na újmu v podobě psychických obav o vývoj plodu a dítěte po nepovedeném zákroku a jaká na ovlivnění budoucího osobního života žalobkyně v důsledku zmaření práva volby, je irelevantní. V daném případě je nutno posuzovat rozsah nárokované a přiznané nemajetkové újmy jako celek.“³⁷¹

371 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001

V této kapitole bych dále chtěla učinit několik poznámek ke kauze zaměněných dětí, která se odehrála v nemocnici v Třebíči. Žalobou na ochranu osobnosti se rodiče a jejich zaměněné nezletilé dcery domáhali na žalované přiznání náhrady nemajetkové újmy v penězích ve výši 2 000 000 Kč v případě každého z otců, 3 000 000 Kč v případě každé z matek a 1 000 000 Kč v případě každého z nezletilých dětí. Neoprávněný zásah spatřovali v záměně novorozenců v žalované nemocnici, čímž došlo k porušení práv na ochranu soukromí včetně rodinného práva, potažmo i práv na jméno. Soud žalobě částečně vyhověl a přiznal jedné nezletilé poškozené částku 150 000 Kč, její matce 700 000 Kč a otci 250 000 Kč a druhé nezletilé částku 300 000 Kč, její matce 1 000 000 Kč a otci 800 000 Kč. Ze strany nemocnice došlo k nedbalostnímu zásahu do osobnostních práv žalobců, když sérií okolností neodhalila záměnu novorozenců a při zjištění nesrovnalostí se snažila tyto spíše zahladit (provedla neoprávněné zásahy do zdravotnické dokumentace) než odhalit jejich pravou příčinu. Záměna dětí byla s jistotou odhalena v rámci znaleckého zkoumání provedeného při projednání žaloby na popření otcovství v září 2007 (devět měsíců po narození nezletilých dětí). „Rozdělení rodiny představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv a musí se opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte. V důsledku neoprávněného zásahu došlo k porušení práva na jméno dětí a tomu korespondujícího osobnostního práva rodičů zvolit jméno dětí a zvoleným jménem dítě i oslovovat.“³⁷² Na straně jednoho páru rodičů došlo i ke spoluodpovědnosti za trvající záměnu dětí, když od období dubna 2007 měli podezření o záměně dětí, ale s touto situací adekvátně nenaložili. Otec podal žalobu na popření otcovství s cílem, aby nemusel platit na cizí dítě, matka situaci neřešila vůbec. V takové situaci oba nesplnili ve smyslu ustanovení § 417 a ustanovení § 853 OZ svou obecnou zakročovací povinnost, což se projevilo ve snížení přiznané částky za neoprávněný zásah do práv na ochranu osobnosti. Oba navíc poskytli své soukromí médiím, za což opakovaně obdrželi honoráře a zajistili si tímto způsobem za svou újmu částečnou satisfakci svépomocí.

372 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

8. Punitive damages (sankční náhrada škody)

Sankční náhrada škody se na právní scéně poprvé objevila v 60. letech 17. století. V dnešní době je sankční náhrada škody součástí právního systému především ve Spojených státech amerických a dále pak v Severním Irsku, Irsku a Walesu. Nikdy se však neformovala jako součást práva ve Skotsku.

Sankční náhrada škody představovala již od svého vzniku velmi kontroverzní téma. Zastánci tohoto institutu argumentují jeho vhodností k potrestání méně závažných protiprávních jednání stojících mimo systém trestního práva, kdy sankční náhrada škody představuje ultima ratio civilního postihu. Odpůrci především poukazují na směřování civilních a trestních funkcí práva.

Jako problematické se mohou jevit i další následky přiznání sankční náhrady škody. Jestliže první žalobce obdrží vysoké odškodnění, tato skutečnost může podnítit další poškozené k podání žaloby. Soudy samozřejmě neví, kolik poškozených se objeví a mohou tak čelit hroživé překážce při přisouzení přiměřené sankční náhrady škody pro každého poškozeného. Colby upozorňuje na tzv. totální škodu sankční náhrady škody, kdy možnost, že několik poškozených obdrží odškodnění v podobě sankční náhrady škody za situace, kdy každá byla koncipována k potrestání celého škodního jednání, ústí do nespravedlivého kumulativního potrestání.

V případě *Philip Morris USA v. Williams* se Nejvyšší soud Spojených Států zabýval právě otázkou nesnází spojených s ohodnocením a rozdělením odškodnění s ohledem na možnou budoucí hromadnou žalobu. Soud judikoval, že počet poškozených může být určující pro míru zavrženíhodnosti neoprávněného jednání. Nicméně porota při stanovení výše sankční náhrady škody nemůže vzít v potaz neoprávněné jednání, které postihlo osoby odlišné od žalobce. Škůdce tedy bude potrestán pouze za škodu způsobenu samotnému žalobci.

8. 1. Historický vývoj

Klasická historie sankční náhrady škody sahá do 18. století. Příklady násobků náhrady škody však lze objevit již v Chammurapiho zákoníku, Manuůvově zákoníku nebo v Zákoně dvanácti desek. Římské právo smíchalo odškodnění s potrestáním. V rané době sloužily násobky náhrady škody k zprostředkování sociálních vztahů mezi patricii a plebeji a k potrestání těch, kteří zranili nebo zabili otroka. V pozdější době náležel čtyřnásobek náhrady škody věřiteli, jestliže dlužník svůj dluh neuhradil do jednoho roku.

Doktrína exemplary damages se brzy po svém vzniku v Anglii dostala i do Spojených států amerických. První zaznamenaný případ je datován rokem 1784, *Genay v. Norris*. V tomto právním prostředí je však již nazývána punitive damages (sankční náhradou škody). V případě *Day v. Woodworth* (1852) Nejvyšší soud Spojených států judikoval, že porota je oprávněna rozhodovat o výši sankční náhrady škody a tento postup je součástí tradice common law. Na sklonku 19. století nicméně dochází k posunu při aplikaci této doktríny a to od mocných fyzických osob k velkým korporacím. To s sebou přineslo ostrou debatu nad legitimností a doktrinální vyvážeností sankční náhrady škody. Právní věda své námitky opírala o čistě doktrinální důvody, než aby vzala v úvahu i dopad přiznaného odškodnění na společnost nebo jiné zájmy. Odškodňovány jsou případy zanedbání péče v lékařství. V prvních dekádách 20. století se odškodnění rozšiřuje na ochranu spotřebitele.

Vznik samostatného deliktního práva probíhal ve stejnou dobu jako vznik klasické právní vědy. Začal se utvářet mezi lety 1850 až 1885 a vzkvétal v letech 1885 až 1940. Právní věda zastávala názor, že právo se zřetelně dělí na právo veřejné a soukromé. Jakákoliv substantivní oblast nezapadala do této čistě definované dichotomie.

Přelomem se stal rok 1964, kdy byla poprvé specificky definována ona „sankčnost“ náhrady škody.³⁷³ Přiznané zadostiučinění v takovém případě převyšuje

373 *Case Rookes v Bernard*. The House of Lords trawled

částku, jež je nutná k poskytnutí kompenzace dotčené osobě. Přiznání sankční náhrady škody v sobě zahrnuje jak vyjádření nesouhlasu s jednáním škůdce, tak především snahu potrestat původce neoprávněného zásahu, odradit jej a ostatní členy společnosti od podobného nežádoucího jednání. V rámci anglického práva je nutné rozlišovat sankční náhradu škody a prostou nemajetkovou újmu. Ta v sobě odráží vytýkaný způsob, jakým došlo k neoprávněnému zásahu a v jeho důsledku k újmě dotčené osoby. Peněžité zadostiučinění má čistě kompenzační charakter. Přesto nemůže být vyloučeno, že v konkrétním případě bude zároveň plnit funkci odrazení a funkci sankční. Je nutné podotknout, že přiznání sankční náhrady škody je přípustné pouze za předpokladu, že přiznávaná částka je, ve smyslu kompenzace a trestu, nedostatečná. Koncept sankční náhrady škody se dále uplatňuje v Kanadě, Austrálii a Novém Zélandu. Pojetí tohoto institutu se však vyvíjelo odlišně od Anglie. Významný rozdíl spočívá v tom, že v první ze jmenovaných zemí může jakékoliv vytýkané občanskoprávní jednání vyústit v přisouzení sankční náhrady škody. Šest amerických států sankční náhradu škody neakceptuje.

Sankční náhrada škody se podstatným způsobem odlišuje od náhrady škody. Ačkoliv obě vychází ze společných kořenů, vyvíjely se v odlišných směrech a odlišují se převážně účelem, který sledují. Výlučným cílem náhrady škody je odškodnit poškozeného včetně ušlých zisků, kdežto cílem sankční náhrady škody je potrestání, odrazení a právní vynutitelnost. V důsledku těchto okolností, je obtížné určit, jestli je odškodnění přiznáno na základě čistě odškodňovacích předpokladů nebo také pro jejich sankční charakter. Důsledkem výše uvedeného je skutečnost, že přístup založený na účelu odškodnění může selhávat. Prvotní náznaky sankčních prvků při náhradě škody mohou být odvozeny z cíle či účelu právní normy. A to s ohledem na fakt, že výše odškodnění odpovídá výši utrpěné škody, kdežto u sankční náhrady škody přiznaná částka není výlučně či dokonce primárně určena výši utrpěné škody. Stručně řečeno náhrada škody je přísně orientována na utrpěnou škodu; zatímco sankční náhrada škody je orientována na protiprávní chování.

Náhrada škody se zaměřuje na konkrétního poškozeného. Třetí osoby a ani společnost nepředstavují rozhodující prvek. Na škůdce je nahlíženo jen jako na toho, kdo je odpovědný za náhradu škody. Zároveň je nerozhodné, zdali škůdce získal

z neoprávněného jednání nějaký prospěch. Na druhé straně při rozhodování o sankční náhradě škody se předně její výše odvozuje od škůdce a jeho neoprávněného jednání. A k tomu dále přistupují třetí osoby, společnost, poškozený a utrpěná škoda, ekonomická situace škůdce, jeho zisk ze žalovaného jednání a v neposlední řadě odstrašení od spáchání v budoucnu. Utrpení žalobce má relativně nižší význam.³⁷⁴

V rámci Spojených států můžeme aktuální pojetí sankční náhrady škody shrnout do následujících tezí. Koncept prochází vývojem od technické strany soudcovského práva k dodatečným a detailním zákonným předpisům. Ve své podstatě od neomezených částek přiznaných jako sankční náhrada škody k omezením jakožto dovoleným či přípustným částkám. V neposlední řadě určitá část přiznané náhrady je určena státu, osobám nebo institucím odlišným od žalobce. Ačkoliv se moderní pojetí sankční náhrady škody odlišuje stát od státu, v posledních letech byl ve většině států zaznamenán trend ke stanovení limitů přiznaného odškodnění. Důležité limity byly zavedeny jednotlivou státní legislativou, federální legislativou a rozhodnutími Nejvyššího soudu Spojených Států.

Existují tři typy limitů (stropů³⁷⁵) pro sankční náhradu škody; pevný poměr, pevná částka a smíšený (hybridní).³⁷⁶ Při stanovení sankční náhrady škody podle pevného poměru se stanoví výsledné odškodnění tímto pevným poměrem k náhradě škody. Tento postup se uplatňuje v pěti státech; Coloradu, Floridě, Nevadě, Oklahomě a Texasu. Naproti tomu státy jako Virginia nebo Alabama zavedly pevné stropy. Ve Virginii se tak stalo v roce 1992 a sankční náhrada škody byla stanovena na 350 000 dolarech. V tomto roce činí již 675 000 dolarů. Toto navýšení reflektuje inflaci a přímo ustanovení zákona ukládá každoročně upravit maximální výši sankční náhrady škody. Hybridní model má například Kansas. Výše sankční náhrady škody je limitována nejvyšším hrubým ročním příjmem žalovaného dosaženým za jakýkoliv rok z pěti let před škodní událostí, za kterou se přiznává odškodnění nebo 5 milionů dolarů. Všechny výše uvedené částky platí pro případy nonwrongful death.

374 Náhrada škody je primárně victim-oriented, přísně loss-oriented a retrospective. Sankční náhrada škody je primárně tortfeasor and society-oriented, dále wrong-oriented, action-oriented a mostly prospective.

375 V odborných textech je užíván termín ceiling.

376 Fixed ratio, fixed amount and hybrid.

Rozhodování o přiznání sankční náhrady škody a její výše náleží do diskreční pravomoci soudu. Ta však již není bezmezná, jelikož došlo legislativní cestou ke stanovení stropu pro možnou výši náhrady. A co více, právní věda směřuje k akceptaci limitů při přiznávání sankční náhrady škody a to i v případech, kde limity nejsou stanoveny zákonem. Pro úplnost je třeba dodat, že i soudy s jurisdikcí jednotlivých států v některých případech omezovaly výši přiznaných částek. Na druhé straně je nutné upozornit na fakt, že tam, kde došlo k zákonnému omezení výše sankční náhrady škody, soudy již nevidí potřebu stanovení dalšího omezení.

Zároveň vyvstala otázka, zda tyto limity nepodkopávají funkci odrazení a maří odškodnění. Limity totiž umožňují potencionálnímu škůdci předem kalkulovat, jaká maximální sankce mu hrozí, porovnávajíc si případnou škodu s očekávaným profitem. Na základě této úvahy lze dojít k závěru, že sankční náhrada škody neztrácí kvůli zavedení limitů svůj charakter. Z teoretického hlediska tak limity nemění podstatu sankční náhrady škody.

8. 2. Pojetí sankční náhrady škody

Legislativa státu a soudní rozhodnutí přepracovaly deliktní právo, ale podstata tohoto odvětví práva zůstává dualistická. Jak již bylo řečeno, účelem sankční náhrady škody je potrestat žalovaného, odradit jej a společnost od páchání podobných nežádoucích skutků a stimulovat k vynutitelnosti soukromého práva. Limity tyto účely nezměnily. Ve svém důsledku (a přání společnosti) tak vychovává jednotlivce, potvrzuje společensky žádoucí chování a naplňuje tzv. profit-erasing function.³⁷⁷

Nové zákonné předpisy se vydaly cestou omezit sankční náhradu škody čistě na potrestání a odrazení. Dané činí sankční náhradu škody ještě více „sankční“ než jak tomu bylo dříve. Sankční náhrada škody byla alespoň částečně používána pro náhradu škody. Tato přídavná, kompenzační funkce sankční náhrady škody není způsobilá

377 Wrong must not pay.

překlenout prostor mezi monistickým a dualistickým systémem. Ale mohla by narovnat tuto mezeru do určitého stupně, tak že monistický systém by přinejmenším mohl akceptovat rozsudky přiznávající sankční náhradu škody.

Dalším významným prvkem sankční náhrady škody je schopnost obejít obecná pravidla pro přiznání nákladů řízení. Zatímco podle kontinentálního práva úspěšná strana obdrží náhradu nákladů řízení, podle amerického práva si každá ze stran nese své náklady sama. Proto vítězství u soudu automaticky neznamená obdržet náhradu nákladů řízení od protistrany.

Již samotná existence punitive damages působí na žalované společnosti ve směru větší ochoty uzavřít mimosoudní dohodu. Tímto také klesá tlak na civilní justiční systém. Přestože je sankční náhrada škody přiznávána přibližně ve dvou procentech případů, které jsou projednány před soudem, odstrašujícím způsobem působí porota, která o výši odškodnění rozhoduje. Právem stanovený postup nebo metodologie určení výše odškodnění však v podstatě neexistuje. Obvyklé je zdvojnásobení nebo ztrojnásobení skutečné škody.

K významným rozhodnutím ohledně sankční náhrady škody náleží následující.³⁷⁸

BMW of North America, Inc. v. Gore, pan Gore koupil od autorizovaného prodejce automobilů v Birminghamu (Alabama) vůz BMW. Asi po devíti měsících při prohlídce vozu u nezávislého distributora zjistil, že automobil byl přelakován. Příčinou přelakování byla škoda způsobená kyselými dešti při převozu automobilu z Německa. Podal žalobu, ve které tvrdil, že zamlčení tohoto faktu zakládá potlačení podstatné skutečnosti. Porota žalobci přiznala 4 000 dolarů na náhradě škody a 4 000 000 dolarů na sankční náhradě škody. Odvolací soud snížil přiznanou částku na 2 000 000 dolarů s tím, že porota nesprávně vynásobila náhradu škody počtem podobných případů ve všech Státech. 14. dodatek americké Ústavy limituje výši sankční náhrady škody, kterou je možno přiznat, jestliže takovéto přiznané odškodnění představuje hrubě nepřiměřené potrestání pro škůdce. 14. dodatek garantuje, že „no person shall be deprived of life,

378 BMW of North America, Inc. v. Gore, Pacific Mutual Insurance Co. v. Haslip, The Exxon Valdez.

liberty, or property, without due process of law“.

Pacific Mutual Life Insurance Co. v. Haslip, pan Ruffin, pojišťovací agent s licenci v Alabamě sjednával pojištění pro dvě pojišťovny. První prodávala zdravotní pojištění vládním subjektům, druhá (žalovaná) Pacific Mutual Life Insurance Company poskytovala pouze životní pojištění obcím. Město Roosevelt City takto pojistilo své zaměstnance. Zdravotní pojištění bylo zasíláno panu Ruffovi, který sídlil v Pacific Mutual. Ten však platby nepřeposílal Union Fidelity, ale nechával si je na svém účtu. Když Union Fidelity neobdržela platby, zaslala městu upozornění prostřednictvím pana Ruffina. Ten město neinformoval a zaměstnanci nevěděli, že jejich zdravotní pojištění vypršelo. Paní Haslip byla hospitalizována. Nemocnice nemohla ověřit, že je pojištěná. Paní Haslip nebyla schopna zaplatit za poskytnutou zdravotní péči. Nemocnice dluh postoupila firmě skupující pohledávky, která paní Haslip úspěšně žalovala, což následně ovlivnilo její stupeň úvěruschopnosti. Paní Haslip zažalovala pana Ruffina pro podvod a společnost Pacific Mutual s odkazem na the theory of respondeat superior³⁷⁹. Obdržela na náhradu škody 4 000 dolarů³⁸⁰ a na sankční náhradu škody 1 000 000 dolarů. Nejvyšší soud Spojených Států obecně připustil, že je možné, aby výše přiznané sankční náhrady škody byla v rozporu s 14. dodatkem a dostala se do tzv. šedé zóny práva. Dále judikoval, že předtím, než porota začne přezkoumávat důkazy za účelem zhodnocení, zda je vhodné přiznat sankční náhradu škody, musí vědět, co je účelem sankční náhrady škody. Obecný význam tohoto rozhodnutí spočívá v tom, že soud poskytl nepřímé vodítko, jakým směrem se mají ubírat úvahy při přiznání sankční náhrady škody. Zároveň však odmítl specifikovat konkrétní zásady a nechal tak prostor jednotlivým státům, aby samy provedly reformu své legislativy. Jako inspirace může posloužit nesouhlasné stanovisko soudkyně O'Connor.

Ropný tanker Exxon Valdez, druhá nejnovější loď společnosti Exxon Shipping Company, se dne 24.3.1989 vydal na plavbu z ropného terminálu společnosti na Aljašce do Kalifornie. Při plavbě kapitán vybočil ze standardní plavební cesty. Pobřežní hlídka schválila manévr, aby se tanker vyhnul ledu. Nicméně kapitán včas neprovedl potřebné

379 Podle tohoto principu odpovídá zaměstnavatel za jednání svého zaměstnance, které uskutečnil v rámci svého zaměstnaneckého poměru.

380 Out-of-pocket expenses.

odbočení a tanker následně narazil na mělčinu útesu Bligh v Prince William Sound. Ze zničených nádrží lodi se do moře vylilo přibližně 10,9 miliónů galonů z celkových 53 miliónů galonů nákladu. Za tři dny se díky větru ropná skvrna rozšířila na jih a západ³⁸¹ a nakonec dosáhla až k Alasce Peninsule (okolo 500 mil od místa nehody). V následujících dvou letech společnost na odstranění škod vynaložila 2,5 bilionu dolarů. Civilní žaloby byly mimosoudně urovnány nebo sloučeny do jedné žaloby s třemi oddělenými skupinami žalobců; komerčními rybáři, Aljašskými Indiány a majiteli nemovitostí. V průběhu procesu bylo zjištěno, že vrcholní manažeři společnosti již po delší dobu věděli, že kapitán tankeru, Joseph Hazelwood, trpí alkoholismem a často je ve službě pod vlivem alkoholu. V roce 1994 federální porota přiznala 287 milionů dolarů na náhradě škody a 5 miliard na sankční náhradě škody. V roce 2006 odvolací soud snížil sankční náhradu škodu na 2,5 miliardy a v roce 2008 ji Nejvyšší soud dále snížil na konečných 507 milionů. Nejvyšší soud aplikoval poměr sankční náhrady škody k náhradě škody 1:1, když měl za to, že nejlepším přístupem je pevně stanovit výši sankční náhrady škody k náhradě škody a ponechat úpravu o inflaci soudci nebo porotě. Tento poměr má být napříště stropem aplikovatelným pro oblast námořního práva a mohl by také být důležitý pro strop v rámci práva na spravedlivý proces.

Při rekapitulaci dopadů případu Exxon Valdez bylo zjištěno, že současné odškodňovací prostředky jsou nedostatečné pro identifikaci rozsahu ekologické škody v delším časovém rámci a ohodnocení těchto škod, aby reflektovaly jejich jedinečnost a veřejný charakter, což má za následek, že poškozená strana se vnitřně neztotožní s plnými náklady škodou vzniklými.

Celá kapitola se věnuje sankční náhradě škody v pojetí amerického common law, proto bych zde chtěla učinit i několik poznámek k pojetí sankční náhrady škody v anglickém common law, neboť chápání tohoto institutu je zde odlišné. Toto odškodnění je přiznáváno výjimečně a je vyhrazeno případům, kdy není restituce práva možná. V anglickém právu je primární funkcí náhrady škody kompenzace poškozeného. Sankční náhradu škody nelze přiznat, pokud byl poškozený plně odškodněn již poskytnutím samotné náhrady škody a nebo dále v kombinaci s nápravnými prostředky správního nebo trestního práva. A právě mezery v tomto pojetí odškodnění jsou

381 Zasáhla Kenai Fjords, Kodiak Island a Cook Inlet.

prostorem, kde se uplatní sankční náhrada škody a dochází k propustnosti hranic mezi právem soukromým a veřejným. „Anglické common law rozeznává velice úzkou skupinu tří typů deliktů, za něž jako jediné lze při splnění dalších podmínek přiznat žalobci sankční náhradu škody.“³⁸² Tyto typy deliktů stanovil ve své řeči Lord Devlin v případě *Rookes v Bernard* jako směrodatné termíny, kategorie případů, ve kterých může soud přiznat sankční náhradu škody. Přiznání takového odškodnění má sloužit k posílení správného působení práva ve společnosti. „Jedná se o represivní, svévolné či protiústavní jednání úřední osoby (u nás zpravidla spadající do zákona č. 82/1998 Sb.), vypočítavé jednání škůdce za účelem zisku, který dostatečně přesáhne výši případné kompenzace za vzniklou škodu (u nás by tato kategorie patrně plně spadala do režimu náhrady škody dle občanského, případně obchodního zákoníku) a dále případy, kdy je sankční náhrada škody výslovně připuštěna v zákonné úpravě (u nás se tato kategorie de facto překrývá s prvními dvěma, a to s ohledem na naše pojetí pramenů práva).“³⁸³ Primárním důvodem pro uložení sankční náhrady škody u vypočítavého jednání škůdce je zabránění bezdůvodnému obohacení, nikoliv potrestání škůdce. Pro úplnost dodávám, že byť anglické common law používá termín *exemplary damages* a americké common law *punitive damages*, jako jejich český ekvivalent se většinou shodně užívá sankční náhrada škody.

Výše přiznané sankční náhrady škody nesmí přesáhnout částku, kterou je možno za podobné jednání uložit jako sankci v trestním nebo správním řízení. Úspěšný žalobce navíc, na rozdíl od toho amerického, obdrží i náhradu nákladů řízení.

Při reálném zhodnocení situace v České republice nevyhnutelně dojdeme k závěru, že české právní prostředí ani společnost nejsou nastaveny na takovou výši civilních sankcí. „Judikatura soudů v tomto duchu vedená by v konečném důsledku znamenala ekonomickou likvidaci množství subjektů včetně veřejně prospěšných zařízení (typicky nemocnic či škol...), což by bylo v rozporu se soudní praxí uznávanou zásadou, že výše relutární satisfakce nesmí být zřejmým bezdůvodným obohacením osoby dotčené neoprávněným zásahem a současně by neměla být pro původce neoprávněného zásahu jednoznačně likvidační.“³⁸⁴

382 Janeček, V. K přípustnosti sankční náhrady škody. *Právní rozhledy*, 2013, č. 5

383 Janeček, V. K přípustnosti sankční náhrady škody. *Právní rozhledy*, 2013, č. 5

384 Ryška, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. *Právní rozhledy*, 2009.

Z hlediska návrhu nového občanského zákoníku lze vyzorovat náznaky sankční náhrady škody a to v ustanovení § 2957 a § 2969 (Náhrada při poškození věci). V určitých případech bude uplatnění této sankčnosti žádoucí. Myslím, že není na místě obava z nadměrných a neúměrných přiznávaných částek. Zároveň jsem však názoru, že by tato ustanovení měla být vykládána restriktivním způsobem a omezena na jednání za výjimečných skutkových okolností. „Pokud dochází k vytlačování trestního práva z oblastí, které jsou svou podstatou soukromoprávní, bude ale nutné též akceptovat to, že veřejná metoda regulace bude do jisté omezené míry transformována v metodu soukromoprávní. Není totiž možné ponechat vztahy, ze kterých je vytlačována veřejná metoda regulace, v režimu stávající náhrady škody, jejíž základní funkcí je funkce kompenzační.“³⁸⁵

8. 2. 1. Aggravated damages (zvýšená náhrada škody)

V rámci anglického common law má svůj význam tzv. zvýšená náhrada škody (aggravated damages), jejímž výlučným účelem je kompenzace citové újmy poškozeného. Poškozený by zároveň neměl na přiznaném odškodnění obdržet více, než co odpovídá jeho utrpěné újmě. Hranice mezi sankční náhradou škody a zvýšenou náhradou škody je neostrá, což je posíleno i skutečností, že rozdíl mezi těmito institutami je nejasný. S jistotou lze konstatovat, že zvýšená náhrada škody se odvíjí od závažnosti a způsobu jednání škůdce a výsledná částka odpovídá skutečné škodě navýšené o částku připadající na nemajetkovou újmu. Soud při stanovení odškodnění zásadně nepřihlíží k majetku škůdce.

č. 9, s. 307

385 Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci?

<http://jinepravo.blogspot.com/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn.html>

8. 2. 2. Exemplary damages (sankční náhrada škody v anglickém common law)

Stejně jako u sankční náhrady škody sahá její historie do 18. století a předpokladem k přiznání tohoto odškodnění bylo úmyslné neoprávněné jednání. Jako formální právní doktrína byl tento institut poprvé použit Lordem Camdenem v případě Huckle, nezákonného uvěznění zástupce krále. Sloužila k potrestání a odrazení za zneužití bohatství a moci, které ohrožovalo anglický společenský řád. Na sklonku 18. století již byla pevně zakotvena v angloamerické tradici.

Jak jsem již nastínila výše, ona sankčnost byla definována Sněmovnou lordů (Horní sněmovna britského parlamentu). V případě Rookes v Barnard. Lord Devlin formuloval tři kritéria, která musí být vzata v potaz, zda je na místě uvažovat o přiznání sankční náhrady škody. Je jím skutečnost, že žalobce nemůže obdržet odškodnění v podobě sankční náhrady škody, pokud se nestal obětí trestného jednání. Stejně tak nemůže obdržet odškodnění žalobce, který nebyl tímto jednáním plně postižen. Pravomoc přiznat sankční náhradu škody chápe jako zbraň, která může být použita na obhajobu svobody, ale stejně tak proti ní. Proto musí být tato zbraň používána zdrženlivě. Prostředky stran, nepodstatné a bezvýznamné při přiznání náhrady škody, jsou relevantní pro přiznání sankční náhrady škody. Všechno, co ztíží nebo zmírní jednání žalovaného, je důležité a relevantní.

I desítky let po tomto rozhodnutí vyvstávají debaty o tom, zda-li by měl moderní právní systém uznávat sankční princip. Kritika se opírá o skutečnosti, že neexistuje přesná definice exemplary damages, ve většině případů není ukládána soudcem, ale porotou, která nemá potřebné zkušenosti s trestáním a je náchylná být ovlivněna irelevantními faktory. K tomu přistupuje odvolací soud, který nemůže sám o výši odškodnění rozhodnout (je-li přesvědčen, že je příliš vysoké nebo nízké, tak že dvanáct rozumných mužů by opodstatněně tuto částku nepřiznalo či neexistuje odůvodněná úměra mezi přiznanou výší sankční náhrady škody a okolnostmi případu) a jedinou cestou je, že dané rozhodnutí zruší a věc vrátí k novému posouzení jiné porotě. Tento test je o tom, co rozumná správně vedená porota mohla přiznat, nikoliv že si odvolací soud myslí, že přiznané odškodnění je příliš vysoké nebo příliš nízké. Pro

úplnost ještě dodávám, že sankční náhradu škody nemůže přiznat ani samosoudce.

Žalobce žalující o sankční náhradu škody tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní; musí ve své žalobě výslovně uvést, že požaduje tento druh odškodnění a tvrdit i rozhodné skutečnosti, které dokládají a podporují odůvodněnost jeho nároku a zároveň jeho případ spadá do jedné ze tří kategorií, o kterých jsem již v této kapitole psala. S narůstajícím počtem případů tohoto druhu zároveň došlo k výraznému snížení nebezpečí tzv. dvojího přičítání, jednou již poskytnuté prosté náhrady škody do dále přiznané sankční náhrady škody.

Sankční náhrada škody je nicméně v rámci anglického common law pevně zakotvena a pouze parlament by ji mohl zrušit.

8. 3. Ekonomická analýza

Tato metodologie (ekonomická analýza) je nazývána ekonomickou v tom smyslu, že zkoumá, jak racionálně, pod hrozbou přiznání sankční náhrady škody v případném soudním sporu, se budou strany chovat a jestli jejich chování podporuje společenské blaho nebo selhává. Rozhodující otázkou v této úvaze je skutečnost, že škůdci se někdy podaří uniknout odpovědnosti za škodu, kterou způsobil. Stručně řečeno, sankční náhrada škody by obvykle měla být přiznána tehdy a jen tehdy, jestliže měl škůdce možnost uniknout odpovědnosti za škodu, kterou způsobil.

Ekonomická analýza vychází z teorie odstrašení, která byla poprvé detailně popsána Jeremy Benthamem. Tvrdil, že hodnota (cena) za potrestání nesmí být v žádném případě nižší, než co je dostačující k převážení prospěchu z neoprávněného jednání.³⁸⁶ Bentham se inspiroval utilitářskou ekonomickou teorií, která se zrodila

386 Toto je možné demonstrovat na jednoduchém příkladu. Jestliže je pravděpodobnost potrestání jedna, pak odstranění prospěchu z neoprávněného jednání je dosaženo sankcí, která je přinejmenším tak vysoká jak samotný prospěch. Škůdce, který ukradl 10 dolarů a bude potrestán s pravděpodobností jedna, by měl být odstrašen peněžitou sankcí ne nižší než 10 dolarů. Jestliže je pravděpodobnost potrestání nižší než jedna, určení náležité sankce je více komplikované. Jestliže je například pravděpodobnost potrestání 50%, pak peněžitá sankce musí být nejméně 20 dolarů.

v roce 1764, kdy Cesare Beccaria publikoval O zločinech a trestech. Podle Beccaria má být výše trestů na úrovni, která odstraní prospěch škůdce, ale nikoliv příliš nad tuto úroveň, protože tvrdé tresty mají sklon podporovat tvrdé jednání v delším časovém rámci. Věřil, že tvrdé tresty učí lidi násilně jednat a neohlíží se přitom na ostatní. Bentham tedy převzal základní tezi o působení výše sankcí a jeho hlavní skutečná inovace spočívala v zavedení tzv. marginálních odstrašovacích obav, tedy že velmi tvrdý trest neodradí škůdce od spáchání škodlivějšího skutku, který s sebou nese stejný nebo jen nepatrně tvrdší trest. Tato teze zdůvodňuje, proč ponechat výši trestu blízko k minimální hranici odstraňující prospěch z neoprávněného jednání. Kromě výše zmíněné teze však přínos Benthama spočíval z velké části v teoretické rovině. Předložil důkladné a extrémně detailní účtování společenských nákladů neoprávněného jednání a společenského prospěchu z trestání.

Teorie trestání zůstala v podstatě neměnná až do vydání Esejí z ekonomie zločinu a trestu Gary Beckerem v roce 1974. Odchýlil se od tradičního pojetí svých předchůdců, že trestání má za cíl se vnitřně ztotožnit se společenskými náklady neoprávněného jednání (loss internalization) a zaměřil svou pozornost na odstranění šance škůdce získat prospěch (gain elimination). Beckerův model výslovně přihlíží k užitku nebo prospěchu, který škůdce prodělá (získá) spácháním neoprávněného jednání.

Všeobecné odstrašení působí na strany tím způsobem, že hrozba zaplatit náhradu škody bude mít vliv na chování stran v obdobných situacích v budoucnu. Stejným způsobem působí také individuální odstrašení. Definice společenského prospěchu v duchu teorie odstrašení je vykládána tak, že společenský prospěch odpovídá užitku, kterého strany dosáhnou svým jednáním a méně proměnlivě také nákladům. Ty zahrnují náklady na předběžná opatření k vyhnutí se újmě, újmu, která nastane a jakékoliv další náklady spojené s užíváním právního systému (řádu). Dále je nutné podotknout, že definice v sobě nezahrnuje odškodnění obětí jako společenský užitek, přestože většina považuje takovéto odškodnění za společenský účel. Za předpokladu, že někteří škůdci se nenechají odstrašit, neboť jednají iracionálně, vytváří přesvědčivé argumenty pro zvážení dlouhodobých dopadů. V tomto měřítku při ponechání trestů nevyšších, než je nezbytně nutné k odstranění prospěchu; naprosto odstrašíme racionálně uvažující a zároveň minimalizujeme násilné jednání neodstrašitelných škůdců. Jestliže jsme si

relativně jistí, že náklady na přílišné odstrašení (overdeterrence) spojené se sankcí eliminující získaný prospěch jsou poměrně malé vzhledem k nákladům na „pododstrašení“ (underdeterrence) spojeným s nepřesně ztotožnitelnými sankcemi, pak bude mít společnost větší prospěch se sankcí, které odradí od všech závažných protiprávních jednání, než ze sankcí, které mají za cíl být vnitřně ztotožněny se společenskými náklady.

V případech objektivní odpovědnosti, nebo když bude žalovaný s jistotou uznán odpovědným, měla by se náhrada škody rovnat způsobené újmě. V takovém případě se potencionální škůdce dopustí neoprávněného jednání jen tehdy, když prospěch přesáhne očekávané škodní náklady. Osoba jednající nedbalostně porovnává náklady vynaložené na předběžnou opatrnost a tomu odpovídající očekávané snížení vzniku újmy. Jestliže jsou náklady nižší než očekávaná újma, pak se vyplatí provést předběžná opatření. Nedbalost nastane opomenutím nebo neprovedením daného. Pokud by strany přistoupily na to, že se nemohou mýlit, nedbalostní pravidlo by vyústilo v situaci, kdy by se strany uchýlovaly k riskantnímu jednání s již společensky neúnosnou mírou. Strany se starají jen o očekávanou hodnotu riskantní situace. Potencionální ztrátu nebo zisk násobí pravděpodobností vzniku takového zisku nebo ztráty. A co více škůdce se nemůže pojistit proti takovému jednání. Optimální náhrada škody má totiž sklon být nižší než újma. To přesouvá nebezpečí na škůdce a nutí je chovat se v souladu se zákonem.

Jestliže žalovaný může své odpovědnosti uniknout, bere v úvahu náhradu škody jako újmy, kterou způsobil vynásobenou pravděpodobností uniknutí odpovědnosti. Tato pravděpodobnost má za následek, že žalovaný průměrně uhradí skutečnou škodu a proto se chová společensky žádoucím způsobem. Se stoupající pravděpodobností však klesá ochota provádět předběžná opatření a zároveň roste rozsah riskantního jednání. Výchoziskem z této situace je uložení sankční náhrady škody. Optimální výše sankční náhrady škody by měla být stanovena násobkem újmy anebo náhrady škody s tím, že násobek se odvíjí od pravděpodobnosti uniknutí odpovědnosti k pravděpodobnosti potrestání. Jako možnost se ukazuje legislativně stanovit násobky pro jednotlivé kategorie neoprávněného jednání. Je nutné podotknout, že přiznání sankční náhrady škody jako takové zvyšuje pravděpodobnost podání žaloby.

Jak již bylo řečeno, odstrašení je jedním ze dvou hlavních účelů sankční náhrady škody. Jestliže je pravděpodobnost následné úhrady podstatně nízká, fyzická osoba pravděpodobně žalovat nebude. Tento závěr platí i naopak.

Otázkou je, zda má neoprávněné jednání samo o sobě vliv na uložení sankční náhrady škody a realizuje tak účel odstrašení. V obecné rovině tomu tak není. Významnou výjimku však představuje případ, kdy zisky škůdce narušují společenské blaho, což je často v případě jednání ve zlém úmyslu. Tato výjimka platí jen ohledně fyzických osob.

Nezákonný prospěch představují užitky škůdce odvozené od způsobení samotné újmy. Jednání, která nejsou provedena za účelem vzniku újmy, ale stanou se spíše náhodou; jako velmi pravděpodobný vedlejší produkt, nejsou považována za společensky nezákonný užitek. Přiznání sankční náhrady škody za takováto jednání nepřichází v úvahu, ledaže by škůdce měl výraznou šanci uniknout odpovědnosti.

Relevantním faktorem při stanovení výše sankční náhrady škody je také finanční situace žalovaného. Uplatní se přímá úměra. A to jen ohledně fyzické osoby a tehdy, jestliže prospěch z neoprávněného jednání je společensky nezákonný, což je většinou spojeno s jednáním, jehož cílem je způsobit újmu. Výše přiznané částky obecně stoupá s výší finanční situace fyzické osoby, protože cena peněz má tendenci v takovém případě klesat. Tento přístup má s ohledem shora uvedeného velmi omezený rozsah.

V některých případech hraje roli při stanovení výše odškodnění i potenciální újma (opět zde platí přímá úměra). Stanovení takové částky je, na rozdíl od skutečně způsobené újmy, ale obtížné a to zvyšuje spory mezi stranami. Je možné shledat dva důvody, proč by obecně potenciální újma neměla být vzata v potaz při určování výše odškodnění. Zaprvé, faktor potenciální újmy by byl v praxi užíván ke zvýšení náhrady škody v případě, že újma je nízká, ale nesníží náhradu škody, když je újma vysoká a tak způsobuje přílišné odstrašení. Zadruhé, přestože byla potenciální újma posouzena teoreticky správně (náhrada škody odpovídá průměrné nebo očekávané újmě), takový postup vyžaduje šetření toho, co mohlo vzniknout a to proto pravděpodobně zvýší veřejné a soukromé náklady vynaložené na řešení sporů.

Platí obecné pravidlo, že žalovaný nemá mít prospěch ze svého neoprávněného jednání a náhrada škody má odpovídat způsobené újmě. Výjimkou, kdy prospěch může překročit újmu je situace, když míra újmy je neurčitá, náhodná a jeví se jako nízká či nižší než škůdcův prospěch. Z daného vyplývá závěr, že odebrat žalovanému prospěch (zisk) je vhodné a nezbytné jen jestliže, je žalovaným fyzická osoba, která jednala ve zlém úmyslu a získala společensky nezákonný prospěch. V ostatních případech se náhrada škody rovná způsobené újmě, což naplňuje princip odstrašení.

Dále je potřeba vyřešit otázku, zda přiznat v rámci sankční náhrady škody také náklady řízení a dosáhnout tak náležitého odstrašení. Předně je třeba poznamenat, že náklady řízení mohou snižovat pravděpodobnost podání žaloby. Za určitých okolností³⁸⁷ jsou pro žalobce náklady řízení, vzhledem k očekávanému úspěchu žaloby, nepodstatné. Pravděpodobnost podání žaloby je tak velmi vysoká. Je též nutné podotknout, že jestliže je přiznána sankční náhrada škody s odůvodněním na náklady řízení, tato nemusí být nutně stanovena ve výši těchto nákladů.

Bentham zavedl termín odvozené újmy (derivative harms) pro újmy způsobené převedeným nebo identifikovatelným třetím stranám, které jsou v nějakém smyslu spojené s poškozeným nebo samotným škodním jednáním. Tyto újmy by měly být zohledněny při odhadu celkových společenských nákladů škodního jednání. Termín následné újmy (consequential losses), které následně vznikají poškozenému v důsledku prvotního škodního jednání nebo zranění. A dále termín druhotné (vedlejší) újmy (secondary harms), které působí na nepřevedené jednotlivce jako výsledek škodního jednání. Strach ze škodního jednání přiměje tyto jednotlivce ke změně jejich chování. Dáno nemožností nebo vysokou nepravděpodobností úplného odškodnění, společnosti se způsobí újmy vždy, když existuje pozitivní pravděpodobnost škodního jednání.

V určitých případech může být žalovaný účastníkem hromadné žaloby, když opakovaně spáchá stejný typ neoprávněného jednání nebo když se dopustí jednotlivého jednání, které poškodí více osob. Nejvyšší soud Spojených Států dovodil, že v případě rozhodování o přiznání sankční náhrady škody musí soud vzít v potaz i dřívější pravomocná rozhodnutí týkající se žalovaného a jeho stejného jednání. Aplikace

387 Např. případ Exxon Valdez.

sankční náhrady škody ve smyslu ekonomické analýzy práva obecně znamená, že přiznaná sankční náhrada škody by měla být, ve světle dalších rozsudků proti žalovanému, nižší. Platí úměra, že čím vyšší bylo již přiznané odškodnění, tím nižší sankční náhrada škody bude předmětem dalšího civilního řízení, protože účelem odstrašení je stanovit náhradu odpovídající celkové újmě. Dané však neplatí bezvýjimečně.

Při stanovení výše sankční náhrady škody by měla být také zohledněna jakákoliv pravomocně uložená veřejná sankce, kterou byl žalovaný nucen zaplatit za stejné jednání. V případě *Gore* Nejvyšší soud Spojených Států judikoval, že výše sankční náhrady škody má reflektovat výši veřejné sankce s tím, že může být uložena za srovnatelné jednání. Čím vyšší sankce hrozila, tím vyšší může být sankční náhrada škody. Na druhé straně by soudy měly odškodnění snížit, pokud žalovaný již veřejnou sankci zaplatil a tato měla bezprostřední ospravedlnění.

Sankční náhrada škody má i své daňové konsekvence. Předně není odčitatelnou položkou, jestliže vznikla následkem jednání v nepodnikatelské nebo osobní sféře. Jelikož je daňová sazba stejná, nehledě na uplatnění odčitatelných nákladů vynaložených na předcházení vzniku škod nebo na náhradu škody, jednání žalovaného odpovídá jeho provedeným předběžným opatřením tehdy a jen tehdy, když náklady jsou menší než náhrada škody (bez ohledu na daň), což je žádoucí chování.

V některých státech je možné se pojistit proti odpovědnosti za sankční náhradu škody. Vystává otázka, jestli by sankční náhrada škody měla být předmětem pojištění. Na tuto otázku je třeba odpovědět kladně. Pojištění odpovědnosti roste spolu s prosperitou potenciálních škůdců a to je důvodem rozhodnutí se pojistit. Na postavení poškozených se nic nemění, protože budou tak jako tak odškodněni.

Soudy při stanovení výše odškodnění věnují malou pozornost tomu, že žalobcem je třetí osoba nebo spotřebitel. Potřeba odškodnit spotřebitele přiznáním sankční náhrady škody je totiž snížena a to z prostého důvodu. Jestliže by fyzické osobě měla být způsobena újma zbožím nebo službami, které kupuje, zákazník nebude ochoten toto riziko nést (rozuměj platit) ve formě vyšší ceny nebo dokonce přestane tyto produkty kupovat úplně.

Jako problematický se jeví přístup využít sankční náhradu škody jako náhradu za chybějící předpoklad odpovědnosti za náhradu škody. Konkrétně mám na mysli, že podmínka odpovědnosti, vznik újmy, může být vyloučena z náhrady škody kvůli obtížím a nákladům spojeným s jejím vyčíslením.

Zajímavá je problematika externalizace rizika. Tímto pojmem značím situaci, kdy je na straně potenciálního škůdce dána schopnost vyhnout se své odpovědnosti tím, že si najme nezávislého dodavatele, aby pro něj uskutečnil rizikové jednání, které by jinak vykonával sám. S tímto přístupem se pojí dvě společensky nežádoucí konsekvence. Předně roste počet škodních událostí, protože nezávislí dodavatelé nejednají tak opatrně jako samotné společnosti. A dále společnost utrpí ekonomickou ztrátu, na níž by vznikl nárok, kdyby společnost provedla danou činnost sama a ne prostřednictvím nezávislé osoby. Výsledkem tohoto přenášení rizika je, že je přiznána nižší sankční náhrada škody, než by jinak byla přiměřená.

Za určitých okolností, jestliže je možná předchozí komunikace, může potenciální škůdce vyjednávat s potenciálním poškozeným předem a koupit si právo k jednání zahrnující i případné způsobení újmy, než prvně způsobit újmu a následně platit odškodnění. Následně vysvětlím, že je žádoucí ukládat sankční náhradu škody a podpořit tak toto jednání. Tím je možné se také vyhnout problémům spojeným s nepřiměřeně vysokou újmou, která vzniká, je-li náhrada škody příliš nízká a s plýtváním úsilí na ochranu majetku. Jestliže sankční náhrada škody je stanovena tak, že celková náhrada škody podstatně převyší hodnotu získaného majetku, osoba, která může jinak jednoduše získat majetek, bude místo toho vyjednávat s jejím vlastníkem, protože by bylo levnější zaplatit dohodnutou navýšenou cenu než náhradu škody. Je třeba poznamenat, že tento koncept je nezávislý na principu uniknutí odpovědnosti, jak byl osvětlen výše.

Budeme-li chápat sankční náhradu škody jako „určitý druh trestu“, účel potrestání se liší v závislosti na osobě škůdce. Je-li žalovaným fyzická osoba, pak spojení mezi uloženou sankční náhradou škody a dosažením cíle potrestat škůdce je pojmově přímočaré. Je-li žalovaným společnost, pak je vztah mezi sankční náhradou škody a cílem potrestání více komplikovaný. Předně zde existuje několik přístupů, jak nazírat na účel trestu. Cílem může být potrestat společnost jakožto entitu (nezávisle na

potrestání konkrétních zaviněně jednajících osob v rámci společnosti) nebo potrestat společnost jen jako prostředek k potrestání fyzických osob ve společnosti. První z přístupů lépe naplňuje účel potrestání. Je potřebné si uvědomit, že uložením společnosti nahradit sankční náhradu škody jsou často trestány i fyzické osoby, jmenovitě akcionáři a zákazníci, které samy zaviněně nejednaly. Při bližším pohledu na trestání společností samotných nutně dojdeme k závěru, že toto vede k menšímu potrestání zaviněně jednajících zaměstnanců, než se může na první pohled zdát. Zaprvé, zaměstnance, kteří zaviněně způsobili škodu, nemusí společnost vždy potrestat, protože může být obtížné je identifikovat. Zadruhé, přestože budou konkrétní osoby ztotožněny a potrestány samotnou společností, často bude zároveň mít uložení sankční náhrady škody samotné společnosti na potrestání těchto osob malý nebo dokonce marginální vliv.

Pro úplnost je ještě nutné učinit poznámku k určení výše sankční náhrady škody za situace, kdy jsou v důsledku účelu odstrašení a účelu potrestání dány rozdílné následky pro stanovení její optimální výše. Přiměřená výše tak bude kompromisem mezi optimální výší každého z účelů posuzovaných samostatně.

„Jakkoliv může být ekonomická racionalita sankční náhrady škody pochybná, není tento institut striktně odmítán ani ekonomickou analýzou práva. Richard Posner v edici *Economic Analysis of Law* za tímto specifickým druhem náhrady škody stojí potud, pokud sankční náhrada buď 1) plní funkci ulehčit přílišnému tlaku na trestní systém (ať již přímo tím, že některé protiprávní činy se nestíhají, nebo nepřímo tím, že institucionalizovanou soukromou sankcí klesá tlak na soukromé potrestání svépomocí), nebo 2) aplikuje se v případě úmyslných protiprávních činů, anebo 3) je z nějakých důvodů obtížné zjistit skutečnou škodu.“³⁸⁸

388 Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci?
<http://jinepravo.blogspot.com/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn.html>

9. Sociologický výzkum

V rámci kapitoly nazvané sociologický výzkum bych chtěla zjistit a ověřit určité skutečnosti, jak právo působí ve společnosti, přesněji řečeno, jak si lidé představují ochranu osobnosti a jak vysokou by požadovali náhradu nemajetkové újmy v penězích, kdyby je zasáhly určité vyjmenované zásahy do osobnosti fyzické osoby.

Na úvod bych ráda připojila několik obecných poznámek o působení práva ve společnosti. „Právo je jedním z nejvýznamnějších prostředků stabilizace sociálních vztahů od vzniku lidské civilizace. Je významným a svého druhu nenahraditelným sociálním fenoménem. Vybírá a normuje žádoucí chování lidí, přispívá k řešení sociálních konfliktů, stabilizuje společenské vztahy, vnáší do společnosti řád a snižuje míru společenské entropie.“³⁸⁹ Právo je synonymem pojmu řád. Každá revoluce dočasně destabilizuje společenské poměry, následně vytváří nový řád. Současná společnost se vyznačuje snižováním působení mimoprávních normativních systémů, vyšší mírou právní regulace a institucionalizace. Důsledkem je skutečnost, že „se stále více lidí spoléhá na právo jako vnější integrující sociální systém.“³⁹⁰

9. 1. Realistický přístup k právu – americká škola

K napsání této kapitoly jsem se nechala inspirovat přednáškou doc. Kühna Kritické právní směry, konkrétně pak americkým právním realismem. Tento směr představuje určitou revoltu proti formalismu 19. století. Je reakcí na krizi vzniklou na počátku 20. století, kdy se právo dostává do rozporu se sociální realitou. Kopíruje evropský právní pozitivismus a vychází z idey, že právo existuje objektivně. Odpověď na tento rozpor se snaží najít v sociologii. Právo chápe jako dynamický fenomén, jehož poznání je ovlivněno mnoha determinanty a je prostředkem k něčemu (law is a mean to social acts). Právo není a nemůže být nezávislé na politicko-morálním diskurzu.

389 Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., teorie práva. PRAHA : ASPI Publishing, 2004, s. 291

390 Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., teorie práva. PRAHA : ASPI Publishing, 2004, s. 292

Základy amerického právního realismu jsou postaveny na „sociologickém pojetí, které hledá odůvodnění práva ve společnosti samé, chápe je jako produkt společnosti, přičemž zdůrazňuje jeho vývojový aspekt. Sociologický směr je namířen proti oběma tradičním právním koncepcím (teorii přirozenoprávní i právně pozitivistické). ... Právněsociologický směr neguje tezi, že je správné při zkoumání práva vycházet jen z formálních pravidel, o jejichž účelnosti nepochybujeme a zdůrazňuje rozdíl mezi formálně stanoveným platným právem („law in books“) a právem reálně sociálně působícím („law in action“) a konstruuje tak „nový dualismus“ v právu.“³⁹¹

Americký právní realismus (American Legal Realism) je kritický směr jurisprudence, který především vycházel z názorů Olivera Wendella Holmese³⁹², Roscoe Pounda³⁹³ a Benjamina Cardozo. Představitelé tohoto směru zastávali názor, že klasické právní myšlení ztratilo kontakt s realitou. „Kritizovali akademické právní myšlení a vzdělávání, protože podle nich neodpovídá reálné právní praxi. Chtěli vědeckou, ve smyslu empiricky adekvátní jurisprudenci. Tvrdili, že soudci ve skutečnosti (really – odtud realismus) většinou nerozhodují primárně na základě kombinace právních pravidel a zjištěných faktů, ale pod vlivem svých osobních nákloností, smyslu pro férovost, rozmanitých předsudků, politického zaměření, sociálního původu, individuálního nebo společenského prospěchu, tedy pod vlivem takových faktorů, které ortodoxní právní myšlení jakožto mimoprávní, a proto právně irelevantní motivy programově vyloučilo z úvahy.“³⁹⁴ „Významně se ale lišili v tom, jakou roli tyto fakty hrají v soudním rozhodování. Zástupci tzv. sociologického křídla (např. Herman Oliphant, Karl Llewellyn, Felix Cohen) tvrdili, že určité společenské (institucionální) síly působí na soudce takovým způsobem, že rozhodují konvergentním a většinou předvídatelným způsobem. Zástupci tzv. psychologického křídla (např. Jerome Frank,

391 Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva. PRAHA : ASPI Publishing, 2004, s. 293
Autorem dnes již slavné pojmové distinkce je Pound.

392 „Kritizoval Langdellovu knihu Selection of Cases on the Law of Contracts (1871), základní dílo case law té doby s tím, že život práva není a nikdy nebyla logika, ale zkušenost. Tato Holmesova ironická věta se pak stala heslem amerického realismu.“

Americký právní realismus – Část první – Intuice

http://teorieprava.blogspot.cz/2009/08/americky-pravni-realismus-cast-prvni_16.html

393 Tento zakladatel sociologické jurisprudence zavedl termín mechanical jurisprudence „označující praxi, kdy soudci mechanicky aplikují předchozí precedenty na fakty případů, a to bez ohledu na možné důsledky takové aplikace.“

Americký právní realismus – Část první – Intuice

http://teorieprava.blogspot.cz/2009/08/americky-pravni-realismus-cast-prvni_16.html

394 Americký právní realismus – Část první – Intuice

http://teorieprava.blogspot.cz/2009/08/americky-pravni-realismus-cast-prvni_16.html

Joseph Hutcheson) měli za to, že klíčovým faktorem soudního rozhodování je individuální osobnost soudce.³⁹⁵

„Většinový proud právního realismu kombinoval 1) přirozenou skepsi ve schopnost práva na základě jakékoliv objektivní a hodnotově neutrální metodologie přinášet univerzálně platné odpovědi 2) s optimismem, podle něhož existují recepty, které nám mohou pomoci při vytváření sofistikovanějšího a smysluplnějšího přístupu k právu, aniž nám tyto recepty objektivně platné odpovědi mohou přinést. ... Je-li právo vskutku tak otevřené, říkali realisté, není jiná cesta, než toto otevření právního systému akceptovat, usilovat o multidisciplinární přístup k právu, o využití dalších („mimoprávních“) podnětů pro obohacení našeho argumentačního aparátu. Tím se otevírá cesta pro využití metod ekonomických nebo sociologických nejen při tvorbě, ale též při aplikaci práva.“³⁹⁶

Představitelé právního realismu o sobě prohlašovali; „we are all realists now; don't worry about these questions“³⁹⁷.

9. 2. Stanovení cíle

Na začátku výzkumného záměru jsem si musela stanovit cíl průzkumu, na který se zaměřím. V případě, že není cíl průzkumu přesně definován, může nastat situace, kdy průzkum nesplní očekávání. „Cíl musí být především zjistitelný a srozumitelný.“³⁹⁸

Obecným cílem mého výzkumu je otevření dosud neprobádané cesty, v kontextu tradičního kontinentálního práva, a podívat se na konkrétní institut (ochranu osobnosti) práva v sociologickém pojetí v duchu realistického přístupu k právu. Chtěla bych v této oblasti přispět novými poznatky na základě realizace vlastní výzkumné činnosti.

395 Americký právní realismus – Část první – Intuice

http://teorieprava.blogspot.cz/2009/08/americky-pravni-realismus-cast-prvni_16.html

396 Rozhoduje o výsledku interpretace práva to, jak se soudce vyspal, nebo ten výsledek kontroluje právní metodologie?

<http://jinepravo.blogspot.cz/2007/03/rozhoduje-o-vsledku-interpretace-prva.html>

397 Schlegel, J. H. American legal realism and empirical social science: the singular case of Underhill Moore. 29 Buff. L. Rev. 195 1980

398 <http://www.dotaznik-online.cz/zaklady-dotazniku.htm>

Konkrétním cílem bylo zkoumat právní vědomí³⁹⁹ týkající se tématu mé disertační práce, ochrany osobnosti a peněžité náhrady nemajetkové újmy u vybraných skupin lidí.

Hlavní sledované cíle:

- a) zjistit, co si vybrané skupiny respondentů představují pod pojmem ochrany osobnosti, jaké hodnoty jsou pro ně nejdůležitější a jak si představují nejvhodnější ochranu osobnosti (těchto hodnot)
- b) zjistit, jak vysokou peněžitou náhradu nemajetkové újmy by respondenti požadovali za jednotlivé vyjmenované neoprávněné zásahy do osobnostních práv

Další dílčí cíle:

- a) zjistit, jak se liší částky požadované laiky a studenty Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze s částkami, které jsou v soudním řízení na ochranu osobnosti požadovány ve skutečnosti a nakolik jsou tyto nároky reálné
- b) zjistit, zda a jakým způsobem ovlivňuje povinnost uhradit soudní poplatek ve výši 4% z žalované částky výši samotného požadovaného peněžitého zadostiučinění

9. 3. Metoda

K provedení výzkumného záměru bylo potřeba zvolit vhodnou metodu, která umožní zcela naplnit cíl výzkumu. Dotazník je jedním z nejobvyklejších nástrojů pro získání dat. Obsahuje sérii otázek, jejichž účelem je získat názory a fakta od respondentů. Jelikož délka dotazníku bývá standardně 40 – 50 otázek, s dobou vyplňování 20 minut, zvolila jsem jako adekvátní nástroj anketu. Anketa je principiálně založena na dotazníku a slouží především k zjištění názoru většího množství respondentů. Zpravidla obsahuje pouze několik otázek.

399 „Právní vědomí je jedním z faktorů ovlivňujících dodržování nebo porušování práva. Právní vědomí, tj. představy o právu a názory na právo má dvě stránky: je to především znalost práva, resp. představy lidí o platném (pozitivním, tj. státem vytvořeném a uznávaném) právu, o tom, co je právní a co protiprávní (z hlediska platného práva), o tom, jaké chování je právně vynutitelné veřejnou mocí. ... Druhou stránkou právního vědomí jsou názory na to, co je spravedlivé a co nespravedlivé, resp. co a jak by mělo či nemělo být regulováno pomocí práva, jaké zájmy či hodnoty by právo mělo zajišťovat či potlačovat spod. (de lege ferenda). Běží tedy i o hodnocení platného práva jako dobrého nebo špatného z hlediska těch či oněch zájmů či hodnot.“

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A., Teorie práva. PRAHA : ASPI Publishing, 2004, s. 32, 35

Výhodou ankety je, že se jedná „o jednu z nejlevnějších metod průzkumu, jednoduše se zpracovává a vyhodnocuje, je jedna z nejméně dotěrných metod a implikuje jednoduchost na vyplnění. Nevýhodou však může být obtížnost při získávání respondentů, snadnější možnost vyplnit nepravdivé informace a redukuje komunikaci. Při sestavování ankety byla dodržena určitá pravidla; srozumitelnost, přehlednost a snadná orientace, jednoduchost vyplňování, jazyková korektnost, typografická úprava a grafická úprava.“⁴⁰⁰

Pro svou anketu jsem zvolila tzv. otevřené otázky, které umožňují volnou tvorbu odpovědi a zároveň jsou volné. „V otevřené otázce se může dotazovaná osoba vyjádřit svými slovy podle vlastního uvážení. Nedostává na výběr z předpřipravených variant odpovědí. Výhodou otevřených otázek je, že umožňují získat odpověď, která tvůrce ankety nemusela napadnout, věrněji zachycují pohled respondenta na otázku, jelikož není omezen variantami odpovědi, podněcují respondenta k hlubšímu zamyšlení nad tématem a jsou také užitečné v případech, kdy nelze efektivně definovat nebo vypsát všechny možné odpovědi.“⁴⁰¹ S volnými typy otázek se však pojí i určité nevýhody. A to obtížnost následného zpracování dat a interpretace odpovědí a dále je kvalita odpovědí odvislá od verbálních schopností respondenta.

400 <http://www.dotaznik-online.cz/>

401 <http://www.dotaznik-online.cz/otevrene-otazky.htm>

K sociologickému výzkumu jsem si připravila následující anketu.

M/Ž, vzdělání, věk

1. Co chápete pod pojmem ochrana osobnosti.
2. Jaké hodnoty jsou pro Vás nejdůležitější?
3. Jak si představujete nejvhodnější ochranu osobnosti (těchto hodnot)?
4. Jakou částku byste žalovali u soudu, kdyby Vás postihla tato událost. Zvažte, že je potřeba zaplatit soudní poplatek (ten je potřeba zaplatit, aby byla žaloba projednána), který činí 4% z žalované částky.
 - a) řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě
 - b) kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky
 - c) spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete
 - d) soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka
 - e) muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé
 - f) Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není
 - g) Řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let.

Tato anketa má dvě varianty. Její zadání se liší v otázce č. 4, kdy jedné skupině respondentů je zamlčena skutečnost, že v řízení na ochranu osobnosti je potřeba zaplatit soudní poplatek, který činí v částce vyšší než 15 000 Kč 4 % z požadované částky (s určitou nepřesností, kdy nárok pod bodem g) nenáleží do ochrany osobnosti, ale je nárokem vyplývajícím ze zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem). Zadanou podmínku jsem zjednodušila, aby bylo znění ankety srozumitelné a též jsem nepředpokládala, že by respondenti uváděli tak nízké částky požadovaného zadostiučinění, za které se vybírá soudní poplatek v jiné výši. Tímto záměrem bych chtěla dokázat, že žadatelé, kteří budou vyplňovat dotazník s touto podmínkou, budou uvádět nižší požadované částky než žadatelé, kteří takto omezení nebudou. Předpokládám, že běžný respondent, neprávnik, tuto znalost mít nebude. Bude tedy zajímavé porovnat tyto dvě dotazované skupiny.

Na přípravě ankety jsem spolupracovala se soudcem JUDr. Vojtěchem Ceplem ml., který mně nastínil formulaci jednotlivých neoprávněných zásahů. Zásahy byly vybrány podle četnosti výskytu a toho, jak je sám vnímá ve své soudní praxi.

Anketa vznikla v roce 2009 v souladu s tehdejší právní úpravou. Téhož roku začala být naplňována. Nereagovala tak na novelu zákona o soudních poplatcích č. 218/2011 Sb., která zavedla s účinností dne 1.9.2011 novou výši soudních poplatků.

Anketa byla zadána třem skupinám respondentů. První skupinu tvoří soudci krajských soudů, kteří ve své praxi soudí ochranu osobnosti. Soudci měli dále uvést, jak vysoké částky jsou požadovány u jejich soudu. Druhou skupinou jsou studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, zastoupení z jednotlivých ročníků (vyjma prvního). Třetí skupinu tvoří laici. U respondentů z řad laiků bylo požadováno maturitní vzdělání, abych mohla zajistit určitou kvalitativní úroveň odpovědí.

Před vyplněním ankety jsem respondenty osobně seznámila s významem ankety, důvodem jejího vzniku a smyslem jejího vyplnění. Laické veřejnosti jsem dále poskytla „určitý návod“ pro její vyplnění, neboť jsem si byla vědoma určité bariéry mezi světem práva a světem běžné populace.

Anketu vyplnilo 5 soudců. Anketu ve variantě bez nutnosti hradit soudní poplatek vyplnilo celkem 69 studentů; z toho 32 z 2. ročníku, 16 studentů z 3. ročníku, 7 studentů ze 4. ročníku a 14 studentů z 5. ročníku. Anketu ve variantě s nutností hradit soudní poplatek vyplnilo celkem 104 studentů, z toho 41 studentů z 2. ročníku, 45 studentů z 3. ročníku, 6 studentů ze 4. ročníku a 12 studentů z 5. ročníku. Anketu ve variantě bez nutnosti hradit soudní poplatek vyplnilo 46 laiků a variantu s nutností hradit soudní poplatek vyplnilo 57 laiků.

Na tomto místě musím přiznat, že při samotné přípravě ankety jsem si myslela, že získat respondenty nebude složitou záležitostí. Ale opak byl pravdou. Materie není zcela jednoduchá a ne všichni oslovení respondenti byli ochotni anketu vyplnit. Domnívám se, že, byť byla anketa zcela anonymní, převládl u respondentů odmítajících účast určitý strach z toho, že „jsou hloupí“ a to i přes ujištění, že žádná odpověď není špatná.

9. 4. Sociologická data

9. 4. 1. Soudci

Na první otázku, co si představují pod pojmem ochrany osobnosti, uvádí, že práva na ochranu osobnosti jsou částí základních (lidských) práv, která vznikají narozením a zanikají smrtí. Zároveň vypočítávají, že sem náleží právo na život, zdraví, právo na soukromí a rodinný život, svobodu myšlení, slova, právo na čest a důstojnost, ochranu jména a podoby. Někteří zároveň uvádí, že sem nepatří práva spojená s pracovní smlouvou a činností, politická práva, majetková práva. Jiní zahrnují právo na příznivé životní prostředí a pracovní podmínky. Dále uvádí, že méně jednoznačně přijímané judikaturou jsou právo na zdravé životní podmínky a prostředí a právo na spravedlivý proces.

Na otázku, jaké hodnoty jsou pro Vás nejdůležitější, shodně uvádí, že právo na život, zdraví, právo na soukromí a rodinný život, svobodu myšlení, slova, právo na čest a důstojnost, ochranu jména a podoby. Jednou se zde objevuje příznivé životní a pracovní prostředí a mír. Někteří z nich zároveň dodávají, že nelze říci, které z práv je nejdůležitější; tvoří hierarchii, ale vzájemně se překrývající (a mnohdy protirečící si) principy, kdy je třeba vážit jejich vzájemný poměr v konkrétní situaci. Nelze tedy říci, že má některé z práv automaticky vždy přednost. Jednotlivé hodnoty též nelze přesně separovat, neboť zásah do některé z těchto hodnot bývá velmi často nedělitelně spjat i se zásahem do hodnot dalších, tvořících ve svém souhrnu celkovou osobnostní integritu.

Na otázku, jak si představujete nejvhodnější ochranu osobnosti (těchto hodnot), každý ze soudců odpovídá rozdílným způsobem. V souhrnném výčtu z jejich odpovědí lze jako prostředky ochrany uvést; žalobu, zadostiučinění v penězích, judikatorní systém, smysl má podrobněji legislativně upravit procesní pravidla a navazující pravidla (například promlčení), prevence, vyloučení opakování či trvání zásahu, omluva (nejlépe osobně projevená, nikoli tištěná), sankce, chovat se tak, aby člověk nezavdal důvod či příčinu k zásahu těchto práv.

Jeden ze soudců precizuje, že kombinací veřejnoprávní i soukromoprávní

ochrany, založených na účtě k těmto pro každého člověka významným a nezastupitelným hodnotám, chráněným i v ústavní rovině. Tomu pak musí odpovídat i úroveň právní ochrany včetně výše soudem přiznávaných satisfakcí, které by měly být prostředkem speciální i generální prevence – měly by být spojeny i s informační hodnotou pro společnost. Být tedy signálem, že protiprávní jednání se původci zásahu i jeho možným následovníkům nevyplatí, neboť soud je schopen poskytnout adekvátní právní ochranu. De lege lata je v tomto směru velmi nevhodná existence tzv. jednorázových paušálů při usmrcení osoby blízké podle ustanovení § 444 odst. 3 OZ a to minimálně ve dvou směrech. Tyto paušály degradují hodnotu života a část soudců stále provádí komparace zásahů do práva na ochranu osobnosti jiného charakteru se situací předvídanou v ustanovení § 444 odst. 3 OZ, tedy se ptá, zda jsou takto vzniklé újmy horší než smrt člověka. Odpověď je nabíledni, což je i důvodem toho, proč je výše u nás přiznávaných satisfakcí stále dosti nízká a neslučitelná s uvedenými myšlenkami.

Co se týče uvedení konkrétních finančních částek, odmítla naprostá většina soudců na tyto otázky odpovídat. Buď s ohledem na skutečnost, že to nepovažují za vhodné nebo si nejsou jisti, zda by vůbec žalobu podávali, žádali peněžité zadostiučinění a v jaké výši. Jeden ze soudců by se snažil o mimosoudní jednání. Pouze dva soudci přímo odpověděli, jakou konkrétní částku by žalovali. V případě, že by řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě částku 1 000 000 Kč/ 1 500 000 Kč. Za kamarádem nechtěně useknutý palec u ruky 300 000 Kč/ 0 Kč. Za to, že spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete 200 000 Kč/ 100 - 500 000 Kč (+ možná satisfakce odsouzením pachatele v trestním řízení). Za to, že soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka 200 000 Kč/ 100 - 500 000 Kč (+ možná satisfakce odsouzením pachatele v trestním řízení). Za to, že muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé 500 000 Kč/ 100 - 200 000 Kč (+ možná satisfakce odsouzením pachatele v trestním řízení). Za to, že Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není 100 000 Kč/ 500 – 1 000 000 Kč (+ možná satisfakce odsouzením pachatele v trestním řízení). Za to, že řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let, uvažoval bych, zda má smysl vůbec žalovat/ 0 Kč.

Jeden ze soudců připojil „racionální kalkul bez emocí“, i když je zřejmé, že žádná finanční satisfakce nemůže odčinit vzniklou újmu (první případ), protože došlo k naprosté likvidaci rodinného života. Na základě ustanovení § 444 odst. 3 OZ obdrží od škůdce prostřednictvím pojišťovny 2 x 240 000 Kč. Řidič bude odsouzen v trestním řízení, což je vždy jistou (nikoli však pravidelně dostatečnou) satisfakcí pro pozůstalé. Na ochraně osobnosti pak lze vysoudit dle panujících relací maximálně 1 000 000 Kč pro jednoho žalobce za jeden zásah, přičemž paušál se odečítá. Sečteno a podtrženo; nad vyplacených 480 000 Kč by nárokoval 1 500 000 Kč. Kdyby narazil na moudrého soudce, v konečném důsledku by obdržel přibližně 2 000 000 Kč.

Druhý ze soudců připojuje, že částky odpovídají tomu, o čem by byl ochoten jako soudce uvažovat s tím, že požadovaná peněžitá náhrada nemajetkové újmy musí být o něco vyšší, než bude přiznáno.

Poslední dotaz se týkal uvedení částek, které jsou žalovány v těchto případech u soudu soudce. Jeden ze soudců připustil, že požadované částky se pohybují od 1 Kč do mnoha miliard.

9. 4. 2. Studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Studenti druhého ročníku na otázku, co si představují pod pojmem ochrany osobnosti, uvedli následující odpovědi. Ochranu individuality každého jedince, která se v podstatné míře odvíjí od jeho vystupování ve veřejném životě, ochranu osobních údajů, dobré pověsti, ochranu osobnostních statků dle občanského zákoníku, ochranu života, zdraví, soukromí, cti, lidské důstojnosti a dobrého jména, ochranu reputace, mít legální prostředky k zabránění šíření pomluv o své osobě, ochranu svobody rozvoje osobnosti, ochranu různých projevů, ochranu jména, všech citlivých údajů, zákonem zaručenou ochranu zájmů jedince, která je vynutitelná a v případě ohrožení zájmů jedince, se tento může domáhat nápravy, ochranu základních práv podle Ústavy a Listiny, ochranu, která zajistí bezpečí, ochranu před pomluvou, svobodu slova, politická práva, ochranu jména, která je zároveň jeho „obchodní značkou“, ochranu nároků na plnohodnotný život, ochranu projevů osobní vůle, ochranu zaručených práv, do kterých

nemůže nikdo druhý zasahovat, ochranu proti pomluvám a nepravdivému osočování např. v médiích nebo oponentem osoby při vzájemných sporech, ochranu fyzického bezpečí, ale i duševních aspektů, ochranu člověka a jeho nejbližších, ochranu práv, právní jistoty, pocit jistoty a bezpečí zajišťovaný státem, nedotknutelnost práv osobnosti a případné nástroje na potrestání, ochranu vlastnictví, ochranu individuality vnitřních i vnějších charakteristik; našich výtvorů, podobizen, fotografií, zvukových záznamů, pověsti, ochranu v nejširším slova smyslu, ochranu integrity člověka; jeho fyzické i psychické stránky, ochranu nedotknutelnosti, ochranu své identity, právní kroky při porušení našich práv, § 11 Občanského zákoníku. Studenti třetího ročníku nad rámec výše uvedeného připojili, že nikdo nebude o člověku šířit pomluvy (časopisy, noviny), listovní ochrana, domovní ochrana, zákaz zásahu veřejné moci a vůbec třetí strany do soukromé sféry jedince, státem garantovanou ochranu všech nejdůležitějších aspektů života. Studenti čtvrtého ročníku připojili domáhat se u soudu zdržení se zásahů do osobní integrity a eventuálně žádat přiměřené zadostiučinění.

Studenti na otázku jaké hodnoty jsou pro Vás nejdůležitější, uvádí; svoboda, láska, rovnost jedinců, rodina, přátelé, spravedlnost, zdravá a spokojená rodina, život, soukromí, ochrana lidského zdraví a svobody, svoboda myšlení, zázemí, vzdělání, štěstí, dobrá pověst, klid, vyrovnanost, soucit, solidarita, čest, peníze, svoboda pohybu, svoboda projevu, právo na informace, pravda, rovnost v právech, férové jednání ze strany státu a ze strany jednotlivců, ochrana tělesné integrity, dobré jméno, kariéra, moc, vyznání, právo na svobodný život a možnost nerušeně žít a pracovat, aniž by někdo mohl vše zničit dobře mířenými klepy, zdravotní údaje a záznamy, morálka, bezpečí, demokracie, dobro, mír, peněžní zajištění, jistota, rovnost, soukromé vlastnictví, úcta k druhému, povinnost, ochrana před hanobením a pomluvou, majetek, domov, práce, přiměřená zdravotní péče, životní klid, svědomí, nedotknutelnost duševního vlastnictví, sociální začlenění do společnosti, demokracie, ochrana rodiny, mít práci, možnost volby, ochrana osobních údajů, svoboda pohybu, vlastnictví, dobré mezilidské vztahy, svoboda náboženství, ty, které se nedají koupit, věrnost, důvěra.

Studenti na otázku, jak si představují nejvhodnější ochranu osobnosti, uvádí; soubor kogentních norem nejvyšší právní síly, stávající ochrana je dostačující, nejlépe preventivně a až následně odškodněním, prostřednictvím zákona, náhrada škody v soukromoprávní rovině a případný postih v rovině trestního práva, základ je v každém

jednotlivci (jak se sami k sobě chováme) a pro excesy by měl existovat funkční právní řád, soudní ochrana, velmi důrazné tresty, komplexní právní úprava stanovující přesně sankce, kompenzace škůdcem, zaručení standardů hodnot, vzdělání, vysoké peněžité sankce, rovné zacházení se škůdci (nezmanipulované politicky), rychlé řešení při porušení, akceschopná policie a soudy, smysluplné zákony a jejich dodržování, možnost efektivně se domáhat nápravy při jejich porušení, kvalitní práce soudů (v první řadě ve smýšlení společnosti), kombinace nezávislých soudů a angažovaných občanů, citelné pokuty, možnost dovolat se vždy spravedlivé náhrady a odplaty u soudu, žaloba a případně včasný zásah policie, veřejná omluva, práce ombudsmana, na základě právního předpisu a pokud nelze, tak hodnotou vyspělostí jednotlivců, právním státem, který vyzdvihuje přirozenoprávní koncepci (respektuje přirozená práva) a sociálním státem, zlepšením vymahatelnosti práva, právní demokratický stát, zárukou svobody projevu, výkonné soudnictví, přiměřený zásah státu, vytvoření právního státu s možností volby a nediskriminace, výchova a vzdělání (aby k porušování hodnot vůbec nedocházelo), všem přístupné zdravotnictví (zajištění podmínek pro nekuřáky), zakotvení práv v ústavě a zákonech, zaručením právních jistot v právním státě, Listina základních práv a svobod, spokojenost, jak to je, žaloba a ústavní stížnost, přiměřeně svépomocí, ústavním zákonem, preventivní působení sankcí, efektivní výkon policejního dozoru a vhodná úprava trestního práva, autorského práva a dalších zákonů, dohled státního aparátu a trestání nedovoleného obtěžování (odposlechy, nahrávání kamerou), ochrana založená na vzájemném respektu a úctě, kdy normy tvoří spíše obecný rámec chování a tresty se užijí až v nejkrajnějším případě, chráněná soudem, prevence a informovanost, rychlé a účinné předběžné opatření, tak, že vlastně žádná ochrana nebude potřeba, větší pravomoci ombudsmana, morální ochrana, faktická ochrana, zásah veřejného orgánu, ideálně zakotvením těchto hodnot v jedinci a společnosti, aby nedocházelo k jejich porušování, v zásadě nesouhlasím s peněžitou náhradou (nejrozsáhlejší možnost ukládat povinnost omluvy na náklady škůdce, jako represe slouží lépe trestní právo), zlepšení ochrany obětí trestných činů, soudní cestou a případně arbitráž, mezinárodní smlouvy, slušnost a předcházení škodní události, efektivní vzdělávací systém, peněžní a popřípadě morální satisfakce (právo na dodatečné sdělení, právo na odpověď, žaloba na zdržení se, žaloba na odstranění následků zásahu, žádost o uveřejnění rozsudku).

Tabulka č. 1: Student bez nutnosti hradit soudní poplatek

	a	b	c	d	e	f	g
1	1000000	10000	50000	10000	100000	20000	100000
2	50000000	10000000	20000	20000	50000	100000	20000
3	3000000	<i>nevím</i>	100000	150000	130000	100000	0
4	3000000	500000	50000	30000	50000	50000	20000
5	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	100000	50000	100000
6	<i>nevím</i>	300000	50000	50000	200000	20000	350000
7	<i>nevím</i>	500000	250000	200000	500000	300000	0
8	<i>nevím</i>	15000	10000	10000	20000	100000	10000
9	4000000	7000000	750000	750000	1250000	2500000	120000
10	10000000	500000	50000	50000	50000	50000	150000
11	5000000	200000	10000	50000	500000	500000	10000
12	2500000	600000	150000	300000	400000	400000	500000
13	<i>nevím</i>	0	0	0	0	0	0
14	<i>nevím</i>	250000	100000	100000	100000	250000	100000
15	3000000	200000	50000	50000	150000	500000	100000
16	1000000	100000	50000	50000	80000	80000	<i>nevím</i>
17	5000000	100000	0	50000	0	50000	<i>nevím</i>
18	400000	0	100000	70000	300000	500000	100000
19	1200000	120000	25000	25000	45000	3500000	0
20	10000000	250000	100000	100000	500000	250000	0
21	1000000	0	100000	150000	150000	150000	50000
22	1000000	20000	50000	50000	50000	200000	100000
23	4000000	0	500000	0	200000	1000000	200000
24	10000000	0	100000	100000	100000	1000000	50000
25	0	0	500000	0	500000	1000000	<i>nevím</i>
26	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	15000	15000	15000	0	0
27	2000000	0	500000	500000	1000000	10000000	200000
28	10000000	2000000	5000000	5000000	5000000	10000000	1000000
29	100000	0	50000	50000	0	1000000	100000
30	<i>nevím</i>	20000	40000	60000	100000	50000	30000
31	4000000	20000	50000	50000	50000	200000	10000
32	1000000	50000	100000	100000	250000	500000	50000
3.R	2000000	1000000	50000	50000	100000	100000	100000
	15000000	500000	50000	100000	5000000	10000000	1000000
	1000000	150000	100000	100000	150000	200000	100000
	5000000	200000	100000	150000	300000	400000	100000
	10000000	5000000	200000	0	1000000	5000000	100000
	<i>nevím</i>	0	100000	1000000	1000000	10000000	<i>nevím</i>
	10000000	0	300000	200000	300000	500000	1000000
	5000000	0	20000	10000	100000	1000000	50000
	<i>nevím</i>	500000	100000	50000	250000	50000	0
	<i>nevím</i>	10000000	1000000	10000000	10000000	10000000	<i>nevím</i>
	50000000	500000	10000	50000	50000	50000	50000
	20000000	0	2000000	5000000	10000000	4000000	10000000
	<i>nevím</i>	500000	100000	1000000	1000000	10000000	100000

	a	b	c	d	e	f	g
	1000000	5000	10000	20000	100000	50000	100000
	<i>nevím</i>	0	0	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>
	3000000	<i>nevím</i>	100000	10000	500000	0	0
4.R	<i>nevím</i>	50000	1000000	500000	1000000	10000000	100000
	1000000	100000	300000	500000	500000	800000	300000
	5000000	100000	250000	250000	500000	1000000	2000000
	1200000	1000000	100000	200000	200000	500000	0
	10000000	0	200000	200000	200000	500000	100000
	20000000	50000	300000	300000	500000	1000000	70000
	<i>nevím</i>	0	15000	100000	100000	100000	25000
5.R	10000000	500000	100000	100000	500000	1000000	100000
	<i>nevím</i>	100000	300000	100000	500000	700000	0
	20000000	500000	200000	200000	5000000	10000000	300000
	<i>nevím</i>	0	50000	50000	0	1000000	250000
	500000	0	50000	50000	100000	<i>nevím</i>	80000
	750000	30000	20000	20000	50000	150000	100000
	10000000	300000	500000	750000	600000	400000	100000
	1000000	300000	50000	50000	200000	250000	80000
	2400000	0	300000	1000000	1000000	1000000	100000
	2000000	500000	250000	500000	500000	400000	200000
	0	0	100000	500000	1000000	5000000	<i>nevím</i>
	10000000	100000	350000	1000000	1000000	100000	90000
	5000000	500000	0	0	0	0	100000
	1000000	0	100000	500000	500000	10000000	<i>nevím</i>

Tabulka č. 2: Student s nutností hradit soudní poplatek 4%

	a	b	c	d	e	f	g
1	100 000 000	10 000 000	1 000 000	2 000 000	500 000	20 000 000	5 000 000
2	5000000	1000000	500000	500000	2000000	2000000	50000
3	0	0	20000	15000	100000	200000	0
4	3000000	300000	140000	140000	100000	120000	110000
5	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>
6	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>
7	<i>nevím</i>	900000	100000	200000	200000	500000	500000
8	2000000	200000	50000	75000	80000	70000	150000
9	10000000	200000	100000	100000	100000	10000	0
10	10000000	10000	15000	30000	30000	20000	0
11	500000	50000	14000	20000	30000	300000	150000
12	10000000	1000000	100000	100000	500000	500000	100000
13	10000000	0	200000	200000	200000	2000000	0
14	100000000	2000000	50000	100000	500000	5000000	5000000
15	<i>nevím</i>	20000	50000	20000	20000	160000	5000
16	10000000	500000	50000	50000	50000	100000	50000
17	5000000	0	20000	0	100000	500000	100000
18	10000000	100000	100000	100000	100000	500000	50000
19	0	<i>nevím</i>	2000000	2000000	3000000	5000000	0
20	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	0	0	1000000	0	<i>nevím</i>
21	100000	0	100000	100000	100000	200000	200000
22	1000000	0	30000	0	100000	200000	0
23	<i>nevím</i>	0	520000	0	520000	1000000	0
24	1000000	250000	200000	200000	300000	400000	100000
25	5000000	400000	300000	300000	350000	40000	200000
26	<i>nevím</i>	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	500000	100000	250000
27	20000000	0	200000	50000	1000000	5000000	50000
28	1000000	100000	50000	50000	100000	50000	100000
29	8000000	200000	20000	30000	50000	100000	100000
30	10000000	100000	50000	50000	80000	80000	50000
31	10000000	100000	60000	80000	3000000	1000000	100000
32	1000000	50000	100000	150000	500000	500000	100000
33	0	0	100000	0	500000	100000	100000
34	5000000	100000	20000	50000	5000000	30000	20000
35	10000000	50000	50000	200000	500000	500000	0
36	500000	100000	100000	100000	100000	100000	20000
37	1000000	10000	10000	20000	50000	200000	10000
38	5000000	3000000	50000	50000	50000	50000	1000000
39	5000000	400000	100000	250000	250000	1000000	350000
40	<i>nevím</i>	5000000	2000000	2000000	3000000	20000000	5000000
41	<i>nevím</i>	0	30000	50000	100000	100000	50000
	6000000	100000	50000	100000	150000	100000	50000
	2000000	50000	0	2000	0	20000	0
	2000000	150000	100000	10000	100000	1000000	100000

	a	b	c	d	e	f	g
	0	250000	10000	10000	10000	500000	100000
	2000000	20000	10000	50000	10000	5000000	0
	20000000	200000	10000	5000	100000	30000	0
	3000000	100000	190000	50000	1000000	1000000	0
	4000000	0	150000	1000000	1000000	1000000	250000
	3000000	100000	50000	50000	80000	10000000	300000
	500000	100000	25000	20000	30000	150000	35000
	1000000	250000	100000	100000	100000	100000	100000
	10000000	500000	100000	100000	200000	100000	100000
	5000000	250000	100000	200000	400000	1000000	50000
	5000000	5000	10000	7000	20000	50000	70000
	520000	nevím	104000	52000	52000	104000	0
	1000000	100000	0	0	50000	50000	0
	1000000	100000	0	0	0	0	0
	nevím	100000	10000	10000	15000	152000	0
	1258000	50000	700000	700000	700000	1000000	55000
	0	0	0	0	0	0	0
	10000000	5000	15000	50000	25000	25000	30000
	nevím	0	0	0	0	0	0
	10000000	0	0	0	0	0	0
	nevím	0	600000	600000	500000	2000000	0
	5000000	45000	20000	20000	150000	200000	100000
	5000000	50000	30000	30000	150000	70000	50000
	0	0	100000	150000	500000	1000000	100000
	2000000	400000	200000	300000	400000	200000	100000
	1000000	0	50000	200000	100000	2000000	20000
	2000000	0	0	0	200000	200000	300000
	1000000	50000	20000	10000	5000	200000	10000
	1000000	1000000	100000	100000	500000	500000	100000
	5000000	25000	10000	10000	100000	10000	20000
	2000000	400000	250000	350000	300000	400000	300000
	10400000	0	20000	5000	1000000	1000000	0
	5000000	100000	500000	500000	1000000	1000000	50000
	10000000	1000000	500000	0	5000000	5000000	3000000
	10000000	500000	100000	300000	300000	100000	100000
	10000000	150000	200000	250000	500000	500000	100000
	10000000	2000000	10000	20000	100000	1000000	25000
	500000	30000	20000	50000	100000	100000	0
	500000	10000	50000	100000	25000	500000	0
	500000	4000	200000	200000	100000	1000000	0
	500000	0	100000	350000	300000	100000	0
	600000	0	300000	300000	300000	500000	200000
	1000000	30000	0	0	50000	100000	100000
	10000000	3000000	200000	200000	400000	400000	200000
	10000000	200000	1500000	1500000	1500000	5000000	300000
	240000	40000	15000	30000	20000	70000	20000

	a	b	c	d	e	f	g
	0	0	0	0	0	0	200000
	5000000	1500000	50000	50000	100000	200000	0
	800000	nevím	0	0	0	200000	200000
	1000000	15000	2000	2000	5000	5000	10000
	5000000	0	0	0	0	0	50000
	nevím	150000	20000	20000	10000	200000	0
	1000000	50000	200000	200000	300000	300000	50000
	3000000	500000	10000	20000	100000	200000	50000
	3000000	0	50000	50000	100000	200000	20000
	2500000	500000	50000	100000	250000	300000	100000
	250000	100000	100000	100000	100000	1000000	0
	0	0	0	0	1500000	3000000	7000000
	1000000	500000	50000	250000	0	25000	0
	20000000	100000	500000	1000000	500000	1000000	200000

9. 4. 3. Laici

Laici na otázku, co si představují pod pojmem ochrany osobnosti, uvedli následující odpovědi. Ochranu soukromí, ochranu osobních údajů, včetně údajů o soukromí, svobodu slova, možnost svobodného rozhodování, ochranu před nahráváním, úctu k osobě člověka, ať spáchal nějaký zlý čin nebo nic neudělal, ochranu své osoby, jména, život a zdraví, nezveřejňování soukromí, zákony, aby nedocházelo k omezování práv a svobod, nedotknutelnost osobních práv a svobod, všechna práva vztahující se k ochraně mé osoby (soukromí, právo na zdravotní péči a ochrana majetku) a k tomu zejména vymahatelnost takového práva, že svoboda ostatních končí tam, kde narušují moji svobodu a moje práva, dodržování ústavních práv a svobod občana ČR, ochranu práv a svobod každého jednotlivce, chránění občanů před sebou, soudní ochranu a dodržování zákonnosti, soudy, neexistuje, činnost policie, vymahatelnost škody u soudu jako poškozeného, ochranu života, zdraví, cti, lidské důstojnosti, soukromí, jména a povahy, dobré pověsti, funkční právní systém, který zaručuje důstojnost a osobní svobodu, ochranu rodného čísla, čísla občanského průkazu, data narození a čísla účtů, zásady imunity základních morálních principů člověčenstva, možnost hájit své zájmy, ochranu podobizny, ochranu politiků a osob v nebezpečí, ochranu autorských práv, soubor pravidel a zákonů, které by měly vést k tomu, abych zestárnul bez újmy na zdraví či psychice a spokojeně zemřel, práva pocházející z Listiny základních práv a

svobodu, ochranu všeho a pět respondentů přiznalo, že neví.

Na otázku jaké hodnoty jsou pro Vás nejdůležitější, laici uvedli; zdraví, rodina, svoboda, čest, morálka, soukromí, pověst, život, lidskost, poctivost, ohleduplnost, rodinná pohoda, peníze, pravdomluvnost, ukázněnost, dobré jméno, soukromí, lidská důstojnost, tělesná integrita, pravda, důstojný život, moc, vztahy, pracovní úspěch, duševní klid, přátelé, seberealizace, vzdělání, podobizna, láska, zájmy, morální hodnoty (pravdomluvnost, úcta, slušné chování, pomoc, tolerance), svoboda myšlení a jednání, společenské postavení, životní standard, zaměstnání, bydlení, dobré rodinné zázemí, hodnoty, které přináší pozitivní zisk pro mou osobu nebo mé blízké, svoboda cestování, morální svoboda, přátelé, na které se mohu s důvěrou obrátit a kteří se mohou obrátit na mě, rozzářený dětský úsměv, svět bez válek, soběstačnost, pracovitost, štěstí, partner, finanční jistota, koníčky, neúplatnost, pracovní uplatnění s odpovídajícím platem, křesťanské hodnoty – víra, bezpečí, vymahatelnost práva, ochrana majetku, spokojenost v zaměstnání, svobodná volba, respektování a dodržování zákonů pro občany ze strany moci soudní a výkonné, láska, fyzické a psychické zdraví, fyziologické potřeby, společenské potřeby, potřeby uznání a seberealizace.

Na otázku, jak si představují nejvhodnější ochranu osobnosti (těchto hodnot) laici uvedli; nedávat nebo dávat kódy, zajištění bezpečnosti, zdraví a majetku, lidská tolerance, dodržování předpisů a morálních principů, právní cesta, lidský princip ukotvený ve výchovném společenském prostoru, vymahatelnost při porušení ochrany osobnosti, dostatečně vysoké sankce, které pokryjí újmu a zamezí v dalším porušení, prevence, legislativně striktně upravit sousedské vztahy, funkční a účinný právní řád, který bude všem přístupný, funkční a účinné úřady, policie a soudy, podávat co nejméně informací o své osobě (úřadům do počítačů), dodržovat stávající zákony, mlčeti zlato, mluvit stříbro, právní ochrana umožňující finanční postih a případné odnětí svobody, základ je výchova ve společnosti ke vzájemné úctě a respektu a úcta by měla být patřičně chráněna soudy, povinná mediace a případně následné soudní řízení, uložení peněžitého plnění a trestu, zodpovědnost, policie a soudy, pomocí vymahatelnosti práva, sociálně vyspělou společností a až poté žalobou, ochrana dle zákona je dostatečná (je problém se soudními průtahy), nezveřejňování dat, se kterými daná osoba nesouhlasí, veřejná omluva, očištění špatného jména a pověsti, finanční vypořádání, možný zásah v nutné obraně (napadení paparazzi celebritou), fungující právní řád, vymahatelnost u

nezávislého soudu, rozřešení (ukončení) soudního sporu do cca 5 let, výchova k právům jiných v rodinném prostředí a ve škole, důsledná práce policie a soudů, vyšší úroveň ochrany v ČR, tolerance společnosti k právům jedince, změna nebo zrušení zákonů, které přímo i nepřímo souvisí s těmito hodnotami, ochrana osoby po nutnou dobu, uvést v zákoníku základní přehled možných událostí a k tomu trest, aby to u soudu netrvalo tak dlouho, rychlé soudy, dobře fungující zdravotnictví, dostatečná ochrana zdraví a dobrá lékařská péče, transparentní právní systém, který není shovívavý k velkým rybám, tak, jak to tu funguje, nelze vypsat několika slovy, funkci všech složek a úřadů, které se na této ochraně podílejí a to nejlépe tak, abych s ochranou osobnosti nemusel mít nikdy co do činění, prevence, precedens založený na striktních lhůtách na dobu rozhodování soudů, funkční Policie ČR, osvěta – právní vědomí, zákonem, dodržování slušnosti, nepřipouštět si lidi moc k tělu, větší tresty za zneužívání citlivých údajů, zakotvení v zákonech, i když v tomto státě je to úplně jedno, existence organizací zabývajících se touto otázkou a pomocí postiženým, spravedlivé rozhodování soudů a policie, rychlá kvalifikovaná pomoc (rada ze strany kompetentních institucí), zavedení opatření, která budou sama od sebe odrazovat škůdce, motivace k odpovědnosti za sebe i druhé, jednoduchá vymahatelnost, ochrana prostředí a zdravé jídlo, chránit si sám své soukromí, ochrana počítače a počítačových sítí, cílevědomost a nenechávat se ovlivnit, vycházet z tradičních hodnot, žádné propojení databází s osobními údaji, jasně stanovená trestní odpovědnost, justice podle evropského práva.

Tabulka č. 3: Laici bez nutnosti hradit soudní poplatky

	a	b	c	d	e	f	G
1	0	5000000	2000000	500000	1000000	1000000	100000
2	100000000	0	1000000	1000000	10000000	150000000	80000
3	5000000	5000	10000	20000	1000000	500000	200000
4	nevím	0	0	0	500000	2000000	300000
5	2000000	0	0	0	50000	100000	700000
6	1000000000	0	1000000	1000000	10000000	10000000	100000
7	10000000	10000000	10000000	10000000	10000000	100000000	10000000
8	10000000	0	200000	200000	200000	0	100000
9	20000000	10000	0	0	1000000	100000	500000
10	nevím	nevím	nevím	nevím	nevím	nevím	Nevím
11	5000000	500000	0	0	0	20000	50000
12	50000000	200000	1000000	1000000	10000000	10000000	Nevím
13	100000000	100000	500000	500000	5000000	1000000	Nevím
14	2000000	0	0	0	100000	0	0
15	nevím	nevím	100000	300000	350000	1000000	150000
16	nevím	800000	300000	200000	nevím	1000000	400000
17	nevím	0	50000	50000	1000000	5000000	500000
18	1000000	50000	50000	200000	100000	250000	250000
19	10000000	0	100000	100000	50000	500000	100000
20	15000000	15000000	200000	800000	2000000	100000000	5000000
21	3000000	100000	500000	500000	1000000	800000	700000
22	2500000	0	500000	500000	5000000	50000000	5000000
23	500000000	0	2000000	0	10000000	0	5000000
24	nevím	1000000	nevím	0	nevím	nevím	4000000
25	nevím	0	0	0	nevím	nevím	0
26	nevím	nevím	nevím	nevím	nevím	nevím	Nevím
27	3500000	120000	40000	50000	150000	2000000	45000
28	0	0	0	0	0	nevím	0
29	2000000	200000	100000	100000	300000	200000	300000
30	1000000	0	200000	200000	500000	500000	500000
31	5000000	0	0	0	500000	500000	200000
32	nevím	0	0	0	0	nevím	0
33	5000000	0	3000000	3000000	3000000	5000000	1000000
34	1000000	50000	0	0	500000	100000	50000
35	1000000	100000	200000	200000	500000	500000	100000
36	0	0	0	0	0	1000000	0
37	50000000	0	1000000	1000000	5000000	20000000	1000000
38	nevím	0	1000000	0	2500000	5000000	0
39	nevím	0	1000000	1000000	1000000	1000000	200000
40	10000000	500000	100000	0	100000	200000	100000
41	3000000	nevím	100000	100000	1000000	2000000	100000
42	20000000	0	1000000	1000000	5000000	500000	700000
43	3000000	0	10000	50000	1000000	500000	100000
44	500000	0	10000	10000	0	50000	50000
45	1000000	50000	100000	100000	200000	200000	200000
46	1000000	100000	100000	200000	100000	500000	100000

Tabulka č. 4: Laici s nutností hradit soudní poplatky 4%

	a	b	c	d	e	f	G
1	1000000	50000	50000	0	0	100000	0
2	0	0	50000	50000	0	100000	0
3	2000000	0	0	0	1000000	500000	0
4	0	0	0	0	0	0	0
5	8000000	2000000	1000000	1000000	2000000	2000000	1500000
6	2000000	100000	150000	200000	500000	1500000	750000
7	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>
8	<i>nevím</i>	0	100000	50000	50000	250000	50000
9	1000000	0	100000	100000	100000	5000000	0
10	<i>nevyčísitelné</i>	5000000	200000	500000	1500000	15000000	50000000
11	500000	0	5000	5000	20000	50000	10000
12	<i>na okolnostech</i>	0	100000	100000	0	500000	0
13	1500000	20000	150000	90000	40000	1000000	30000
14	2000000	0	100000	200000	500000	500000	50000
15	<i>nevím</i>	0	0	10000	0	1000000	<i>nevím</i>
16	20000000	0	200000	200000	300000	1000000	0
17	1000000	0	500000	0	1000000	5000000	0
18	8000000	1000000	1000000	2000000	1000000	3000000	1000000
19	1000000	0	0	0	1000000	100000	0
20	<i>nevím</i>	1000000	0	0	0	0	1000000
21	1000000	0	100000	0	1000000	1000000	500000
22	10000000	0	100000	100000	100000	1000000	0
23	10000000	0	500000	500000	1000000	1000000	500000
24	5000000	3000000	150000	200000	250000	500000	100000
25	0	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>
26	<i>nevím</i>	0	0	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	0
27	0	0	0	0	0	400000	0
28	5000000	0	0	0	500000	300000	300000
29	1000000	50000	50000	100000	50000	1000000	50000
30	350000	20000	10000	10000	40000	50000	50000
31	5000000	300000	200000	350000	600000	1500000	500000
32	<i>nevím</i>	0	500000	1000000	1000000	1000000	300000
33	5000000	0	1000000	1000000	1000000	3000000	300000
34	10000000	0	200000	1000000	500000	5000000	500000
35	1000000	100000	50000	100000	10000	100000	200000
36	8000000	2000000	1000000	1500000	3000000	5000000	1000000
37	32000000	1000000	1000000	5000000	1000000	3000000	7000000
38	10000000	1000000	50000	100000	100000	100000	100000
39	5000000	0	2000000	1000000	3000000	5000000	500000
40	500000	0	50000	50000	100000	200000	100000
41	1000000	10000	50000	100000	200000	50000	100000
42	3000000	0	50000	100000	1000000	100000	100000
43	0	0	0	0	400000	1000000	100000

	a	b	c	d	e	f	G
44	5000000	100000	0	0	500000	500000	0
45	0	0	500000	1000000	50000	1000000	300000
46	1000000	50000	100000	200000	200000	500000	100000
47	0	5000	100000	100000	500000	100000	100000
48	0	10000	0	0	1000000	1000000	0
49	1000000	0	0	0	0	100000	10000
50	100000000	0	10000000	50000000	10000000	100000000	0
51	5000000	100000	50000	50000	500000	1000000	500000
52	100000000	50000	50000	20000	100000	1000000	200000
53	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000	1000000
54	1000000	0	20000	20000	200000	100000	0
55	10000000	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	5000000	1000000
56	2000000	50000	0	0	100000	100000	100000
57	0	0	<i>nevím</i>	0	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>	<i>nevím</i>

9. 5. Výstup výzkumu

9. 5. 1. Soudci

Co se týče samotného pojmu ochrany osobnosti, je zřejmé, že všichni soudci jej pojímají ve smyslu ustanovení § 11 OZ. Rozdíly se objevují následně při interpretaci, která další práva pojmově spadají pod ochranu osobnosti, což lze shrnout tak, že tento názor se odvíjí od skutečnosti, jak široce je ochrana osobnosti soudcem chápána.

V otázce nejdůležitějších hodnot nepanuje mezi soudci sporu. Pouze jednou se objevuje ve výčtu příznivé životní a pracovní prostředí a mír.

Každý ze soudců si představuje nejvhodnější ochranu osobnosti a těchto hodnot jinak. Domnívám se, že tato skutečnost vychází z jejich osobního pohledu na věc a je spíše spojena s psychologií osobnosti každého z nich, než že by měla mít přímou spojitost s výkonem funkce soudce.

Výše nárokových částek se u soudců plně odvíjí od jejich praxe a je stanovena tak, aby byl maximalizován úspěch v soudním sporu.

9. 5. 2. Studenti Právnické fakulty Univerzity Karlovy

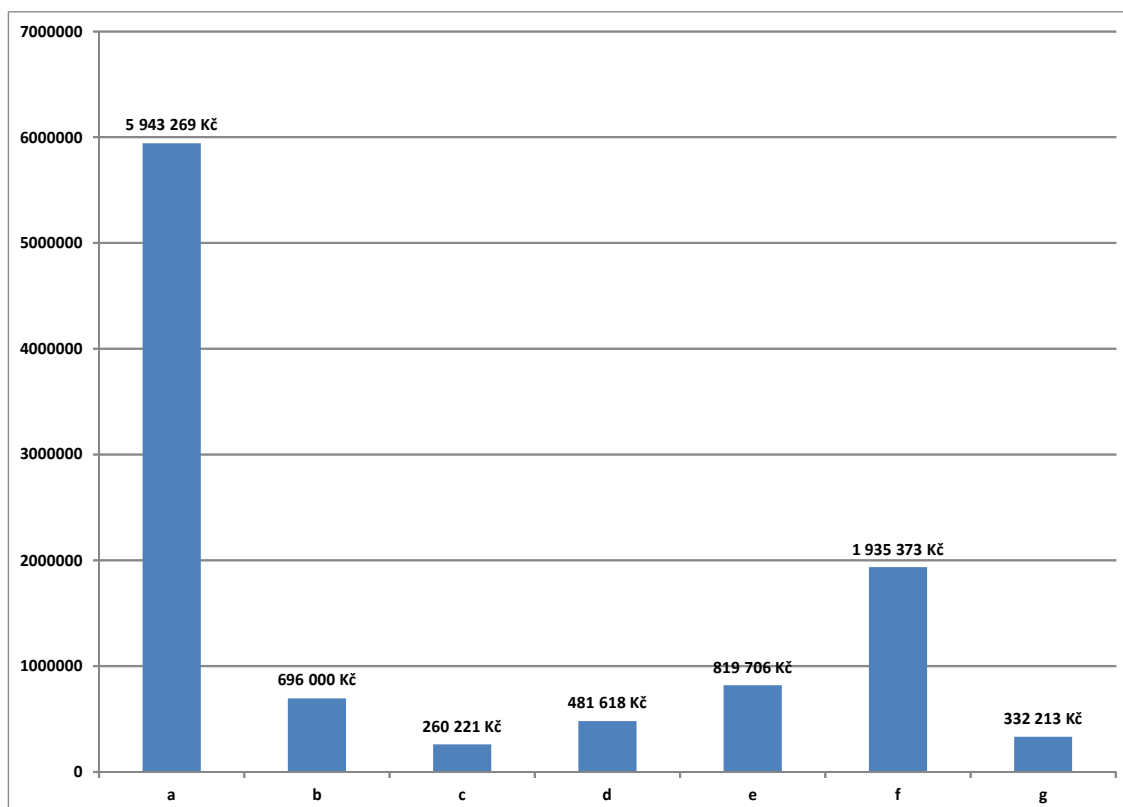
Již z odpovědí studentů druhého ročníku právnické fakulty je zjevné, že mají velmi dobré povědomí, co ochrana osobnosti představuje a co konkrétně do ní spadá. Objevilo se množství správných odpovědí, které především akcentují ustanovení § 11 OZ, podle kterého má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy. Studenti tedy předně vyjmenovávají jednotlivé osobnostní statky a mnoho z nich je již v tomto ročníku schopno formulovat obecnou definici. Od třetího ročníku výše nastává při této odpovědi zásadní zlom, neboť ve většině odpovědí je ochrana osobnosti definována jako ochrana psychické a fyzické integrity a následuje výčet chráněných statků uvedený v ustanovení § 11 OZ.

Studenti jako nejčastější odpověď na otázku jaké hodnoty jsou pro Vás nejdůležitější, jmenovali triádu hodnot (život, zdraví a soukromí). Na druhé straně se však objevil i dostatek odpovědí, kde žádná z těchto hodnot uvedena nebyla. To mi připadá překvapující. Velmi často v odpovědích zazněla rodina a spravedlnost, kdy u druhé jmenované je ovlivněno skutečností, že se jedná o studenty práv. U laiků tato hodnota nebyla až tak častá. Šest respondentů žádné hodnoty neuvedlo.

Studenti na otázku, jak si představují nejvhodnější ochranu osobnosti, uvedli velké množství odpovědí. Jejich sumarizací jsem dospěla ke zjištění, že dle studentů je nejdůležitější kvalitní legislativa zabezpečená ústavními zákony a zákony. Mnoho z nich volá po přísných peněžitých sankcích, které mají trestat škůdce a odrazovat ostatní od neoprávněných zásahů do osobnosti. K jednotlivým neoprávněným jednáním by měl být v zákoně uveden i samotný trest. Mnoho z nich je vlastně přesvědčeno, že trestní právo působí v těchto případech efektivněji a lépe naplňuje ochranu osobnosti. Pamatují též na vymahatelnost těchto sankcí. Velký důraz je kladen na nezávislé a erudované soudce, kteří mají naplňovat ochranu těchto hodnot, postupovat rychle, efektivně a měřit všem stejným metrem. K tomu má působit policie a i všechny ostatní státní instituce, včetně ombudsmana. Společnost by měla být vychovávána k respektu těchto hodnot, právnímu vědomí a vzdělávána. Výsledkem by měl být stav, kdy by k neoprávněnému jednání nedocházelo. Při porušení osobnostních práv má mít fyzická osoba právo bránit se svépomocí a dále má nastupovat ochrana zabezpečená státem.

Deset studentů z druhého ročníku a jedenáct studentů ze třetího ročníku přiznalo, že neví. Tato odpověď je překvapivá, neboť u studentů práv bych, vzhledem k jejich vysokoškolskému zaměření, očekávala, že konkrétní představu mít budou.

Graf č. 1: Studenti bez nutnosti hradit soudní poplatek

Za jednotlivé neoprávněné zásahy studenti bez nutnosti hradit soudní poplatek průměrně na peněžité náhradě požadovali:

5 943 269 Kč; řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě

696 000 Kč; kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky

260 221 Kč; spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete

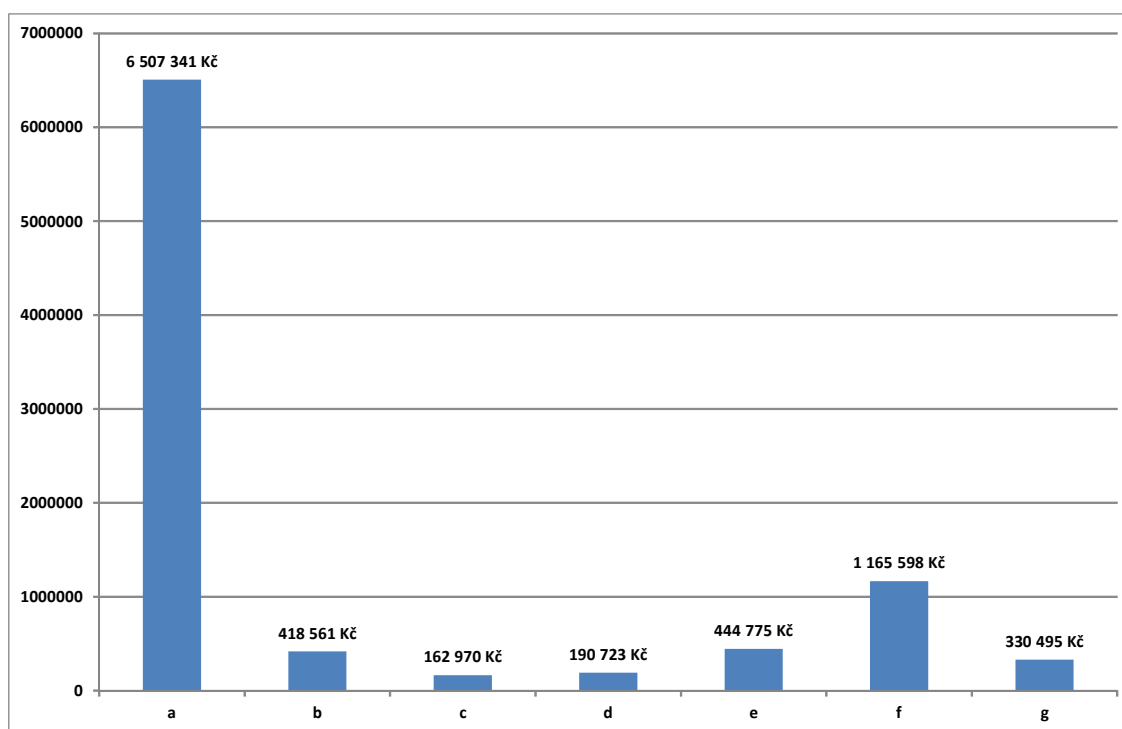
481 618 Kč; soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka

819 706 Kč; muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé

1 935 373 Kč; Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není

332 213 Kč; řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let.

Graf č. 2: Studenti s nutností hradit soudní poplatek 4%

Za jednotlivé neoprávněné zásahy studenti s nutností hradit soudní poplatek průměrně na peněžité náhradě požadovali:

6 507 341 Kč; řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě

418 561 Kč; kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky

162 970 Kč; spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete

190 723 Kč; soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka

444 775 Kč; muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé

1 165 598 Kč; Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není

330 495 Kč; řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let.

U obou skupin studentů je zřejmé, že jako nejzávažnější zásahy hodnotí zabití manžela/manželky a jediného dítěte a dále informování Bleskem o trestné činnosti. První odpověď není bez podivu, protože tento zásah znamená definitivu a totální zničení rodiny. Zásah v podobě informování Bleskem získává na závažnosti v důsledku jeho masového dopadu, neboť se jedná o nejčtenější noviny v České republice.

Jako referenční částky, které by v obecné rovině mohly být (samozřejmě s přihlédnutím ke všem okolnostem případu) žalobci za jednotlivé zásahy do osobnosti soudem přiznány, byly vzaty částky, které jako maximální označil jeden ze soudců věcně odpovídajících na tuto otázku. Konkrétně tedy 1 500 000 Kč za to, že řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě, 300 000 Kč za to, že kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky, 500 000 Kč za to, že spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete, 500 000 Kč za to, že soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka, 500 000 Kč za to, že muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé a 1 000 000 Kč za to, že Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není. Za to, že řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let 85 500 Kč. Tuto částku jsem stanovila s ohledem na své pracovní zkušenosti v této oblasti.

Z odpovědí studentů vyplynulo, že obě skupiny požadovaly adekvátní částku za rozšiřování informace, že kradou a pomluvy, že si živí jako prostitut/ka a dále studenti hradící soudní poplatek za nepravdivé trestní oznámení. Ostatní požadované částky byly neadekvátně vysoké a to nejvýrazněji za zabití.

Z odpovědí studentů dále vyplynulo, že povinnost hradit soudní poplatek má přímý a zásadní vliv na výši požadované nemajetkové újmy. To se naplnilo u všech zásahů spadajících do ochrany osobnosti. Vyjma jediného, za zabití, kde naopak o průměrně 564 072 Kč více požadovali studenti, kteří měli soudní poplatek hradit. Překvapivě dopadla odpověď na odškodnění za nepřiměřenou délku řízení (kde je osvobození od soudních poplatků), kdy obě dotazované skupiny požadovaly téměř identickou částku (rozdíl pouze 1 718 Kč).

9. 5. 3. Laici

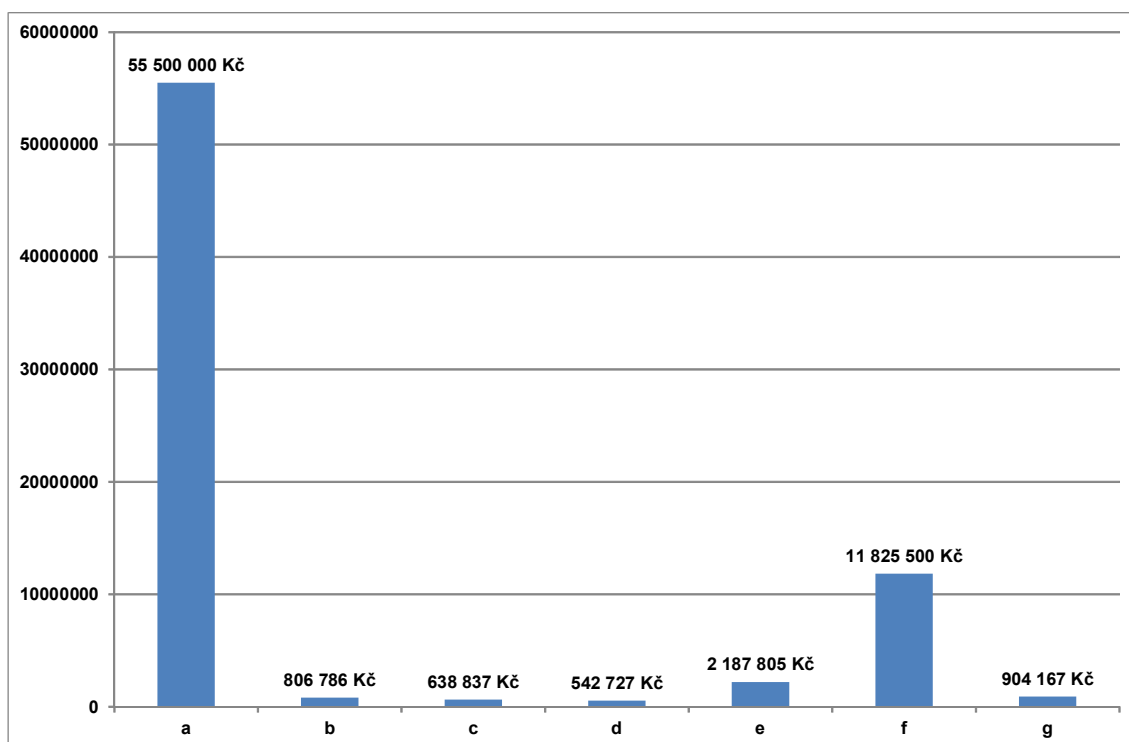
Laická veřejnost ochranu osobnosti chápe buď velmi komplexně (menší část respondentů), jako ochranu před neoprávněnými zásahy do osobnostních práv fyzické osoby, ať jsou jakéhokoliv původu anebo ji až velmi redukuje, v podstatě na ochranu

jednoho či dvou osobnostních statků. Často byla ochrana osobnosti spojována přímo se zákony a jejím prostřednictvím poskytování ochrany. V odpovědích nejčastěji zazněla ochrana zdraví, svobody a osobních údajů. Jako sympatické se mi jeví, že pět respondentů přiznalo, že neví. Tato odpověď je zajímavá i z toho důvodu, že na všechny ostatní otázky z ankety odpověděli věcně. Překvapilo mě, že jeden respondent uvedl, že ochrana osobnosti neexistuje a dva respondenti ochranu osobnosti spojili jen s činností policie.

Laici jako nejdůležitější hodnoty nejčastěji jmenovali život, zdraví a rodinu. Je zřejmé, že značný důraz kladou na svobodu v širším slova smyslu, do které zahrnují všechna dílčí práva, která jim poskytují seberealizaci ve všech oblastech života a zároveň, že při naplňování těchto hodnot nebudou omezováni někým jiným. Celkově vyjmenovali velké množství hodnot. Každý z respondentů uvedl průměrně tři. Ani v jedné z odpovědí se neobjevil výčet ve smyslu ustanovení § 11 OZ, což jsem však ani neočekávala. Dva respondenti přiznali, že neví.

Laici si nejvhodnější ochranu osobnosti představují velmi různorodě. To plyne ze seznamu odpovědí, který je u této otázky velmi dlouhý. Mohu však nicméně dojít k závěru, že nejvíce respondentů uvedlo, že nejvhodnější ochrana osobnosti je zajištěna spojením jednak v oblasti preventivní; zajištěním řádné výchovy k respektu a ochraně jednotlivých hodnot a v oblasti institucionální; zajištěním kvalitního právního rámce, vymahatelnosti práv a erudovanou činností státních institucí. Požadují rychlé a nezávislé soudní rozhodování a akceschopnou policii. Jeden respondent uvedl, že ochranu osobnosti nelze chránit. Devět respondentů přiznalo, že neví.

Graf č. 3: Laici bez nutnosti hradit soudní poplatek

Za jednotlivé neoprávněné zásahy laici bez nutnosti hradit soudní poplatek průměrně na peněžitě náhradě požadovali:

55 500 000 Kč; řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě

806 786 Kč; kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky

638 837 Kč; spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete

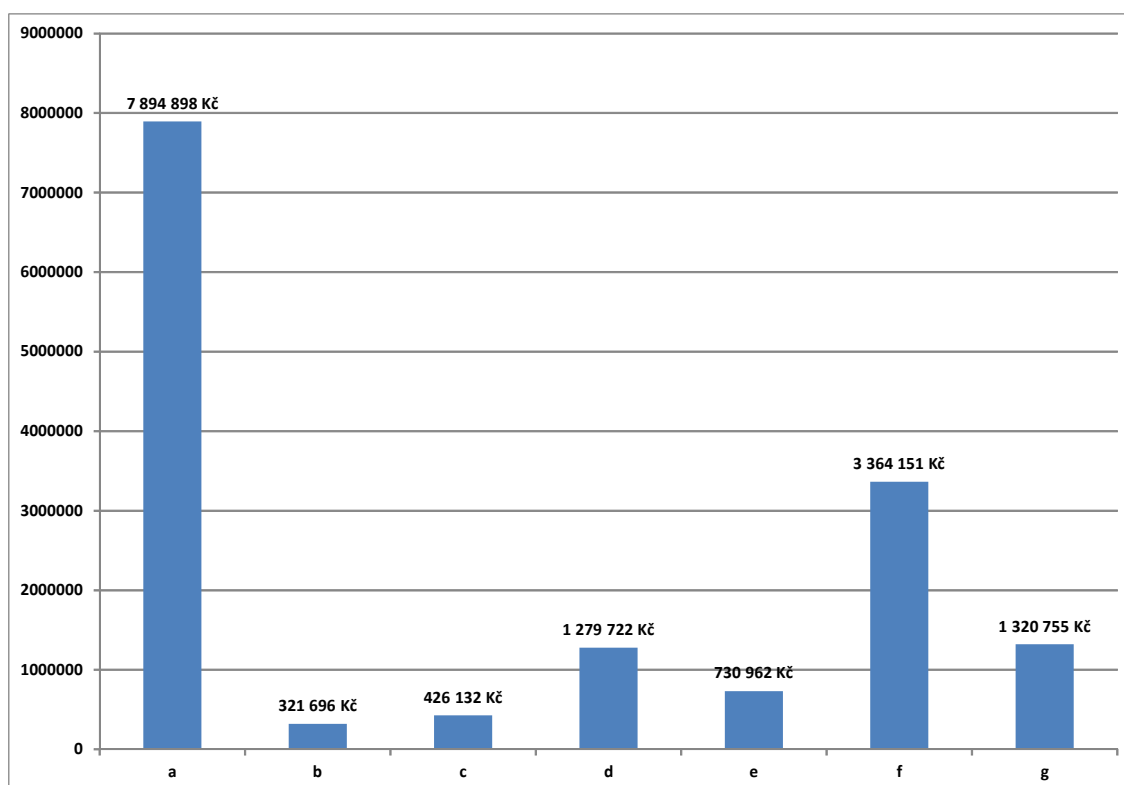
542 727 Kč; soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka

2 187 805 Kč; muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé

11 825 500 Kč; Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není

904 167 Kč; řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let.

Graf č. 4: Laici s nutností hradit soudní poplatek 4%

Za jednotlivé neoprávněné zásahy laici s nutností hradit soudní poplatek 4% průměrně na peněžitě náhradě požadovali:

7 894 898 Kč; řidič automobilu přejel a zabil Vašeho manžela/Vaši manželku a jediné dítě

321 696 Kč; kamarád Vám nechtěně usekl palec u ruky

426 132 Kč; spolupracovník rozšiřuje po malém městě, kde bydlíte, že v práci kradete

1 279 722 Kč; soused rozšiřuje pomluvu, že se živíte jako prostitut/ka

730 962 Kč; muž/žena si vymyslel/a a podal/a na Vás trestní oznámení, že byl/a znásilněn/a, což se ukázalo jako nepravdivé

3 364 151 Kč; Blesk informoval o Vaší trestné činnosti, i když proti Vám žádné řízení vedeno není

1 320 755 Kč; řízení o vypořádání společného jmění manželů trvalo sedm let.

Stejně jako u studentů, také laici označili jako nejzávažnější zásahy do osobnosti fyzické osoby zabití manžela/manželky a jediného dítěte a dále informování Bleskem o trestné činnosti.

Pouze v jediném případě; laici mající povinnost hradit soudní poplatek požadovali přiměřenou částku a to za rozšiřování informace, že kradou. Zanedbatelně blízko byli ještě za useknutý palec a laici bez nutnosti hradit soudní poplatek u rozšiřování informace, že se živí jako prostitut/ka. Požadovaná částka 55 500 000 Kč, za zabití, u laiků nemajících povinnost hradit soudní poplatek mi vyrazila dech.

Stejně jako studenti, také laici při stanovení požadovaného přiměřeného zadostiučinění byli ovlivněni povinností hradit soudní poplatek. Velmi výrazný je tento rozdíl u zabití, činí sedminásobek. Můj předpoklad nevyšel u odpovědi za rozšiřování pomluvy, kde naopak platící laici zaokrouhleně požadovali 2,4x vyšší odškodnění. Dále vyšla opačně data u nepřiměřené délky řízení, kde činil rozdíl 1/3. Je pravdou, že takto vysoké částky se v žádostech zcela běžně objevují.

9. 6. Zhodnocení výzkumu

Na tomto místě musím konstatovat, že sociologický výzkum splnil všechny vytyčené cíle. V podkapitole výstup výzkumu jsem vyhodnotila a okomentovala jednotlivá sociologická data. Práce na výzkumu pro mě byla novou zkušeností, která vyžadovala osvojit si nové metody práce a vynaložit značné úsilí ke zdárnému dokončení celého výzkumu. Též bych zde chtěla poděkovat kamarádovi Aleši Lukšovi za technickou podporu.

10. Předpoklady uplatnění právních prostředků ochrany

Řízení na ochranu osobnosti fyzické osoby je návrhové řízení. Před tzv. velkou novelou OSŘ (zákon č. 7/2009 Sb. účinný od 1.7.2009) se uplatnilo následující. Řízení bylo ovládáno zásadou zákonné koncentrace řízení zakotvené v ustanovení § 118b OSŘ, podle kterého musí účastníci řízení s ohledem na veřejný zájem uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání nejpozději do skončení prvního jednání, které se o nich konalo ve vztahu k celému předmětu řízení. K později uvedeným skutečnostem a důkazům se nepřihlíží. Tato zásada se neuplatní, jde-li o skutečnosti nebo důkazy, jimiž „má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po prvním jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést.“⁴⁰² O následcích nesplnění těchto povinností musí být účastníci poučeni v předvolání k prvnímu jednání ve věci (§ 118b odst. 2 OSŘ). Nyní se uplatní obecná ustanovení o zákonné koncentraci řízení.

Věcně příslušným soudem v prvním stupni je krajský (městský) soud (§ 9 odst. 2 písm. a) OSŘ). Často se stává, že žalobce spojí s nároky na ochranu osobnosti i jiný nárok, který nelze pod ustanovení § 13 OZ podřadit. Soud v takovém případě žalobce poučí a po odstranění vad žalobního petitu rozhodne ohledně nároku nepatřícího do jeho příslušnosti, o své věcné nepřislušnosti a věc postoupí k projednání a rozhodnutí příslušnému okresnímu soudu. Pokuty připadají státu.

Podání žaloby na ochranu osobnosti je spojeno s úhradou soudních poplatků. Jejich výši stanoví sazebník soudních poplatků. „Návrh na zahájení řízení o ochranu osobnosti bez žádosti o náhradu nemajetkové újmy byl zpoplatněn částkou 1 000 Kč, se žádostí o náhradu nemajetkové újmy ve výši do částky 15 000 Kč včetně 600 Kč, zatímco v částce vyšší než 15 000 Kč 4 % z požadované částky, nejvýše však 1 000 000 Kč. Hodnotou věci není v těchto případech výše požadovaného zadostiučinění v penězích žalobcem, neboť to je pouze jeden z přípustných prostředků ochrany pro případ neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby, a dále, že právo na ochranu

⁴⁰² Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 176

osobnosti je hodnota, u které je pojmově vyloučené její vyjádření v penězích.⁴⁰³ Žalobci nemají postavení nerozlučných společníků a každý z nich je zpoplatněn podle ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zákona o soudních poplatcích. Žaloba směřující proti dvěma žalovaným, avšak každý z nich se měl dopustit jiného neoprávněného zásahu, není jeden poplatný úkon podle ustanovení § 4 písm. a) zákona o soudních poplatcích. Novela zákona o soudních poplatcích č. 218/2011 Sb., zavedla s účinností dne 1.9.2011 novou výši soudních poplatků. Návrh na zahájení řízení na ochranu osobnosti bez žádosti na náhradu nemajetkové újmy 2 000 Kč, za návrh na zahájení řízení s návrhem na náhradu nemajetkové újmy v penězích do částky 200 000 Kč včetně 2 000 Kč a v částce vyšší než 200 000 Kč 1% z požadované částky. Maximální výše soudního poplatku byla stanovena na 2 000 000 Kč.

Soud při rozhodování o nákladech řízení ve sporu o ochranu osobnosti vychází ze zásady, podle které nelze v penězích ocenit spor na ochranu osobnosti. Domáhal-li se žalobce morálního i peněžitého zadostiučinění a měl-li úspěch jen ohledně morálního zadostiučinění, popř. mu soud přiznal jen část požadované peněžité částky, nic nebrání soudu s ohledem na ustanovení § 142 odst. 3 OSŘ, aby žalobci přiznal plnou náhradu nákladů řízení, protože nepřiznání peněžitého zadostiučinění či jen jeho části záviselo na úvaze soudu.

„Možnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění nepřichází v úvahu, neboť do právní moci rozhodnutí soudu (ať nalézacího či odvolacího), není zatím povinnost plnit peněžité zadostiučinění závazně stanovena⁴⁰⁴ (rozhodnutí má konstitutivní povahu). Jiná situace nastává po právní moci rozhodnutí a po jeho vykonatelnosti. Povinný subjekt musí zaplatit peněžité zadostiučinění a v případě prodlení s plněním také úroky z prodlení. Podání dovolání nemá na odložení placení peněžitého plnění vliv, ledaže by žalovaný spolu s dovoláním podal nebo v jeho průběhu i návrh na odklad vykonatelnosti rozhodnutí⁴⁰⁵ podle ustanovení § 243 OSŘ, kterému soud vyhověl. V případě výkonu rozhodnutí záležejícím v peněžitém plnění ho lze vykonat všemi formami výkonu rozhodnutí, které se mohou uplatnit při vymáhání

403 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 197

404 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 196-197

405 Samotným podáním dovolání se právní moc ani vykonatelnost napadeného rozhodnutí neodkládá. Soud může vykonatelnost odložit i bez návrhu.

peněžité pohledávky.

11. Časové hledisko

Dílčí osobnostní práva všeobecného osobnostního práva jakožto práva nemajetkového charakteru jsou, s ohledem na ustanovení § 100 odst. 2 OZ, nepromlčitelná. Občanský zákoník nestanoví ani prekluzi. Lze však nicméně usuzovat na ztrátu vynutitelnosti těchto práv. Ta nevyplývá z hmotněprávní úpravy, „nýbrž z principu, který ovládá oblast občanského soudního řádu a podle něhož úspěšné uplatnění každého práva vždy nutně předpokládá existenci právního zájmu.“^{406 407} Pro právo na peněžité zadostiučinění vzhledem k jeho podobnosti s reparační funkcí majetkových nároků však platí výjimka. Podléhá promlčení ve tříleté promlčecí době, která začíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé (§ 101 OZ). Podle rozsudku Vrchního soudu v Olomouci sp. zn. 1 Co 63/2003 „je právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 OZ právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době.“⁴⁰⁸ Na druhé straně Nejvyšší soud několikrát judikoval, že se právo na poskytnutí peněžitého zadostiučinění nepromlčuje. Příkladem budiž rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1542/2003, ve kterém argumentuje, že „smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích je dát do vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním finančním vyjádřením náhrady takovéto nemajetkové újmy. I tak však jde vždy o právní instrument, jehož úkolem je zabezpečit respektování a ochranu osobnosti fyzické osoby. Nelze je proto jako právo ryze osobní povahy osobnosti fyzické osoby, na něž se vztahují ustanovení § 11 násl. OZ, vydělit z okruhu nepromlčitelných nemajetkových práv, byť se satisfakce vyjadřuje prostřednictvím finančních prostředků.“⁴⁰⁹ Či rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 154/2007, ve kterém opět proklamuje, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích se nepromlčuje, aniž by ve svém rozhodnutí toto stanovisko právně odůvodnil.

406 Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004, s. 198

407 Což odpovídá duchu právní zásady *vigilantibus iura* (práva náleží bdělým).

408 Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 63/2003

409 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1542/2003

Otázku promlčení vyřešil závazným právním názorem⁴¹⁰ Nejvyšší soud, avšak po jeho vydání bylo občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu přijato dne 14.11.2007 k zařazení do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17.2.2004, sp. zn. 1 Co 63/2003. V pozdějších rozhodnutích tedy již Nejvyšší soud judikuje, že nemajetková újma v penězích promlčení podléhá a dodává, že „je-li obsahem nároku na náhradu nemajetkové újmy požadavek na zaplacení peněžité částky, pak princip právní jistoty vylučuje, aby plynutí času nebyly přiznány žádné právní účinky. Přípustnost námitky promlčení proti takovému nároku umožňuje přihlédnout k omezeným možnostem prosaditelnosti práva a obrany proti němu. Je to obsah nároku, a nikoliv předmět jeho ochrany, co činí pro povahu nároku určující, zda se uplatní obecný právní institut (promlčení) oslabující jeho vymahatelnost v závislosti na okamžiku jeho uplatnění u soudu a na dispozitivním chování žalovaného.“⁴¹¹

Odlišné závěry o promlčitelnosti jednotlivého nároku se odvíjely od přístupu, který byl zvolen jako hlavním kritériem pro charakter tohoto nároku. Kauza a povaha plnění činí rozdíl mezi promlčitelnými majetkovými právy na straně jedné a nepromlčitelnými osobními a osobnostními právy na straně druhé. „Vydeme-li z kauzální podstaty subjektivního práva (např., zda právo vzniklo následkem porušení právního vztahu nebo následkem zásahu do osobnostního práva fyzické osoby), dospějeme k závěru, že právo na přiměřené zadostiučinění v penězích vzniklé následkem urážky se nepromlčuje, neboť důvodem (kauzou) jeho vzniku je porušení osobnostního práva, které se nepromlčuje. Pokud je určujícím kritériem povaha samotného subjektivního práva, bez ohledu na to, z jakého právního titulu vzniklo (např. zda jde o právo žádat zdržení se dalšího jednání vedoucího k porušení subjektivního práva nebo zda se jedná o právo na peněžité plnění), pak je závěr odlišný. Vycházíme-li z předpokladu, že majetkovou podstatu závazku je třeba zjišťovat z povahy plnění, které je poškozený oprávněn požadovat, je právo na peněžité zadostiučinění za způsobenou urážku právem majetkovým a tedy promlčitelným.“⁴¹²

410 „Vázanost právního názoru nadřízeného soudu není na místě chápat formalisticky, nýbrž materiálně dynamicky.“

Nejvyšší soud sp. zn. 31 Cdo 3161/2008

411 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1217/2008

412 Svoboda, K., K promlčení osobnostních práv a práva uskutečnit jednostranný právní úkon. Právní rozhledy 21/12, s. 761

Skutečnost, že řešení otázky promlčení je v soudních řízeních stále aktuální, svědčí i určitý apel Nejvyššího soudu, když uvedl, že „v soudních řízeních zahájených před rozhodnutím velkého senátu Nejvyššího soudu, respektive před publikací rozsudku Vrchního soudu v Olomouci (R 4/2008) ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, by měly obecné soudy otázku promlčení nárokovaného práva na náhradu nemajetkové újmy podle ustanovení § 13 OZ posuzovat případ od případu velmi citlivě a měly by věnovat zvýšenou pozornost otázce, zda vznesení námítky promlčení neodporuje dobrým mravům.“⁴¹³

Za určitých okolností může být vznesená námitka promlčení výkonem práva v rozporu s dobrými mravy a požadavkem spravedlivého rozhodování.

Ústavní soud ČR v nálezu sp. zn. II. ÚS 3168/09 řešil procesní dopad vznesené námítky promlčení za situace, kdy žaloba na ochranu osobnosti byla podána poté, kdy skončilo trestní řízení a vedlejší účastník odmítl dobrovolně uspokojit nároky pozůstalých⁴¹⁴. Nárok na náhradu nemajetkové újmy v penězích byl obecnými soudy shledán promlčeným. Stěžovatelé s tímto závěrem nesouhlasili a v podané ústavní stížnosti argumentovali tím, že v době podání žaloby (ve smyslu judikátu NS ČR sp. zn. 30 Cdo 1542/2003) platilo, že se právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích nepromlčuje. Pokud by řízení nebylo stiženo průtahy, byli by uspokojeni v souladu s tímto rozhodnutím. „Změna judikatury by sama o sobě nemohla být důvodem pro kasaci napadeného rozhodnutí. Judikatura nemůže být bez vývoje a není vyloučeno, aby (a to i při nezměněné právní úpravě) byla nejen doplňována o nové interpretační závěry, ale i měněna, např. v návaznosti na vývoj sociální reality, techniky apod., s nimiž jsou spjaty změny v hodnotových akcentech společnosti. Ke změně rozhodovací soudní praxe, zvláště jde-li o praxi nejvyšší soudní instance povoláné i k sjednocování judikatury nižších soudů, je ovšem třeba přistupovat opatrně a při posuzování jednotlivých případů tak, aby nebyl narušen shora uvedený princip předvídatelnosti soudního rozhodování a aby skrze takovou změnu nebyl popřen požadavek na spravedlivé rozhodnutí ve smyslu respektu k základním právům účastníků řízení.“⁴¹⁵

413 Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 970/2012

414 Dotyčný jako řidič osobního automobilu a jako viník dopravní nehody usmrtil v opilosti manžela a otce stěžovatelů.

415 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 3268/09

Ústavní soud posoudil námitku promlčení jako nemravnou, protože při nemožnosti uplatnit náhradu nemajetkové újmy v rámci adhezního řízení (dovozené z ustanovení § 228 odst. 1 TŘ) „došlo k neproporcionálnímu zvýhodnění poškozených uplatňujících nárok na náhradu majetkové škody.“⁴¹⁶ Daný závěr je konzistentně zastáván. „Uplatnění námitky promlčení by mohlo být zcela výjimečně výkonem práva v rozporu s dobrými mravy pouze tehdy, jestliže by tato námitka byla pouze prostředkem umožňujícím značně poškodit účastníka právního vztahu.“⁴¹⁷ O jednání vykazujícím znaky přímého úmyslu poškodit druhého účastníka by ovšem nebylo možno uvažovat z okolností a důvodů, z nichž je vznik uplatněného nároku dovozován, nýbrž jen z konkrétních okolností, za nichž byla námitka promlčení tohoto nároku uplatněna.⁴¹⁸

Předmětem ústavního přezkumu se staly také důsledky změny judikatury ohledně promlčení náhrady nemajetkové újmy v penězích, když v tomto důsledku došlo k zúžení prostoru uplatnění subjektivního práva, přijatého v průběhu soudního řízení. Jde o „posouzení kolize mezi hodnotou soudcovského dotváření práva na straně jedné a hodnotou právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování na straně druhé. ... Intertemporální soudcovské právo (overruling) vyžaduje, obdobně jak je tomu u intertemporálního práva psaného, přijetí hledisek posuzování jeho přijatelnosti. Tato hlediska musí zohlednit ochranu uplatněného subjektivního práva, jakož i stanovení časového momentu pro určení relevantního hmotného práva pro posouzení věci, dále zajistit rovnost v uplatnění práv, ochranu oprávněné důvěry v právo, jakož i předvídatelnost soudních rozhodnutí. Musí ale zároveň zohlednit i nezbytnost vývoje soudní interpretace a aplikace zákonného práva, nutnost zabránit její strnulosti, jež by se stala překážkou dosažení účelů právní regulace.“⁴¹⁹

Nejnověji zrušil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 1976/09 rozhodnutí vydaná za situace, kdy se žalobce domáhal náhrady nemajetkové újmy v penězích za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti v souvislosti s trestním řízením, které proti němu bylo vedeno a jež skončilo zproštěním obžaloby. A to s ohledem na nerespektování uplatněné námitky promlčení jako v rozporu s dobrými mravy (v době

416 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 3268/09

417 Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 2905/99

418 Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 3168/09

419 Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 1275/10

podání žaloby se materiální satisfakce nepromlčovala). Shledal mimo jiné, že tímto postupem bylo porušeno právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, garantované čl. 36 odst. 1 Listiny. Svou argumentaci rozvinul následovně.⁴²⁰ A dodal, že „obecné soudy budou muset přihlížet k tomu, že ač rozhodují o zásahu do osobnostních práv stěžovatele, byl by již v současnosti – pokud by nárok vznikl za účinnosti novely č. 160/2006, resp. za podmínek podle čl. II (přechodné ustanovení) tohoto zákona i před jeho účinností – posuzován jako nárok na náhradu nemateriální újmy v důsledku nezákonného rozhodnutí, resp. nesprávného úředního postupu.“⁴²¹

Ústavní soud tak nepřipustně rozšiřuje prostor pro přiznání satisfakce, aniž by v právním řádu existoval zákonný podklad pro takovéto rozhodnutí. V době podání žaloby na ochranu osobnosti právní řád zkrátka obecné odškodnění neupravoval a nebylo ho možné přiznat ani na základě Úmluvy. V dnešní době je zásadně věcí žalobce, zda se bude domáhat odškodnění v rámci ochrany osobnosti nebo podle zákona č. 82/1998 Sb. Jeho úspěch ve věci je tak odvislý od jeho skutkových tvrzení. Žaloba je však projednatelná v rámci obou řízení.

Jestliže fyzická osoba v průběhu řízení zemře, musí soud řízení podle ustanovení § 107 odst. 1, 5 OSŘ zastavit.

420 „Samotné trestní stíhání je způsobilé vyvolat vznik nemateriální újmy především tehdy, jedná-li se o obvinění „liché“, což může vyplynout z pravomocného zprošťujícího soudního rozsudku, podle něhož se skutek, z něhož byl jednotlivce obviněn a obžalován, nestal, případně jej nespáchal obžalovaný, anebo skutek nebyl trestným činem.

I bez excesu úředních osob je trestní řízení způsobilé zasáhnout do osobnostních práv člověka; rozhodné tu není chování orgánů činných v trestním řízení, ale výsledek trestního řízení ve vztahu k opodstatněnosti jeho zahájení. Orgány státu ... musejí velmi pečlivě vážit, zda své přesvědčení o oprávněnosti k tak razantnímu zásahu do práv a svobod občana, jímž je zahájení trestního stíhání, opírají o dostatek věrohodných a způsobilých důkazních prostředků; jednají-li ukvapeně, nerozvážně, či přímo úskočně (dolus malus), musí být jejich nesprávný postup vyvážen odstraněním event. způsobených škod a poskytnutím odpovídajícího zadostiučinění.

Takové zadostiučinění bude muset být poskytnuto v penězích vždy tam, kde doba mezi vydáním usnesení o zahájení trestního stíhání a výrokem, podle něhož se skutek, z něhož byl jednotlivce obviněn a obžalován, nestal, případně jej nespáchal obžalovaný, anebo skutek nebyl trestným činem, bude delší než v řádu týdnů či měsíců. Stigma trestního stíhání, které na člověku neprávem ulpí, nelze totiž odčinit jen soudním výrokem, trvá-li potvrzení nevinu příliš dlouho. Lze s jistotou konstatovat, že doba, po kterou běží trestní stíhání, resp. doba, po kterou působí posléze zrušené odsuzující rozhodnutí, je delegitimizujícím faktorem; příslušné omezení osobnostních práv ... je ospravedlnitelné jen tehdy, trvá-li přiměřeně dlouhou dobu.

421 Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 1976/09

Nový občanský zákoník vychází z pojetí, že rozdíl mezi majetkovým a nemajetkovým právem je třeba odvozovat od samotné povahy nároku, nikoli od právního důvodu (kauzy). Toto pojetí je jednak v souladu s tím, jak nový občanský zákoník chápe náhradu za újmu způsobenou na tzv. přirozených právech člověka, jako majetkové právo (zvláštní typ újmy majetkového charakteru) a rozhodovací činností Evropského soudu pro lidská práva a převládající evropskou právní vědou. „Proto vznikne-li v souvislosti se zásahem do fyzické nebo duševní integrity člověka škodlivý následek, je právo na odčinění tohoto následku nepromlčitelné jen tehdy, když svou povahou nemá bezprostřední vliv na majetkovou sféru dotčené osoby. Relutární satisfakce nemajetkové újmy se v majetkové sféře poškozené osoby nepochybně projeví.“⁴²²

Nový občanský zákoník v ustanovení § 612 již výslovně stanoví, že v případě práva na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí a obdobného osobnostního práva se promlčují jen práva na odčinění újmy způsobené na těchto právech. V tomto ustanovení lze spatřovat pozitivní dopad, protože přesně stanoví, že se promlčují všechny prostředky ochrany osobnosti. Odpadá tak problém tvrzení a dokazování existence právního zájmu na ochranu osobnosti odčinění nemajetkové újmy ve všech případech, kdy je žalováno plnění odlišné od materiální satisfakce.

Počátek běhu promlčecí lhůty u práva na odčinění újmy se odvíjí od dvou rozhodných okolností a to vědomosti o škodě a o osobě povinné k její náhradě (ustanovení § 620 odst. 1 NOZ). Právo na náhradu jiné újmy se promlčuje v desetileté objektivní promlčecí době, která běží ode dne, kdy újma vznikla (ustanovení § 636 odst. 1 NOZ). Byla-li však újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na její náhradu nejpozději za 15 let ode dne, kdy újma vznikla. Dané se uplatní i v případě, že újma vznikla porušením povinnosti v důsledku úplatkářství spočívajícího v nabídce, slibu nebo dání úplatku jiným než poškozeným nebo v přímém či nepřímém vyžádání úplatku od poškozeného (ustanovení § 636 odst. 2 NOZ). Nový občanský zákoník odchylně stanovil okruh případů, které se promlčují pouze v subjektivní promlčecí době.⁴²³ Pro

422 Svoboda, K., K promlčení osobnostních práv a práva uskutečnit jednostranní právní úkon. Právní rozhledy 21/12, s. 762

423 Škoda na zdraví je podle zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ustanovení § 106 odst. 2 jedinou škodou, která se promlčuje pouze v subjektivní promlčecí době.

právo vzniklé z újmy na svobodě, životě nebo na zdraví se výše uvedené objektivní lhůty (uvedené v ustanovení § 636 odst. 1, 2 NOZ) nepoužijí (§ 636 odst. 3 NOZ).

V přechodném ustanovení § 3037 NOZ je upraven běh lhůt, od kterých se odvíjí promlčecí doba. Dozvěděla-li se tedy osoba přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona o porušení svého práva na jméno, čest, pověst nebo o porušení obdobného soukromého poměru a o tom, kdo je porušil, nebo měla-li a mohla se o tom přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona dozvědět, počne lhůta k zániku práva na jeho ochranu běžet ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona. Stejně tak počne běžet lhůta k zániku práva na ochranu výše uvedených statků ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona v případě, že se osoba o porušení a odpovědné osobě dozvěděla za účinnosti tohoto zákona, nebo měla-li se a mohla se o tom dozvědět.

V neposlední řadě je zakotveno silné beneficium v ustanovení § 3079 odst. 2 NOZ, podle kterého jestliže soud nerozhodl ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona o náhradě škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, může na návrh poškozeného člověka, jsou-li pro to mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele (ustanovení § 2 odst. 3 NOZ⁴²⁴), přiznat poškozenému i náhradu nemajetkové újmy podle tohoto zákona. V tomto ustanovení vidím flagrantní porušení obecných principů odpovědnosti. Stěžejní zásada právní odpovědnosti obsažená v ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny, že právní odpovědnost může být státní mocí uplatňována jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který stanoví zákon. Toto ustanovení je typickým příkladem zpětné působnosti právní normy (právé retroaktivity). Porušuje totiž princip právní jistoty a legitimního očekávání. Vznik takovéto sekundární povinnosti v daném případě nemohl škůdce předvídat, a tudíž toto ustanovení ve svém důsledku působí v neprospěch škůdce a neodůvodněně zvýhodňuje poškozeného.⁴²⁵

424 Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění.

425 Srovnej s ustanovením § 2 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.

12. Úprava v novém občanském zákoníku

Nový občanský zákoník zmiňuje ochranu osobnosti již ve svých úvodních ustanoveních části první, obecné části. Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou mimo jiné ujednání porušující právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti (§ 1 odst. 2 NOZ). Ustanovení § 3 NOZ proklamuje, že soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým. Soukromé právo spočívá též na zásadě, že každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí.

Nový občanský zákoník na straně jedné zavádí široce pojaté klausule týkající se ochrany osobnosti fyzické osoby, které umožňují v důsledku ustanovení § 24 NOZ spolu v kombinaci s ustanovením § 14 NOZ žalovat v rámci této oblasti prakticky cokoliv. Zákoník ponechal v ochraně osobnosti „tělesnou integritu“ a „ochranu podoby, soukromí a jména“. Na druhé straně není věnována bližší pozornost dvěma nejčastějším typům zásahů do práva na ochranu osobnosti a to jednak cti a důstojnosti a také soukromí a rodinnému životu.

V hlavě druhé nového občanského zákoníku, oddílu pátém (ustanovení § 77, 78 NOZ) je zakotvena dosti kazuistická ochrana jména a příjmení člověka⁴²⁶. Podle ustanovení § 78 odst. 1 NOZ se člověk, který byl dotčen zpochybněním svého práva ke jménu nebo který utrpěl újmu pro neoprávněný zásah do tohoto práva, zejména neoprávněným užitím jména, může domáhat, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Za určitých okolností (je-li dotčený nepřítomen, je nezvěstný, nesvéprávný nebo nemůže-li z jiné příčiny uplatnit toto právo sám a zároveň ač svéprávný⁴²⁷, dal výslovně najevo, že si to nepřeje) se může ochrany domáhat manžel, potomek, předek nebo partner. V případě neoprávněného zásahu do příjmení a je-li pro to důvod spočívající v důležitém zájmu na ochraně rodiny, může se ochrany domáhat samostatně manžel nebo jiná osoba dotčenému blízká, byť do jejich

426 Nový občanský zákoník opouští pojem fyzická osoba.

427 Způsobnost k právním úkonům ve smyslu zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

práva ke jménu přímo zasaženo nebylo.

Oddíl šestý je věnován osobnosti člověka. V úvodu je proklamována ochrana osobnosti člověka, včetně všech jeho přirozených práv. Jako úvodní proklamatorní ustanovení je uvedeno, že každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Demonstrativní výčet (ustanovení § 81 odst. 2 NOZ) vypočítává, že ochrany požívá zejména život, důstojnost člověka, zdraví, právo žít v příznivém životním prostředí, vážnost, čest, soukromí a projevy osobní povahy. Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno a nebo aby byl odstraněn jeho následek (§ 82 odst. 1 NOZ).

Aspekty nemajetkové újmy se promítly také do ustanovení § 492 odst. 2 NOZ, které zavádí tzv. mimořádnou cenu věci. Ta se stanoví, má-li se její hodnota nahradit, s přihlédnutím ke zvláštním poměrům nebo ke zvláštní oblibě vyvolané náhodnými vlastnostmi věci. Domnívám se, že ke stanovení mimořádné ceny věci by mělo docházet jen ve výjimečných případech. Na žalobce však budou kladeny vysoké nároky ohledně prokázání takových skutečností a okolností, kterou budou takto zvýšenou cenu ospravedlňovat.

Nový občanský zákoník zná další termín pro hodnotu věci, která v sobě zahrnuje nemajetkový aspekt; používá pojmu cena zvláštní obliby (*pretium affectionis*) a to ve svém ustanovení § 2969 odst. 2 NOZ, uvozeném rubrikou náhrada při poškození věci. Poškodí-li totiž škůdce věc ze svévole nebo ze škodolibosti, má poškozenému nahradit cenu zvláštní obliby. „Cena zvláštní obliby bude předpokládat čistě osobní vztah k určité věci, čímž nabude tato věc určitých nahodilých subjektivních vlastností, takže ji nelze nahradit věcí jinou a že věc ta má vyšší cenu jen pro určitou osobu nebo pouze pro určitý okruh osob.“⁴²⁸ Jako problém vidím fakt, že ze zákona jednoznačně nevyplývá vztah mezi ustanovením § 492 odst. 2 NOZ a ustanovením § 2969 odst. 2 NOZ. Na dané je možné pohlížet buď jako na dvě samostatná ustanovení, mezi kterými není vztah souvztažnosti a nebo že cena zvláštní obliby vzniklá poškozením věci svévolně nebo ze škodolibosti je určitou podmnožinou mimořádné ceny věci. Osobně se kloním k první z nastíněných variant. S výhradou, že pojem cena zvláštní obliby není,

428 Nejvyšší správní soud sp. zn. NSS (SJS) 15015/24

v důsledku shora uvedeného, jednoznačný a tudíž určitý.

Nově občanský zákoník vyděluje ze společného jmění manželů to, co nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech.

Mezi laickou veřejností se stala hojně diskutovanou problematika náhrady za ztrátu radosti z dovolené (loss of enjoyment of the holiday, Entgang von Urlaubsfreude). Vedle doslovného překladu z německého jazyka je spíše přesnější tento institut chápat jako ztrátu prožitku či spokojenosti z dovolené. Ač byla prezentována jako „novinka“, ve skutečnosti ji lze požadovat i podle současného Občanského zákoníku⁴²⁹, byť není výslovně upravena.⁴³⁰ Podle ustanovení § 2543 nového občanského zákoníku při porušení povinnosti, za niž odpovídá, nahradí pořadatel cestujícím vedle škody na majetku také újmu za ztrátu radosti z dovolené, zejména byl-li zájezd zmařen nebo podstatně zkrácen. Odstoupí-li cestující od smlouvy nebo uplatní-li právo z vady zájezdu, není tím dotčeno jeho právo na náhradu ztráty radosti z dovolené. Zároveň se uplatní ustanovení § 2913 odst. 2 NOZ, který stanoví, že kdo porušil povinnost ze smlouvy, zproští se povinnosti k náhradě škody, prokáže-li, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli (vyšší moc⁴³¹). Smluvní stranu nezproští povinnosti k náhradě škody překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů, překážka vzniklá až v době, kdy byl škůdce s plněním smlouvené povinnosti v prodlení, ani překážka, kterou byl škůdce podle smlouvy povinen překonat. Povinnost k náhradě škody se poměrně sníží, jestliže škoda vznikla nebo se zvětšila také následkem okolností, které se přičítají poškozenému (ustanovení § 2918 NOZ). Jinými slovy pořadatel zájezdu nebude v zásadě odpovídat za porušení svých smluvních povinností (zejména poskytnout zájezd řádně a včas), jestliže k porušení povinnosti dojde v důsledku vyšší moci. Závěrem je třeba upozornit, že právo na náhradu za ztrátu radosti z dovolené nevzniká při jakémkoliv „pokažení“ dovolené, typicky za špatné počasí. Je třeba odlišovat od uvedení v omyl a věcmi, které ovlivnit nelze nebo jsou dány různými představami lidí z různých zemí. Porušení povinnosti pořadatele zájezdu

429 A to jako slevu z ceny zájezdu nebo náhradu škody.

430 Právní úprava členských zemí EU musí provádět a reflektovat směrnici 90/314. Evropský soudní dvůr dovodil, že tato směrnice zakládá zákazníkovi právo na náhradu nemajetkové újmy v důsledku neplnění nebo vadného plnění služeb zahrnutých v zájezdu. Výslovná úprava ztráty radosti z dovolené je v Německu, Rakousku, Dánsku, Nizozemí a Belgii, ale i v Rumunsku. V Maďarsku dané dovodily soudy.

431 Poznámka autorky.

zároveň musí kvalitativně dosáhnout určité intenzity, nikoliv banálního porušení. Je nutné prokázat splnění podmínek za vyvození odpovědnosti z porušení smlouvy. Odškodnění bude typicky náležet klientovi cestovní kanceláře, která ho vědomě uvedla v omyl. O uvedení v omyl nepůjde v případě, že klient o určité skutečnosti věděl a s tímto stavem počítal (například že jede ke špinavému moři). Nutnou součástí dovolené je i představa určitého příjemného prožitku. Právo na náhradu za ztrátu na radosti z dovolené se poskytne pouze v rozsahu této ztráty, tedy i za část dovolené. Přiznávané částky by neměly dosahovat vysokých hodnot.

Hlava třetí nového občanského zákoníku (závazky z deliktů) ve svém 1. díle pojednává o náhradě nemajetkové újmy. Podle ustanovení § 2894 odst. 1 NOZ povinnost nahradit jinému újmu zahrnuje vždy povinnost k náhradě újmy na jmění (škody). Nemajetková újma se předně hradí v případech výslovně stanovených zákonem a dále byla-li povinnost odčinit jinému nemajetkovou újmu výslovně ujednána. Povinnost nahradit nemajetkovou újmu poskytnutím zadostiučinění se posoudí obdobně podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu (§ 2894 odst. 2 NOZ). Nepřihlíží se k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti (§ 2898 NOZ). Stejně tak se nepřihlíží k tomu, oznámí-li někdo, že svoji povinnost k náhradě újmy vůči jiným osobám vylučuje nebo omezuje. Jestliže však oznámení provede před vznikem újmy, může být takové oznámení posouzeno jako varování před nebezpečím (§ 2896 NOZ).

Prevenční povinnost, jak ji známe ve smyslu ustanovení § 415 OZ, je nově upravena v ustanovení § 2900 NOZ. Podle tohoto vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.

V oddílu třetím (způsob a rozsah náhrady) se nachází ustanovení § 2951 odst. 2 NOZ, které obsahově navazuje na prostředky ochrany osobnosti uvedené v ustanovení § 82 odst. 1 NOZ. Nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.

Zákonodárce měl potřebu upravit institut nemajetkové újmy velmi podrobně; v pododdíle uvozeném slovy náhrada při újmě na přirozených právech člověka. Výsledkem je jakési proklamativní ustanovení (§ 2956 NOZ), podle kterého vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona, nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil. Jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.

A dále následující ustanovení § 2957 NOZ, které stanoví, že způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné. Jimi jsou úmyslné způsobení újmy, zvláště pak způsobení újmy s použitím lsti, pohrůžky, zneužitím závislosti poškozeného na škůdci, násobením účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost nebo v důsledku diskriminace poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobné závažné důvody. V úvahu se má rovněž vzít obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala. Osobně považuji toto ustanovení za nešťastné a ve svém konečném závěru za zbytečné. Plně by postačovala formulace, že způsob a výše přiznaného zadostiučinění má odpovídat okolnostem případu. Již samotná formulace přiměřené zadostiučinění v sobě obsahuje/zahrnuje imperativ toho, že přisouzené zadostiučinění se odvíjí od všech rozhodných okolností neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti a reparuje nemajetkovou újmu takto způsobenou.

Nově má mít podle ustanovení § 2971 NOZ právo na náhradu nemajetkové újmy v podstatě každý, byť není primárním ani sekundárním poškozeným. Odůvodňují-li to totiž zvláštní okolnosti, za nichž škůdce způsobil újmu protiprávním činem, zejména porušil-li z hrubé nedbalosti důležitou právní povinnost, anebo způsobil-li újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné, nahradí škůdce též nemajetkovou újmu každému, kdo způsobenou újmu důvodně pocítuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.

Na straně jedné je snahou autora sjednotit roztříštěnost dosavadní úpravy. Ve skutečnosti však v ustanoveních o škodách; ustanovení § 2951 NOZ, konkrétněji poté v ustanovení § 2956 NOZ jen nenápadně naznačuje možnost hradit nemajetkovou újmu. Jisté zdvojení se objevuje v ustanovení § 2957 NOZ týkající se ochrany osobnosti.

Zůstane zachována objektivní odpovědnost škůdce. V případě rozhodování soudu o přiznání peněžité satisfakce, bude záležet na okolnostech konkrétního jednotlivého případu, s tím, že v pochybnostech je třeba okolnosti případu vykládat k tíži škůdce, ale také na chování poškozeného.

Přiměřené zadostiučinění může dále žádat i osoba, jejíž právo bylo nekalou soutěží ohroženo nebo porušeno a to vůči rušiteli (ustanovení § 2988 NOZ).

13. Principy evropského deliktního práva

V posledních desetiletích se v Evropě, zejména v rámci Evropské unie objevují stále silnější tendence usilující o sjednocení nebo alespoň o harmonizaci práva. Děje se tak směrnicemi, které v mnohých případech ponechávají národnímu zákonodárci jen velmi omezený prostor k vlastní normotvorbě a ovlivňují i oblast občanského práva. K prohloubení sjednocujícího procesu má význam také judikatura Evropského soudního dvoru. Proces harmonizace s sebou nese i některá úskalí; právní předpisy se týkají úzce vymezených oblastí a to vede k dvojímu právnímu štěpení. „Nejenže se prosazují velmi odlišné národní právní řády se svými často neobvyklými úpravami, ale také samotné směrnice nebo nařízení nespočívají na jednom konečném, důsledném celkovém konceptu, a tak vnášejí do právních řádů rozpory.“⁴³² Celoevropský koncept naráží na oprávněné odmítavé stanovisko, že právní řád představuje podstatný kulturní statek každého státu, který vyjadřuje jeho právní tradici a soužití.

V současné době se objevují určitá východiska a trendy ve vývoji deliktního práva. „Za reprezentativní a všeobecně přijímaný bývá považován projekt Principů evropského deliktního práva (PETL - Principles of European Tort Law)..., který lze zařadit spolu s dalšími „soukromoprávními kodifikacemi“ do kategorie spontánní europeizace práva.“⁴³³ Principy nevznikly v rámci legislativní činnosti ES a nejsou prostorově omezeny pouze na členské státy ES. „Projekt si neklade za cíl stanovit jednotná pravidla odpovědnostních vztahů pro veškeré evropské státy, nýbrž se snaží zachytit nosné principy evropského deliktního práva v širším rámci soukromého práva. ... Principy vychází z koncepce subjektivní odpovědnosti založené na zavinění a v tom se shodují s českou právní úpravou, na druhé straně však přináší některé inovativní prvky. Nejvýrazněji se odchýlení od tradičních metodologických přístupů a originalita projektu projevuje v pojetí protiprávnosti, úpravě příčinné souvislosti a obsahu a rozsahu náhrady škody.“⁴³⁴

432 Tichý, L. Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. PRAHA : Vodnář, 2005, s. 8

433 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. Jurisprudence, 2009, č. 4

434 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. Jurisprudence, 2009, č. 4

V roce 1993 bylo svoláno zasedání pracovní skupiny (European Group on Tort Law)⁴³⁵ pod vedením Jaapa Spiera, která si kladla za cíl vypracovat principy evropského deliktního práva. Ty by měly posloužit jako základ budoucího evropského odpovědnostního práva. Pomocí vyplněných dotazníků a vypracování národních zpráv o základních otázkách náhrady škody byl získán přehled o rozdílných právních systémech jednotlivých členských států, včetně států přistoupivších do Evropské unie v roce 2004.

V části I je obsažena obecná základní norma, která stanoví, že každý je povinen k náhradě jím způsobené škody, jestliže tato škoda je mu právně přičitatelná. To je v souladu se zásadou *casum sentit dominus*⁴³⁶, která dále stanoví, že škodu je třeba přičítat tomu, kdo ji způsobil sám v důsledku zaviněného jednání nebo v důsledku mimořádně nebezpečné činnosti anebo jehož pomocníci tuto újmu způsobili v rámci na ně přenesené činnosti. K základním předpokladům odpovědnosti náleží existence škody, zapříčinění škody a uskutečnění důvodu přičitatelnosti. Zdůrazněna je vyrovnávací funkce náhrady škody. Pojem škoda není definován. Náhrada škody přichází v úvahu jen tam, kde došlo k poškození zájmů, které právní řád chrání. Proto je definována tzv. nahraditelná škoda, která odpovídá tomuto konceptu. Principy výslovně nezmiňují pojem protiprávnost s ohledem na velké rozdíly v jednotlivých právních řádech, i když ji uznávají za jeden z podstatných znaků přičitatelnosti. Principy definují škodu velmi obecným způsobem v duchu právního pojetí. V případě porušení chráněných zájmů náleží dotčené osobě náhrada škody a to jak za materiální tak i imateriální újmu. Ušlé výhody, které mohly být docíleny nedovoleným jednáním, nelze nahrazovat. Právní řád také neposkytuje ochranu zájmu osoby, aby nežila, a nikomu nepřísluší právo, aby byl před svým narozením usmrcen. Chráněné zájmy lze definovat dvojím způsobem. Buď může zákonodárce „zakázat určité jednání nebo vymežit chráněná práva a zájmy a požadovat jejich respektování spíše obecným způsobem, pokud je to relevantní.“⁴³⁷ Principy nezmiňují žádné zákony na ochranu ani dobré mravy (s poukazem na nadbytečnost tohoto ustanovení a že samy o sobě neposkytují ochranu). Definice chráněných zájmů v sobě odráží dva protichůdné zájmy; zájem na maximální ochranu a na maximální svobodu. „Je proto třeba přihlížet k hodnotě chráněných zájmů, jasnému vymezení zájmů a jejich zřetelnosti a transparentnosti, způsobu odpovědnosti, která

435 Předchůdcem byla tzv. Tillburská skupina založená roku 1992.

436 Každý je povinen snášet utrpěnou škodu.

437 Tichý, L. Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha : Vodnář, 2005, s. 19

postihuje pachatele, zejména zda pachatel je brán k odpovědnosti v důsledku jeho nedbalosti nebo úmyslného poškození, zájmy pachatele, zejména zájmy na jeho svobodě a výkonu jeho práv a i veřejné zájmy.⁴³⁸ Nejvyšší právní ochrany požívá život, tělesná a duševní integrita, důstojnost a svoboda. Za nimi se nacházejí majetková práva a na posledním stupni jsou čistě majetková práva.

Kauzalita ve vlastním slova smyslu se odvíjí od klauzule *conditio sine qua non*, jejíž existenci je zapotřebí v každém konkrétním případě zkoumat. Principy také definují odchylky od požadavků kauzality. Jde o problematiku tzv. kumulativní kauzality, kdy dvě události nastanou současně a každá z nich by mohla sama o sobě způsobit nastalou škodu. Problém tkví v tom, že žádná z těchto událostí není *conditio sine qua non*, protože škoda by mohla být způsobena i druhou z těchto událostí. Proto je každá z těchto událostí chápána jako příčina a zakládá solidární odpovědnost více škůdců. Uplatní se i podílová odpovědnost v případech, kdy škůdce způsobí jednu škodu oběti, ale nelze určit, která z více obětí to byla. Musí poté odškodnit všechny oběti podle podílu. Příklad přesahující kauzality předpokládá, že plně odpovědným je první škůdce, jestliže druhé jednání, které by také jinak způsobilo škodu, se uskutečnilo až po vzniku škody způsobené prvním škůdcem. K dodatečným jednáním se bude přihlížet jen, když jimi byla způsobena dodatečná škoda nebo trvalé poškození od okamžiku, který vedl k újmě. Jestliže škodu způsobilo více událostí obdobného charakteru, ale nelze zjistit, kterou újmu každá z nich způsobila, uplatní se tzv. minimální kauzalita. V jejím důsledku je stanovena podílová odpovědnost, protože žádná z událostí sama o sobě nemohla způsobit celou škodu. Přičitatelnost a rozsah odpovědnosti za škodu se bude odvíjet od předvídatelnosti škody, způsobu a hodnotě chráněných zájmů, základů odpovědnosti, obecného životního rizika a ochranného účelu porušené normy.

Vznik odpovědnosti za zavinění předpokládá porušení požadovaného standardu chování (povinnosti chování). Vychází se přitom z chování tzv. rozumné osoby (*reasonable person*) za konkrétních okolností, která nesleduje pouze vlastní zájmy, ale také zájmy jiných, jakožto určitého měřítka. Tím nemůže být sám škůdce či průměrná osoba. Důvody vylučující odpovědnost jsou upraveny v oddíle o obraně. Principy se

438 Tichý, L. Vývoj práva deliktů odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha : Vodnář, 2005, s. 20

také zabývají problematikou protiprávnosti opomenutí. Neexistuje žádná obecná povinnost k aktivnímu předcházení vzniku škody, protože by tím byla omezena svoboda rozhodování osoby. Modernímu právnímu řádu plně odpovídá princip, že za určitých předpokladů by mohla vzniknout povinnost k aktivnímu chování. Tím zůstává adresátovi normy svoboda volby mezi různými jinými způsoby jednání. Tato úprava představuje „na jedné straně dostačující východiska či vztyčné body tím, že uvádí relevantní kritéria a činí proto rozhodnutí předvídatelnými a pochopitelnými, na druhé straně zůstávají pravidla elastická a nechávají dostatečný prostor pro další rozvoj.“⁴³⁹ Zavinění je zmíněno jen ohledně dětí a duševně a tělesně poškozených, kteří nejsou vždy způsobilí k náhradě, jestliže nedodrželi objektivní standard v chování, protože u nich lze požadavky péče přizpůsobit.

Odpovědnost za zavinění, objektivní odpovědnost a odpovědnost za třetí osoby stojí na stejné úrovni. Je nutné poznamenat, že subjektivní a objektivní odpovědnost nepředstavuje dva protichůdné typy odpovědnosti, ale že mezi nimi existuje plynulý přechod. Jelikož existují značné rozdíly mezi evropskými právními řády v oblasti objektivní odpovědnosti, omezila se úprava na tzv. malou generální klauzuli pro případy pramenů mimořádných nebezpečí, která bude doplněna národní úpravou pro prameny zvýšeného nebezpečí. V případech menší nebezpečnosti o zpřísněné odpovědnosti za zavinění, která stojí mezi objektivní a subjektivní odpovědností a postihuje osoby povinné dohledem nad dětmi a duševně postiženými. Zároveň zde platí obrácené důkazní břemeno. Nejprísnější trend našel odezvu v ustanovení, které zakládá přísnou odpovědnost odpovědných manažerů za pochybení jejich zaměstnanců (pomocníků), jestliže jednají v rámci na ně přenesené množiny úkolů. Nezávislý podnikatel není chápán jako pomocník.

Zprošťující a exonerační důvody jsou upraveny velmi rámcově. Vyloučení odpovědnosti bude záviset na závažnosti vyvíňovacích důvodů a odpovědnostních důvodech. V případě objektivní odpovědnosti jsou liberačními důvody vyšší moc a jednání třetí osoby. Ty mohou vést k plnému vyvinění škůdce nebo k omezení jeho odpovědnosti.

⁴³⁹ Tichý, L. Vývoj práva deliktů odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha : Vodnář, 2005, s. 25

Náhrada škody se zásadně plní v penězích. Jestliže je to možné a zároveň nezatěžuje příliš škůdce, může poškozený požadovat také naturální restituci. Náhrada škody má obecnou preventivní funkci a její výše má odpovídat situaci, aby byl poškozený ve stejné pozici jako by ke škodě nedošlo. Povaha plnění, ať jednorázové částky nebo v podobě renty, se bude odvíjet od zájmů poškozeného. Je také třeba odečíst výhody (jejich započitatelnost) získané v důsledku škodlivého jednání. Majetková škoda je definována jako zmenšení majetku poškozeného. To plně odpovídá vymezení imateriální újmy, která má být vyjádřitelná v penězích. Majetková škoda musí být vypočítána v konkrétní výši. Připouští se též abstraktní výpočet, zejména z tržní ceny.

Principy zároveň zdůraznily, že účelem náhrady škody v tomto pojetí je pouze odškodnit postiženou osobu a přecházení škodám. Tímto mělo být postaveno najisto, že principy vůbec nepřipouštějí a neumožňují sankční náhradu škody, protože tato je vždy zjevně disproporční ke skutečně způsobené škodě. Ke stejnému závěru dospěla studijní skupina zabývající se evropským občanským zákoníkem.

Při škodě na zdraví a usmrcení se poskytuje peněžitá náhrada, jestliže došlo k narušení výdělečné způsobilosti, ale i tehdy, kdy neexistuje žádná faktická ztráta příjmu. Při usmrcení se přiznává nárok na náhradu ušlého výživného také těm, kterým právo na výživné nepříslušelo, avšak jim bylo fakticky poskytováno nebo by bylo fakticky poskytováno. Účelem náhrady věcných škod je vyrovnat zmenšení hodnoty. Principy konstruuji zvláštní pravidlo, podle kterého je „v případě ztráty nebo zničení přiznána hodnota věci, nezávisle na tom, zda poškozený zamýšlí nové pořízení věci. Zanedbává se tímto závažné rozlišování: nemá-li poškozený zájem o nové nabytí odpovídající věci, je rozhodný pouze jeho zájem na kompenzaci a pak by měl mít nárok jen na hodnotu při zcizení takovéto věci; pouze má-li zájem na restituci, je třeba nahradit pořizovací hodnotu. Dále je možné požadovat i vyšší náklady za znovuvyrobení, pokud jsou v dané situaci oprávněné.“⁴⁴⁰ Poskytuje se také náhrada za upotřebení.

Při porušení osobnostních práv se přiznává náhrada za ideální (imateriální) škody v podobě peněžitého zadostiučinění prostřednictvím adekvátních částek. Úprava

440 Tichý, L. Vývoj práva deliktů odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha : Vodnář, 2005, s. 32

náhrady za imateriální škody je provedena velmi flexibilním způsobem a při jejím přiznání musí být respektována ochrana poškozeného statku. Principy výslovně zmiňují škodu na zdraví, újmu na svobodě, důstojnosti nebo jiných osobnostních právech. Nejedná se však o taxativní výčet. Předpokládá se náhrada i dalších, explicitně nevyjmenovaných, nemajetkových újem. Jak již bylo řečeno „principy sice nestanoví taxativní výčet chráněných nemajetkových zájmů, nýbrž předpokládá určitá kritéria, na základě nichž lze dospět k závěru, zda se v konkrétní situaci jedná o právem chráněný zájem, za jehož porušení náleží poškozenému náhrada nemateriální újmy.“⁴⁴¹ Rozsah ochrany zájmu závisí na jeho povaze. Čím vyšší je jeho hodnota, přesnější jeho určení a jeho očividnost, tím rozsáhlejší je jeho ochrana. Jedná se o demonstrativní výčet kritérií. „Zájem je očividný (zřejmý) tím více, čím více si třetí osoby objektivně mohou uvědomit jeho existenci a rozsah. ... Přesnost určení chráněného zájmu sice navazuje na předchozí kritérium, ale není s ním zcela shodná. Odlišnost spočívá v míře abstrakce.“⁴⁴²

Stanovení rozsahu nemateriální újmy vychází z pojetí principů mezi anglosaským přístupem, posuzujícím obdobné případy na základě precedentů a kontinentálním, vycházejícím ze znaleckého posudku lékaře a bodovým ohodnocením. Principy stanoví jednotlivá kritéria, na základě kterých soud určí výši nemajetkové újmy. Při stanovení takové náhrady škody musí obecně být zváženy všechny okolnosti případu, včetně závažnosti, trvání a následků újmy. Závažnost újmy odráží její povahu. Intenzita újmy se zpravidla snižuje uplynutím delšího časového úseku. „Následek újmy se pojmově blíží závažnosti újmy. Rozdíl spočívá v tom, že závažnost újmy bude zpravidla posuzována staticky k okamžiku vzniku škody, kdežto následek újmy dynamicky s výhledem do budoucna. V některých případech jsou následky nemajetkové újmy nevratné.“⁴⁴³ Všechna zde uvedená kritéria nicméně vykazují vysoký stupeň abstrakce. Stupeň zavinění škůdce musí být vzat v potaz pouze, pokud významně přispěl k újmě poškozeného. Závažnost zavinění se bere na zřetel v případech, kdy je relevantní pro výši utrpěné újmy, jak je tomu v případě úmyslného poškození. Jinými slovy ke stupni zavinění škůdce se přihlíží pouze v případě, že stupeň jeho zavinění významně přispívá k újmě poškozeného.

441 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4

442 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4

443 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4

Náhrada ideální škody se také poskytuje blízkým příslušníkům usmrčeného nebo těžce zraněného (tzv. sekundární oběti). V českém právním prostředí se sekundární oběti neodškodňují a to s odkazem na nedostatek příčinné souvislosti (tzv. následek následku). V případě tělesného poškození⁴⁴⁴ se výše peněžitého zadostiučinění odvíjí od utrpení oběti⁴⁴⁵ a poškození jejího tělesného a duševního zdraví⁴⁴⁶. Zmírňovací klauzule umožňuje ve výjimečných případech redukci náhrady škody. V takovém případě bude zejména brán v potaz blízký vztah mezi jednajícím a ohroženým nebo skutečnost, že jednající si je vědom, že působí škodu, ačkoliv jsou jeho zájmy méně hodnotné než zájmy poškozeného. Lze tedy dovodit „minimálně tři kritéria; vzdálenost mezi jednajícím a ohroženým (čím blíže jsou si účastníci vztahu, tím větší je pravděpodobnost, že se jedná o právem chráněný zájem), povaha odpovědnosti (směřuje k subjektivní stránce škůdce) a hodnota zájmu škůdce (zájem v této souvislosti poměřuje hodnotu zájmu škůdce v porovnání s hodnotou narušeného zájmu poškozeného).“⁴⁴⁷

444 Náleží i tomu, kdo upadne do bezvědomí.

445 Odpovídá pojem bolestné.

446 Odpovídá pojem ztížení společenského uplatnění.

447 Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. *Jurisprudence*, 2009, č. 4

14. Úvahy de lege ferenda

De lege ferenda jsou dvě možnosti, jak upravit institut ochrany osobnosti fyzické osoby. A to buď zahrnout všechna protiprávní jednání (újmu, škodu) pod pojem škoda a systematicky ji zařadit na konec občanského zákoníku, kdy k projednání budou příslušné okresní soudy, anebo ponechat institut ochrany osobnosti v úvodních ustanoveních občanského zákoníku. K rozhodování sporů by byly příslušné krajské soudy a do jejich působnosti by se dále zahrnuo projednávání případů škod na zdraví. Spolu se zachováním volné úvahy soudů, vztahem k Listině základních práv a svobod představuje druhé směřování progresivnější a pružnější cestu k zachování a rozšiřování důkladnější a širší ochrany lidských práv.

Víceméně slovní otázkou je problém, zda chápat peněžité zadostiučinění jako specifický typ škody, jak je chápáno ve většině západních zemí a nebo ponechat pro dva odlišné instituty dva odlišné pojmy. Není však vhodné upravit peněžité zadostiučinění společně se škodami, protože se vystavíme nebezpečí, že by tento institut „ztratil svůj zvláštní charakter a vztah k základním právům a zejména by mohlo docházet k jeho nenápadnému výkladovému omezování (není škoda = není nárok).“⁴⁴⁸

Ústavní soud vyslovil ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 1976/09⁴⁴⁹ názor, že „ochrana osobnostních práv zasažených trestním stíháním by měla být de lege ferenda svěřena soudu, jenž o trestním obvinění s konečnou platností rozhodl“⁴⁵⁰. S tímto názorem nesouhlasím. Předně by byl narušen samotný koncept trestního práva hmotného, jehož hlavním účelem je ochrana společnosti a určitého okruhu společenských vztahů před společensky nejnebezpečnějšími útoky fyzických osob. Trestní právo představuje prostředek poslední instance (ultima ratio). Stejně tak komplementárně účelem trestního práva procesního je „ochrana veřejného zájmu na spravedlivém potrestání pachatele ústavně souladným postupem a tím zabezpečení principu panství práva.“⁴⁵¹ Tímto postupem by bylo již apriori porušeno právo na

448 Wergeld III. - jak dál?

<http://jinepravo.blogspot.com/2008/06/wergeld-iii-jak-dl.html>

449 Bliže jsem se tomuto nálezu věnovala v kapitole 11. Časové hledisko.

450 Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 1976/09

451 Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. Praha : Linde, 2007, s. 19

spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny. O zadostiučinění by rozhodoval soud, který byl činný v trestním řízení, z něhož je nárokováno odškodnění. Soudce by přezkoumával svou vlastní práci a v takovém případě nelze hovořit o jeho nestrannosti a to se zřetelem na jeho poměr k věci.

Myslím si, že v podmínkách českého právního řádu již není přínosné rozšíření náhrady nemajetkové újmy i na další případy než dosavadní. S ohledem na nový občanský zákoník je takovýto postup kontraproduktivní. Na novém občanském zákoníku lze demonstrovat neuvážené rozšíření skutkových okolností, ze kterých může osobě vzniknout nárok na náhradu nemajetkové újmy. Záměrně jsem nepoužila pojem dotčená osoba, protože dikcí nových ustanovení se zároveň rozšiřuje okruh osob, kterým hmotné právo přiznává status poškozeného. Tímto se degraduje samotný účel náhrady nemajetkové újmy, když optikou nového občanského může být v konkrétním případě poškozeným v podstatě každý. Při tomto hodnocení jsem odhlédla od skutečnosti (i když ne nezanedbatelné, ale již spadající do procesního práva), jaká je reálná možnost žalobce prokázat, že mu nemajetková újma skutečně vznikla a v jakém rozsahu.

15. Závěr

Současná úprava morální a materiální satisfakce je nepřehledná. Na jedné straně se jednotlivé instituty překrývají, na straně druhé však v mnohých zákonných úpravách stále chybí. Je tedy na zákonodárci, aby napravil tento nežádoucí stav a zakotvil institut satisfakce tam, kde se jeví jako opodstatněný a žádoucí a umožnil tak poškozenému, aby mohl účinně bránit svá práva proti neoprávněnému zásahu do jeho osobnosti. To bude odpovídat požadavkům demokratického právního státu a zajištění plné ochrany osobnosti fyzické osoby.

Lze konstatovat, že ochrana osobnosti fyzické osoby v českém právním řádu je na dobré úrovni. Dotčené fyzické osobě se dostává poměrně široké možnosti uplatnění práva na její ochranu. Především úprava v občanském zákoníku se etablovala na důležitý základní kámen, od kterého se odvíjí další prostředky ochrany práva fyzické osoby. Po listopadu 1989 došlo v této oblasti k významným změnám, které potvrzují demokratické uspořádání České republiky. Významným způsobem vzrostla judikatura obecných soudů a Ústavního soudu. Od prvních nesmělých krůčků až po velmi obsáhlé a interpretačně cenné výklady jednotlivých institutů a jejich vzájemných souvislostí. Ochrana osobnosti byla též významně propracována akademickou obcí, jmenovitě prof. JUDr. Jiřím Švestkou, DrSc. Problematika ochrany osobnosti fyzické osoby se také dostala do širšího povědomí laické veřejnosti, která již neztrácí ostych a je připravena bránit svá dotčená práva.

Institut imateriální satisfakce plní v rámci ochrany osobnosti satisfakční funkci. Avšak pod tlakem Ústavního soudu ČR i publikovaných názorů právní teorie, se stává stále více aktuální otázka preventivně-sankčního působení. Domnívám se, že tyto dva principy se navzájem nevylučují a to s ohledem na fakt, že výše náhrady nemajetkové újmy v penězích roste v přímé úměře s mírou zavinění subjektu neoprávněného zásahu. Vyšší míra zavinění vždy zesiluje neoprávněnost zásahu do osobnostních práv.

V poslední době lze pozorovat stále více se rozevírající nůžky mezi částkami přiznávanými v rámci řízení na ochranu osobnosti (dosahujících statisíců, zcela výjimečně i milionu) a částkami přiznávanými z titulu práva na zdraví v řízení o

náhradu škody. „Komplementární právní ochrana lidské osobnosti je přitom vždy ochranou její celkové fyzické a morální integrity, a přestože zasažená práva a statky i rozsah vzniklé újmy jsou vždy individuální, nelze onen nepoměr v žádném případě přehlédnout.“⁴⁵²

Značné rozdíly se objevují také mezi částkami přiznávanými v řízení na ochranu osobnosti a částkami přiznávanými za nepřiměřenou délku řízení, když druhé jmenované v posledních třech letech významně narostly. Tento nepoměr je dále umocněn skutečností, že na žalobce v řízení na ochranu osobnosti jsou kladeny podstatně vyšší nároky ohledně tvrzení rozhodných skutečností a jejich prokázání. Při odškodnění za nepřiměřenou délku řízení postačí prakticky tvrdit, že řízení trvá či trvalo dlouho. Vznik nemajetkové újmy se zde presumuje. Nejsem přesvědčena, že tento rozpor je rozumným způsobem odůvodnitelný. Zásah do jednotlivých osobnostních práv vidím jako citelnější újmu pro dotčenou osobu, než nejistotu spojenou s projednáváním věci po delší dobu, zvláště za situace, kdy často jde o bagatelní případy (ať již pro nízkou částku předmětu řízení, malichernost požadovaného nároku nebo urputné vedení sporu s cílem působit příkoří druhé straně a úspěch v samotném řízení je již upozadněn).

Co se týče sankční náhrady škody, zastávám názor, že tento institut by neměl být součástí právní úpravy v České republice. Imanentním účelem náhrady škody je, aby se poškozený dostal do situace, jakoby ke škodě vůbec nedošlo, tedy plné nahrazení porušené majetkovo – ekonomické rovnováhy. A to buď formou náhrady v penězích (kompenzace) nebo náhrady in natura (restituce). Preventivně výchovná funkce našla svůj odraz v ustanoveních § 415 – 419 OZ. Našemu pojetí odškodnění je účel potrestání a odrazení cizí. Pokud se vrátíme k nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1586/09, ve kterém připustil možnost přiznání sankční náhrady škody v rámci českého práva, pak padají úvahy o přípustnosti tohoto institutu v rovině právně teoretické. Zůstává tak hledisko morálně-politické, což vzhledem ke skutečnosti, že v daném případě rozhodoval tříčlenný senát a k tomuto nálezu bylo zároveň připojeno separátní votum jednoho ze soudců, nutně ztrácí svou legitimitu a přesvědčivost. Pro další pokusy při přiznání peněžité náhrady nemajetkové újmy, která v sobě bude zahrnovat prvky

452 Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008

sankčnosti, tak určitým způsobem odpadá problém, zda je sankční náhrada škody teoreticky přípustná. Spíše bude záležet na tom, jaká hlediska u soudce, který bude případ rozhodovat, převáží. Jinými slovy řečeno, jaké hodnoty podpořené odůvodněnými argumenty zvítězí v testu proporcionality.

Sociologický výzkum ukázal, že i v prostředí kontinentálního práva je možné v duchu realistického přístupu k právu zkoumat, jak právo působí ve společnosti a získat relevantní použitelné výstupy. Anketa byla v části věnované peněžité náhradě za jednotlivé neoprávněné zásahy určitou predikcí, protože respondenti si vyjmenované události museli představit a poté zhodnotit, jak by u soudu žalovali.

Je však bláhové se domnívat, že s účinností nového občanského zákoníku dojde k pozitivnímu obratu směrem k větší ochraně osobnostních práv, jak je prezentováno autory kodexu. Vyšší míra ochrany osobnosti není naplněna větším množstvím kazuistických ustanovení protkaných řadou neurčitých termínů, ale faktickým naplňováním postulátů demokratického právního státu a respektu k osobnosti fyzické osoby a to vše založené na zdravém rozumu.

Na úplný závěr bych chtěla napsat, že si nemyslím, že s novým občanským zákoníkem dochází k revoluci při přiznávání peněžité náhrady nemajetkové újmy, jak se nás snaží jeho autoři a sdělovací prostředky přesvědčit. Není totiž možné mávnutím kouzelného proutku změnit již ustálenou rozhodovací činnost podpořenou dvacetiletým kontinuitním vývojem opřeným o rozsáhlou judikaturu soudů.

Použité zkratky

BGH - Spolkový soudní dvůr

Listina – Listina základních práv a svobod

NOZ - Nový občanský zákoník

ObchZ – Obchodní zákoník

OSŘ – Občanský soudní řád

OZ – Občanský zákoník

SŘ – Správní řád

TŘ – Trestní řád

TZ – Trestní zákon

ESLP – Evropský soud pro lidská práva

Úmluva – Úmluva o ochraně práv a lidských svobod

StGB – Strafgesetzbuch

ZoR – Zákon o rodině

Prameny a literatura

Literatura

- Doležilek, J. Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. ASPI, Praha, 2008
- Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1- 487. 1. vydání. Praha : Linde, 2008
- Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A. Teorie práva. Praha : ASPI Publishing, 2004
- Hulmák, M. Ztráta radosti z dovolené. Právní rozhledy 2/2009. Praha : C. H. Beck, 2009
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2. aktualizované vydání. Praha : Linde, 2006
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha : Leges, 2010
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Praha : Linde, 2007
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M., Římské právo. Praha : C. H. Beck, 2005
- Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V., Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha : Linde, 2004
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 1. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, 2005
- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, 2006
- Mach, J. Medicína a právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006
- Maštálka, J. Osobní údaje, právo a my. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008
- Rouček, F., Sedláček, J., Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Praha, 1937
- Strejc, P. Soudní lékařství pro právníky. Skripta. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000
- Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha : C. H. Beck 2008
- Šustek, P., Holčapek, T. Informovaný souhlas. Praha : ASPI, 2007
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008
- Tichý, L. Vývoj práva deliktů odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě. Praha : Vodnář, 2005
- Telec, I. Přírozené právo a jeho státní ochrana. Právní rozhledy 1/2007. Praha : C. H. Beck, 2007
- Vojtek, P. Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007
- Vojtek, P. Přehled judikatury ve věcech náhrady škody. ASPI, Praha, 2006
- Manuál pro aplikaci zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu

veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění zákona č. 160/2006 Sb., na případy odškodňování průtahů v řízení, Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva, květen 2006

Doležal, T. Náhrada škody za nechtěné dítě?. Právní rozhledy, 2006, č. 21

Doležal, T. Několik poznámek k aktuálním rozhodnutím soudů ve věcech náhrady škody na zdraví a kompenzace imateriální újmy. Právní rozhledy, 2008, č. 15

Doubek, P. Odškodnění újmy na zdraví v českém právu – příliš rigidní, nebo právní jistotu přinášející?. Právní rozhledy, 2012, č. 23-24

Hulmák, M. Ztráta radosti z dovolené. Právní rozhledy, 2009, č. 2

Janeček, V. K přípustnosti sankční náhrady škody. Právní rozhledy, 2013, č. 5

Morávek, J. Kdy lze jako důkazní prostředek připustit záznam z kamerového systému?. Právní rozhledy, 2011, č. 13

Nonnenmann, F. Právní úprava ochrany osobnosti v novém občanském zákoníku a její vztah k ochraně osobních údajů. Právní rozhledy, 2012, č. 13-14

Pokorný, M. Rakousko: Nejvyšší soudní dvůr: K instalaci videokamery, resp. Napodobeniny videokamery nájemcem. Právní rozhledy, 2012, č. 9

Ryška, M. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. Právní rozhledy, 2009, č. 9

Svoboda, K. K promlčení osobnostních práv a práva uskutečnit jednostranný právní úkon. Právní rozhledy, 2012, č. 21

Telec, I. Test přiměřenosti zadostiučinění za nemajetkovou újmu. Právní rozhledy, 2010, č. 4

Vlasák, M. Náhrada nemajetkové újmy v principech evropského deliktního práva (PETL) a v návrhu občanského zákoníku. Jurisprudence, 2009, č. 4

Vojtek, P. Dvě otázky medicínského práva, pro něž bude nový občanský zákoník přelomový. Soudní rozhledy, 2013, č. 4

Žďárek, R. Souběžné uplatňování nároků na náhradu škody na zdraví a nároků z titulu porušení práva na ochranu osobnosti. Soudní rozhledy, 2013, č. 4

Behr, V. Punitive Damages in American and German law – tendencies towards approximation of apparently irreconcilable concepts. 78 Chi. – Kent L. Rev. 105 2003

Polinsky, A. M., Shavell, S. Punitive damages: an economic analysis. 111 Harv. L. Rev. 869 1997-1998

Koziol, H., Wilcox, V. Punitive damages: Common Law and Civil Law Perspectives. Tort and Insurance Law Vol. 25. SpringerWienNewYork. 2009

King, J. M. Punitive Damages AND due process: Pacific mutual life insurance company v. Haslip. Creighton law review. 1993

Rustad, M., Koenig, T. The historical continuity of punitive damages awards: reforming the tort reformers. The American University Law Review Vol. 42:1269

Koziol, H. Punitive Damages – A European Perspective. Louisiana Law Review. 68 2008

Young, B. Exxon Valdez Revisited: Rights And Remedies. 7 U. St. Thomas L.J. iii 2009-2010

Ghandhi, P. R. Exemplary damages in the English law of tort. 10 Legal Stud. 182 1990

Hylton, K.N. Punitive Damages and the Economic Theory of Penalties. 87 Geo. L. J. 421 1998-1999

Schlegel, J. H. American legal realism and empirical social science: the singular case of Underhill Moore. 29 Buff. L. Rev. 195 1980

Právní předpisy

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

zákon č. 451/1991 Sb., lustrační zákon

zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

nařízení vlády č. 258/1995 Sb.

vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

Listina základních práv a svobod (Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky)

Internetové stránky

Souhlas s lékařským zákrokem
<http://medico.juristic.cz/149496>

Wergeld: Jak to funguje?
<http://jinepravo.blogspot.cz/2008/06/wergeld-jak-to-funguje.html>

Wergeld II: Kolik stojí lidský život?
<http://jinepravo.blogspot.cz/2008/06/wergeld-ii-kolik-stoj-lidsk-ivot.html>

O mantinelech soukromí a informačním sebeurčení (a taky o chování na veřejnosti, Zeleném Raoulovi a upovídané pacientce)
<http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/michal-ryska-o-mantinelech-soukromi.html>

Michal Ryška: Big Brother v bytovém domě
<http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/michal-ryska-big-brother-v-bytovem-dome.html>

Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci?
<http://jinepravo.blogspot.com/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn.html>

Michal Ryška: Učitelka nechtěla pustit manžela do bytu aneb soukromí před soudem a média
<http://jinepravo.blogspot.com/2011/03/michal-ryska-ucitelka-nechtela-pustit.html>

Michal Ryška: Má být degradující paušál za smrt skutečně pravidlem?
<http://jinepravo.blogspot.com/2010/03/michal-ryska-ma-byt-degradujici-pausal.html>

Michal Ryška: O akademiku Filipovi, problému Stalinova vnuka a vědomí, že ryjeme do historie
<http://jinepravo.blogspot.com/2011/06/michal-ryska-o-akademiku-filipovi.html>

Umělci pod okny soudu aneb První krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/umelci-pod-okny-soudu-aneb-prvni-krok.html>

Paradigma rovnostářství a smrtící komparace aneb Druhý krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/paradigma-rovnostarstvi-smrtici.html>

Sex ve městě a kráska v nesnázích aneb Třetí krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/sex-ve-meste-kraska-v-nesnazich-aneb.html>

Jak zneužít kulturistku aneb Čtvrtý krok do světa satisfakcí
<http://jinepravo.blogspot.com/2009/07/jak-zneuzit-kulturistku-aneb-ctvrty.html>

K přípustnosti důkazu utajenou audiovizuální nahrávkou v civilním řízení
<http://jinepravo.blogspot.cz/2009/12/k-pripustnosti-dukazu-audiovizualni.html>

Audio a videozáznamy v civilním řízení a nový občanský zákoník
<http://jinepravo.blogspot.cz/2009/12/k-pripustnosti-dukazu-audiovizualni.html>

Náhrada škody na zdraví a ochrana osobnosti
http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_6618/nahrada-skody-na-zdravi-a-ochrana-osobnosti.aspx

Rozhoduje o výsledku interpretace práva to, jak se soudce vyspal, nebo ten výsledek kontroluje právní metodologie?

<http://jinepravo.blogspot.cz/2007/03/rozhoduje-o-vsledku-interpretace-prva.html>

Americký právní realismus – Část první – Intuice

http://teorieprava.blogspot.cz/2009/08/americky-pravni-realismus-cast-prvni_16.html

www.dotaznik-online.cz

Přednášky

Michael Wilding: Wrongful life and Wrongful birth - Kind als Schaden, Centrum právní komparatistiky, 16.6.2010

Soudní rozhodnutí

Nejvyšší správní soud sp. zn. NSS (SJS) 15015/24

Vrchní soud v Praze sp. zn. 5 Co 192/93

Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 581/99

Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 281/03

Nejvyšší správní soud sp. zn. R 10/1991

Městský soud v Praze sp. zn. 3 Co 16/94

Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 96/95

Nejvyšší správní soud sp. zn. R 36/2007

Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 102/96

Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 359/96

Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 3 To 183/98

Ústavní soud sp. zn. R III/1967

Ústavní soud sp. zn. ÚS 546/03

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 4/04

Ústavní soud sp. zn. Pl. ÚS 16/04

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 94/05

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 191/05

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 310/05

Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 23/05

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 517/99

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 1191/08

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 2432/08

Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1586/09

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 3168/09

Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 171/12
Krajský soud v Ostravě sp. zn. 23 C 52/96
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3971/2000
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001
Nejvyšší soud sp. zn. 5 Tdo 873/2002
Nejvyšší soud sp. zn. 28 Cdo 2099/2002
Vrchní soud v Praze sp. zn. 1 Co 39/2003
Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 159/2007
Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 62/2003
Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 63/2003
Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 2905/99
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1542/2003
Nejvyšší soud sp. zn. 21 Cdo 1029/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 818/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 64/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 970/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1000/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1678/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2745/2004
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1701/2005
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2914/2005
Krajský soud v Českých Budějovicích sp. zn. 14 To 290/2005
Nejvyšší soud sp. zn. 20 Cdo 3272/2006
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1107/2006
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1873/2006
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2951/2006
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3263/2006
Vrchní soud v Olomouci sp. zn. 1 Co 159/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 198/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 2451/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 427/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 154/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 664/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3254/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3770/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3580/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4427/2011
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4431/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5188/2007
Nejvyšší soud sp. zn. 7 Tdo 608/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2900/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 22 Cdo 3717/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 146/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1217/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2545/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2797/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2800/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5352/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 31 Cdo 3161/2008
Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 1491/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1577/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1637/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2301/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2742/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3063/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3908/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4462/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4923/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 5180/2009
Nejvyšší soud sp. zn. 29 Cdo 2012/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 348/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1016/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2230/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2357/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3386/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2455/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4277/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4842/2010
Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4709/2010
Ústavní soud sp. zn. I. ÚS 1275/10

Nejvyšší soud sp. zn. 22 Cdo 583/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 25 Cdo 1038/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 298/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 476/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 524/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 675/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 725/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 937/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 947/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2256/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2615/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2591/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2621/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3731/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2813/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3370/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3694/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3867/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4003/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4280/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 4312/2011

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 970/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1019/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1413/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1699/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 2482/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3352/2012

Nejvyšší soud sp. zn. 23 Cdo 120/2013

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 679/2013

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1078/2013

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 1225/2013

Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.4.2011, sp. zn. Cpjn 206/2010

Nejvyšší soud sp. zn. 30 Cdo 3394/2010

Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 66/2001

Městský soud v Praze sp. zn. 37 C 114/2002

Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 36/2008
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 23/2009
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 39/2009
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 95/2009
Krajský soud v Brně sp. zn. 24 C 3/2011
Krajský soud v Brně sp. zn. 23 C 70/2003
Městský soud v Praze sp. zn. 21 Co 193/2013
Obvodní soud pro Prahu 2 sp. zn. 23 C 102/2012
BVerfGE 34 Spolkový ústavní soud
BGHZ 118, 312 Nejvyšší spolkový soud
80b125/11g Nejvyšší soudní dvůr (Rakousko)

Peněžitá náhrada imateriální újmy v českém soukromém právu (shrnutí)

Účelem mé disertační práce je analyzovat morální a materiální satisfakci v českém soukromém právu. Mým záměrem bylo poskytnout ucelený přehled těchto institutů, které představují významný fenomén naší doby. Význam ochrany osobnosti vzrostl ve 20. století a je spojen s rozvojem ochrany lidských práv a svobod. V posledních letech též s ohledem na sdělovací prostředky a globální společnost. Mým cílem bylo nejen poskytnout přehled základních institutů a prostředků ochrany osobnosti, ale také ukázat širší souvislosti tohoto tématu, zasadit je do rámce soudní judikatury a nastínit evropské aspekty.

Ve své práci jsem se již nevěnovala části týkající se ústavního práva a dalšímu výkladu základních pojmů, protože jsem se jimi již zabývala ve svých dřívějších pracích.

Kapitola první má za cíl poskytnout úvod do problematiky mé disertační práce podávající přehled jednotlivých kapitol a krátký komentář.

Kapitola druhá a třetí je věnována základním institutům vztahujícím se k ochraně osobnosti, morální a materiální satisfakci. Ukazují význam těchto institutů a také čtenáře uvádí do problematiky.

Kapitola čtvrtá se zabývá historií ochrany osobnosti. Ochranu osobnosti je nezbytné pochopit v širším historickém kontextu. Zvláštní pozornost je věnována období před rokem 1989.

Kapitola pátá je rozdělena do čtyř podkapitol a je hlavní částí mé disertační práce. Podkapitola první pojednává o trestním právu se zaměřením na poškozenou osobu, její nároky a práva. Vše je zasazeno do rámce trestního řízení. Podkapitola druhá odkazuje na správní právo. Nároky mající svůj základ v nezákonném rozhodnutí nebo nesprávném úředním postupu, které jsou odškodňovány státem, jmenovitě Ministerstvem spravedlnosti. Podkapitola třetí se týká občanského práva. Předně charakterizuje paragraf 13 občanského zákoníku, který je nejdůležitějším prvkem pro ochranu osobnosti v našem právním systému a paragraf 444. Podkapitola třetí dává detailní pohled na význam ochrany osobnosti, podmínky odpovědnosti za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, neoprávněnost zásahu, důvody vylučující protiprávnost, právo na kritiku a kritiku osob

veřejně činných. Příčinnou souvislost a zproštění, subjekt odpovědnosti, občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti. K civilním prostředkům náleží upuštění od neoprávněného zásahu, odstranění následků neoprávněného zásahu, morální satisfakci, materiální satisfakci a její výši. Následuje škoda na zdraví a její vztah k ochraně osobnosti. Usmrcení a náhrady při usmrcení. Odškodnění budoucích nároků a snížení náhrady soudem. Podkapitola čtvrtá se věnuje speciální úpravě ve zvláštních zákonech.

Kapitola šestá se zabývá pojetím nemajetkové újmy v deliktním právu a rozdílem mezi monistickým a dualistickým systémem v právu.

Kapitola sedmá nahlíží na problematiku nechtěného dítěte, která je běžně známá v německém právu, ale vcelku ojedinělá v České republice. Poskytla jsem též komentář k jednomu českému případu.

Kapitolu osmou nazvanou punitive damages (sankční náhrada škody) jsem dále rozdělila na podkapitoly týkající se historického vývoje, pojetí sankční náhrady škody a ekonomické analýzy.

Kapitola devátá odkrývá sociologický výzkum o ochraně osobnosti a peněžité satisfakci. Inspirovala jsem se Americkými právními směry, jmenovitě Americkým právním realismem a připravila jsem anketu, která zachytila pohled soudců, studentů Právnické fakulty Karlovy univerzity a laiků.

Kapitola desátá ukazuje předpoklady uplatnění právních prostředků ochrany.

Kapitola jedenáctá se zabývá časovým hlediskem.

Kapitola dvanáctá pojednává o tématu mé disertační práce ve smyslu nového občanského zákoníku.

Kapitola třináctá se věnuje Principům evropského deliktního práva.

Kapitola čtrnáctá obsahuje úvahy de lege ferenda.

Kapitola patnáctá představuje závěry mé disertační práce. Shrnuje jsem určité

tendence, které je možné vypořádat v České republice. Týká se jednání poškozených osob, rozdílů mezi přiznávaným peněžitým odškodněním v různých oblastech práva a mého názoru na nový občanský zákoník.

Material satisfaction of immaterial loss in Czech private law (summary)

The purpose of my thesis is to analyze the moral and material satisfaction in Czech civil law. I wanted to provide a deep interpretation of these institutes which represent an important phenomenon in our time. The importance of protection of personality increased in the 20th century in connection with development of human and personal rights. In last years also according to mass media and global society. My aim was not only to give the interpretation of basic institutes and instruments of protection of personality but also to show more extensive circumstances of this topic, set into relevant judicial cases and European aspects.

I quit the part regarding constitutional law which creates a basis for another law adjustment and other basic grounds because I have already dealt with them in my previous dissertations.

Chapter one attempts to provide an introduction to the topic of my dissertation giving overview of all chapters.

Chapter two and three are denoted to the basic institutions relating to the protection of personality, moral and material satisfaction. They show the meaning of the institutions and also give readers the introduction to these problems.

Chapter four provides an important introduction to the history of protection of personality. It is necessary to understand following interpretation. Deeply is focused on the period of time before 1989.

Chapter five is subdivided into four parts and provides main information of my thesis. Part one focuses on criminal law especially on the position of injured person, his claims and rights. Everything is set into a framework of criminal proceedings. Part two addresses the issue of administrative law. Claims arising from unlawful decision or maladministration which are compensated by the state, namely by the Ministry of Justice. Part three deals with civil law, it namely characterizes section 13 of the Czech Civil Code which presents the most important part of the protection of personality in our law system

and section 444. Part three gives detailed view of meaning the protection of personality, conditions of responsibility, encroachment upon the right of an individual, reasons excluding from wrongful act, right of criticism and criticism of public persons, casual link and release, subject of responsibility, civil recourses of the protection of personality. Civil resources cover refraininig from encroachment, restoration of effects of encroachment, moral satisfaction, monetary satisfaction and its amount. Consequently damage to health and its relationship to the protection of personality. Killing an individual and remedies. Recovery of future claims and courts right to reduction of compensation. Part four of this chapter is concerned with special adjustment which is set in another laws.

Chapter six focuses on the concept of immaterial loss in delictal law and distiction between monistic and dualistic system of law.

Chapter seven regards the problem of wrongful birth and wrongul life which are commonly known in German law but quite unique in the Czech republic. I also comment on one czech case.

Chapter eight called punitive damages is consequently subdivided into parts concerning historical aspects, concept of punitive damages and economical analysis. I also take care of aggravated damages and exemplary damages which differs to punitive damages.

Chapter nine relates sociological research of the protection of personality and monetary satisfaction. I draw my inspiration from American legal studies, namely American legal realism and prepared the research which was made from the perspective of judges, students of Law faculty, Charles University and laypersons.

Chapter ten bears on presumptions of remedying of protection of personality.

Chapter eleven illustrates the aspects of time perspective.

Chapter twelve presents the theme of my thesis according to the new Czech Civil Code.

Chapter thirteen deals with Principles of european tort law.

Chapter fourteen recommends changes to be made in legislation.

Chapter fifteen gives the conclusion of my thesis. I sum up some tendencies which can be seen in the Czech republic. These are relating to the behaviour of persons, distinction between monetary compensation in different areas and opinion on new Civil Code.

Klíčová slova

Ochrana osobnosti fyzické osoby

Imateriální újma

Morální a materiální satisfakce

Sankční náhrada škody

Key words

Protection of personality

Immaterial damage

Moral and material satisfaction

Punitive damages